

ILARIE CHENDI

SCRIERI

II

*Ediție, note și comentarii
de
DUMITRU BĂLĂEȚ*

Lector : MARGARETA FERARU
Tehnoredactor : VASILE CIUCA

Bun de tipar : 17. 08. 1989.
Coli editură : 24,78
Coli tipar : 26.

Tiparul executat sub comanda
nr. 209 la
Întreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918”,
str. Grigore Alexandrescu nr. 89-97,
București,
Republica Socialistă România

SCRIITORI ROMÂNI
EDITURA MINERVA

București, 1989

C. Inv. 1600299

211357/211396

844068

PRELUDII
ARTICOLE ȘI CERCETĂRI LITERARE
1903

ISBN 973-21-0063-X
ISBN 973-21-0062-1

DOUĂ CATEGORII

Răzleți sau adunați în grupuri vremelnice, tinerii noștri scriitori au destule însușiri comune, pentru a fi deosebiți după anumite categorii.

Fie că se întilnesc în preajma vreunui maestru, fie că se întovărășesc în vederea unui scop, cum este, de pildă, scoaterea unei reviste, fie că, fără a se cunoaște, se întilnesc în același mod de a înțelege rostul literaturii, ei sînt totdeauna mai mulți împreună. Numărul acelor care pot fi considerați de firi independente, cu oarecari trăsături individuale, este mic din cale-afară, și chiar dintre aceștia, puțini scapă prilejul de a-și rezima capul de vreun stil mai puternic.

Criticul literaturii noastre contemporane va trebui deci să stabilească existența diferitelor grupări și în munca aceasta va întâmpina dificultăți cu atît mai mari cu cît mai puțin marcat este caracterul singuraticelor bisericuțe. Căci aproape toate grupările se găsesc într-o vecinică oscilare: unii vin și alții dezertează. Nici o solidaritate de principii, nici o direcție estetică, pornită dintr-un complex de convingeri, nici o ambiție de a persista pînă la sfîrșit pe cărarea aleasă.

O pildă.

De un timp încoace, ca o reacțiune împotriva unui curent artificial, produs de scriitori străini de neamul nostru, a început a bate un vînt căldicel, care a reinviat cîteva suflete distinse și a readus în opinia publică interesul pentru o cultură și o literatură mai românească, reluînd firul de unde îl rupseseră apologeții literaturii universale. Și curentul abia pornit, se și ivesc, rînd pe rînd, aderenții, timizi mai întii, apoi renegîndu-și fățiș rătăcirea din trecut. La revistele efemere, publicate cu diferite scopuri utilitare, colaborează un șir de apostoți din toate taberele: simbolistul de ieri își uită versurile de opiu, realistul părăsește terenul său noroios, criticul ovrei plînge pe ruinele unui curent neizbutit

și hулitorul literaturеi populare se pocăiește.

Aceste sînt semne bune în definitiv, dar nu despre ele voim să vorbim, ci de alte două categorii, cari dintre toate prezintă mai multe semne de stabilitate. Vorba veche: neam vine, neam trece, dar pămîntul în veci stă, se potrivește și în literatură. Curente vin și trec, dar totuși există și de acele cari rămîn vecinic, nebiruite de nimeni, nemuritoare ca principiul răului.

Aci aparțin în primul rînd micii tirani ai negațiunii consecutive.

Îi cunoașteți cu toții. Idealuri nu au. Nu se închină la nici un zeu, la nici un idol. Acțiunile lor sînt determinate de cele mai joase trepte din scara sentimentelor. Păstrează în cele mai multe cazuri anonimatul, căci nu sunt geloși de gloria lor. Meseria lor este de a cîrți ca babele cele rele și isterice, sau de a calomnia cu îndrăzneală bărbătească în vreun colț de ziar sau revistă, ce i-l pune la dispoziție cîte un patron de literatură infamantă. Dreptul la exercițiul unei asemenea slujbe li-l dă un șir de păcate literare, vreun vers schilod sau vreo nuvelă trudită.

Pretutindeni această categorie de scriitori e socotită ca o familie bolnavă, ce poartă toate stigmatеle decadentei; orice semn de putere și de talent al altor scriitori deșteaptă în membrii acestei familii sentimentul ce-l trezește un om viguros într-un nenorocit și credul bolnav. Orice succes al altuia cade asupra lor ca o lovitură sufletească, ca o scormonire în conștiința lor încărcată. Leac pentru asemenea boală sufletească însă nu există.

Procesul de calomnie în jurul *Năpastei* este recent încă în memoria cetitorilor; el rămîne ca un scandal fără păreche în analele literaturеi noastre, ca semn de perversitate a atîtor indivizi prețioși intelectuali, cari s-au solidarizat cu această manifestație a „crizei morale“.

Nenumărate sînt însă cazurile nebăgate în seamă, calomni, procese de intenție, insinuări și vorbe necîntărite, pentru cari nimeni nu mai cere socoteală, dar care se citesc și se comentează de toți cîți nu sînt în măsură de-a avea darul prețios ce se cheamă judecată proprie. Luați în mînă, de pildă, o revistă nouă și veți găsi în ea un lung șir de atribute cu cari sînt gratificați doi fruntași scriitori ai noștri, veți citi următoarea probă de expansiune ner-voasă a categoriei de care vorbim:

„Nu putem ascunde faptul că Vlahuță și Coșbuc nu ne mai inspiră nici o încredere“ — zice unul din aceste figuri glorioase de la acum răposata revistă XY.

„Vlahuță a îmbătrînit rău; Coșbuc a slăbit, s-a posomorit, nu mai are farmec, nu mai are curaj, nu mai are nici un vers corect. Amîndoi se tirăsc acum pe toiage scorojite printre copii și zic că seamănă... Ah, dar tabloul e mai trist și mai amar“... .

Într-adevăr, nu se poate mai trist! Coșbuc și Vlahuță „nu mai inspiră nici o încredere“ acestor iluștri necunoscuți; pe Eminescu îl dăduseră gata într-o altă coloană. Deci un război pe față, război desperat de exterminare împotriva părinților poeziei noastre contemporane. Ce potrivită este aici pilda lui Heine, care asemănase acest soi de desperați cu fiii sălbaticilor indieni, cari îșiucid părinții crezînd că nu mai simt lipsa lor.

Dar să ne întoarcem la o a doua categorie, la o altă continuă plagă, pe care o constituie așa-numiții noștri *poligrafi*.

Scriitorii tineri, încurajați de critică și de un public neorientat, după ce au gustat o dată din farmecul triumfului literar, încălecă Pegasul și pornesc razna fără nici o țintă, fără nici un temei real sub picioare. Nici un gen literar nu le este secret, căci trăiesc, cum s-ar zice, în poligamie cu toate muzele. Culisele teatrelor îi introduc în teoria dramei, viața de capitală le oferă material de romane și piese de „moravuri“, anotimpurile se îngrijesc de poezie, și iată-i autori de multe volume și, în urma prodigioasei lor producțiuni, înconjurați de nimbul nemuririi... imaginate.

Activitatea lor întreagă nu se caracterizează însă decît prin mobilul egoist de-a fi înșirați printre marii scriitori ai țării. În vederea unei zimbitoare aureole, ei fac totul, se torturează, își storc bictul creier și chinuiesc publicul, își afixează portretul prin revistele din capitală, din Constanța sau din vreun alt colț al românismului, își scriu eventual ei înșiși omagii, pe cari le strecoară în vreun ziar binevoitor, sau — cînd se cred nesocotiți — se plîng în versuri duioase contra ingraturii acestui neam care... care permite junelui poet să rămînă frumuseț „la telegraful din Brăila“ sau în vreun birou ministerial, în loc de a-i asigura o situație mai demnă de talentul său extraordinar.

Fiecare neam posedă scriitori de valoare secundară, cari se mulțumesc a făuri material de lectură pentru clasa de mijloc. La noi însă, vai! nu există acești muncitori nepretențioși: noi nu avem decît scriitori geniali și scriitori ignobili. Și, nici vorbă, toți poligrafii noștri sînt geniali. Și toți cîți nu-i aprobă sînt ignobili.

Numai că acest lux de genialitate — un fel de *lucus a non lucendo* — e un adevărat pericol pentru dezvoltarea normală a culturai noastre, căci toate operele lor nu sînt decît o pleavă imensă de cuvinte, ce zăpăcesc pe cetitori și nu conțin nici un grăunte sănătos, din care ar putea incolți vreo idee mintuitoare.

De aceea severitatea judecării cetitorilor e cea mai nemerită răsplată pentru aceste două categorii, iar pe de altă parte, trebuie să se stăruie cu consecvență asupra valorii scriitorilor noștri de frunte, de a căror putere să se cutremure și să se risipească întreg stolul de gingăvitori.

EMINESCU

Material nou de studiu

În două poezioare inedite, Eminescu, traducînd pe Goethe, face astfel apologia personalității:

Spun popoare, sclavii, regii,
Că din cite-n lume-avem
Numai *personalitatea*
Este binele suprem.

Că-n ziua-n care lumii te dete mai intii
Sta soarele pe ceruri spre-a saluta planeții;
Crescuși după-acea lege, de ea și azi te ții
Cum o urmași pe-atuncia, pășind în drumul vieții;
Nu scapi de tine însuși, cum ești trebui să fii,
Din vechi ne-o spun aceasta sibile și profeții;
Și nici un timp, cu nici o putere laolaltă
Nu frîng tiparul formei ce vie se dezvoltă.

Cităm aceste traduceri nu numai pentru că exprimă o teorie, ce din capul locului răstoarnă un întreg sistem de critică, care o parte a personalității lui Eminescu o atribuia cu stăruință unor factori și fenomene exterioare, sociale, dar mai ales pentru că astfel poetul însuși pare a ne arăta calea pe care trebuie să înaintăm, voind a-l cunoaște, și fiindcă, indirect, ne dovedește cît de mult Eminescu prețuia personalitatea sa, rămasă pînă astăzi nelămurită pe deplin.

Din complexul de trăsături fundamentale cari constituie personalitatea aceasta puternică, deopotrivă de atrăgătoare din punct de vedere omenesc și artistic, foarte puțin cunoscută este partea asupra căreia ne propunem să insistăm aici: legăturile sufletești și cele de rasă dintre poet și poporul românesc. Materialul cunoscut pînă acum poate nici nu era suficient ca să se poată dobîndi convingeri definitive, privitoare la fondul național al creațiilor

lui Eminescu. Asupra accentelor de revoltă sufletească din *Satire*, din *Doină* și din cele câteva articole antilevantine nu s-a stăruit îndeajuns, poeziile lirice și fondul reflexiv al câtorva altor poezii prezentînd criticilor noștri mai multe elemente de studiu și de combinațiuni teoretice.

Din fericire însă — și pentru noi și pentru poet — ni s-au conservat dovezi abondente, cari tocmai caracterul național ni-l pun în cea mai desăvîrșită lumină. Manuscrisele lui, păstrate cu atîta sfințenie de cătră domnul Maiorescu — și ca și noi, viitorii cercetători vor trebui să-i fie recunoscători pentru asta — ne fac posibilă cunoașterea lui mai cu seamă din acest punct de vedere.¹

Din vrafal de hîrtii și caiete, ale căror slove prizărite sunt adeseori nedescifrabile, te întimpină la fiecare pagină cite o notă, cite un vers, cite o nouă dovadă de naționalismul lui. Mărturisiri de credință, făcute în treacăt, studii și versuri inedite, schițe și începuturi de lucrări dramatice cu subiecte din istoria națională ne arată ideile ce au format obiectele preocupățiunilor lui continue. La început aceste preocupățiuni se manifestă prin un puternic instinct de rasă al copilului ce părăsește „dulcea Bucovină”, iar mai tirziu ele devin convingeri ferme, întemeiate pe studii teoretice îndelungate și, între altele, și pe contemplarea — prin prisma de poet — a stării de decadență națională a poporului nostru și a urmărilor promiscuității de rasă.

Poezia și artele, în genere, în mintea lui n-au fost concepute altfel decît în lumina naționalismului. Și fiind Eminescu totdeauna cel mai bun interpret al său, pentru a învedera modul lui de a judeca în materie de artă, reproducem aici un articol al lui în care, după ce definește „națiunea” ca fiind „o totalitate de indivizi, cari subiectiv se numără a fi una”, continuă astfel:

„Însă pentru ca totalitatea de oameni să se numere pe ei înșiși că sînt una, trebuie ca o sumă oarecare de note caracteristice să le fie comune: limba, religia, obiceiurile etc. Cu cît aceste note sunt mai risipite, mai puține sau mai șterse în conștiința singularilor indivizi, cu atît simțul apartinerii unuia de altul e mai slab; cu cît însă aceste note, în totalitatea lor, sînt mai vii în conștiința fiecăruia, cu atît simțămîntul subiectiv al națiunii, va să zică al solidarității naționale, e mai intensiv și mai înrădăcinat.

Acuma, artele sunt oarecum aceste note grămădite într-un tablou, într-o singură presă, sînt *bucăți din viața subiectivă a popo-*

¹ Manuscrisele, dăruite Academiei de domnul Maiorescu, cuprind epoca de activitate a lui Eminescu pînă la 1883, pînă la întîia ivire a boalei poetului. De la 1884 pînă la 1889 nu avem documente.

ului și de aceea arta națională, caracteristică, pe de o parte întărește conștiința națională, pe de alta îi lărgeste orizontul ei... Arta, grămădind într-un punct trăsuri caracteristice, cari se aflau risipite, aduce în locul unor simțiri vagi, de o corelațiune îndoielnică, tablouri întregi și unitare din viața poporului, astfel încît viața individului ce le concepe se cristalizează și ia trăsuri singulare ce le avea asupra națiunii sale, într-o singură și mare intuiție organică.

Arta, avînd facultatea de a fi mai perceptibilă pentru că-i plăcută, pătrunde mai lesne în masa elaselor și produce astfel o conștiință publică, care pe nesimțite se preface într-o solidaritate etică. . . Vasăzică, *numai arta națională are rațiune de a fi, numai ea naște în inimile indivizilor întărirea și intensivitatea aceluia simțămînt subiectiv care-i face ca toți să se numere membrii aceluiași corp* . . .

Aplicînd la sine teoriile aceste, Eminescu a căutat să intru-peze în poezia sa toate elementele cari ar putea alcătui o poezie artistică națională și a recurs la toate izvoarele din cari trebuie să pornească poezia oricărui popor.

Din manuscrisele lui se poate vedea cu cîtă dragoste a cetit și studiat *vechea literatură românească*. Afară de toți scriitorii mai vechi ca dînsul, de la Enache Văcărescu pînă la Alecsandri, îl interesa de aproape *literatura poporană*. Din manuscrisele ce se găseau în circulație prin popor își scoate o lungă *Istorie în stihuri întru care se află viața marelui viteaz Doncilă, împreună cu a lui Ștefan-Vodă și a Brâncoveanului*, apoi *Cîteva irmoase și cîntece de lume*, precum și *Vedenia ce au avut un schimnic Varlaam de la mănăstirea Secul* (o scurtă paralelă cu *Heteria* lui Beldiman) și altele. Stihurile acestea Eminescu le cetea nu numai pentru limba lor, sau numai dintr-un sentiment de venerație pentru trecut, ci și dintr-o altă cauză, de ordin național, care i-a inspirat și poezia *Epigonii* și căreia, incidental, îi dă expresie în următoarele șire:

„Cînd mă aflu față cu cei bătrîni, cu literatura din deceniile trecute, pare că sînt într-o cameră încălzită. Simți că acești oameni erau într-un contact nemijlocit cu un public oarecare, mic ori mare, dar, în sfîrșit, era un public. Față cu cei moderni pare că mă simt într-o cameră rece și într-o cameră rece va fi observat oricine că lipsește ceva. . . Ai simțămîntul c-a murit cineva în casă. . . Față cu cea mai mare parte a scriitorilor noștri moderni ți se impune simțămîntul că ei nu sînt pentru public, nici publicul pentru ei; *că ei nu sînt în ele în lanțul continuității istorice a culturii noastre*, ci, cum s-ar zice, *extra-muros*. Și asta este soarta

oricărei culturi importante atât de nefirește ca a noastră, ce n-a făcut drumul lung al condensării ideilor în creierul poporului, ci este inel din dezvoltarea unui cap străin“...

Scriitorul deci, ca simțire și mentalitate, trebuie să fie expresia tipică a rasei sale; toată activitatea lui să pornească din spiritul și cercul de gândire al acesteia: să păstreze „tiparul formei ce vie se dezvoltă“; să stea în strinsă *legătură de continuitate* cu trecutul, căci numai astfel va putea înriuri asupra vieții intelectuale și culturii poporului său.

Cum poetul, mai mult ca oricare alt individ, trebuie să se simtă drept o entitate a neamului său, ne-o spune Eminescu și în următoarea notiță răzleață, scrisă — ca multe altele ale sale — în nemțește:

„Nu pierd niciodată ocazia de-a lua parte la petrecerile populare. Ca un prieten pasionat al poporului, când acesta se adună în mase, simt că sînt o parte a totalității. *E ceva dumnezeiesc în acest sentiment*, așa cum orice serbare a poporului mi se pare o sărbătoare sufletească, o rugăciune cucernică. Într-un asemenea moment parcă deschid un mare Plutarch și din fețele cele vesele sau de o tristeță ascunsă, din mersul vioi sau obosit, din legănarea și din gesturile diferite citesc biografiile unor oameni fără nume, dar nimeni nu va putea înțelege pe cei renumiți, fără a fi simțit vreodată pe cești necunoscuți“.¹

Și din acest „sentiment dumnezeiesc“ ne explicăm și dragostea lui cea mare pentru *literatura populară* — un alt element principal ce trebuie să fie la baza literaturii naționale.

Avem motive de-a crede că, din cea mai fragedă tinerețe, o ocupațiune predilectă a lui Eminescu a fost culegerea și cetirea literaturii populare nescrise. Caietele lui sînt pline de versuri din popor. A adunat și proverbe și zicători caracteristice, a scris poezii în proză și versuri, iar figuri din lumea fantastică a basmelor noastre îl urmăresc în diferite lucrări poetice.

Versurile populare le adună din toate regiunile locuite de români, pe cari le-a străbătut el însuși mînat de rîvna de a-și cunoaște neamul și de nestatornicia sufletului de poet, ce-aleargă după idealuri. Din Bucovina, din Transilvania, lui atât de dragă²,

¹ În judecățile aceste, Eminescu a fost influențat în parte și din studiile făcute la Viena. În caietele lui găsim notițe luate după un curs de psihologie etnică, *Einleitende Gedanken über Völkerpsychologie*, Viena, 1871.

² „Moldova și Țara Românească nu sînt decît promontorii ale Ardealului“, zice Eminescu într-o notiță.

pe care a cutreierat-o întregă, din Banat¹ și Maramureș, pe unde umblase asemenea, el și-a însemnat cîtece din popor, mijlocit și nemijlocit. Asupra materialului adunat, Eminescu obișnuia să țină conferințe, arătînd importanța literaturii populare. Iată o notiță care ne arată subiectele conferințelor lui publice:

„Prelegeri pe cari le voi ținea în Maramurăș: 1. Geniul național. 2. În favoarea teatrului². 3. Studii asupra pronunției. 4. Patria română. 5. *Poezia populară*.“

Nu știm dacă a ținut aceste conferințe; este însă verosimil, după cît s-ar putea deduce și dintr-un articol-cuvîntare ce găsim imediat după programul arătat și care începe astfel:

„Ce să vă spun? Iubesc acest popor bun, blind și omenos, pe spatele căruia diplomații croiesc hirtii și rezbele, zugrăvesc împărății... Iubesc acest popor nevinovat, care geme sub mărirea tuturor palatelor de gheață ce i le așezăm pe umeri“...

În propagarea interesului pentru literatura populară și în culegerea acestui vast material, Eminescu se conducea nu numai de considerațiuni naționale și estetice, nu numai de indemnul de a-și alcătui o limbă literară cu elementele viguroase ale poeziei populare *din toate provinciile române*, ci mai găsea un farmec deosebit.

„Farmecul poeziei populare — zice el în una din reflexiunile sale scrise în nemțește — îl găsesc în faptul că ea este expresia cea mai scurtă a simțămîntului și a gândirii. Lăsînd la o parte tot ce e nenatural, ea nu este decît limba simțămîntului, și pentru ca această limbă să fie totdeauna curată, adeseori se renunță și la rimă,³ și căutîndu-se cuvîntul cel mai apropiat nu se impune nici o silă la construirea versului. *Și să sperăm că tot se vor mai găsi suflete cari să nu fie jicnite de rima neîndemînatecă sau de simplitatea unui cuvînt vechi, ci vor preferi a se adăpa mai bine la izvorul curat ca lamura și mai prețios ca aurul al poeziei noastre populare, decît să bea din izvorul de apă de zahăr cu portocale*.“

¹ Legăturile lui cu bănățenii au fost intime. O mare parte a versurilor populare le-a cules de-acolo. Se pare că a petrecut pe-acolo în 1867. Într-o scrisoare adresată unui avocat din Timișoara, în care întreabă de fratele-său, „Nicolae Eminovici, scriitor la avocatul Emerich Christiani din Timișoara“, zice: „În anul 1867 am avut onoare a vorbi cu d-voastră“ etc.

² Față de mișcările teatrale ale românilor din Ungaria, Eminescu a dezvoltat un interes deosebit, fiind el însuși printre cei dintîi cari au luat inițiativa la întemeierea „Societății pentru adunarea unui fond teatral“ de astăzi. Vezi articolul lui: *Repertoriul nostru teatral*, din *Familia*, 1870, p. 25.

³ Poeziile populare culese de Eminescu într-adevăr păstrează forma primitivă și incompletă a celor mai multe poezii din popor. Izvoarele din cari le-a adunat n-au fost totdeauna cele mai curate.

Că Eminescu a fost un aprig propagator al cultului literaturii populare ne-o dovedește și următorul fapt.

La 1 aprilie 1869 se formase la București cercul literar „Orientul”, avînd ca președinte pe H. G. Grădina. Scopul acelei societăți — despre a cărei activitate avem puține date — era „cultura literară prin discuții și stringerea basmelor populare și a documentelor cari interesează istoria și literatura română”.

Din gruparea celor de la „Orientul”, împreună cu bunul său amic Miron Pompiliu, făcea parte și Eminescu.

În *Albina Pindului* (an. II, p. 47) citim că, la 29 iunie 1869, „cercul literar a numit din sinul său comisii cari să facă în lunile lui iulie și august excursii în părțile Daciei și să culeagă tot ce vor putea din ceea ce se atinge de literatura poporului: poezii, basme etc.”

Și în comisia destinată pentru Ardeal era Miron Pompiliu, iar în cea pentru Moldova: Eminescu.

Multe din poeziile ce le-am publicat într-un volum¹, precum și poveștile în proză apărute tot acolo sînt o dovadă că Eminescu a satisfăcut chiar mandatul ce-l avea și a cules mult material folcloric în grai moldovenesc.

Un alt mediu prin care Eminescu ajunge în atingere cu sufletul poporului român este studiul *istoriei naționale*. El citea cronicile și documente istorice, și în citirea lor se călăuzea de aceleași principii de literatură națională cari se ridică în jurul continuității. În genere, istoria în ochii lui era poezie ea însăși, cea mai înaltă poezie.

„Și cînd strănepoții — zice el — vor citi odată despre luptele naționale, reflectate nu în lumina nouă a teoriei, care o preface într-o luptă de interese, ci în lumina viorie a simțămîntului, cu toată bogăția de culori, de pasiuni, de înamorare specifică în fetişmul național, citirea acestor fapte va face asupra lor impresia romantică care asupra noastră o face rezbелul cruciaților... Cum că în fond simburile vecinic al tuturor acțiunilor omenești este egoismul, care vivifică aceste forme, asta nu va interesa pe nimeni — acest simburile îl vor avea și nepoții noștri sub cine știe ce formă — dar bogăția de forme exterioare ale vieții noastre, mulțimea de culori prismatice, de limbă, de poezie și artă, de apăsare cu animozitate asupra unor teorii și puncte, necrezute în fond de cei ce le susțin (d.p., drept istoric, religiu), *această minciună, în aparență atît de frumoasă, în fond țesătura durerilor*

noastre, atît de cumplită în esența ei, va procura multe ore de fericire strănepoților noștri”...

Credincios acestor idei, Eminescu a străbătut cu fantazia timpurile cele mai îndepărtate, „trecutul cel mai vechi”, cum zice el într-un loc. Din istoria legendară a Meziei și a Daciei plămădește planuri de epopee. *Legenda Dochiei*, în forma popularizată de Asachi, luptele între Traian și Decebal, Burevist, craiul „croilor daci, mari la suflet, tari la braț, cu spete late” îi atrag atențiunea. *Dragoș-Vodă* e apoteozat într-o dramă, pe *Mircea* și Ștefan-domnul îi cunoaștem din poeziile publicate, iar prin alte strofe izolate trec alte figuri mărețe de domni români:

Și din negurile vremii a lor capete își elatin
Vulturii lui Basarabă, zimbrii neamului Mușatin...

În special din istoria românilor din Ardeal, l-a insuflit figura lui Horia, pe care-l preamărește în juvenilele sale *Horiade*, un ciclu de poezii început prin 1866, rămas neterminat¹. În jurul

1

Horia

Să priveasc' Ardealul lunei îi e rușine
C-a robii copiii-i pe sub mîini străine.

Ci-ntr-un nor de abur, într-un vîl de ceață,
Își ascunde tristă gaibena ei față.

Horia pe-un munte falnic stă călare,
O coroană sură munților se pare.

Iar Carpații țepeni înălțați în nor
Își vuiau prin tunet gîndurile lor.

Eu am — zise-un tunet — suflet mare, greu,
Dar mai mare suflet bate-n pieptul său.

Fruntea lui e albă ca de ani o mie,
Dară a lui nume mai mare-o să fie.

Nalți sîntem noi munții, zise-un vechi Carpat,
Dar el e mai mare, că ni-i împărat.

Atunci luna iese, norilor regină,
Fruntea lui cea pală roșu o-nșenină.

Galbenele-i raze încing fruntea-i rece,
Că părea din munte diadem de rege.

Și un stol de vulturi muntele-nconjur,
Cugetînd că-i Joe, Dumnezeuul lor,

Cînd în miezul nopții, cunat c-un nimb
Fulgere aruncă sus de pe Olimp.

(Mns. Acad. Rom. 2559, p. 34)
(1866—1869)

¹ Eminescu, *Opere complete*, I, București, 1902 (Editura Minervei).

poetului Mureșeanu și a războiului din 1848 a dat întilele contururi ale unui tablou dramatic (fragment scris la 1869), cu o introducere romantică¹. Din toate aceste, afară de nota războinică, se observă adesea și-o rază de optimism, mândria de-a-și fi văzut neamul triumfând secole de-a rândul. În multele elemente dușmane ce ne înconjoară, el găsea adeseori un prilej de înălțare:

Ai închegat furtuna, ca să înalți stejarii.

Iar ca să-nalți românii, Tu ai creat barbarii . . .

Astfel Eminescu era singurul poet care, din proprie intuiție, cunoștea întreg neamul românesc, singurul care s-a însuflețit de poezia și istoria noastră întregă; el a visat o glorie unitară și o cultură unitară pentru toți românii [. . .] și cea mai puternică dovadă a legăturilor lui cu acest popor sînt inspirațiunile poetice din *La arme!* și *Doina*, în cari se dezvălește soarta și ținta comună a noastră a tuturor și în care idealismul lui național își atinge apogeul.

Devotamentul acesta cucernic pentru trecutul văzut în culorile virtuții străbune și ale poeziei era în parte și o urmare psihologică a lipsei de conștiință națională în neamul nostru de pretutindeni pe timpul activității lui Eminescu. În cultura modernă, cu groasa tencuială streină, poetul vedea pericolul național. În elementele etnice streine, pe care valorile vremii ni le-au lăsat drept triste sedimente, găsea amenințat caracterul puritan al rasei autohtone. În amestecul de sînge vedea virusul dizolvant ce se introducea în corpul nostru național. De-aici filipicele lui satirice în contra a tot ce era străin printre români, îndeosebi contra cosmopolitismului distrugător de sentimente naționale.

Tema aceasta, discutată adeseori în articolele lui politice și accentuată și în *Satira III-a*, o îmbrățișează și într-o bucată mai lungă de proză, intitulată *Geniu pustiu*², în care, vorbind cu un tînăr din Ardeal (tipul sârmanului Dionis), îi zugrăvește astfel stările din București:

„Oamenii noștri (din București) sînt de-un cosmopolitism sec, amar, sceptic, ba și mai mult, au frumosul obicei de-a iubi orișice-i străin și a urî tot ce-i românesc, *Noi am rupt-o cu trecutul, fie ca limbă, fie ca idee, fie ca mod de-a privi și cugeta*, căci altfel n-am putea trece în ochii Europei de națiune civilizată.

¹ Publicat în *Revista Asociației generale a studenților universitari*, București, 1903, nr. 1.

² Tipărit după apariția acestui articol, de d. I. Scurtu (Ed. Minerva).

La noi vezi istorici ce nu cunosc istoria, literați și jurnaliști ce nu știu scrie, actori ce nu știu juca, miniștri ce nu știu governa, financieri ce nu știu calcula și de aceea atîta hîrtie mizgălită fără nici un folos, de aceea atîtea țipete bestiale, care umplu atmosfera teatrului, de aceea atîtea schimbări de ministere, atîtea falimente. *Vei afla mai lesne oameni cari pun la vot existența lui D-zeu decît suflete înarmate de limba și datinele străbunilor, decît inimi închinătoare lui D-zeu, sau minți ocupate de cestiunile de viață ale acestui popor, căruia îi scriem pe spate toate fantasmagoriile falsei noastre civilizațiuni . . .* Cît despre «inteligența» noastră, o generație de ampoliați și de semidocti, oameni cari calculează cam peste cîți ani vor veni ei la putere — e o inteligență falsă, care cunoaște mai bine istoria Franciei decît a României, fiii unor oameni veniți din toate unghiurile, oameni cari au făptura și caracterele de la tații greci și bulgari și numai numele de la muma — dizgrațiată Românie.“

Cînd prezentul îl judecă cu atîta aparat critic, cu așa obiectivitate, Eminescu nu poate fi numit un simplu *laudator temporis acti*, un cîntăreț nostalgic al vremilor apuse. El evocă trecutul ca oglindă, ca măsură de comparație și ca îndemn la lupta de conservare națională, cum o face orice luptător idealist. Aici nu este un plîngător deznădăjduit și resignat pe ruinile trecutului glorios, e un cîntăreț specific al rasei sale, întonînd o întregă gamă națională, de la domoalele accente ale poeziei populare pînă la registrele stridente ale unui marș barbar de revoluție, pînă la exclusivismul de rasă, ce culminează în proza lui politică, în blestemele împotriva „sedimentelor de cocote și pungăși“, cum numea el pe tinerii degenerați, produși de pătura suprapusă elementului românesc.

Cît privește adorația lui Eminescu pentru trecut, o cunoaștem și din un poem mare, în care dezvoltă o concepție grandioasă: surparea culturilor și dispariția popoarelor din univers. Poemul acesta, din care nu e publicat decît fragmentul *Egipetul*, n-a trecut prin ultima redactare, dar e enorm de prețios pentru cunoașterea ideilor mari ce au frîmțat mintea poetului nostru. Titlul, asupra căruia se pare că a meditat mult, e *Memento mori* și alătura de acesta, alte titluri: *Tempora mutantur; Vanitas vanitatum vanitas; Skepsis; Panorama deșertăciunilor; Cugetări*. Natural, toate redau ideea fundamentală: zădărnicia energiei risipite și

a gândirei puse în serviciul progresului. Reproduc acest poem aici ca material de studiu.

Mai întâi tratează despre germenele culturii vechi, reinviind-ne gloria și cultura asiriană:

Turma visurilor mele eu le pasc, ca oi de aur,
Cînd al nopții întunec, înstelatul rege maur
Lasă norii lui molateci, înfoiași în pat ceresc,
Lasă luna argintie, ca un palid dulce soare,
Vrăji aduce peste lume printr-a stelelor ninsoare,
Cînd în straturi luminoase basmele copile cresc.

Mergi tu, luntre-a vieții mele, pe-a visării lucii valuri
Până unde-n ape sfînte se ridică mîndre maluri:
Cu dumbrăvi de laur verde și cu lunci de chiparos,
Unde-n ramurile negre o cîntare-n veci suspină,
Unde sfinții se preîmbă în lungi haine de lumină,
Unde-i moartea cu-aripi negre și cu chipul ei frumos.

Las' să dorm... să nu știu lumea ce dureri îmi mai păstrează,
Îmbătăt de-un cîntec vecinic, îndrăgît de-o sfîntă rază,
Eu să văd numai dulceață unde alții văd necaz;
Căci și-așa ar fi degeaba ca să văd cu ochiul bine:
De văd răul sau de nu-l văd, el pe lume tot rămîne
Și nimic nu-mi folosește de-oi cerca să rămîn treaz.

N-au mai spus și alții lumii de-a ei rele să se lase?
Cine-a vrut s-asculte vorba? Cine-aude? Cui îi pasă?
Toate au trecut pe lume numai răul a rămas.
O, și-acce uriașe, însă mute piramide
Cari stau ca veacuri negre în pustii împistrite
Cîte-au mai văzut și ele! — Ce-ar vorbi de-ar avea glas!

Cînd posomorîtul basmu, vechia secolilor strajă
Îmi deschide cu chei de-aur și cu-a vorbelor lui vrăjă
Poarta-naltă de la templul unde secolii se torc,
Eu sub arcurile negre, cu stîlpi-nalți suiși în stele,
Ascultînd în adîncime glasul gîndurilor mele,
Uriașă roată-a vremii înapoi eu o întorc.

Și privesc... Codri de secolii, oceane de popoare
Se întorc cu repejune ca gîndirile ce zboară
Și icoanele-s în luptă... eu privesc și tot privesc
La vreo piatră ce înseamnă a istoriei hotărâ

Unde lumea în căi nouă după nou cîntar măsoară.
Acolo îmi place roata cîte-o clipă s-o opresc.

Colo stau sălbatici negri cu topoarele de piatră.
În pustiu aleargă vecinic, fără casă, fără vatră,
Cap de lup e-a lor căciulă, pe-a lor umăr piei de urs,
Colo-nchină idolatrul ne-nțeleșul foc de lemne,
Colo Magul lui îi scrie pe o piatră strîmbe semne.
Să nu poată-a le-nțelege lungul secolilor curs.

Babilon, cetate mîndră, cît o țară, — o cetate
Cu muri lungi cît patru zile, cu o mare de palate,
Și pe ziduri uriașe, mari grădini suite-n nori,
Cînd poporul geme-n piețe, l-a grădinei lungă poală,
Cum o mare se frămîntă pe cînd vînturi o răscoală,
Cugeta Semiramida prin dumbrăvile răcori.

Acel rege — o lume-n mîna-i, schimbătoarea lui gîndire
La o lume dă viață, la un secol fericire,
Din portalele-i de aur ca un soare răsărea.
Dar puternica lui ură era secol de urgie!
Ce-i lipsea lui oare-n lume chiar ca Dumnezeu să fie?...
Ar fi fost Dumnezeu însuși dacă — dacă nu murea.

Asia-n plăceri molateci e-mbătută, somnoroasă,
Bolțile-s ținute-n aer de colonne luminoase
Și pe mese-n veci întinse e culcat Sardanapal;
Și sub degete măiestre harfele cugetă mite,
După plac și-mpart mesenii a cîntării flori uimite,
Vinuri dulci, mirositoare și femei cu chipul pal.

Azi vei rătăci degeaba în pustia nisipoasă:
Numai aerul se-ncheagă în tablouri mincinoase,
Numai munții, gârzi de piatră stau și azi în a lor loc;
Ca o umbră asiaticul prin pustiu calu-și alungă.
De-l întrebî unde-i Ninive, el ridică mîna-i lungă.
Unde este? nu știu, zice, mai nu știu nici unde-a fost!

Aici urmează apoi cunoscutul fragment *Egiptul*, cu următorul adaos:

Vezi Iordanul care udă cîmpii verzii Palestine,
Dintre vijii cu struguri de-aur se ridică mîndre coline,
Pe Sion, templul Iehovei, o minune îl privim,

Codri de măslin s-amestec între lunci cu dafin verde,
Chidron scaldă-n unda-i clară ierburi mari și-apoi se pierde
În cetatea ce-n văi doarme — miticul Ierusalim.

Și în Libanon văzut-am rătăcite căprioare,
Și pe lanuri secerate am văzut mîndre fecioare,
Purtînd pe-umerele albe auritul snop de grîu,
Alte vrînd să treacă apa cu picioarele lor goale,
Ridicără rușinoase și zîmbind ale lor poale,
Turburînd cu pulpe netezi fața limpedelui rîu.

Am văzut regii Iudeii în biserica măreață,
Unde marmura în arcuri se ridică îndrăzneală
Și columnele înalte către cer par că arat',
Văzui pe David în lacrimi rupînd haina lui bogată,
Zdrobind harfa-i sunătoare de o marmură curată,
Genunchind să-i ierte Domnul osînditul lui păcat.

Solomon, poetul-rege, tocînd glasul unei lire
Și făcînd-o să răsune o psalmodică gîndire,
Moaie-n sunetele sfinte degetele-i de profet,
El cînta pe Împăratul cu hlamidă de lumină,
Soarele stetea pe ceruri auzînd cîntarea-i lină,
Lumea asculta uimită glasu-i dulce și încet.

Dar ieșînd din templul sacru lasă gîndul lui să cadă,
Căci amorul îl așteaptă cu-a lui umeri de zăpadă,
Raze moi în ochii negri — el dă lirei alt acord,
Căci femeile-l așteaptă cu șireata lor zîmbire:
Brune unele ca gînduri din poveștile asire,
Alte blonde cu păr d-aur, vise tainice de Nord.

Dar venit-a judecata și de sălcii plîngătoare
Cîntăreții își anină harfa lor tremurătoare...
În zadar rugați pieirea — muri se năruie și cad,
Cad și scări, ș-aurite arcuri, grinzi de codru, porți de-aramă,
Soarele privește galben peste-a morții lungă dramă
Și se-ascunde în nori roșii de spectacol speriat.

Și popor și regi și preoți îngropați-s sub ruine:
Pe Sion templul se sparge, nici un arc nu se mai ține,
Azi grămezi mai sunt de piatră din cetatea cea de ieri.
Codri cad din vîrf de munte și Livanul pustiește,

Jidovimea risipită printre secolii rătăcește...
În pustiu se-nalță-n soare desfrunziții palmieri...

După ce astfel cîntă vechea cultură orientală, trece la epoca
clasică, scoțînd la iveală cîteva momente din trecutul Greciei și
al străbunilor noștri daco-romani:

O, văd Grecia ferice, verde răsărînd din mare,
Cu-a ei munți frîngînd lumina pe-a lor creștet de ninsoare.
Cerule ei adînc-albastru, transparent nemărginit,
Din colan de dealuri nalte se întind văile pline,
Ce purtînd dumbrăvi de lauri și izvoare cristaline,
Nasc în mare, curg la munții cu o mantă de granit.

Și din luncele-uriae...
Vezi ieșînd din lunci de mirte drumuri șese și grădinae,
Un oraș cu dome albe strălucînd ca alb metal,
Lin cutremurîndu-și fața marea scutură-a ei spume,
Repezînd pe-alunecuşul undelor de rază-o lume,
Se spărgea c-un dulce sunct într-o scorbura de mal.

Mai albastră decît cerul, purtînd soarele pe față,
Ea reflectă-n lumea-i clară toată Grecia măreață,
Cîteodată încrețită că-și întunecă-al ei vis.
Nimfe albe ca zăpada scutur' apa-albastră, caldă,
Și împrăscă-n joacă dulce, mlădiindu-se se scaldă,
Scuturînd părul cel negru, încîndu-se de ris.

Valuri lingușesc în marmur, soarele le strălucește
Pielea netedă și albă — ies din mare ce le crește,
Pe nisipul cald se culcă, părul negru și-l usuc',
Aburînd zăpada albă cufundată-n plete brune,
Stau puțin sorîndu-și corpul — se ridică, fug nebune
Și în umbra de dumbravă, rîzînd vesele, se duc.

Culeg flori, șoptesc cu hohot și vorbesc mărgăritare,
Ca vrun ochi să nu le vază, se feresc de pe cărare —
Dintr-o tufă se ivește Satyr chel, barbă de țap,
Urechi lungi și gură strîmbă, nas coroi — de sus își stoarce
Lacom poama neagră-n gură... Pituliș prin tufe-o-ntoarce,
Se strîmbă de ris și-n fugă se dă vesel peste cap.

Lunca rîde, griul crește, miroasă umbra de frunză,
Nimfele în ochi de codru vor în stuf să se ascunză,

Una-și spinzură-a ei brațe de-un copac ce și-a întins
Peste lac verzile-i crengi. Una-aleargă dup-un pește,
Făt-Frumos, Amor-copilul, ramuri verzi le despărțește
Și privea zimbînd la ele c-ochisorul lui aprins.

Ele-l văd. El semn le face să-l urmeze în tăcere
Abia apa sfișîind-o, ele pleacă cu plăcere.
Într-o tufă, sub un brustur doarme Satyr beat de must,
Chicotînd, a lui ureche cu flori roșii o-nconună
Și dispar... și frunzi căzute abia tremură și sună,
Fug rîzînd l-albastra mare pe-un drum verde și îngust.

Grația... cu-aripi de vultur, negre pletele-i bogate
Copăr umerele-i albe... haina ei cea deznodată,
Ea de brațe-abia atîrnă, ca un trădător viclean.
Sfada buzelor invită la săruturi zgomotoase,
Ochii ei plutesc în visuri vesele, copilăroase,
Florile își rid în urma Grației făr' de colan.

Mulți zei vor dori să-nvingă dulcea-i îndărătnicie,
Glumele-i cutezătoare d-inocentă șireție,
Rîsul vesel și obraznic, ochi cumînți și doritori,
Vorba clară și-necată de junie și viață,
Sapienta ce o gură de femeie ne învață,
Mulți dori-vor... dar alesul?... cine știi ce muritor...

Însercăză și apune soarele în văi de mite,
C-un fir de jăratec roșu culmi de munte sunt tivite...
Codri aiurează dulce sub a stelelor povară,
Riuri calde ca și sara unda-n arcuri o coboară,
Lunecînd-o înroșită peste scările de stînci.
Ridic' munții cu mîndrie fruntea lor încremenită
În albastru-adînc, în marea cerului cea liniștită,
Și în valuri verzi de grîne îmblă văile adînci.

Printre cremenea crăpată din bazaltul rupt de ploaie
Ridică stejarul falnic trunchiul ce de vînt se-ndoaie,
Scoțînd vechia rădăcină din pietrișul sfărîmat.
Vulturul s-acață mîndru de un pisc cu fruntea ninsă,
Nouri lunecă pe ceruri oastea lor de vînt împinsă
Și răsună-n noaptea lină cîntul mării blînd și mat.

Este noapte și pe ape fața sfînt-a lunei pline
Își ridică discul splendid în imperiul de lumine

Argintînd cu a ei raze frunza codrilor ce cînt',
Marca-adoarme, a ei spume ca mîrgăritarul sure,
Nisipișul strălucește — riuri scapără-n pădure.

Iar pe piatra prăvălită lîngă marea-ntunecată,
Stă Orfeu, cotul de reazim pe-a lui harfă sfărîmată,
Ochiu-ntunecat și-ntoarce și-l aruncă aiurînd
Cînd la stelele eterne, cînd la jocul blînd al mării,
Glasu-i ce-nviază stîncă stîns de-aripea disperării —
Asculta cum vîntu-nșeală și cum undele îl mint.

De-ar fi aruncat în haos harfa-i în cîntări bogată,
Toată lumea după dînsa, de-al ei cîntec atîrnată
S-ar fi dus în văi eterne, lin și-nceț ar fi căzut
Sorîi-regii, blonde lune și popoarele de stele,
Prinse-n inimile mîndre de o lungă, dulce jele,
În eterna ar fi urmat-o pin' de mult s-ar fi pierdut.

Și în urmă din adîncuri și-nălțimi abia văzute,
Ar fi izvorit în roiri colonii de lumi pierdute,
Ci și ele-auzînd glasul sfîntei harfe de argint
S-ar fi dus fără de știre... fără vrere
Să urmeze harfa sfîntă în eterna ei cădere
Și nimic, nimic în urmă — nici un atom luminînd.

Dar el o aruncă-n mare și d-cterna murmuire
O urmă ademenită toată-a Greciei gîndire,
Împlînd halele-oceanici cu cîntările-i de -amar.
De-atunci mare-nfiorată de sublima ei durere,
În imagini de talazuri spun-a Greciei cădere
Și cu-albastrele ei brațe țarmii-i mîngîie-n zadar.

Dar mai știi? N-auzim noaptea armonia din pleiade?
Știm de nu trăim pe-o lume ce pe nesimțite cade?
Milioanele de stele o cîntare parc-ascult'...
Nu simțim că lumea-i dusă de-o durere lungă, vană?
Poate-urmează-a harfei mîndră spunere aeriană,
Poate că în văi de haos ne-am pierdut de mult... de mult...

*

Sau ghicit-ați vreodată ce socoate-un mîndru soare
Cînd c-o rază de gîndire ține lumi ca să nu zboare.

Să nu piardă-a lor cărare, să nu cadă-n infinit?
Zvircolindu-se aleargă turburate și rebele
Și să fringă-ar vrea puterea ce le farmecă pe ele
Și s-alerge-ar vrea în haos de-unde turburi au ieșit.

Vecinicia cea bătrână, ea la lumi privea uimită,
Mii de ani cugetă-n minte la enigma încilcită
Care spațiul i-o prezintă cu-a lui lumi și cu-a lui legi.
Și din secolii ce trecură ea s-apucă să adune
Toată viața și puterea, sucul tot de-nțelepciune
Și să pune să zidească-un uriaș popor de regi.

Și atunci apare Roma în uimita omenire.
Gânduri mari ca sorii-n haos e puternica-i gândire
Și ce zice-i zis de veacuri, e etern, nemuritor;
Iar popoarele-și îndreaptă a lor suflete mărețe,
A lor fapte seculare, uriașele lor viețe
După căi prescrise-odată de gândirea-ăstui popor.

Auzit-ați de-mpărății stind pe tron cu trepte multe?
Fruntea-ncoasă de luceferi făcea lumea să-i asculte,
Vorba lor era o rază în viața lumii-ntregi.
Țări bogate și-nflorite, mări vuinde-n adormire,
Cetăți vechi, popoare mîndre stau sub falnica-i domnire
Și Cezarii-mpart pămîntul în senatul cel de regi.

Și sub arcuiri triumfale trece mîndru-învîgătorul
Ș-amețit abia aude cum vuieste surd poporul,
Cum a mării glasuri multe se repetă, gem și fug
Și la carul lui de aur, cu coroane pe-a lor frunte
Și infrinși de umilire, cu priviri stinse și crunte,
Regii țării învinse gem cu greu trăgînd la jug.

Roma arde și furtuna chiuind în ea se scaldă,
Și frămîntă-n valuri roșii marea tulbure și caldă,
Și aruncă-n loc de spume nori de fum, scînteii și vînt
Și în nunta ei grozavă turnuri negre ea aprinde,
Și făcliile-uriașe către stele le întinde...
Evl arde — Roma este oceanicu-i mormînt.

Norii sunt o spuză-n ceruri și prin ei topite stele
Și ca Oceanul negru răscolit de visuri grele,
Urbea își frămîntă falnic valuri mari de fum și jar.

Din diluviul de flăcări, lung întins ca o genune,
Vezi neatins cu arcuiri de-aur un palat ca o minune,
Și din frunte-i cîntă Neron — cîntul Troiei funerar...

...Colo Dunărea bătrînă, liberă-ndrăzneță, mare,
C-un murmur rostogolește a ei valuri gînditoare,
Ce mișcîndu-se-adormite merg în marea de amar...
Dară pe arcade negre, nalte, ce se înmormîntă,
În a Dunărei lungi valuri, ce vuiesc și se frămîntă,
Trece-un pod, un gînd de piatră, ridicat din arc în arc;
Valurile-nfuriate ridic' frunțile răsitate
Și izbînd cu repejune arcuiri neclintite
Și picioarele le scaldă la stîncosul lor monarc.

Peste pod cu mii de coifuri trece-a Romei grea mărire,
Soarele orbește-n ceruri de a armelor lucire,
Scuturi ard, carăle tremur' și vuiesc asurzitor,
Iar Saturn cu fruntea-i nînsă stă pe steaua-i alburie,
Și-aruncînd ochii lui tulburi peste-a vremii-mpărăție,
Aiurînd întreabă lumea: și aceia-s muritori?

Colo unde stau Carpații cu de stînci înalte coaste,
Unde paltinii pe dealuri se înșir' cu mîndră oaste,
Munții țepăna lor frunte o înfig adînc în nori,
Ca moșnegi ei stau de vorbă și tunînd a lor gîndire
Și-o împart — și se întreabă în adîncul lor uimire:
Judecata cea din urmă-i vrun potop îngrozitor?

„Mii de ani mi-i fruntea albă și de vînturi pleșuvită —
Zise unul — dar oștire ca aceasta de mărîtă
N-am văzut... “Glasu-și ridică un bătrîn și sterp Carpat,
De durere fierb într-insul măruntăiele de-aramă,
Fruntea lui e ca cenușa și-o ridică fără teamă,
Mult mai sus de cumu-s norii — el părea că-i împărat.

Vai și-amar — zise — poporul care azi ne locuiește
Piere de pe fața lumii, veneticul nimicește.
Anii mei îmi fierb în minte și îmi pare c-am murit.
Cînd stejarul care-n frunte-mi ca un fir de păr mai crește,
Veți vedea că frînt de-un trăsnet către vale se pornește,
Să știți de poporul nostru că a fost și s-a sfîrșit.

În cetatea cea zidită din a stîncei coaste sure
Ce se vede-un vis de piatră ridicat dintr-o pădure,

Decebal și-adună capii în castelul lui domnesc
Și se pun la masa morții... C-o privire cruntă, bravă.
Toarnă-n țestele de dușman vin și peste el otravă:
Au dat foc cetății mîndre și din cranii ei ciocnesc.

Arderea în stîlpi de flăcări, mai ca cerul se roșește,
Grinzii se sparg, murii se clatin, furnu-n muri negru izbește,
Focul prin ferești pătrunde... Ochii lor vorbesc, ei tac,
Vor mai bine-o moarte cruntă decît o viață sclavă;
Muntele-și aruncă-n nouri singele-i de foc și lavă...
Frint stejarul cade-n vale după cel din urmă dac.

Și-n pădurile umbroase, unde stinca sta să cadă,
Unde riul se aruncă în spumoasa lui cascadă,
În verdeța-ntunecoasă a copacilor de fag,
Unde podul cel de lemne pietrele stă să răstoarne,
Fuge Dochia cu turme, cu berbeci cu-aurite coarne,
Păru-i blond, ochi mari, albaștri, chipu-i gingaș, blind și drag.

Iar Traian o urmărește prin potece năruite,
Arbori rupti îi ațin calea, stinci și pietre prăvălite...
El alearg' atras de clopot și de-al buciului zvon...
O ajunge... Ea îl vede... L-arzătoarea lui privire
Împietrește... O vezi și-astăzi în a codrilor umbrire...

...Sîmburele crud al morții e-n viață... Și-n mărire
Află germeii căderii. Astfel toate sunt în fire;
Astfel au căzut romanii, mari în bine, mari în rău.
Da-i cumplit să vezi un popoș osîndit să fie mare
Chiar în rău, că mereu crește rușinoasa-i degradare
Și nici moartea nu-i trimite ne-nduratul Dumnezeu.

Căci al morții braț puternic, cînd stă viața s-o despartă,
Nu se-ndură să ridice singeroasa-i lungă bardă,
Cum călăul greu se-ndeamnă la un cap de împărat,
Zei pregetă să-și deie-a lor sentință... Și-n uimire
Au fost ei... și dacă mor ei... suntem noi nemuritori?

Strănepoșii? Rupti din trunchiul ce ne dă viață fertilă
Pe noi singuri ne uitarăm printre secolii fără de milă,
Ei purtau coroane de-aur, noi ducem juguri de lemn,
Exilați în stînci bătrîne au umplut ei cu noi lumea,
Am uitat mărimea veche, cu rușine chiar de nume.
Multe semne de pieire și de viață nici-un semn.

Și deși-n inima noastră sunt semințe de mărire,
Noi nu vrem a le cunoaște, căci străina-ne gîndire
A zdrobit a vieții veche uriaș, puternic lanț,
Secoli lungi ce-au rămas văduvi de al Romei spirit mare
L-au creat... în noi el este, noi îl stingem. Dacă moare,
Noi murim... ramul din urmă din tulpina de giganti...

Cum sub stinci, în întunec, măruntaiele de-aramă
A pămîntului, în lanțuri țîn legat și fără teamă
Sufletul muiat în flăcări al vulcanului grozav...
Astfel secolii de-ntunec țîn în lanțuri d-umilire
Spiritul ce-adînc se zbate într-a populilor fire,
Spiritul ce-a vremii fapte de-ar putea le-ar face praf...

Trecînd peste epoca evului mediu și a frămîntărilor și prefa-
cerilor epocii de Renaștere, se oprește la Revoluția franceză și
la soarta lui Napoleon:

Dar de secolii fierbe lumea din adîncuri să se scoale,
Cum vulcanul ce irumpe printre nori își face cale
Și îngroapă sub cenușă creațiunea unei țări,
Astfel fiii tari și tineri unor secole bătrîne
Lumea din încheieture vor s-o scoată, din țîține
Să o smulgă, s-o arunce în zbuclirea noei eri.

Tricolorul plin de sînge e-implîntat în baricade,
Clopotele sun' alarmă pe Bastilia ce cade
Și poporul muge fâlnic ca un ocean trezit,
Sfarmă tot și pe-a lui valuri ce le urcă cu mîndrie,
El înalță firi cumplite, cari-l duc o vijelie
Să îngroape sub ruine, ce-n picioare a strivit.

Și prin negrele icoane unor zile fără frîuri,
Unde viața e-o scînteie, unde sînge curge-n riuri,
Palid, adîncit, sinistru trece tigrul Robespierre,
Și privirea-i singeroasă s-alintează ca spre pîndă,
Căci ce scrie e-o sentință, ce gîndește e-o osîndă,
Într-un craniu săpat ca-n piatră fierb gîndirile-i de fier.

Dar el cade și s-așează ale mării-nalte unde,
A dreptății aspră rază în popor adînc pătrunde,
Zilele de îngrozire s-au contras într-un fantom,
Dar puteri neliniștite ce trăiesc în adîncime
Ar vrea țărmlul să-l evadă, să înecă cu mărime
Lumea. Ele se concentrază în suflarea unui om

Mare că-i purtat pe umeri de adinci și mindre vremuri,
Căci gândiri care ieșise dintr-al lumii lung cutremur
El le poart' miite-n frunte și le scrie pe stindard,
Cînd în lumca subjugată pentru drept ridică arma,
Arătarea-i salutată de popoare... regi se sfarmă
Și-ale gloriei mindre stele sub a lumii noapte ard.

Și de-aceea a lui flamuri le-nsotesc cu-nsuflețire,
El îi duce la învingeri, el îi duce la pieire,
Cine moare, moare-n cuget, c-a rămas trăind în el.
Tot ce-i nobil și puternic în ăst secol de mindrie
Îl urmează... căci prin noaptea unei lumi în bătălie
Lin lucește-*eterna pace*, luminos și mîndru țel.

Cătră țelul care-n noapte le lucește ca un soare,
Ei se duc prin zeci de lupte, urmărindu-l cu ardoare;
Zeci de mii cad, pe-a lor urme răsar alte zeci de mii,
Steaua-i duce, ei urmează printre veri și printre ierne,
Până unde-*eterna iarnă* munți de neauă-n cîmpi așterne
Unde crivățul visează uriașe vijelii.

Și-atunci Nordul se stîrmește din ruinele-i de gheață,
Munții plutitori și-i sfarmă și pe-a cîmpurilor față
El ridică visuri nalte... volburi mari de frig se văd
Și trecînd peste oștire o îngroapă... și cu fală
Se ridică drept făclie aurora-i boreală
Peste-o stîncă-ntroienită în pustiul de omăt.

„Nordul m-a invins... ideea m-a lăsat.“ Și cu mirare
Vezi că-ncepe a apune într-a secolelor mare
Aruncînd ultima-i rază peste Domul d-*invalidi*.
La apus privește lumea în duioasa ei uimire:
N-a fost om acel ce cade, ci a veacului gîndire
A trăit cu el... Cu dînsul cartea lumii s-a închis.

Exilat în stînce sure și-n titanica-i gîndire,
Ca Prometeu ce-a adus lumii a luminei fericire,
De pe-o piatră el privește lingșirea mării-adinci;
Acolo gonit de soarte și de gînduri el adoarme,
Cu durere-adîncă marea vrea pămîntul să-l răstoarne
Și izbî mugind de doliu în mormîntul lui de stînci...

Șirul momentelor istorice fixate se întrerupe aici. În restul poemului, Eminescu face reflexiuni filosofice asupra ideii generale,

plingînd soarta fatală a gîndirei omenеști. Se întîlnește în direcția aceasta cu toți fruntașii istorici și cu toți gînditorii de seamă ai popoarelor cari au cîntărit vreodată tragedia cea mare a trecutului.

Îndeobște, în lumea artelor, înclinarea acestora spre poporanism, prezentarea în lumină poetică a istoriei și a lumii de basme, retragerea din timpul prezent pentru a viețui cu fantazia într-un colț mai fericit al trecutului, precum și fetișismul național, se consideră drept fenomene romantice. Se știe că în orice epocă a romantismului, o frumoasă floare e și naționalismul și era imposibil ca la Eminescu, cel mai tipic și mai genuin reprezentant al romantismului în literatura românească, mai ales nota națională să nu fie mai puternică decît se credea pînă acum.

Dar să vedem mai departe dezvoltarea lui sub raportul romantismului. De la început putem observa o fantazie extraordinară în planurile încercărilor lui. La 1866 instrună și el, după pilda tuturor poeților romantici, *harfa lui Eol*, pentru a cînta despre o *Undină* ce cunoaște „cîntecul lebedei României din Carpatul cel ars și bătrîn“. În încercările dramatice rezervă un rol *geniilor și silfilor de lumină*. *Zîne* și *zeități* străine se amestecă cu similare simboluri mitologice din lumea credințelor și basmelor noastre. Are momente în care sufletul i se umple de o religiozitate sublimă, mistică, căutîndu-și însă vecinic un simbol de credință, pe care nu și l-a putut stabili. În articole de proză preamărește figura lui Crist, în diferite poezii zugrăvește cel mai sublim portret al Madonei, iar într-altele se închină spiritului universal, atingînd înălțimea ideilor faustiane.

Notele acestea de romantism, cari, de altfel, se mențin pînă la asfințitul lui Eminescu, din simple ce sunt la început, se complică în măsură ce cultura dobîndită îi deschide terene mai largi de reflexiune. Se ivesc toate celelalte elemente, cari sunt apanagiul romantismului: subiectivismul exagerat, tendința continuă spre meditare asupra problemelor transcendente, resignarea și contradicțiile, cari adeseori fac din poezie un amestec de artă și știință, de religie și filosofie, de inconsecvență și neclaritate și cari, din cînd în cînd, fatal împing în umbră instinctul național al oricărui poet și-l scot pe oceanul larg al poeziei universale, cum s-a întîmplat și cu Eminescu.

Meritul ca și vina la aceasta îl are în mare parte literatura germană, îndeosebi romanticii germani, către cari Eminescu s-a simțit mereu atras prin înrudirea sa spirituală. Manuscrisele lui Emi-

nescu ne dau în privința aceasta deslușiri mai multe decît cele ce pînă acum le puteam avea prin deducțiune. Într-adevăr, nu numai floarea albastră, acest simbol al romantismului lui Novalis, nu numai teiul sfînt, „Linden-baum“-ul patriarhal al germanilor și dulcele corn, „Waldhorn“-ul păstorilor din Alpi ne reamintesc aceste legături. Cultura germană și lectura cea vastă l-au apropiat așa de mult de romanticii germani, încît Muza lui, alături de-a acestora, străbate chiar pînă în Walhala, cetatea zeilor germani, și se închină lui Odin, ca și lui Zamolxe.

Într-un început de schiță autobiografică, *Suveniri din copilărie*, în care Eminescu își propune a descrie „casa cu plopi; grădina cu meri în cari își făcea cuibul; căsuța în care juca teatru cu Armeanul“ (?); „pe Grosspapa și bostanul găurit, cu luminare“ etc. — el adaugă și cuvintele: *Sentimentalismul lui Schefer*. E caracteristic aceasta, deoarece ne arată timpuria predilecție a lui Eminescu pentru literatura sentimentală germană. Leopold Schefer, din ale cărui versuri găsim cîteva în caietele lui Eminescu, este un autor de nevele excesiv de romantice, iubitor al poeziei orientale și, fără îndoială, a convenit mult firei poetului nostru.

Dar și ceilalți poeți germani, de la cari ne-au rămas urme că au interesat de aproape pe Eminescu și cari n-au fost cu toții figuri remarcabile în literatura germană, l-au atras mai ales pentru sentimentalismul lor. Astfel, el își mai notează versuri de-ale scriitorului de romane Andreas Münch, autor norvegian; de-ale lui Pfeffel, scriitorul de povești și de versuri lirice de la sfîrșitul veacului al 18-lea; de contele Schack, admirator al poeziei orientale și acesta; de I. V. Scheffel, poet romantic; de puternicul poet național-romantic Hoffmann von Fallersleben; de Platen, căruia prin eroare i se atribuiseră originalul sonetului *S-a stîns viața falmnicei Veneții*, al cărui autor sau, mai corect, inspirator, este neimportantul Gaetano Cerry. Despre Gottfried Keller știm că i-a inspirat poezia *La steaua*. Din Lenau — melancolicul și nefericitul Lenau, cu al cărui nume Eminescu este adeseori adus în legătură pentru multe trăsuri de analogie între unul și altul, mai ales din punctul de vedere estetic și al concepțiilor filosofice — a tradus *Foaia veștedă*. Bürger i-a plăcut pentru fondul sombru al baladelor, îndeosebi al celebrei *Lenore*, a cărei influență se resimte vădit în povestea lui Arald din *Strigoi* (partea III) și pe care a început s-o traducă, oprindu-se însă la întîia strofă:

Din visuri grele-a tresărit
În zori de zi Lenore,
Wilhelm, ești infidel ori mort
Și cît mai pregeți oare?...

Dintre clasici cunoaștem simpatiile lui pentru Schiller, din care a tradus *Resignațiunea*, *Hector și Andromache* și *Mănușa*. Wieland asemenea pare a-l fi preocupat îndelungat, căci Hyon, numele eroului din *Oberon*, e amintit adeseori prin manuscrisele lui; se pare că *Oberon* i-a servit chiar ca model în conceperea și scrierea poveștilor *Fata în grădina de aur* și *Miron*. Chiar și senzualismul din aceste și din străina *Cezara* — de altfel, un senzualism lipsit de brutalitate, mai mult în forma scenelor din *Dafnis și Chloe* sau din *Musarion* a lui Wieland — poate fi considerat ca o influență a acestuia.

Tot la romanticii germani și-a însușit Eminescu în mare parte și cultura estetică. Cunoștea bine principiile estetice hegeliane, după cum ne dovedesc diferitele lui notițe. „*Er hat auch bei den Hegelianern die Schweine gehuetet*“ — ar fi zis frivolul Heine și despre Eminescu, iar în privința dramaturgiei germane și îndeosebi a lui Schlegel și Tieck, cei doi corifei ai romantismului german, cunoștea de-aproape părerile lui H. Th. Röhlscher, istoric literar și dramaturg. Pentru acest din urmă avea o considerație deosebită, căci i-a tradus valoroasa lucrare critică *Arta reprezentării dramatice*, care se găsește întreagă printre manuscrisele lui Eminescu.

Ca nou element romantic se asociază apoi fructul intensei lui îndeletniciri cu literatura indică, care i-a alimentat mult predispoziția psihică, înclinarea lui către sferele metafizice. În cele patru semestre din anii 1872—1874, cît a fost la Universitatea din Berlin, studiile lui cele de predilecție au fost: egiptologia, propusă de profesorul Lepsius, antichități, istorie și credințe din Orient. Vedem că l-au interesat de-aproape: artele orientale, cultul morților și diferite sisteme de religie. În urma tuturor acestora se deșteaptă în el simpatia pentru poezia orientală cu toate fantasmagoriile ei, cu mirt și ciprese, cu Gangele cel sfînt și cu Nilul cel bătrîn. Zoroastru și alți apostoli ai Nirvanei lui Schopenhauer îl atrag în mreața dulce a uitării de sine și într-un moment toate aceste îl răpesc în așa măsură, încît exclamă cu patos: *Eu sunt budhist!*...

Pe cum vedem deci: legăturile lui Eminescu cu literatura universală și îndeosebi cu cea germană sînt destul de multe și ramificate și cel ce va voi să stabilească întreaga bază romantică a creațiunilor lui va trebui să treacă în conștiințioasă revistă acest lung șir de scriitori mari și mărunți, la cari Eminescu a umblat la școală.

Nefiind intenția noastră a face aci un studiu amănunțit de izvoare și de comparație, ne mărginim a constata că influențele aceste străine i-au fost binefăcătoare din punct de vedere artis-

tic și cultural, i-au lărgit mult orizontul intelectual, i-au rafinat gustul pentru o poezie subtilă, dar în același timp nu i se pot tăgădui părțile defavorabile. Sentimentalismul sugestiv a fost prea mult ulei pe focul ce-l moștenise; umbra melancoliei s-a așternut peste simțirea și cugetarea lui și l-a făcut să se piardă adeseori în abstracțiuni cari din când în când poartă chiar caracterul artificialității. Influența străină l-a împiedicat pe neobservate să ajungă la deplină dezvoltare în limitele principiilor de artă națională, pe cum el însuși le profesa și le avea așa de clare în mintea sa. Oricum, însă, un studiu cit de sever al influențelor străine nu poate duce la rezultate cari ar scădea vreodată ceva din valoarea și originalitatea scriitorului nostru.

Legăturile lui Eminescu cu poezia romantică germană ne face să insistăm aci și asupra umorului și *ironiei romantice* din poeziile lui.

Noțiunea ironiei romantice, introdusă în discuțiile estetice de Friedrich Schlegel, nu este deplin lămurită, dar în general ea se reduce la o extremă libertate de gândire și la o critică acerbă a problemelor îmbrățișate cu preferință din domeniul fenomenelor paradoxale.

Două părți mai esențiale alcătuiesc această noțiune, dintre cari cea dintâi este identică cu convingerea, nutrită de toți romanticii, despre deșertăciunea vieții și a fericirii pămîntești. A doua parte se caracterizează mai mult prin zîmbetul ce-l stîrnesc anumite situații sociale sau sufletești, situații care sîlesc pe poet a căuta diferite simboluri sau categorii pentru exprimarea lor. Întîia parte este mai reflexivă și aproape exclusiv satirică, iar a doua conține o nuanță bună de umor și o notă mai mult descriptivă.

La Eminescu întîlnim amîndouă aceste însușiri. Una o cunoaștem foarte bine, căci s-a stăruit cu prisosință asupra ei și se manifestă în acel lung șir de poezii și satire, în care poetul hohotește asupra soartei nenorocitelor „muști de-o zi“, cum numește el pe muritori. Partea însă în care satira lui e mai blîndă și mai indulgentă, unde fruntea încrețită a apostolului se inseninează, este și ea demnă de a fi cunoscută, dacă nu din motive de artă pură, cel puțin pentru a avea o notă mai mult din individualitatea poetului.

Adevărat că poeziile, în care razele veseliei spulberă nouri grei ai unei vieți dintre cele mai serioase, sînt puține la număr și aproape toate inedite, din cauza nedesăvirșirii lor. Prin lectură, prin autosugestiune, prin o disciplinare severă a spiritului și mai ales în urma suferințelor sale, Eminescu s-a depărtat tot mai mult de dragostea pentru acest gen de versuri, cultivat cu predilecție în tinerețe. Poeziile începute au fost părăsite, dar chiar și în forma

lor primitivă ele devin prețioase, nu numai prin cîteva frumuseți poetice, ci prin faptul că sunt probe de momente senine din viața poetului.

Aici aparține în primul rînd următoarea poezie, scrisă în hexametri nu tocmai desăvirșiți și intitulată *Mitologicele*:

Da! din porțile mindre de munte, din stînci arcuite,
Iese-uraganul mîinînd pe lungi umeri de nouri
Caii fulgerători și carul ce-n urma lui tună.
Barba lui flutură-n vînturi ca negura cea argintie,
Părul umflat e de vînt și prin el colțuroasa coroană,
Împletită de fulgerul roș și din vinete stele.
Hohotă-adînc bătrînul cînd vede că munții își clatin
Și-și prăvălesc căciule de stînci cînd vor să-l salute...
Codri bătrîni rîd și ei din adînc și-l salută
Paltenii-nalți și bătrînii stejari și brazii cei vecinici,
Numai marea albastră murmură-n contra orgiei
Care bătrînul rege făcea-n beția lui oarbă.
El mîn' oștiri de nori contra mării... și armia-i neagră
Ruptă pe-ici pe coala de-a soarelui roșă lumină,
Șiruri lungi fug repede, grei, pe cerul cel verde,
Și netezindu-și barba, trece prin ei uraganul,
Dus de fulgerătorii cai în bătrîna căruță
Care scîrțîie hodorogit de-ai crede că lumea
Stă să-și iasă din vechile-i vecinice încheieture.
Groaznic s-a îmbătat bătrînul — soarele zice —
Nu-i minune, a băut jumătate din Oceanul Pacific,
Rău îi mai umblă prin pîntece-acum bătura amară,
Însă-s eu de vină... c-umput-am de nouri păhare
Cu apele mării adînci, boite cu roșă lumină.
Cine dracul știa acum că de cap o să-și facă?
Ah! moșneagul bețiv e-n stare-ntr-o zi să ruine
Toate societățile de-asigurare din țară...
Soarele-și bagă capul prin nouri și limba și-o scoate
Și c-o rază gîdilă barba bătrînului rege.
— Hehe! — zice bătrînul rîzînd — ce faci tu, Pepeleo?
Tînăr, hai? De mii de ani tot tînăr te vîd eu,
Pare-mi că dai pe obraz cu roș după moda de astăzi,
Altfel nu-nțeleg cum tînăr de-o mie de ori ești.
— Taci, moșnege, făr' de obraz, te du, te trezește...
Vezi în ce stare te afli, coroana îți stă pe-o ureche
Și în veselia ta proastă lumea ruini tu!
Însă-a popoarelor blonde de stele guverne-ndărătnici.

Vai, nu făcuse șosea cumsecade pe cimpii albaștri
 Și se răstoarnă carul și rău se-nglodează bătrînul...
 Mai că era să-i rămiie ciubotele-n glodul de nouri.
 Hei, ce-i pasă! El norii frămîntă jucînd mocăneasca
 Și pe-un vînt l-apucă de cap, făcîndu-i morișcă,
 Se tăvălea peste cap și pișcat de-un purec de fulger
 Se scărpină de-un șir de păduri ca de-un gard de răchită...
 Norii roșesc de rușine și fug, iar vîntul se culcă
 Între codri și munți... Uraganul mahmur poticnește
 Spre castelul de stînci ce-și deschide uriașa lui poartă
 Spre a-l primi pe bolnavul bătrîn în surele hale.
 El își ia coroana din cap și în cui o atîrnă
 De sclipește în noapte frumoasă și roșă un fulger,
 Încremenit în nouri. Cojocul l-anină
 El de cuptor... ciubote desculță și negrele-obiile
 Cît două lanuri arate le-ntinde la focul Gheenei
 Și se usuc... Chimirul descinge și varsă dintr-însul
 Galbenii aprinși într-un vechi căuș afumat de pe vatră,
 Mare cît o pivniță...-n patu-i de piclă-nfoiată
 Regele-ntinde bătrînele-i membre și horăiește,
 Pînă-n fundul pămîntului urlă peștere negre
 Și rădăcinele munților mari se cutremură falnic
 De horăitul bătrînului crai. Iar afară
 Vezi un ger bătrîn și arar cu sați mihnită
 Cărăbănînd al zorilor aur în saci de-ntuneric
 Ca să-l usuce-n rubine. Cu-ncetul, cu-ncetu-nserează...
 Soarele, ca să împace marea, la ea se apleacă,
 Lin netezește-a ei față albastră și-adînc se arată
 În luminoasele valuri a ei și sinu-i dezmiardă
 Cu tot aurul razelor lui. La pămînt se mai uită...
 Florile toate ridică la el cochetele-capuri
 Copilăroase și ochii lor plini de zadarnice lacrimi...
 Pe grădini se mai uită, de-alee de vișini în floare
 Și de cireși încărcăți, de salcîmi cu mirosul dulce:
 Pe-acolo se plimbă o fată-n albastru-mbrăcată,
 Părul cel blond într-o coadă îi cade pe spate,
 Ca Margareta din *Faust* ea ia o floare în mînă
 Și șoptea: mă iubește... nu mă iubește... mă iubește!
 Ah! boboc... amabilă ești... frumoasă și — proastă,
 Cînd aștepți, pe amant, scriitor la subprefectură,
 Tînăr plin de speranță, venînd cu luleaua-n gură...
 Soarele a apus, iar luna o cloșcă rotundă și grasă,
 Merge pe-a cerului aer moale și-albastru și lasă

Urme de aur a labelor ei strălucinde ca stele.

Iar de a doua zi se scoală bătrînul...

Numai în cămeșoiu, desculț și fără căciulă

Și se scarpină-n cap — somnuros, uitîndu-se-n soare...

Mitologicele lui Eminescu datează probabil din 1873, ceea ce deducem din faptul că o altă poezie, ce urmează imediat, e semnată cu data de 20 decembrie 1873. Imaginațiunea puternică și umorul vînjos sînt caracteristicile principale ale acestui cîntec la adresa naturii și a zeilor: soare și vînt simbolizați cu atîta plasticitate. Este aici aceeași tendință, observată și la greci, de a-și trata zeii cu glume și satire, fără însă a atinge sublimitatea lor.

În același gen, cu mult umor, dar mai pronunțat popular, este scrisă și povestea lui *Călin Nebunul*¹, al cărei cadru Eminescu nu l-a publicat, deși îi dăduse forma definitivă. De ce? Explicarea o găesc numai în probabilitatea că Eminescu mai tîrziu a voit să suprimă din versurile sale tot ce nu purta pecetea gîndirii sale adînci și mature.

Călin, din povestea lui Eminescu, este tipul lui Păcală, reconstruit din mai multe povești, îndeosebi după Ispirescu și, deși poetizat, rămîne totuși tipul comic de voinic năzdrăvan, care nu pierde niciodată simpatia cetitorilor. Humorul întretesut în acțiunea așa de poetică din această poveste, este cunoscutul humor simplu și concis, dar totdeauna figurat, din poveștile române, cu care se redau îndeobște părțile descriptive.

Următorul pasaj, în care se descrie trecerea eroului prin pădure și ajungerea la o ceată de zmei, ne arată înruditarea humorului din *Călin* cu cel din *Mitologicele*:

El coboară și pornește ca s-ajungă-n acel loc.

Iată-l, nene, un om în drumu-i și grăbit din cale-afară:

Bună noaptea! 'țam mitale! Cum te cheamă? De-cu-seară!

Hehehei, măi De-cu-seară! Ia mai stai că nu-i așa,

Ce cați tu noaptea-n pădure, colinzi lumea iac-așa?

Cot la cot Călin îl leagă cu odgonul de un pom

Și se cam mai duce. — Iată că în cale-i iar un om.

Bună noapte! 'țam mitale! Cine ești? Sunt Miazănoapte.

Elelei! Ce cați în codri, pepeni verzi și stele coapte?

De-un copac și p-asta-l leagă și cam merge pe cărare,

Iat-un om prin întuneric înaintea lui răsare.

Bună noaptea! 'țam mitale! Cum te strigă? Zori-de-zi!

¹ *Opere complete*, vol. I, p. 124.

Ei, cumetre Zori-de-ziua, ia spune ce cați pe-aci?
Hai să stăm de vorbă-o țină, să mîncăm păsat cu lapte,
Vin încoa', că bate luna, hai la umbră, tot îi noapte.
— Omule, ce-mi cați pricină?... Sunt grăbit... — Ce-atîta grabă?
Ciorilor! ia nu mai spune, știu că nu ai nici o treabă!
Îi legă și pe acesta, ca pîn' ce va găsi foc
Ziua să nu se mai facă și vremea să stea pe loc...
...El ajunge. Într-o groapă mare vede-un foc avan,
Pe-o păreche de piostre clocotește un cazan,
Doisprezece zmei în juru-i dorm adînc, întinși pe burtă,
Împrejur de piostree se cocea o mare turtă
Și-n cazan, notînd în zamă, clocoteau vro două vaci,
Hei, își zise năzdrăvanul, dete baba de colaci!...

Același humor se observă și la sfîrșitul poveștii, în care se desfășură veselul tablou din natură, cu nunta furnicărimii — sfîrșit anume relevat, pentru veselia lui, de către Iancu Alecsandri în scrisoarea din *Convorbiri* (XVIII, p. 153) în care vorbește și de zgomotoasa primire ce i-a făcut „Junimea“ lui Eminescu, cînd a cetit pentru întia oară pe *Călin* (oare numai fragmentul publicat?) sub titlul *O nuntă împărătească*.

În ton șagalmic este scris și începutul din *Miron și frumoasa fără corp*, povestirea unui botez:

Ce lumină-i și ce vorbe,
Jos sub grinzile colibii!
Marta minuie cocioarve,
Iar Maria taie hribii.
Iar ciobanu-și pune gluga,
Mai îndrugă, cite-ndrugă,
Iese-n noaptea cu scintei
Și-o tuli urît la fugă
Parcă-i dracu în călcii.

Iar la colțul mării vetre
Stau pe laiți, lîngă spuze:
Un moșneag și trei cumetre,
Povestesc mișcînd din buze...
Tinerica puica nașă
Prejmuiește tot pe moașă,
Pe cînd spală la un blid,
Iar bătrîna gată fașe
Și cumetrele se rîd.

— Măi ciobane, ortomane,
Unde-mi mergi așa pe frig?
— Da la rîșniță, la Dane.
Și la borș la Pipirig.
Ce era să-ți spun? Iac-asta!
Mi-a făcut băiat nevasta,
Nu vă fie cu bănat:
Să-mi veniți și dumneavoastră,
Că ș-așa-mi sunteți din sat...

Și continuă în felul acesta, curat popular, pînă în momentul cînd descrierea încetează și autorul pornește a-și dezvolta ideea filosofică despre lupta grea pentru ajungerea unei ținte frumoase.

Pe cît de dese sunt urmele de optimism în poeziile în cari contemplează natura, pe atît sunt de rare cînd poetul coboară în interiorul ființei sale, sau cînd vorbește de amor. „Eu nu glumesc cu taina ascunsă“, zice el undeva, înțelegînd sub „taina ascunsă“ amorul său, sentimentul pe care l-a tratat cu mai multă sfințenie. Cu toate aceste însă, găsim două lungi poeme, simbolice amîndouă, în cari, deși pe un fond ironic, menține totuși tonul umoristic, în genul lui Cervantes și Goethe (*Lili's Park*), glumind pe socoteala „focului sacru“, adeseori destul de drastic.

Una dintre aceste poeme, *Diamantul Nordului* sau *Utopia lui Don Quijote* este povestea unui cavaler medieval care, făcînd serenadă sub balconul Madonei sale, adoarme cu ghitară în mînă, visează că și-a cucerit iubita și... se trezește dimineța țepăn, în grădina iubitei, strănutînd:

...Apți!!... Cavaliere, să-ți fie de bine!
Aho!... Cine cască?... ce! Chiar cavalerul.
În somnul lui dulce visat-a el cerul,
Căci biet adormit el a fost cu ghitară
Sub naltul balcon, unde-urlese asară.

E drept că-nainte el vede chiar raiul
Aievea-n grădină... Dar, vai, guturaiul
Urît îl cuprinse de-a nopții răceală,
Pe ochi s-a pus bruma și-n gît răgușeală.

Ah, vrut-ar-fi dînsul cîntînd din ghitară
Cu-amor să deștepte copila cea rară,
Dar vai, auzindu-l ar face-o să creadă
Că strigă cocoșii în verdea livadă.

Și ce-i mai rămîne să facă săracul,
În lac să privească cum joacă malacul?
Mai bine prin tufe se fură cu pază.
Ca nimeni s-auză și nimeni să vază.

În urmă o ușă-n balcon se deschide,
Prin flori se arată un cap care ride,
O blondă cu părul de aur, șireată,
De-amoru-i prostesc, rizînd, se desfată.

În celălalt poem satiric, *Antropomorfism*, Eminescu simbolizează iubirea senzuală prin un joc vesel și burlesc dintre un cocos și o găină, punînd, natural, toate păcatele lumesti în circa găinei, vecinic cochetă pînă la adinci bătrînețe, cînd îi vin gînduri de călugărie și de reflexiuni filosofico-morale.

Iată o scenă de luptă dintre un cocos tînăr (Făt-Frumos) și altul bătrîn (Sultanul), pentru amorul trădat de cocheta puicuță:

Și Sultanul care crede cum că e necredincioasă
Tînărului Cicisbeo el acum cată pricină,
Cu curaj el se ridică, creasta-i roșă se-nvenină
Și lugubru el îi zice: fugi sau mori tu, ticăloase!

Făt-Frumos gitu-și indoaie îndărăt și îi răspunde:
„Nu m-atinge-a ta insultă, tu, de ordine plebeu —
Diferența prea e mare: cine ești? și cine eu?
Eu petrec și eu fac curte cui voiesc și orișunde!

Te-oi sili să lupți cu mine — iritat strigă Sultanul,
Își zburli penele-n ceafă și cu furie s-aruncă,
Luptă crunt, pe cînd de-o parte stă nefericita pruncă,
Ursitoarea Iliadei, ce-și deplînge Don Juanul.

Se trintesc, se rup cu ciocul și mînîcă tăvăleală,
Obosesc. Se naște-acum pe-o minută armistiț,
Dar curînd se-ncaier iarăși. Don Juanul cel pistrîț
Cade-n sînge. Și Sultanul trîmbiță pe el cu fală.

Iară Dona nu trădează ce-n simțirea-i se petrece,
Nu trădează de-i durere, voioșie, nepăsare,
Poate vru să deie prețul părții cei învingătoare
Și de-aceea rămăsese ca și marmura de rece.

Tendința fundamentală în această poezie, în care revine motivul necredinței femeii din *Vidra* cea frumoasă și din celelalte balade populare, este satirizarea amorului statornic și a naivității acelor cari înalță iubirea din sferele sale senzuale la altele, eterice. Numai filosofii îmbătrîniți și slăbiți, numai călugărițele ascetice și prefăcute mai cred în amorul transcendentă... Astfel, vorbind de găina din poveste care, după ce îmbătrînește, e părăsită de toți cucoșii și nu-i mai rămîne altceva decît să caute prietenia unui cuminte clapon, autorul continuă:

În curînd cade pe gînduri, deveni curînd bigotă,
Cum se-ntîmplă: din Phrinee deveni călugăriță,
Limba-i umblă ascuțită, ca la vechea protectriță,
Poiata afurisește și ograda poliglotă.

Ea cată societatea părintelului Chirilă,
A claponului lugubru, cu humorul lui de bute,
El iubeste-n ea ideea frumuseței cei trecute;
În matroana desfrunzită vede încă o copilă.

Ea vedea în înțeleptul cu-arătare cuvioasă
Prototipul cucoșimei, pe-al cucoșilor cucoș,
Cînd cu flori de-oratorie și cu ochi bisericosi,
Adîncit platonizează în tiradă somnolentă.

Afară de aceste, mai întîlnim humor inocent în poeziile lirice: *Între paseri* (Ed. Maiorescu), *Frumoasă și jună* (*Postume*, p. 43), *Mîndră, mîndră, vrei nu vrei* (*Poezii populare*, p. 105) și în alte strofe singuratic.

Toate aceste împreună ne dovedesc, cred, îndeajuns, că este totuși o părțică în individualitatea poetului nostru care se caracterizează prin note vesele și de mulțumire sufletească, note cari, la rîndul lor, fac parte dintr-un sentiment mai puternic, din dragostea cea mare a lui Eminescu pentru natură și pe cari nu trebuie să le desconsiderăm, vorbind de acest scriitor.

Nădăjduim că generația de astăzi, care nu cunoaște pe Eminescu decît sub eticheta laconică de *pesimist* — un cuvînt ce înseamnă prea puțin, fiind vorba de o personalitate așa de multilaterală — va găsi în momentele relevate aci un prilej de-a începe să-și formeze o credință mai obiectivă și demnă de marele poet al poporului nostru.

CREANGĂ ȘI EMINESCU

Au trăit împreună un șir de ani în cea mai desăvârșită prietenie. Biografiilor lor, și îndeosebi d-l Panu în *Amintirile* sale despre „Junimea“, știu să povestească multe amănunte despre legătura dintre ei, provenită din o perfectă înrudire sufletească. Acum, cînd o casă de editură națională pune la dispoziția publicului operele complete ale ambilor scriitori¹, nu va fi poate de prisos să reproducem citeva din acele amănunte și să insistăm puțin asupra acestei înrudiri.

S-au cunoscut, probabil, între anii 1874 și 1876 — în casa răposatului Bodnărescu, zice d-l Gorovei² — și în curînd după ce se cunosc, Eminescu introduce pe Creangă în cerul „Junimei“ și prin aceasta și în literatură.

Până atunci Creangă nu scrisese decît literatură didactică, împreună cu alți institutori. Faptul că după intrarea sa la „Junimea“ a publicat seria de povești, începută cu *Soacra cu trei murori*, dă într-adevăr de presupus că acel talent a fost descoperit de Eminescu și că mai cu seamă la îndemnul lui a continuat a scrie.

„Creangă — zice autorul anonim al unui articol comemorativ³ — a fost descoperit de Eminescu. După ce s-a răspopit și a rămas numai institutor, veni în contact cu Eminescu, pe cînd acesta era revizor școlar în județul Iași, deci pe la 1874. Piatra prețioasă, care ședea ascunsă în pulberea școlii primare, a strălucit ochilor pătrunzători ai revizorului poet. Cine știe cît iubea Eminescu poporul român, cel neatins încă de valurile civilizației, și poate da seama cum a trebuit să prețuiască Eminescu un talent

¹ Institutul tipografic „Minerva“ a editat după Eminescu pe Creangă, în o ediție completă.

² Afirmația d-lui Gorovei (din *Șezătoarea* V, p. 193) că Eminescu și Creangă s-ar fi cunoscut între anii 1866—1867 nu ni se pare verosimilă.

³ *Era nouă* din 7 ianuarie 1890.

cu totul neinfluențat de acele valuri. De aici prietenia între Creangă și Eminescu. Sub îndemnul acestuia, Creangă s-a încercat să scrie.“

Contrar afirmațiunii că Creangă n-a fost introdus de Eminescu¹, admitem părerile citate ale anonimului biograf, cu atît mai ales că interesul lui Eminescu pentru Creangă, pe timpul în care acesta era institutor, rezultă și din actele oficiale, în care revizorul Eminescu recomanda cu căldură cărțile școlare ale lui Creangă ca fiind excelente.

Nu este însă mai puțin adevărat că prietenia deplină între ei nu se stabili decît în urma întîlnirilor în cerul „Junimei“.

„Legătura se stabili astfel — zice d-l Panu² — încît pe urmă mai nimenea nu mai văzu pe Eminescu fără Creangă și pe Creangă fără Eminescu; amîndoi veneau la « Junimea » și amîndoi ieșeau.

Ce făceau și unde se duceau?

Plecau amîndoi și se îmfundau pe la vreun crișmar din părțile exterioare ale orașului. Acolo nu se puneau pe băut, cum se prețindea, sau cum se crede — căci mulți cred că aceasta ar fi ruinat sănătatea și a lui Eminescu și a lui Creangă; nu, ei se puneau să trăiască viața care le plăcea lor, viața simplă și primitivă. Era o plăcere pentru ei ca să se așeze într-o odaie din fundul unei crișme, pe laviți de lemn, cu brațele rezemate de o masă murdară... Creangă, istorisind povești din bătrîni și de la țară, Eminescu croind visuri, cum ar trebui să fie poporul român...“

Și prietenia aceasta a durat pînă la sfîrșitul vieții lor. „În dosul casei sale, moș Creangă avea un cerdac lat, acoperit de streășină. Acolo — spunea el — ședea Eminescu zile întregi, tolănit pe o saltea, cu ochii pironiți pe dealul Cîrcului; acolo a scris el *Doina*.“³

Care erau motivele psihologice ale acestei legături?

Judecînd pe Eminescu prin prisma unilaterală a pesimismului, prietenia dintre cei doi scriitori s-ar părea paradoxală. Lumea era obicinuită să știe că Eminescu, cel înzestrat cu o cultură apuseană considerabilă, admiratorul Nirvanei, victima mediului social și mai știu ce... n-are ce căuta în tovărășia optimistului, veselului și seninului Creangă.

Excesul de teorii, lipsa de date biografice și de cunoaștere a materialului literar făcuse mulțimea să considere în cei doi mari scriitori români două firi eterogene, cu idealuri și direcțiuni estetice opuse.

¹ Vezi între altele și *Prefața* d-lui Gr. Alexandrescu, p. 7.

² *Săptămîna*, 1902, nr. 21, p. 190.

³ Artur Gorovei, *Șezătoarea*, loc citat.

Adevărul este însă contrarul. Firile aceste se dovedesc din ce în ce mai omogene, mai ales în obârșia lor. Un șir de trăsături comune din lumea lor de cugetare îi unește.

Din schițele biografice rezultă mai întâi că amândoi păstrasera o bună parte din firea primitivă a țaranului moldovean.

Naționalismul acesta local, atât de caracteristic pentru mulți scriitori moldoveni, se manifestă între altele și în gelozia pentru limba provincială — o gelozie cu atât mai întemeiată, cu cât limba scriitorilor moldoveni contemporani este de o bogăție superioară — și amândoi se servesc până și de forme și cuvinte absolut dialectale, pe care reușesc a le populariza.

Amândoi aveau o orientare deplină în literatura populară. Eminescu, ce-i drept, cetise și culesese mai multă, și anume din toate regiunile locuite de români, căci idealul său avea orizonturi mai largi. În tot ce-a cules însă, Eminescu vedea mai mult elemente de studiu și de inspirație poetică, un prilej de a pune în practică principiul atât de clar conceput în mintea sa, că orice poet trebuie să se încălzească la vatra strămoșească a literaturii populare. Creangă însă nu aduna anume material de studiu, ci îl prelucra de-a dreptul, fie din auzite, fie din memoria sa, fără a trece mult marginile strictei povestiri populare, dar dându-i, cu toate astea, nota sa personală, poleiala frazei și umorul.

În felul de prelucrare a materialului popular, Creangă într-adevăr nu are mulți semeni în literatura universală. Căci el nu este nici un simplu copist de povești ca toți cei ce, în frunte cu frații Grimm, și-au pus munca grea în serviciul științei, nici nu este un falsificator al spiritului poporului, ca Musaeus și mulți dintre romanticii germani, sau ca — ierte-mi-se comparația — un Pop-Reteganul din Ardeal, ci rămîne în același timp și artist în puterea cuvîntului, poet fără a inventa, fără a adăuga de la sine decît simțul cald și meșteșugul limbei armonioase.

Și fiind vorba de povești, nu vom uita nici faptul că chiar și acea ramură a literaturii populare nescrise în care umorul burlesc și anecdotele fără perdea preponderează le era bine cunoscută ambilor scriitori. Manuscrisele lui Eminescu bijbii de glume populare, de asemenea și ale lui Creangă¹. În poveștile tipărite nota burlescă nu o întîlnim însă decît foarte discret accentuată în scena din pădure, de o fineță extraordinară, dintre Moș Nichifor și evreică.

Ceea ce îi lega mai strîns era, fără îndoială, o înțelegere desăvîrșită asupra condițiilor de viață și de cultură națională. Nu

naționalismul de bilci și de stradă, de care e capabil orice aventurier politic, ci cultivarea ideilor fundamentale de conservare etnică, a tradițiilor moștenite, a tot ce constituie caracterul puritan de rasă — iată ce-i preocupa în acele lungi întîlniri de care ne povestesc biografii.

În cadrul acestor convingeri intră natural mai întâi limba și literatura lor, pe care o făceau în sensul acesta, interpretînd gîndirca și simțirea poporului; intră și dragostea lor imensă pentru trecut și nădejdea într-un viitor mai bun, dar intră, mai ales, exclusivismul de rasă, șovinismul național, pe care îl nutreau deopotrivă.

Amândoi erau înflăcărați adversari ai straturilor de străini, cari amenință cu falsificare completă spiritul național în toate și amândoi combăteau cosmopolitismul. Ca și Eminescu, ale cărui filipice împotriva elementelor străine sunt destul de cunoscute, „Creangă — zice d. Panu — era un naționalist fanatic, un dușman neîmpăcat al evreilor, un iubitor al neamului și toate discursurile sale erau pe asemenea temă.“

Toate aceste laolaltă: păstrarea părții mai bune din firea de țaran, dragostea de patrie, poporanismul în limbă și literatură, adorația trecutului, cultura națională pe toată linia, exclusivism față de străini și șovinism național intransigent — sunt legături cari ar trebui să unească pe toți scriitorii români de valoare.

¹ Vezi Teodorescu-Kirileanu, articolul din *Șezătoarea*, V.

Un vechi și odinioară apreciat colaborator al *Convorbirilor*, Samson Leonida Bodnărescu, s-a stins din viață în luna lui februarie 1902, la Pomirla, unde, ca director de liceu și profesor de limba română de la 1879 încoace, își implinea datoria de modest luminător al generației de astăzi. Sînt mulți ani de cînd în coloanele publicațiilor noastre periodice nu mai întîlnim acest nume, încît nu e de mirare dacă lumea cea lesne uitătoare n-a manifestat mai mult interes cu ocazia morții acestui scriitor.

Bucovinean de origină, Bodnărescu s-a născut la 1840 în comuna Gălănești, din părinți plugari și a venit în țară pe la 1866, după terminarea studiilor liceale la Cernăuți. La Iași, prin citirea întîiilor sale lucrări literare, și-a atras simpatiile membrilor fruntași ai „Junimei”, cari i-au mijlocit un ajutor de la marele proprietar basarabean Cassu și i-au făcut posibilă plecarea în străinătate, de unde, după un studiu de patru ani la universitățile din Viena, Berlin și Giessen, s-a întors cu diploma de doctor în filosofie. A ocupat mai întîi locul de director al bibliotecii statului din Iași, iar pe urmă a primit direcția școlii normale Vasile Lupu. Venind însă în conflict cu autoritatea școlară, a trebuit să se retragă și, în unire cu alți profesori, a condus cîtva timp un institut pedagogic privat din Iași, pînă ce se așeză definitiv în Pomirla.

Aproape întreaga sa activitate literară Bodnărescu a desfășurat-o între anii 1869—1879, în *Convorbiri*. La 1884 și-a publicat operele într-un volum, conținînd versuri și două tragedii. Necunoscută ne-a rămas drama sa *Grigorie Ghica-Vodă*, despre care un biograf anonim de la *Deșteptarea* din Cernăuți afirmă că a fost scrisă la Putna și citită în „Junimea”, unde „a deșteptat ideea serbării centenare, săvîrșită prin punerea pietrii comemorative pe locul decapitării acestui domn”. Același biograf ne mai spune

că au rămas în manuscris diferite poezii și două fragmente dramatice: *Urmașii lui Alexandru cel Bun și Anticrist*, manuscrite asupra valorii cărora nu se pronunță.

Bodnărescu își începe colaborarea sa la *Convorbiri* cu proză sentimentală. *Suferințe* își intitulează un lung șir de impresii, niște „file rupte din jurnal” (*Conv.*, an. I), în formă de scrisori cari în fond nu sînt altceva decît o copie a cunoscutei povești melodramatice *Abelard și Eloisa* de Pope. Aici Abelard se numește Ionel și Eloisa își zice Luineia, încolo aceeași dragoste idilică, aceeași „mistică durere a amorului ascuns”, aceeași scenă cu exilarea iubitei în mănăstire, iar sfîrșitul din *Werther și Noua Eloisă*: „Ah, dulce-i, dulce-i pentru amor a trece din viață. . .”

De aceeași natură sînt și povestirile în proză sub titlul *Mici excursiuni* (*Conv.*, VI): impresii din tinerețe, poetice și sentimentale, descrieri de mări, munți și a dorului de iubită, apoi reflecțiuni filosofice greoaie asupra naturii și a vieții. Autorul rătăcește cu gîndul — ca și rătăcitorul Ahasver, ce-l obsedează — asupra unei mulțimi de probleme metafizice; în ticăitul ceasului ascultă „glasul eternității”; se cufundă în „întunerecul trecutului”; cercetează prin viziuni „regiunile viitorului”; toate laolaltă dau un șir de incoerențe. Citeva fragmente sînt demne de citit.

Superioare acestora sînt alte două bucăți în proză: *Pintea și fiica sa Laura* (*Conv.*, III) și *Vidra și Simon* (*Conv.*, V), două legende romantice cu subiecte luate din luptele plăieșilor români cu tătarii — poate mai clare și mai rotunzite decît tot ce-a scris Bodnărescu. Îndeosebi cea din urmă, cu un început imitat după despărțirea dintre Hector și Andromache (poezia lui Schiller), cu descrierea unui tip eroic de amazoană română — de altfel diferită de tipul din baladele populare — ar putea figura în orice antologie românească. Aici nici limba nu este așa de încărcată ca în impresiile amintite.

În poeziile sale, Bodnărescu se apropie mai mult de nivelul poeziilor lui Iancu Văcărescu și Conachi și nu aparține poeziilor noastre cu calitate artistică superioare și cu o notă personală marcată. Prin cîntecele lui trece acel suflu de lirism ușor: cu flori ce se îngină cu zefirul „hoțoman”, cu inevitabila poezie a anotimpurilor, cu senina iubire de natură și de neam. E mai impecabilă și mai ușor de citit unde imitează forma și motivele versului popular; e mai slab și mai confuz unde, în lipsă de idei, forțează coarda pesimistă și filosofică. Faptul că a stăruit atît de mult în direcția din urmă a făcut să fie puțin înțeles și apreciat pînă și în cercul „Junimei”.

Influența literaturii germane asupra lui Bodnărescu e foarte mare. Poezia romantică a „mindrei albăstrele“ l-a impresionat mai mult. De aici și dragostea lui pentru nume ca Minodora, Luinela și Laura, comune tuturor romanticilor. Din Heine a împrumutat haina multor poezii, iar în ce privește cele vreo treizeci de *epigrame*, aceste nu sînt epigrame în adevăratul înțeles al cuvîntului, ci pur și simplu reflexiuni sentențioase, făcute ai-doma după „distihurile“ din *Xenile* lui Schiller și Goethe.

Romantice prin subiectele lor sînt și cele două tragedii ale lui Bodnărescu: *Rienzi* și *Lăpușneanu-Vodă*. Într-o notiță din *Enciclopedia română* se afirmă că *Rienzi* ar fi o traducere. Mai probabil este că subiectul e pe de-a întregul împrumutat din celebrul roman *Rienzi, ultimul tribun* al lui Bulwer — roman în care toată acțiunea, toate persoanele și caracterele sînt aceleași ca la Bodnărescu. Încît pentru *Lăpușneanu-Vodă*, tragedia aceasta este dramatizarea cunoscutului fragment istoric al lui Costache Negruzzi, utilizat către sfîrșit aproape textual.

Deși între apariția uneia și a celeilalte tragedii a trecut un interval de 10 ani (*Rienzi* la 1869, *Lăpușneanu* la 1879), nu se poate constata nici o deosebire esențială în valoarea lor literară, precum, în genere, Bodnărescu nu a evoluat deloc, ci a rămas același de la începutul pînă la sfîrșitul activității sale. Găsim în dramele aceste destule cugetări frumoase, destule observațiuni pătrunzătoare și superioare scriitorilor de-a doua mînă; găsim spirit, jocuri de cuvinte și imagini poetice; alătura de germanisme barbare găsim, pe ici pe colo, o limbă foarte concisă și bogată în provincialisme neaoșe românești, care ar fi putut să treacă în limba literară. Dar atîta tot. Încolo, o neîndeminatecă conducere a acțiunii, o schimbare mașinală de scene și situații, încît o reprezentare a acestor piese ar fi cu neputință. Bodnărescu nu poate susține cu aparatul logic al necesității psihologice nici una din tezele ce și-a luat de bază; el nu reușește a scoate în relief nici un caracter mai însemnat. Și dacă, cu toate astea, merită să fie citite, e pentru fondul etic ce se întrevide prin mulțimea de defecte și pentru pasionantele declamațiuni în jurul sentimentelor de dragoste de popor și de țară.

Așa a fost răposatul Bodnărescu.

O justă măsură a importanței unui scriitor este, fără îndoială, și popularitatea sa — chiar la noi, unde reclama și critica de speculă are un rol așa de nefast. Bodnărescu n-a străbătut în popor, a rămas cunoscut într-un cerc îngust, și numele lui în

viitor doar prin vrun colț de antologie se va mai găsi. Cauza naturală e că n-a fost un talent original, ci mai mult reproductiv; n-a fost o personalitate artistică, ci un bărbat cu multă bunăvoință și însuflețire pentru progresul limbii și literaturii române. Înzestrat cu o frumoasă cultură literară și cu cunoștințe filosofice, neavînd însă puterea de a sistematiza aceste cunoștințe, el n-a putut avea înfrîurarea mai simțită asupra vieții noastre intelectuale, cu toată încurajarea de care s-a bucurat din partea conducătorului estetic al „Junimei“.

În 2 iulie, anul trecut, a murit colonelul Th. Șerbănescu, creatorul unui gen de romane și cintece cari au luat o întindere mare în literatura noastră și se scriu astăzi de toți poeții tineri, cu destulă dibăcie.

Șerbănescu a avut o superioritate incontestabilă față de liricii cari l-au precedat. Stilul și forma limpede, expresia necăutată și căldura versului l-au pus de mult în evidență. Dar cu toate astea, în raport cu ceea ce se produce astăzi, „liricul ofițer Șerbănescu“ — cum îl numește d. Maiorescu — aparține și el acelor talente cari plutesc la suprafață și pentru cari poezia și arta nu și-au deschis taine mai adinci.

Priviți la mulțimea de subiectiviști a poezilor generației noastre. Cetind volumele lor, pare că am fi răsfoit câteva romane, unele de o simplitate și monotonie plicticoasă, altele destul de variate prin peripeziile eroului. Eroul e însuși autorul cărții, care-ți dă firul în mină, ca să-l însoțești pe toate cărările vieții lui și să-i fii martor la toate zburciunile lui sufletești. La fiecare pas te întâmpină câte-o aventură de dragoste, cite-un tablou din natură, cite-o comparație între lumea lui internă și cea din afară. Înaintea noastră e multă iubire; alternează cîntecul de jale cu chiotul de bucurie, armonia naturii cu dizarmonia vieții și dorul de viață cu resignațiunea.

Dintre acești cîntăreți face parte și Șerbănescu, și nu este nici-decum un geniu, cum l-au caracterizat d-nii Ollănescu și Djuvara cari, după moartea lui, i-au adunat și publicat versurile într-un volum¹.

Cum se explică atunci popularitatea lui? Pentru că, în adevăr, versurile lui se popularizaseră binișor, înainte de a fi adunate în volum.

Explicația e ușoară. Popularitatea asta se mărginește mai mult la o anumită parte din societatea noastră. Cintelece lui sint îndrăgite de lumea care simte ca dînsul, care are zilnic aceleași senzații, aceeași simplă filosofie de viață, același optimism, același dispreț pentru mizerie și trivialitate și un cult întins pentru diferitele forme ale frumosului. Am înțeles lumea căreia îi place într-adevăr să aibă și o viață sufletească și, lăsîndu-se răpită de ariile lui Cavadia sau ale lui Ivanovici, să se creadă într-o atmosferă romantică — e lumea noastră de salon, care ține să-și aibă poetul său de salon. Și se știe că Șerbănescu a fost „poetul elegantei“.

Poezia lui *Un sărutat* este tipică în direcția aceasta și ne explică de ce biografii lui îl numesc și „poetul iubirii“. E poezia dragostei sentimentale, considerată în o parte a societății ca un joc nesfîrșit, menit a răsfăța și încălzi, a procura senzații plăcute, cu farmec de lună și cîripit de păsărele, cu „sărutări de foc“, așa cum știu să simtească lucrurile acestea junii poeți din toate veacurile.

... „Într-adevăr lira lui cea gingașă, cea duios mlădiețoare de inimă, nu a răsunit decît de cintece de amor, natura cu frumusețile ei, împrejurările și rostul lumii nefiind pentru dînsul decît marile accesorii, de care se folosea pentru a zugrăvi sau a desprinde din grandiosul lor cadru, mai vie, mai ademenitoare, ființa și imaginea femeii iubite“ — zice d-l Ollănescu, vînd să caracterizeze cultul lui Șerbănescu pentru tot ce e „drag și frumos“.

Tochmai în caracterizarea aceasta, destul de nimerită, găsim însă nota cea *monotonă* din Șerbănescu, defectul lui cel mare. Nici-odată el n-a știut să se avînte mai pe sus de exclamația: „Femeie, femeie, ție mă închin“ (p. 29), iar pe un fond atît de subțire era greu să clădească o operă de artă într-un stil mai mare.

Astfel fiind, nu găsim deloc justificată afirmația d-lui Djuvara că Șerbănescu a fost în același timp poetul „sănătății morale“. Sănătatea morală nu poate fi chintesența acestor impresii, această răsfațare într-o viață de mulțumiri personale în care, afară de fiorii iubirii și de farmecele seninătății, nu cunoști alte probleme. Sănătate morală e luptă, este cheltuire de energie în urmărirea unor idealuri superioare și nu o continuă armonizare a intereselor egoiste. Și acest fel de sănătate morală îi era cu desăvîrșire streină.

Mai ales sub raportul acesta este greșit a-l pune alături de Eminescu și a face ca d-l Djuvara care, comparîndu-i, îi numește pe amîndoi „andantele simfoniei poetice“ (?). Eminescu a fost mare în iubire ca și în suferință, în luptă ca și în resignațiune,

¹ București, 1902, 338 p. + LXVI.

pe cînd Șerbănescu a fost trubadurul ce se indoia sub cea dintîi lovitură de evantai.

Șerbănescu a fost și în război. Și înainte de a pleca, el scrie următoarea strofă:

Să sufăr, să mă lupt, să mor,
Să mor — de mi-o fi scris —
Dar din beția-acestui vis
Fermecător
Să pot ieși învingător...

„Să mor“; să mor condiționat, numai „de mi-o fi scris“; să nu mor deloc, ca „să pot ieși învingător“... Nestatornicia continuă, izvorită, de altfel, din dragostea poetului pentru viață — o viață plină de femei și de ochi frumoși — este o dovadă mai mult în sprijinul afirmațiunei noastre privitoare la „sănătatea morală“, în înțeles de tărie de suflet și de caracter.

Toată valoarea lui Șerbănescu se reduce la cîteva poezii lirice, cu muzicalitate în ritm și căldură sinceră în inspirație. Găsim și crîmpeie de imagini poetice („Mă ninge vremea, mă tot ninge“... , p. 172 și altele), stil corect și alte calități de formă. Tocmai calitățile aceste explică rolul lui în începuturile „Junimei“, cînd, afară de Bodnărescu, societatea încă nu-și avea cîntărețul de curte. De altfel, criticii „Junimei“ au fost totdeauna destul de rezervați, apreciind valoarea lui Șerbănescu. Nimeni nu l-a socotit de genial, ci de-un harnic și jovial versificator al iubirei.

ÎN CHESTIUNEA LIMBEI LITERARE

Un răspuns d-lui Duiliu Zamfirescu

„Poezii sunt chemați a-și exprima, fiecare în propria sa formă, simțirile primite direct de la lumea reală, dar nu a-și slăbi această lucrare creatoare prin priviri de alături, spre altă lume subiectivă. Puterea lor intelectuală trebuie întrupată în opere de artă, iar nu mistuită în elaborări de critică.“

(Măiorescu, *Critice*, II, p. 212)

În numărul de la 1 iunie 1901 al *Noei reviste române*, d. Duiliu Zamfirescu anunță apariția părții din urmă a romanului său *Viața la țară* și dă în același timp cîteva lămuriri privitoare la limba în care d-sa și-a scris romanele și novelele de până acum. Lămuririle aceste s-au făcut însă un lung articol asupra limbei literare în general. Ni se desfășură în ele un mic program, se emit păreri și se fixează condiții de dezvoltare a limbei. Autorul, adevărat, vorbește numai de „limba romanului“. Cum însă nuvela, poezia și drama cad în aceeași categorie a literaturii culte, chestiunea nu poate fi separată și cred că nici autorul n-a voit să afirme că romanul ar reclama o limbă deosebită de a celorlalte genuri literare.

Subiectiv, ca orice artist, d. Zamfirescu pledează în favorul său, vrînd să ne convingă, indirect, că limba romanelor d-sale este singura limbă corectă și admisibilă în proza românească. Argumentul principal îl găsește în afirmațiunea că limba sa este o limbă vie, pe cînd alți scriitori, îndeosebi prozatorii de origine ardeleană, întrebuițează o limbă care e neromânească, fiindcă prezintă influențe de limbă și stil străine și care ar fi o limbă moar-

tă fiindcă se compune din elemente dezgropate în mare parte din cronicarii noștri.

Chestiunea limbei constituie, de altfel, un favorit obiect de preocupare a d-lui Zamfirescu. Încă în prefața nuvelor d-sale de la 1888, manifesta oarecari tendințe reformatrice zicînd că, după ce stratul țaranului e reprezentat în literatură prin Slavici, iar stratul mahalalelor și al orașelor de provincie prin Caragiale, trebuie să i se facă loc în literatură și unui al treilea strat, viu și existent și acela, anume clasei subprefectului și sublocotenentului, de al căror reprezentant literar se proclamă pe sine. „Cred — zice d-sa — că trăiește în clasa (aceasta) o mîină de familii care, cetînd literatură românească și avînd o cultură generală mult mai întinsă, au ajuns să formeze o limbă uzuală curată, ba chiar elegantă. Nu e oare acesta drumul pe care trebuie să punem novela și romanul nostru?“

Aceste continue preocupări ale valorosului nostru poet și romancier sunt desigur legitime. Limba, ocupînd un loc atît de important în arta sa, e natural ca s-o îngrijească, să chibzuiască îndelung asupra condițiilor ei de dezvoltare și s-o întrebuițeze în măsura în care îi convine mai mult artei și principiilor sale estetice.

Ne miră însă, cu toate astea, stăruința cu care d. Zamfirescu ține să ne introducă în misteriiile limbei sale. La ce bun? Cerem noi pictorului să ne trădeze tainele compoziției armonice a culorilor? Cerem poetului să ne comunice dificultățile ce le întîmpină la intruparea unei concepții poetice sau să ne expună teoriile sale personale în materie de vers și de limbă?

Nicidecum. Artistul să crezec. Arta lui vorbește de la sine. Și e rîndul publicului de a se lăsa impresionat de ea, de a primi ce e pe gustul său sau a respinge contrarul. Un roman bun n-are nici o nevoie de comentariu lingvistic. El are să influențeze prin valoarea-i inerentă și dacă autorul este o individualitate puternică, un geniu chiar, influența romanului se va simți în mod firesc, va avea efect regenerativ, fără ca autorul să mai fi atras atenția asupra însușirilor limbei sale.

Nu mai puțin ne surprinde procedeul d-lui Zamfirescu de a căuta să vorbească de sine, detestînd pe alți scriitori și încă dintre cei cu reputație fixată, cum este Slavici, pe care d-l Maiorescu îl consideră printre „scriitorii cei mai cu limbă românească ce i-a avut vreodată literatura noastră“ (*Critice*, II, 247) și cum sunt Coșbuc și I. Popovici-Bănățeanul.

Un artist format, ca d. Zamfirescu, cînd se pronunță asupra valorii colegilor săi de muncă în ogorul literaturii, riscă de obicei a le face nedreptate. O judecată obiectivă, dezinteresată, îi este aproape cu neputință. Avîndu-și propriile sale principii, va milita totdeauna în jurul acelor și nu va reuși, eventual nici nu va voi, să vadă lucrurile prin prisma estetică a colegilor săi de alte principii. Și cu cît artistul e mai preocupat de vederile sale proprii, cu cît mai puțin va ști să se avînte la un nivel științific al unei chestiuni de teorie, cu atît mai ușor se va abate din calea adevărului și se va pierde adeseori în reflexiuni violente, cari nu pot găsi aprobarea oamenilor cu judecată nepărtinitoare.

Iată pentru ce am pus în fruntea șirurilor acestora cuvintele adevărate ale d-lui Maiorescu, cuvinte cari s-ar mai putea adresa multora dintre actualii noștri scriitori, poeți și esteți în același timp, cari își fac o plăcere deosebită, dacă nu o meserie, din a combate cu extremă intoleranță pe toți cîți nu jură în același crez cu dînșii, ci vor să ducă literatura română pe alte căi înainte.

Dar, în definitiv, fixitatea limbei noastre literare fiind încă un ideal îndepărtat, reflexiunile în jurul ei nu pot fi inutile. Discuția e deschisă pentru toți. Exprim numai un principiu stabilit cînd zic că o asemenea discuție e de competența filologilor și a criticilor, iar artiștii în primul rînd sunt chemați să furnizeze materialul trebuitor și nu să preconizeze ei teorii. Odată exprimate însă, teoriile aceste trebuie cercetate.

Limba să fie *vie* — iată condiția principală pusă de d-l Zamfirescu — iar drept continuare: limba să fie *curată* și *elegantă*.

Autorul se găsește aici într-o contradicție vădită. Noțiunea de limbă *vie* nu numai că nu cuprinde în sine pe celelalte două condițiuni, ci le este de-a dreptul opusă. Un partizan al purismului și al eleganței limbajului nu poate fi în același timp pentru limbă *vie* pe toată linia. Și iată pentru ce. Cîtă vreme trăim în contact cu popoare străine și limba noastră se află în stare de evoluție, ea nu poate fi liberă de influențe străine. Iar în ceea ce privește *eleganța*, ea nu poate avea decît un rol foarte relativ, nu este decît o însușire absolut individuală a unui scriitor (insușire pe care d-l Zamfirescu o posedă) și nu constituie nicăieri o condiție de care ar depinde o mișcare literară.

Contradicția se va dovedi și mai mult arătîndu-se ce înțelege d-l Zamfirescu sub *limbă vie*.

Vie înțelege d-sa limba vorbită de clasele sociale suprapuse poporului, sau limba uzuală cum e rostită la universități, pe la diferite instituțiuni ale statului, în redacțiunile ziarelor, în familiile culte etc.

D-sa admite singur că această limbă nu este nici curată, nici elegantă. Iar un colaborator al *Convorbirilor*, d-l I. Rădulescu, o caracterizează chiar în termeni aspri, dar destul de judicios, în modul următor:

„Ia în mină orice ziar românesc, o carte de școală, un regulament militar, o lege, o circulară ministerială, o revistă bisericească; ascultă discursurile de pe la tribunale și din corpurile legiuitoare, cursurile de la universitate și vezi ce corcitură de limbă se scrie și se vorbește de cei mai mulți oameni *culți* în țara românească de 30—40 ani încoace, o limbă împesăritată, barbară, degenerată, fără miez, fără caracter propriu național, o limbă pripășită, importată din Franța, îmbrăcată doar în fugă într-un fel de haină românească, haină ca vai de ea“... (în *Omagiu lui T. Maiorescu*, p. 461).

Și această „corcitură“ este limba vie pe care d. Zamfirescu voiește s-o ridice la dreptul de-a figura în romanele noastre și a o impune chiar tuturor scriitorilor noștri? Se pare că da. D-sa, într-adevăr, e de părerea că, o dată ce această limbă este vorbită, oricât ar fi ea de rudimentară și de falsificată, trebuie să-și găsească expresia și în literatură. Romanele cari tratează subiecte dintr-o clasă socială în care se vorbește astfel trebuie scrise în limba asta.

Și iată-ne astfel invitați a întrebuița în proza noastră artistică o limbă al cărei palid substrat este românesc, deasupra-i un strat de cuvinte grecești și turcești, câteva latinisme încuibate pe urma fericiților Laurian și Massim, apoi franțuzisme cu nemiluita. Iar la aceste mai vin socotite și alte defecte, așa-zicind organice, ale limbei vorbite, pentru ca icoana limbei uzuale să fie cât se poate de completă.

Un exemplu. Există un defect general, mic în aparență, dar destul de ciudat în limba vorbită și scrisă la București: concordarea greșită a subiectului cu predicatul. Greșala o fac indivizii mai puțin culți și poporul, dar o fac și scriitorii de seamă și o găsim adeseori și la Bolintineanu, ca în următoarele șiruri:

Acuma e ceasul durerilor rele
Cînd focul albastru pe munte lumină
Arama duioasă în turnuri suspină
Și umbrele ride de oasele mele.

(*O noapte la morminte*)

Și afară de acest defect de concordare a pluralului mai sunt și alte grave abnormități gramaticale cari, toate făcînd parte

din limba vorbită, ar trebui, conform condițiunii formulate de d-l Zamfirescu, să-și aibă și ele locul în limba noastră scrisă.

Dar cel ce înaintea tuturor nu se conformează principiului acestuia este însuși d-l Zamfirescu. Limba romanelor sale nu este o copie fidelă a limbei uzuale, nici chiar în acea parte a lor unde ar fi fost admisibilă, anume, în convorbirile persoanelor din roman.

Vie este limba sa, incontestabil. Ea este bine îngrijită; epitetul de eleganță i se potrivește perfect, căci e ca o haină tăiată după moda cea mai nouă, așa că individualitatea exterioară a autorului se manifestă destul de credincios prin ea.

Dar nici chiar în direcția asta nu e consecvent. În părțile descriptive sau de analiză psihologică, limba d-sale devine mai caldă, atributele se îmbogățesc, propozițiile iau dimensiuni mai mari și în ele intră un șuvoi de cuvinte din popor — dezgropate din cronicari, ar zice d-sa. Dar apoi versurile d-lui Zamfirescu! Ce ciudată împărechere de cuvinte, o limbă în care extremele se întîlnesc, neologisme forțate alătura cu cuvinte din cel mai vechi grai românesc, „ciorchine“ rimînd cu „glycine“, „palid“ cu „geniul valid“, „doinele vremii“ cu „razele gemii“ și altele foarte puțin uzuale „în societatea subprefecților și a sublocotenților“.

Așa că, din orice punct de vedere ne-am apropia de teoriile d-lui Zamfirescu, nu găsim pe teoreticianul în deplin acord cu practicianul. Dar vom mai insista asupra tezelor sale, fiind la mijloc și o tendință evidentă.

Principiul limbii literare vii este astăzi adoptat de esteticii moderni, iar scriitorii de renume universală au făcut ca el să triumfeze pe o scară întinsă, aproape la toate popoarele culte. Popoarele mici se conformează repede acestor fel de curente; mișcările estetice din Paris și Berlin se repercutează uneori și la București.

De cînd, prin Zola și adepții săi, din poezie s-a făcut un fel de știință experimentală, limba a trebuit să devină principalul mijloc de a reproduce adevărul, de a cerceta și fotografia realitatea vieții, societatea modernă cu lumea ei de gîndire și cu modul ei de a se exprima. Fiecare mediu social trebuie să-și spună cuvîntul său, fiecare poate să-și descopere simțirile și nevoile în propriul său grai.

Acest principiu realist se manifestă apoi în diferite moduri. Unii scriitori îl aplică cu eleganță — cum ar face, d.p., d-l Zamfirescu — pentru a scrie așa-zisa literatură de salon. Alții, naturaliștii consecvenți, scriu o limbă trivială pînă la brutalitate, sau

simplă ca și societatea pe care o descriu și pe care o consideră drept un fel de preparat anatomic, bun de disecat. O a treia categorie iarăși se coboară cu o treaptă mai jos, în popor, și îmbrățișează limba acestuia, cu toate subtilitățile, cu toate deosebirile ei dialectale.

Categoria din urmă reprezintă faza nouă în care a intrat această direcție și ia o dimensiune foarte mare îndeosebi în Germania. Dar nici pe aiurea nu rămâne fără aderenți, în Italia, de pildă, ceea ce nu poate fi necunoscut d-lui Zamfirescu. Și faza din urmă are de scop reîmprospătarea vechiului principiu din istoria limbei exprimat de Herder și Goethe, clar formulat de frații Grimm, în virtutea căruia orice limbă literară trebuie să se razime pe *limba obștească a poporului*.

Revenirea scriitorilor la limba poporului a fost, ce-i drept, determinată de principiile sociale de actualitate — căci literatura modernă bijbiie de problemele timpului. Spargerea unității de limbă, nașterea literaturii provinciale nu este însă numai un triumf al principiului democratic, ci, în același timp, un triumf național. Piesele populare ale lui Anzengruber, cu zugrăvirea tipurilor și raporturilor din provincie, operele lui Fritz Reuter și Klaus Groth, „stoaisteirisch“—ul lui Rosegger sunt produse ale celui mai cald naționalism german; ele conțin puternice elemente de limbă și sentiment național și toată literatura asta — „Heimathlitteratur“, îi zic germanii — și-a făcut intrarea triumfală în critică și estetică...

Este procesul de dezvoltare al limbei noastre literare analog cu cel arătat? În mare parte, da.

E foarte adevărată afirmația d-lui Bogdan-Duică (vezi *Convorbiri*, XXXV, p. 659) că „în literatura noastră curentul bunei limbi române n-a încetat niciodată“. Și n-a încetat pentru că toți scriitorii noștri de valoare s-au condus de principiul limbei obștești a poporului, care principiu și-a avut ca reprezentanți teoretici pe Russo, cel de curind scos la iveală, și pe Costache Negruzzi, a cărui polemică împotriva limbei cărturarilor ardeleni e destul de cunoscută.

Cînd s-a ivit curentul aberațiilor latiniste, curent în care nu se găsea nici un singur artist, reacțiunea împotriva lui a fost firească și „Junimea“, prin reprezentantul ei științific, n-a avut grea sarcină. Ea a exprimat clar și logic teoriile destul de răspindite ale scriitorilor antilatiniști de mai înainte, le-a aplicat pecetea discuțiilor științifice, pe-atunci actuale încă în Germania, și i-a

fost destul de ușor să reintegreze limba poporului în prerogativele ei și s-o pună mai presus de sofisteriile filologilor noștri erudiți, orbiți de focul naționalismului.

În Ardeal, prin viguroasa activitate a lui Slavici, principiul acesta prinde rădăcină definitivă și școala latinistă doctrinară se spulberă. Literatura, puțină cită se produce, cu ivirea lui G. Coșbuc, e scrisă în limba bogată a poporului și nu e dezgropată din cronicari. Se face chiar un pas înainte în direcția dezvoltării limbei, se îmbrățișează genul dialectal de către bănațeanul Victor Vlad-Delamarina, un pas îndrăzneț, dar cu deplină și recunoscută izbîndă.

Și, ca și în Ardeal, vedem în Moldova cum toți tinerii scriitori, ridicați în timpul din urmă, întrebunțază forme dialectale și cuvinte provinciale în măsură mai mare chiar decît Creangă, dînd limbei lor o coloratură de o bogăție atrăgătoare și un duh național cald.

Nu tot acesta este cursul limbei în București. Aici se produc schimbări diferite în viața socială și cea intelectuală. Năpădește din toate părțile literatura franceză modernă. Gherea cu teoriile lui Taine reușește a deștepta interes pentru diferite probleme sociale. În articolele sale din *Lumea nouă* face propagandă în jurul operelor mari devenite internaționale, specificînd ce anume să se traducă în limba română. Și rezultatul propagandei d-lui Gherea s-a văzut din diferite biblioteci editate de întreprinzători străini unde au apărut opere de Zola, Daudet, Balzac, Dostoevski, traduse pe fugă de ziaristi, funcționari și mai ales de muncitori intelectuali evrei, opere destul de răspindite astăzi. Traducătorii aceștia, aparținînd acelei clase despre care s-a vorbit și mai fiind și de origine străină, natural că întrebunțază numai limba uzuală în accepțiunea d-lui Zamfirescu. Așa că principiul limbei uzuale într-adevăr predominază astăzi și în București, iar dorința d-lui Zamfirescu e realizată pe toată linia.

Și iată-ne astfel divizați în două. Și unii și alții ținem la principiul limbei vii, numai că unii pornesc de la obirșia veche a limbei, iar alții cultivînd un fel de limbă împestrită, cum o vorbește societatea știutoare de carte. Unii țin la limba obștească, la „prostească limbă românească“, alții la limba *uzuală* a cărturarilor.

Între aceste curente, destul de pronunțate în literatura noastră mai nouă, evident că trebuie să se dezvolte un antagonism. Între ele sunt nu numai deosebiri estetice, ci și naționale.

Cînd vorbim de limba poporului și cerem conservarea acesteia în literatura cultă, pledăm pentru un principiu național,

pe cînd limba uzuală, dezvoltată prin ajutorul atitor influențe străine, împinge spre cosmopolitism.

Și drept ce voim să considerăm noi limba și literatura noastră: ca mijloc ce ne creează cultura națională sau ca reflex incolor al culturii străine?

Ca români adevărați, cari luptă grea purtăm pentru susținerea rasei noastre, cu toată structura noastră sufletească, cu toate aspirațiunile și idealurile noastre, trebuie să inclinăm pentru înțitia problemă și să ne decidem pentru menținerea tuturor idiomelor populare în limba literaturii culte, în deplina convingere că limba aceasta este destul de cuprinzătoare încît gîndurile cele mai subtile și simțămintele cele mai frumoase să se exprime prin ea.

*

Sub raportul acesta al limbei din popor și al principiilor de cultură națională, îndeosebi scriitorii ardeleni vor fi o țintă continuă a criticilor bucureșteni. Părerile asupra lor se vor împărți în două: unii vor preamări fondul lor național și calitățile lor estetice, alții îi vor deprecia cu totul. Firește, pe scriitorii serioși nu-i vor supăra aceste două curente în opinia criticilor, extreme amîndouă, ci vor continua a fi expresia tipului românesc, conservat și dezvoltat în toila luptei de apărare împotriva atitor agresori.

D. Zamfirescu aparține categoriei a doua, care nu ține aproape deloc la limba și arta scriitorilor de origine ardeleni. În articolul d-sale menționat caută să dovedească de neliterară limba acestor scriitori și citează cîteva pasagii din operele lor, subliniind cuvinte necunoscute d-sale, fraze și construcțiuni străine limbei vorbite în țară. Procedul e ușor și ieftin, căci se vor găsi totdeauna și cetitori cari să ridă de cuvîntul *maistor* și să se moqueze de alte asemenea provincialisme de-ale lui Niță Popovici-Bănățeanul.

La rîndul lor, cei vizați ar putea urma același sistem, citînd pagini întregi din autori moldoveni și munteni cari, inspirîndu-se și ei din popor, scriu o limbă în care aproape tot al zecelea cuvînt ardelenilor le este necunoscut. Delavrancea, subtilul scriitor analitic, a cărui forță zace și în bogăția limbei, în belșugul de cuvinte simple sau involte, banale sau onomatopeice, ne-ar putea servi ca cel mai nimerit autor pentru a ajunge la același rezultat teoretic la care a ajuns d-l Zamfirescu analizînd pe cîteva autori din Ardeal. Dar procedînd astfel, am veni în contradicție cu principiul limbei populare. Și e incontestabil că, pe cît poporal-bănățenească este limba lui Popovici, luată la ochi de d-l Zamfirescu,

pe atît de proprii sunt poporului muntean sporovăiala, pastrama, cotoroața și zărpălatecul... despre care „sporovăiește“ d. Delavrancea în *Sultânica*.

Această cruciadă împotriva cuvintelor *dialectale* e o întreprindere periculoasă dezvoltării literaturii române; ea amenință a micșora cu totul capitalul de cuvinte cel mai de preț pentru poezie. A ridiculiza apoi un dialect este o faptă nesperioasă. Și nu trebuie nimeni să se potrivească la asta, fiindcă tocmai provincialismele de veche și curată obîrșie, vii încă în graiul poporului, sunt elemente cari dau vigoare unei limbi și constituie, așa-zicînd, fondul ei de rezervă. Dimpotrivă, trebuie să deschidem largi porțile pentru intrarea în limbă în cît se poate de mare număr a frumoaselor cuvinte dialectale din toate provinciile române.

Cred că nu mai e nevoie de-a stărui, ci s-a dovedit îndeajuns că limba din Ardeal (a poporului, nu a cărturarilor), mai ales aceea a unor regiuni curat românești, e destul de potrivită ca să-și dea și ea tributul literaturii române. Iată pentru ce e foarte supărător cînd d. Zamfirescu, în necunoștința atitor stări de lucruri, vorbind despre proza d-lui Coșbuc, scrie următoarele:

„Niciodată nu s-a scris ceva mai fals în țara noastră, fals prin fondul sufletesc al limbei, fals prin imaginile triviale ale gîndirei, fals prin avîntul grosolan al unui eroism de comandă“...

? ? !...

Cum poate autorul naționalist al poeziilor *Bucovina* și *Invecitivă* și al romanului *Din război* să se năpustească cu atita violență asupra unui alt scriitor, tocmai pentru idealismul național al acestuia, pentru direcția în care desfășură o muncă așa de puternică pentru deșteptarea patriotismului în masa inertă a poporului? E o pornire dușmănoasă pe care n-o înțelegem, dar o regretăm.

N-ar fi fost mai bine oare ca d. Zamfirescu, înainte de a se fi pierdut în studii lingvistice și în reflexiuni asupra contemporanilor și colegilor săi, să-și fi reamintit cuvintele citate ale d-lui Maioreșcu, sau memorabilul avertisment al lui Goethe: „*Bilde, Künstler, rede nicht!*“

DIN ȘCOALA LUI COȘBUC

Maria Cunțan și Maria Cioban

În parcul Sibiului vezi adeseori o domnișoară șezînd tăcută pe o bancă din desiștea de brădui. O vezi în zorile dimineții de primăvară, cînd razele soarelui topesc răcoarea venită din Carpați. O zărești în amurgul serilor de toamnă, cînd cîrduri de băieți și copilițe se zbenguiesc printre straturile de flori. În mini ea ține o carte de versuri, de obicei Lenau, Heine, Eminescu sau Coșbuc. Citește și, numai rar, își ridică privirile, pentru a urmări în zborul lor frunzele veștede, ce se desprind din tufele de scumpie și dintr-un pătiniș de lingă păriu. Cînd zărește fire albe de „mătasa morților“ plutind în aer, se ridică și privește lung în urma lor, ca după un noroc pierdut.

Atît e de palidă, de puțină și de slăbuță această femeie, încît ai crede că e soră cu frunza de toamnă. Numai privirile ei blînde, ce se revarsă din doi ochi vii și plini de viață caldă, mai probează că în acest corp mai bate o inimă și mai poposește un suflet, și cel ce o cunoaște știe că sufletul acesta e superior, că inima ei este o comoară de simțăminte.

Aceasta e Maria Cunțan, autoarea următoarelor rînduri:

Mă strînge haina cea de lut,
E ruptă-n piept și-n coate;
Mă strînge haina cea de lut,
Mă doare, pare c-am crescut;
Mă dor oasele toate.

Ah, cum aș vrea ca să mă-mpac
Cu-a morții reci hotară;
Ah, cum aș vrea ca să mă-mpac
Și haina, haina s-o dezbrac,
Să nu mai simt povară...

Fiica mai mare a d-lui D. Cunțan, profesor și compozitor de muzică bisericească în Sibiu, domnișoara Maria Cunțan face parte din o familie cu dispoziții artistice pronunțate. Muzica și literatura se cultivă în familia aceasta, ca în puține dintre familiile cărturarilor noștri. Dintre autorii români e mai iubit Coșbuc, rămas în dragă amintire sibiienilor, din timpul cînd scria la *Tribuna* anacronticele și întiile sale balade.

În iarna anului 1896, ca tînăr student, am luat parte la o serată literară (de felul celor din provincie!) din această familie. D-șoara Cunțan recita versuri întregi de-ale lui Coșbuc. Îi știa de-a rostul pe *Fulger* și celelalte basme în versuri. Vorbea cu competență de critic despre limba cea bogată, originalitatea formei și sobrietatea gîndirii lui Coșbuc. Era cu desăvîrșire transportată cînd analiza subtilitățile de simțire ale scriitorului său favorit. Și, drept corolar, bătrînul compozitor se așeză la pian și ne cîntă, ca un mag insuflăit, o frumoasă melodie la textul gazelului *Lupta vieții*. Ce înduioșată era sărmana poetă cînd auzea pe tatăl său cîntînd:

Nîmic nu-i mai de rîs ca plînsul...

În familia aceasta, mă gîndeam, s-a ridicat un altar poetului nostru. Iar vestală, păzitoare a focului sacru, slujitoare cu credință la acest altar, era într-adevăr domnișoara Cunțan.

Probabil în astfel de momente a plîsmuit *Doina firelor de tort*, dedicată lui Coșbuc și publicată în revista *Dochia* din Bucu-rești.

Fire de tort! E un nume sugestiv acesta, care pentru o femeie spune mai mult ca pentru bărbat. Și după pilda maestrului a început să toarcă și dînsa și a tors cu pricepere dintr-un caier bogat al gîndirii și al imaginării. A depănat mai aievea chiar decît cel ce a învățat-o, căci avea chemarea femeii, anume jurată „pe furcă și undrea“. Femeia simte mai profund poezia delicată din cîntecul fusului și ghicește mai multe din farmecul vieții intime a fetelor din sat. Și, într-adevăr, în poeziile Mariei Cunțan întîlnim întîiași dată nota feminină, cu sinceritatea sufletului feciorelnic și neprihănirea simțirilor, care ridică valoarea estetică a poeziei lirice scrisă de femei.

Un șir de versuri din volumașul d-șoarei Mariei Cunțan sunt scoase din viața și preocupările unui suflet izolat¹. Toată duișia

¹ *Poezii*, Orăștie, 1901.

unei femei pe care suferința a scos-o din cercul celor ce mai au dreptul de-a se bucura de viața zgomotoasă a mulțimei; toată smerenia unei ființe cucernice, ce se închină ca înaintea pristorului în fața sorții nedrepte și-și duce cu lacrimi în pleoape sarcina spre mormintul deschis, se citesc din versurile acestei poete:

Eu sunt jurată-n lume
Pe furcă și undrea,
Căci joc și rîs și glume
Nu sunt pe seama mea.

De merg în sat la horă
Cu suflet înnoptat,
Parcă mi-e moartea soră
Nu fetele din sat.

Pe mine nu mă joacă,
Eu le sunt prea de rînd
Și chiar de pe la toacă
Mă-ntorc în sat plîngînd...

Și ce-i mai rămîne unui suflet părăsit decît să ia refugiul la „doină” și la muncă, mai ales la muncă:

Aceiași rost la lucru, ca ieri și azi și mini
S-aprind în vatră focul, să-nvîrt fusul în mîini...
Mă prinde-un dor de ducă și-o jale de-a mai fi
De-aș rupe-n două furca și fusul l-aș zvîrli...
Iar focul l-aș aprinde să ardă-așa pustiu.
Dar nu în vatră-n tindă, ci-n piept la cine știu.

După poezia singurătății dăm de un alt motiv, de iubire, pe care o cîntă și poeta din Sibiu. Și iubirea ei nu e patima clocotitoare, nici rafineria femeii moderne, nu e nici o înșirare de vaiete dintr-o inimă înfrîntă, ci mai mult întiul vis de noroc, întiul dor de iubire al copilei caste, care-și închide în suflet taina și chinul de a nu fi iubită:

Nu mă iubești, mi-o spune zarea,
Crai-nou cînd iese de-nserat,
Mi-o spune drumul și cărarea
Pe cari tot singură le bat.

Nu mă iubești, mi-o spune plopul
Cel aplecat peste-un abis

Și mai amar mi-o spune stropul
De lacrimă ce-l plîng în vis.

De m-ai iubi ți-aș cădea roabă,
Și-n păgînescul meu amor:
Din rime, biata mea podoabă,
Să calci ți-aș împleți covor...

Și tot așa de naive și de sincere, exprimînd teama de farmecul necunoscut al iubirii, sunt poeziile: *Să nu cobori, iubite* (p. 50) și *Scrisoare* (p. 56) — și sinceritatea asta ridică poeziile Mariei Cunțan deasupra producțiilor celor mai mulți lirici tineri cari scriu astăzi versuri cu sutele.

Un alt gen cultivat de Maria Cunțan este idila. Idilele aceste pot sta alături de tot ce s-a creat mai de seamă în literatura noastră; sînt scrise într-o limbă simplă și o formă ușoară, nu totdeauna consecventă: cîteva pastele cu descrieri din jurul vetrei și a cîmpului, dintre cari mai ales următoarea merită să fie amintită și pentru muzicalitatea versului — o altă calitate a volumului Mariei Cunțan:

Talangele răsună lin
Căci soarele ne lasă...
Talangele răsună lin
Și turme după turme vin
De peste deal spre casă.

Cunosc pe sunet turma ta.
Mi-e cea mai dragă mie.
Cunosc pe sunet turma ta.
Nebună-mi bate inima
Și plîng de bucurie.

Stau sprijinită în pridvor
Cu lacrimi în pleoape
Și-ascult, ascult de pe pridvor
Talangele de la izvor
Aproape... mai aproape...

Am numit pe d-șoara Cunțan eleva lui Coșbuc. Exemplele citate justifică acest atribut. Aceeași formă, aceeași manieră, aceeași genuri. Fondul însă — și e ușor de observat — se deosebește radical de acela al maestrului, căci e un suflet mai subiectiv și mai pesimist. Maria Cunțan nu imitează direct și nu plagiază ideile

poetului baladelor și idilelor, cum au făcut cei din școala lui Eminescu. Ea are o simțire proprie, o gândire originală și este desigur o personalitate artistică distinsă.

★

Mai avem însă o surioară de-a lui Coșbuc în Transilvania, pe doamna Maria Cioban-Botiș.

N-a scris mult. Abia de cîteva ani îi găsesc numele sub cîte-o poezie, dar citesc tot ce scrie și îmi place uneori. Văd cum din Ingrămădirea de cuvinte de la început se desface tot mai clar o formă mai aleasă. Văd cum confuzia din întiile versuri se împrăștie. Și în timpul din urmă găsesc în poeziile ei idei lipsite de banalitatea altor începătoare. Prin toate trece însă spiritul lui Coșbuc în vădită măsură; toate sunt sărutate de același soare.

Fiica Munților Apuseni, a celor ce „aur poartă“, Maria Cioban are, într-adevăr, ceva de la munte în ființa sa. La chip seamănă mult cu fecioarele tiroleze, numite „*Sennerinen*“, cele cu pană-n pălărie, vioaie și cu ochii îndrăzneți. O pot asemăna și cu fetele noastre din sat, cari, coborînd de pe coastă, cu cofele pline de mure sau zmeură, chiuie de răsună valea.

E tipul sănătății femeii crescute în aerul înviorător al brazilor. Și această sănătate o găsim și în versurile dînei, în care dragostea pentru tot ce e senin constituie nota principală. Crescută într-o parte a românismului unde acesta mai bine și-a păstrat caracterul național și obiceiurile străbune, unde portul și graiul sunt la adăpostul influențelor străine, doamna Cioban scrie în limba poporului și despre popor. Admiratoare a dragostei țaranului, a acelei naive și mulțumite iubiri, de care noi cărturarii cu vecinicile noastre interese și rezerve convenționale ne-am îndepărtat, fără a o mai înțelege, Maria Cioban o descrie cu destulă fidelitate, ca în poezia următoare din *Familia*:

Roșie-n față ca bujorul,
Cu costița despletită,
Tremură de zăpăcită,
Și-n bucăți lingă răchită
Zace spart ulciorul.

El — căci Toader e greșitul —
Stă deoparte și-o privește,
Zamfiruța-ngălbinește

Și îi zice: „Mi-l plătește,
Și lasă glumitul!“

„Bucuros cunosc păcatul,
E al meu — dar n-am ce face.
Și de-aceea pentru pace
Cumpăr toate cite-o face,
Pînă joi, olariul.

Dar aici să vii cu mine,
Să le umplu pe răcoare
Ș-apoi pentru fiecare
Vas ce-oi sparge-o sărutare
Capăt de la tine“...

Ce-a mai fost nici eu nu știu,
Dar femeile mirate
Spun c-abia mai pot străbate
La apă, de hîrburi sparte
Ce-s pe lingă riu.

O altă și mai caracteristică poezie este *Cercuitorul*, scrisă în grai *moșesc*, publicată în *Familia* din 1898. Și aici se îngîna doi îndrăgostiți, un moț cercuitor cu Leana. O amintesc pentru că afară de Coșbuc nimeni n-a scris bucăți de felul acesta, o descriere atît de justă a dragostei rustice. Este, fără îndoială, efectul școalei lui Coșbuc, care tinde a scoate pe scriitor din cercul subiectivismului și-l îndeamnă a privi lumea din afară. Și același lucru îl observ în poeziile în care doamna Cioban preamărește frumusețile naturei. Sunt frumoase *imnuri de preamărire a firei* (cea mai reușită: *Mi-e dor*, din *Convorbiri*, a. 1899), în care pricepera de-a descrie e de netăgăduit.

Cu toate astea însă talentul doamnei Cioban abia e în zorile dezvoltării. Înjghebarea versurilor, în general, e primitivă. Minuirea artistică a formei, conducerea și desfășurarea ideii nu-i succed. Versurile sunt adeseori niște improvizări, fără a fi revăzute și studiate. Liniște mai multă, cernere scrupuloasă și îngrijirea for-

mei sunt condițiile oricărei dezvoltări. Și, mai ales, imitatorii lui Coșbuc sunt ținuți a o face, căci dimpotrivă scrisul lor rămâne o proză banală, cum se întâmplă, într-adevăr, cu mulți tineri cari s-au încercat de curînd în felul de a scrie al poetului născădean.

Și înainte de toate cît de multă adîncire în studierea limbii și poeziei poporului. D-l Coșbuc și astăzi încă se indeletnicește intens cu scrutarea nesecatei comori din popor. Elevii și elevele lui trebuie să-l urmeze, dacă țin să se ridice la vreo înălțime. Altfel vor fi cei dinții cari vor compromite această direcție.

IULIU C. SĂVESCU

L-am văzut o singură dată într-o cafenea, stînd la o mescioară de lingă foc și cu capul plecat peste-un manuscris, pe care-l mai acoperea și cu brațul stîng, parcă-ar fi voit să-și apere toată comoara. Cu fața veștedă, ca o lămie stoarsă, cu ochii sticloși și neliniștiți căutînd sfios în toate părțile, îți făcea impresia unui bărbat trudit, încovoiat prea devreme de povara acestei vieți. Iar peste cîteva zile am auzit că l-au dus la spital. Și cînd au venit vestitorii primăverii, cobitoarele berze, simbolul nestatorniciei, atît de drag sufletelor romantice, lui nu i-au mai vestit decît stingerea liniștită, sfîrșitul „poemului tragic“. A venit aceea pe care o invocase el însuși, cu atîta convingere, în cursul unei „pribegiri“:

„... Ridicăi mîinile spre cer și, cu ochii plini de lacrimi, strigai: *Moarte, vino!* Și o groapă ncagră, fără fund, vecinicie a durerii și a nenorocirii, se căscă spăimîntătoare în sufletul meu; și de la cer la pămînt, de la un capăt la celălalt al pustiului, se repetară cuvintele: *Moarte, vino!*“ (*Liga literară*, an. II, p. 174).

La 12 martie un mic convoi însoțea pe Iuliu C. Săvescu la mormînt. Pe coșciug cîteva flori și-n jurul cosciugului o mică cunună de prieteni. Iar cîteva ziare i-au consacrat notițe biografice, i-au reproduș cîte-un vers pentru a dovedi că literatura noastră a îndurat o pierdere.

Soarta lui tragică — și moartea unui tînăr scriitor, înainte de a-și putea da toată măsura talentului său, e una dintre tragediile literaturii oricărui popor — pe cum și căldura cu care scriau despre dînsul cîțiva cronicari literari, m-au îndemnat să-i privesc de aproape întreaga activitate literară, pe care pînă acum dintr-un motiv de neîncredere nu o cunoșteam.

Sunt reviste și grupări literare de care te apropii cu anevoie, fiindcă nu te leagă sufletește nimic de ele. Reprezentanții acestora sunt foarte nimerit caracterizați prin următoarele cuvinte ale unui estetic german:

„Oamenii aceștia sunt mai mult naturi frunte, caractere complicate, ființe problematice; centrul voinței lor nu este dezvoltat, instinctele lor estetice sunt prea fin organizate pentru exigențele robuste ale timpului și ale istoriei contemporane. Ei cad amețiți din înălțime în prăpastie și se ridică din prăpastie la-nălțime... Nici unul nu poate fi redus la o singură formulă; sunt neclari și tulburi și pe alții, și negăsind reazim în nimic îl caută acesta între prieteni... Fiecare e prietenul entuziast al celui alt. E ceva duios în alipirea lor reciprocă. În gruparea lor ei trîmbiță idealuri, fiecare întregeste pe celălalt, îl instruieste, îl admiră. Își dedică versurile între sine. Și astfel se dezvoltă între toți o strînsă camaraderie...“¹

Cine a văzut cununa de prieteni din jurul cosciugului lui Săvescu, cine a auzit vorbirile pline de tirade ale oratorilor-poeti știe că e vorba de o grupare cunoscută în București sub numirea de „simbolistă“ — romantic-decadentă — din care face parte și Săvescu. Legăturile lor sunt prea strînse, decît să nu ne încercăm a continua caracterizarea, care se răsfrînge și asupra lui Săvescu.

Fie că s-au dezvoltat sub influențe străine, fie că au numai cîteva aptitudini de imitațiune, sau că sunt sinceri și talentați, acești scriitori, pe cari îi întîlnim vecinic adunați în jurul unei reviste puțin citite, sau povestind zgomotoși și guralivi într-un colț de cafea, au multe însușiri comune, la unii mai mult, la alții mai puțin pronunțate.

Lipsiți de voință și de energie, înția lor trăsătură caracteristică este teama de lupta bărbătească și de toiu ucigătoare activități pentru viață. În mintea lor poetul își are vechile sale prerogative de om mai pe sus de mulțime, scutit de multe îndatoriri sociale, căruia „vulgul“ trebuie să i se închine. Din înălțimea lor privesc cu dispreț la tot ce socotesc ei de banal și vulgar în lumea de mizerii. Ei au dorințe multe și aspirațiuni mari, pentru realizarea cărora însă nu știu să lupte. Iar lipsindu-le puterea de a se pătrunde de realitatea simplă a vieții, din faptele și scrierile lor lipsește armonia necesară între rațiune și simțire, între datorie și pornire sufletească. Ei sunt cu totul străini de-acea tendință către o unitate superioară pe care esteticianii o numesc „monism estetic“² și se pierd în nesfîrșite contraziceri, ca toate firile tulburi.

Astfel, ca un fenomen foarte interesant, se observă cum acești scriitori slăvesc moartea (iadul, Satana etc.) și în același timp se

¹ L. Iacobowski, *Zur Psychologie der romantischen Lyrik*, Leipzig, 1900, p. 37.

² Vezi loc citat.

înălțuiesc de viață cu toată puterea, cum se închină iubirei eterice și totuși ridică la apogeu principiul dragostei senzuale, pînă la lascivitate — două contraste, așa-zicînd fiziologice, pe cari le găsim aproape la fiecare dintre ei.

De altfel, materia îmbrățișată de simbolistii noștri e cit se poate de vastă, începînd cu lumea transcendentală a sublimului, cu misterii simbolice ale naturii, pînă la „poezia“ localurilor de prostituție. Pretutîndeni muzică și ritm, culori și tonuri în toate scările cromatice și un parfum ce se volatilizează repede după cetirea poeziei. Natural, lumina feerică de lună și rîurile de lacrimi, melancolia privighetorii și bocetele și blestemele nu lipsesc. Pe ici, pe colo, cochetează chiar cu poezia vremilor apuse.

Forma e iarăși caracteristică: repetiri și ingrămădiri de cuvînte căutate din toate dicționarele, rime din cele mai rare, compuse și bizare uneori. Adjective cu grămada și exclamații fără sfîrșit. Iar toate astea imprimă poeziilor celor mai reușite un caracter rece, afectat și dau autorilor o poză teatrală de visători închipuiți și de speculatori dibaci.

Și să te miri că nu-i cunoaștem și nu-i apreciem? E, poate, și o mică nedreptate, de care însă nu noi suntem vinovați, ci tot aceia cari s-au îndepărtat așa de mult de modestele, dar lămuritele noastre exigențe față de poezia contemporană.

Iuliu C. Săvescu, fără a fi ajuns să-și dezvolte talentul său poetic, a fost printre cei mai buni ai acestei direcții fără reprezentanți de valoare epocală.

Originar din Brăila, Săvescu a avut cultură literară destul de puțină și înțiiile lui încercări sînt influențate de Depărățeanu și Bolintineanu, cari, poate prin forma săltăreață a unor versuri și prin duhul misterios din altele, au ajuns, alătura de Heliade Rădulescu, cei mai iubiți poeți ai simbolistilor noștri. Începuturile lui Săvescu sunt versuri înrudite cu *Viața la țară* a lui Depărățeanu, ca în *Campestris*:

Nu mai doresc nimica de-aici înainte-a lume,
Nu-mi trebuie avere, nici glorie, nici nume...
Îmi place-n codru verde, să stau pe gînduri dus,
Să schimb a lumii viață și-a ei prietenie
Pe-un așternut de iarbă, pe-o dulce melodie,
Izvorul să-mi murmure, iar grangurul iubit
Să-mi eînte în tufișul de roze înflorit.

În sufletul lui e liniște încă, dar vin valurile vieții, ce-l aduc de la țară, din „umbra răcoroasă a fagului stufos“ în o societate de scriitori din capitală. La 1890 el era director al revistei *Dumi-*

neca, avînd de colaboratori pe Bonifaciu Florescu și pe ceilalți. Trei ani în urmă e colaborator fără încetare al revistei *Liga literară*, organ al aceleiași grupări. Iar paralel lucra și la ziarul d-lui Macedonski, *Literatorul*. În intervalul acesta a publicat un mare număr de poezii scurte, impresii și schițe în proză, cîteva traduceri, între care *Antigona*, piesă în versuri, după Sofocle. La 1901 a tipărit patru coale dintr-un volum de *Poezii* și a suspendat continuarea și tipărirea din lipsă de mijloace.

Din toate aceste, versuri și proză, cele mai multe sunt lucrări neisprăvite, din cari însă cite o imagine redată în mod stingaci și palid, cite o idee scăpărătoare, exprimată însă cu prea puțină claritate, dovedesc talent de care se puteau lega cîteva nădejdi cu teme.

Descrierile simple ale unor momente din fenomenele naturii dispar repede. O continuă comparație între sine și podoabele firei îl duc la cele mai prăpăstioase contraste. Cîteva traduceri din Longfellow, Poe și Thomas Moore îl predispun și mai mult pentru o direcție în care îl împingea sensibilitatea lui nervoasă crescîndă. Umbra corbului misterios din celebra poezie a lui Poe fîlfie deasupra gîndirii lui. Conștiința șubredelor sale puteri de viață, care-i pune plumb greu pe aripile cu cari voia să se avînte mai sus — „excelsior“! — îl ducea fatal la convingerea că el este un învins. Și, într-adevăr, Săvescu este tipul *invinsului*, a omului ingenunchiat de un complex de dureri fizice și morale:

Pe cînd zăceam în negrul și recele mormînt,
Acoperit de stele și adormit de vînt,
Am auzit vulturii asupra groapei mele
Bătînd din greu văzduhul cu aripi lungi și grele,
Venind împinși spre mine, d-un carnivor avînt.

Era un sfat. Aicea veneau să se-ntilnească;
Abia de-o zi mormîntul mă-nchise-n sinul său...

Cu gheare și cu ciocuri de hoit inveninate
Mormîntu-ncep să-mi sape, de corpul meu au dat,
Un vultur cu-o fișie din coastă a zburat,
Un altu-mi dă în craniu loviri des repetate,
Un braț mi-e rupt, un altul la corbi e aruncat.

Cînd se crăpă de ziua, fu gata judecata.
Eram un stîrv de oase, iar dîșii mă priveau,
Fășii din a mea carne pe naltii fagi zăceau,

Pe stîncă colțuroasă, de soare luminată,
Sta hîrca-mi singerată, iar corbii croncăneau...

O viziune atît de bizară despre moarte nu au sufletele liniștite, ci numai fantasticii cari în prigonirea sorții văd o colaborare a forțelor satanice, a duhului sinistru și rău. Natural că se amestecă în toate și o bună parte de bizazerie căutată, exagerări cultivate cu sistem de toți simbolisții noștri, cum este și în ciudata lui descriere a unui sosit din moarte:

„... Atunci un hohot puternic crăpă văzduhul de la un capăt la altul. Dealurile se clătinară, stîncile se rostogoliră în văi, iar văile profunde urlară și urletele lor erau îngrozitoare. Apele începură să ciocotească și chiar pămîntul părea că se leagănă sub tălpile mele; iar dintre dealurile sure rînji capul enorm al Satanei“...

Iar cu toate aceste contrastează viu concepția vieții eterice după moarte, „ușoara transformare“, în care crede și Săvescu, cum se vede din *Zborul sufletului*, dedicat Iuliei Hasdeu, din *Dormiți, morminte* (*Liga literară*, 1893, p. 62), și îndeosebi din următoarea poezie:

În cetatea morților
Liniște și pace,
Și deasupra porților,
În cetatea morților,
Crucea strîmbă zace.

Pe cărarea stelelor
Trece trista lună.
Și-n tăcerea sferelor,
Pe cărarea stelelor,
Sufletele-adună.

Iar din sinul norilor,
Lacrimile nopții
În surisul zorilor
Cad pe sinul florilor
Lacrimile nopții...

Moartea, căreia-i mai zice și „suprema voluptate“, o aduce adeseori în legătură cu iubirea. Pentru toată lumea iubirea constituie cel mai puternic impuls de viață și deschide cele mai frumoase perspective de fericire, numai pentru poetul decadent ea aduce moarte sau deznădejde. *L'amour et la mort*, în paralela aceasta, strîns legate, au străbătut și la noi de la Alfred de Musset, ca și la

scriitorii decadenți germani. Și cum nici poeții noștri nu sunt capete de transparență cristalului, ci, pe cum văzurăm, au concepții atât de confuze despre amintirea acestor noțiuni, nu e de mirat dacă poeziile lor cu asemenea teze mai totdeauna sunt lipsite de înțeles și dacă singura lor calitate culminează în formă. Și Săvescu are versuri dintre cele mai frumoase, în care combină aceste motive:

Știi tu ce vom ajunge a doua zi de moarte?
Sau crezi că ne vom duce ca orice muritori?
Nu crezi tu că iubirea își are altă soarte,
Că viața-adevărată se capătă prin moarte?!
Sau crezi că ne-ar ajunge mormintele cu flori?

În noaptea azurată, sub albul clar de lună
Vom fi ca două flăcări, culoare de apus,
Ce cât mai sus se-nalță, mai tare se-mpreună,
Iar cei din urma noastră, cu ochii țintă-n lună
Vor plinge-a noastră fugă, cu mâna dreaptă-n sus!

Atunci, așa cum știe puternica natură,
Va contura în clarul stelar încet, încet,
Din mine un arhanghel în străvezie-armură,
Din tine cea mai sfântă angelică făptură
Cu păru-n vînt, cu haina de-un purpur violet...

Ce păcat că idei atât de poetice, frumoase cu toată ciudățenia lor, sunt intunecate adeseori de o notă patologică, de acel senzualism nesănătos, care imprimă poeziilor erotice un caracter abject! Ce neplăcut atinge pe cetitor, cînd alătura de exclamații ca „numai aceia cari au iubit pot fi numiți oameni, încolo umbre“... trebuie să citească și izbucnirile unei simțiri dezordonate. Soarta tuturor sufletelor bolnave în luptă cu pasiunile, a tuturor naturilor frînte!

Ceva mai multă unitate în gîndire și mai multă armonie găsim în cîteva poezii lirice (între cari *Suspînul toamnei* printre cele mai reușite), în puținele idile de la țară și în versurile lui patriotice.

De-aceste scria mai la început și e de însemnat că din cauza unor poezii naționaliste ale lui unghurii au oprit intrarea revistei *Dumineca* în Transilvania.

O calitate a lui Săvescu este și mișcarea vioaie a ritmului, ca în poezia *Plopu!*:

Urcă-te, urcă-te iute, copile,
Urcă-te-n plopul cu fruntea de aur

Crengile rupe-le,
Scutură-i frunzele,
Rupe și uită-te, uită-te-n zare,
Iute, copile, în plopul de aur...

Urcă-te repede, vezi-l nu vine?
Parcă s-aude un tropot de cal...
Praful nu sare izbit de copite?
Vîntul n-duce un strigăt de vale?
Cîmpul nu duduie?
Parcă se vede?
Iute, copile, în plopul de aur!...

...Dar ajung aceste citate de observațiuni ca să ne facă a da dreptate celor ce au găsit în moartea lui Săvescu o pierdere pentru literatură. A fost un talent, remarcabil în felul lui de-a fi, ceea ce se va vedea mai bine dacă, la întocmirea volumului ce i-l prepară prietenii, se va face cuvenita selecțiune.¹

¹ Au trecut aproape doi ani de la publicarea acestui articol în prima mea ediție. Pe atunci, amicii literari ai lui Săvescu au strîns bani pentru facerea unui bust și pentru tipărirea poeziilor în volum. Bustul însă nu s-a turnat în bronz. Volumul nu a apărut. Iar banii?

RADU D. ROSETTI

Desigur, nu pentru a sfida publicul cititor și-a intitulat ultimul său volum de versuri *Cele din urmă*. D-l Radu Rosetti a voit prin aceasta să ne asigure cu tot dinadinsul că muza d-sale de-acum înainte rămâne mută, iar peste lira sa păiangenii își vor țese mreaja. Și dacă se va ținea de cuvânt, ceea ce orice cunoscător serios al literaturii române dorește, atunci d. Rosetti dovedește mult bun-simț, precum și o legitimă precauțiune, și urmează pilda acelor puțini artiști conștienți de facultățile lor, cari știu să găsească momentul oportun când să se retragă din viața publică.

Copit alintat de soarte, d. Rosetti s-a indeletnicit cu poezia, mi se pare, încă pe băncile școalei din Brașov, și, de la întâia sa cărțuie de versuri, *Foi de toamnă*, apărută la 1892, când număra abia 18 primăveri, opinia publică a fost cu dînsul. Ziarele i-au împletit cununii de lauri, din cari însă frunzele cele artificiale se vedeau de departe. Revistele, cu excepția *Convorbirilor* și a altor citorva publicațiuni periodice neîncrezătoare, i-au deschis coloanele cu drag. Editorii l-au căutat și l-au retribuit. Miniștrii l-au subvenționat. Direcția Teatrului a făcut posibilă reprezentarea pieselor lui, dovedite mai pe urmă ca lipsite de orice valoare literară și artistică. Și, de curind, o strălucită decorație s-a aninat de pieptul plin de suspine al *fericitului* poet. Iar publicul, sclavul presei și al aparențelor, îi dă probabil cea mai mare încurajare, cumpărându-i operele cari, după numai 9 ani de activitate, sînt în număr de: 8 volume versuri, două drame originale și mai multe traduceri¹.

Și cînd, prin publicarea *Celor din urmă*, a mărturisit că se retrage, lumea s-a mirat, criticii i-au adresat cuvintele duioase, care

¹ De-atunci, cu părere de rău pentru noi și pentru autor, numărul voia melor a crescut.

mi-au reamintit poezia lui G. Miozotescu (Granda?), publicată de Aricescu în prefața volumului său *Cîntul de lebedă*:

De ce ai amuțit, poete? De ce oare a ta liră
Nu mai scoate nici un sunet? Muza nu te mai inspiră?
Ai pierdut orice speranță? Nu mai ai iluziuni?
Nu mai ai nici o dorință? Cupa cu deșertăciuni
Deșertat-ai pin' la drojdii? Sau ești poate supărat
Că nu ești și tu, poete, ca foarte mulți decorat?...

Dar nu, nu era nimic de mirat! Cînd un poet de felul d-lui Rosetti și la vîrsta de 28 de ani ajunge la atita izbîndă și la așa recunoștință, de ce n-ar medita serios dacă n-ar fi în favorul reputațiunei sale ca să nu mai continue, ci, considerîndu-se ca ajuns la apogeu, să închidă cartea și, *re bene gesta*, să se retragă din sferile poeziei în lumea preocupățiunilor strict etice de judecător sau în aceea a ciștigurilor reale de avocat? Enigma, de altfel, nu-i așa de mare. Disparațiia *poetului* Rosetti este justificată prin chiar activitatea lui de pînă aci. O scurtă analiză a poeziilor lui ne va convinge despre asta.

Întîile încercări poetice ale d-lui Rosetti au plăcut poate prin tonul sincer și naiv, prin spiritul mai senin ce, tocmai atunci, pe la 1892, se revărsa, pe ici, pe colo, asupra producțiunilor poetice române. Cînd versifică un dialog între Marin și iubita sa cari, șezînd în fin, se sărută și se giugiulesc; cînd fredonează o doină despre lifta crudă ciocoiască; cînd în poezia *Jale*, dedicată lui Coșbuc, încearcă genul idilic al acestuia și cînd, în sfîrșit, în epigramele sale (nu în cele triviale, cărora le zice „renegate“) face cite un spiritual joc de cuvinte, d-l Rosetti e de suportat și place chiar, pentru că, fără a se afirma ca artist sau cugetător original, pare a voi să pornească într-o direcție ce se deosebește de ceata pe care, tocmai pe atunci, d-l Vlahuță o flagela de pe tribuna Ate-nului.

Dar apelul energic al d-lui Vlahuță, adresat celor „ofiliți în floarea vîrstei de-un dezgust molipsitor“, i-a sunat zadarnic, căci d. Rosetti nu s-a dezvoltat drept un „semănător al generoaselor cuvinte“. Fruntea i s-a încrețit de timpuriu, inima i s-a tulburat, a început să iubească, iar iubirea îl smulge din cercul cugetării senine și-l aruncă în valurile patimilor și ale suferințelor:

Am o amantă credincioasă
Ce mă iubește la delir
Cu ochi albaștri de safir
Ne-nchipuită de frumoasă.
Eu o iubesc ca un satir.

Și cum, după d-sa, toată fericirea omenească se reduce la „al iubirii dar“, se face trubadur al acestui fel de fericire și cîntă, cîntă mereu, iar prin cîntecele sale trece același duh de romanțe sentimentale pe care le cunoaștem din ariile ce se cîntă prin toate localurile vesele, unde pînă noaptea tîrziu răsună accentele duioaselor *E prea tîrziu* sau *Ce vrei?* Tot ce ne-au rămas de la Sibleanu, Șerbănescu și Micle, tot ce-au bagatelizat alde Scrob și Ighel, regăsim în cîntecele-romanțe ale d-lui Rosetti, dar în culori cînd mai banale, cînd mai stridente. Banale sînt aceste cîntece prin forma în care se exprimă diferitele senzațiuni, apoi prin lipsa totală de originalitate, iar stridente pentru că sînt încărcate de fraze pe cari nu le întrebunțează decît pingăritorii dragostei ideale, satirii, iar nu trubadurii nevinovați, cari suspină sub ferestrele dulcineelor:

Cînd își lipea de sinu-mi buza
Din care scăpăra scînteii,
Sugea din mine ca *ventuza*
Și-mi încorda toți nervii mei...

Astfel își cîntă adeseori „amorul păgîn“, astfel își trimbițează ieftinele sale triumfuri asupra „candoarei, ce se stinge sub calda-i sărutare“. Așa că, privindu-l prin prisma sumedeniei de „senzațiuni nebune“, cum le zice însuși poetul, n-am putea afirma că stăm în fața unui suflet de poet, ci înaintea noastră se dezvoltă un crîmpei de modernă psihologie socială: un Don Juan-poet, care cochetează neconținut cu cetitorii și mai ales cu cetitoarele sale, care simte o trebuință sufletească deosebită ca cineva să-l mîngîie și să-l compătimizească, își culege impresiile sale de pe la baluri mascate, apoi le preface în versuri, scrise „nopti și zile fiind pe sinul ei culcat“. Astfel, n-avem de ce ne mira cînd acele versuri se isprăvesc ca în chipul următor:

... O, urcă cele patru caturi
Deasupra căror stau azi eu
Și vino; te aștept să-mi saturi
Și sufletul și corpul meu...

Și cu tot erotismul acesta brutal, s-a găsit un „amic“ al d-lui Rosetti, un fel de alter-ego care să scrie în *Noua revistă română* că Rosetti „a legănat visele atîtor fete, cari au dormit și dorm încă cu volumul său sub pernă“ — ceea ce n-ar fi tocmai un excelent certificat de cultură și... de mortalitate publică pentru domnișoarele noastre.

Dar d-l Rosetti n-a scris numai versuri erotice. Adeseori iese din lumea subiectivă și se îndură a constata că mai există poezie și în afară de noi înșine. Om pe care soarta-l poartă-n brațe, d-sa are cu ce călători prin lume, ca să vadă, între altele, marea și muntele cu toată poezia lor măreață. Este, prin urmare, mai fericit ca Schiller, care a scris balada *Scufundătorul* fără a fi văzut valurile mării, zugrăvite atît de grandios, și care a scris cîteva cîntece pastorale și, mi se pare, pe *Wilhelm Tell*, fără să fi călătorit mai înainte prin munții Elveției. Și cine e de vină dacă d-l Rosetti n-a putut să scrie din intuiție ceea ce Schiller a întrupat numai prin puterea inchipuirii? Cine e de vină dacă Rosetti, călătorind prin munții din Alberg, nu se impresionează decît de crucile din „cimitirul unui sat“, în loc de-a privi tot în sus, către piscurile ce se pierd în zare, cum ar fi făcut orice poet care tinde a se urca și nu a se cobori în cimitir. Cine, dacă nu lipsa de talent poartă vina că, rătăcind d-sa pe imensitatea mării, își închipuie că se leagănă pe valurile unui lac, ceea ce îl îndeamnă a înșira, ca un prozaic elev de liceu, următoarele exclamațiuni:

Frumos, sublim! Cît ești de mare
Natură, mamă tuturor!
Ce mic mă simt privind spre mare
Cînd geme ea îngrozitor.

Eu o admir întotdeauna,
Talazurile ei îmi plac:
Și mor s-o văd cînd bate luna
Deasupra ei, ca peste-un lac.

Acuma e furtună, fie!
Înfuriată la delir,
Fă, mare, orice nebulie,
Aruncă-ți apa-n munți: te-admir!

Aceleași comparații copilărești — alt calificativ e imposibil să le găsem — aceeași concepție mică a sublimului revin într-un șir de versuri în care Rosetti face reflexiuni... filosofice pesimiste, bineînțeles. Văzînd, de pildă, o vrabie ciripind pe gard, poetul nostru îi adresează cuvintele: „Amar ție! De-ai ști că pe lumea aceasta toate sînt zadarnice, ai plînge și nu ai cînta.“ Sau, cu altă ocazie, văzînd pe bordul pălăriei un gîndăcel și vrînd să-l prindă, gîndăcelul viclean își desface aripile și zboară în văzduh, iar poetul oftează trist în urma lui: „Avui și eu noroc

oșată, dar cînd să-l prînd a și zburat!“ Iar cînd își aprinde țigara (poetul, nu gîndăcelul), filosofia începe de-a binele:

Sînt singur, amărit. Mi-aprînd țigarea
Visez în liniștea odăii goale.
La ce bun tot? Gînd trist îmi dă ocoale.
Făcîndu-mi și mai neagră disperarea.

Pe mină-mi cade însă-o pleavă moale
Și-mi întrerupe iute aiurarea;
E scrumul cenușiu de la țigarea
Al cărei fum se-nalță-n rotoagoale.

Naivă ce-i și biata cugetare!
Să vrea să știe, fără ca să poată
Al nostru trai pe lume ce rost are

Cînd ar putea așa ușor să scoată
Învălmîntul crud dintr-o țigare:
Fum sus, scrum jos e viața noastră toată...

„Naivă ce-i și biata cugetare“; ea umblă după sisteme filosofice, cînd chestiunea e așa de ușoară. Stai pe-o canapea și ce-tești, de pildă, în *Iubita* lui Traian Demetrescu: „Mă gîndesc și fumez neconținut. Țigarea e un tovarăș de singurătate și fumul ei are o retorică: totul e fum“ ... Sau, deschizînd Biblia, cetești acolo comparația ceva mai poetică decît a lui Rosetti și Demetrescu: „Ce e viața noastră? Floare și fum și rouă de dimineață“... Și versul e gata, fără ca să mai adaugi altceva decît șubreda haină a rimelor și „pleava cea moale“ a talentului.

Cînd orizontul unui poet e atît de mic și de spălăcit, n-avem de ce regreta retragerea cîntărețului. Cînd în 8 volumase de versuri nu găsim nici o singură scînteie, din care am putea aștepta să se aprindă pe viitor vreun foc, care să ne încălzească pe toți, de ce ne-am înduioșa? Rosetti n-a evoluat deloc, și dacă va persista în a scrie versuri, își va compromite total nimbul ce i l-au creat prietenii și bunele lui relațiuni. În literatură nu lasă nici un gol, pentru că, lipsindu-i talentul de scriitor și de cugetător și neavînd alt ideal decît de ordin individual, n-a putut să-și asigure nici măcar un locșor în umbra vreunui alt scriitor mai de valoare. Neamul însă poate să ciștițe într-însul un bărbat care să-și dovedească vrednicia în altă direcție. Și ar fi bine ca mulți dintre poeții noștri de astăzi să-i urmeze pilda și, zvîrlînd lira-n buruiene, să ne dea cit mai curînd versurile lor „Cele din urmă“.

GRIMM ÎN ROMĂNEȘTE

În editura Casei Școalelor a apărut un volum de literatură populară nebăgat în seamă nici de public, nici de critică, conținînd celebrele povești ale fraților Grimm în traducere românească.¹

Publicațiunea aceasta, făcută, fără îndoială, cu mare cheltuială și cu multă muncă, iar, după cum rezultă din prefața traducătorului *anonim*, dată la iveală în vederea unui scop anumit, merită poate mai multă atențiune decît șirul de cărțuții „originale“ pe cari le înregistrăm în fiecare zi. Merită această atențiune pentru locul important pe care frații Grimm îl ocupă în literatura universală și, al doilea, pentru faptul că traducerea acestei cărți este o lucrare îndrăzneată, care reclamă un control serios.

Numele fraților Grimm nu este tocmai străin în literatura noastră. Scriitorii noștri l-au amintit de cîte ori venea vorba despre importanța literaturii populare; unii se mulțumeau a-l aminti numai în trecut, dar cu evlavie, alții, ca d-l Șăineanu, l-au însoțit cu cîteva observațiuni pretențioase. Scrierile lor însă n-au fost cunoscute, nici traduse, nici analizate pe de-a-ntregul. Din poveștile lor s-au tradus extrem de puține: prin cîteva cărți școlare și în foiletoanele mai vechi ale ziarelor din Transilvania. La București, în „Noua bibliotecă ilustrată pentru copii“, au apărut poveștile: *Lupul și iezii*, *Scufița roșie*, *Cei șapte cerbi*, *Croitorul viteaz* etc., traduse și rezumate după Grimm, ciopîrțite însă în mod nemilos, încît nu le mai poți recunoaște.

Cei doi giganți, pe cari se reazimă o întregă renaștere națională a poporului german și o nouă știință pentru toate popoarele culte, sînt vrednici de mai mult ca atît și printr-o traducere bună

¹ *Basme adunate de frații Grimm*. Traduse în românește după ediția definitivă. Editura Casei Școalelor, București, 1901, 1 vol. ? de 784 p.

a basmelor li se putea aduce un frumos omagiu. Vom vedea mai la vale intrucit s-a atins acest scop.

Cînd s-au ivit frații Grimm în știință, literatura germană pornise a se dezvolta cu putere în noua direcție estetică, numită pentru întiași dată cu drept cuvînt romantică. Pornită era ea, ce-i drept, de Herder, care dezgropase comorile poeziei populare; o incurajase mult și Goethe prin scoaterea lui Faust din vrafurile cărților populare. Dar o linie clară și o bază științifică această mișcare literară n-a primit decît o dată cu ivirea fraților Grimm în cercul celorlalți romantici însemnați.

Grimm, Iacob ca și Wilhelm, și-au făcut educația literară prin aprofundarea literaturii și istoriei evului mediu. În bibliotecile din Paris, unde cel dintîi a muncit mai multă vreme alături de Savigny și mai pe urmă în biblioteca din Cassel (în Hessa, patria lor), unde amîndoi frații ani îndelungați au ocupat slujba de bibliotecari-ajutori, au descoperit foliante întregi de veche literatură germană, între cari prețioasa colecție a lui Bodmer. Această literatură a Nibelungilor, a Minnesaengerilor și a cîntecelor Eddei, ei au studiat-o cu de-amăruntul și au creat din ea temeiul solid pentru toată activitatea lor de mai tîrziu.¹

Studiind sistematic și avînd o putere de abstracțiune deosebită, ei nu se puteau mărgini la cîteva lucrări de metrică, de istorie sau de analize estetice, cum făceau ceilalți din cercul romanticilor, ci, după ce au publicat basmele și miturile germane, au pornit să scruteze întreg materialul, să-l disce literalmente, să stoarcă din el cît se poate de mult, iar rezultatul acestor experiențe a fost o serie de epocale publicațiuni.

Bogăția limbei vechi i-a determinat să scrie gramatica, istoria și dicționarul limbei germane. Diversele idei și motivele alegorice observate în aceste basme și mituri i-au făcut să scrie studiile de mitologie germană și nordică, precum și despre vechile instituțiuni juridice la germani. Iar fenomenele estetice i-au îndemnat să alcătuiască anumite norme de-a aprecia și cîntări valoarea literaturii populare. Și toate aceste studii — publicate mai întîi prin diferite reviste, îndeosebi în *Zeitung für Einsiedler* a lui Görres și Arnim — au servit ca impuls și altor neamuri. Glasul lor a fost glas de buciim trezitor. Popoarele au început să se intereseze de avutul lor spiritual. S-a dat naștere unei nouă ramuri literare, literaturii populare comparate. S-a stabilit o apropiere între poparele indo-europene — între „popoarele nobile“, cum

zice Grimm. Atunci se auzi întiași dată și de basmele noastre, publicate de frații Schott în traducere germană. Literatura populară trăise pînă aci într-adevăr traiul Cenușeresci din poveste, iar cei doi feți-frumoși ai științei, frații Grimm, o ridicaseră la strălucirea meritată.

În Germania, e adevărat, exista și mai înainte oarecare interes pentru basme. În veacul al XVIII-lea se popularizaseră acolo povești de origine franceză din colecțiile lui Perrault și a contesei d'Aulnoy, precum și *O mie și una de nopți*, după traducerea franceză a lui Galland¹. În urma lor au scris: Musaeus, *Basmele germanilor* (1762—85), Fritz Naubert, *Basme nouă* (1789—93), Tieck și mulți alții, dintre cari nu vom uita pe Wieland. Toți aceștia însă nu scriau basme populare, nu le culegeau din vatra poporului, ci creau ei înșiși subiecte artificiale, ce se asemănau celor din popor. Oricum însă ei au pregătit terenul, și frații Grimm n-au avut decît să dea mișcării o direcție superioară, împreunînd interesul științific cu cel estetic.

Și cum au reușit?

Teoriile fraților Grimm se referă înainte de toate la forma basmelor. Ei au stabilit întîia oară principiul de-a menține strict forma populară, reproducînd poveștile întocmai din graiul poporului. „În ceea ce privește modul cum am cules basmele noastre — scriu ei în prefața întîiului volum — am avut în vedere o reproducere fidelă și adevărul. Adecă n-am adaos din propriul nostru îndemn absolut nimic, n-am înfrumusețat basmul cu nici o trăsătură de-a noastră, ci le-am reproduș conținutul întocmai cu toate particularitățile lui.“² Și acest procedeu frații Grimm l-au urmat nu numai pentru a fixa felul de povestire al țaranului și a nu scăpa nimic din vedere din frumusețile poetice, ci mai ales de dragul *limbei populare*, socotită de ei drept o condiție esențială. „Stăm — zic ei, vorbind despre necesitatea limbei *dialectale* — în fața unui caz cînd limba literară, oricît ar fi de fină și de cultă, oricît de mlădioasă și de artistică, se dă de gol și pierde din gust, căci nu se mai lipește de simburile basmului.“

Se explică ușor de ce frații Grimm insistau atît de mult asupra acestui punct. Convingerea lor era că genul cel mai desăvîrșit al poeziei oricărui popor este basmul și că basmele, fiind veche poezie națională, conțin în același timp reminiscențe mitice străbune. Orice prelucrare a basmelor ar însemna a le distruge valoarea

¹ W. Scherer, *Jacob Grimm*, Berlin, 1885, p. 104.

² *Kinder-und Hausmärchen*, Grosse Ausgabe, Göttingen, 1894, ed. VIII, p. XV.

¹ I. Grimm, *Kleine Schriften*, Berlin, 1864, I, p. 6 și 9.

rea națională și poetică primitivă, a le „smulge din cercul simplității și al inocenței lor“.

În ceea ce privește originea basmelor, teoriile fraților Grimm, la început strict naționale, mai târziu se lărgesc. În edițiile ulterioare se recunoaște un fond comun basmelor tuturor popoarelor indo-europene. Între altele, Iacob Grimm scrie în prefața traducerii *Pentameronei* lui Basile următoarele: „Poveștile sunt ecourile admirabile și cele din urmă ale miturilor străvechi, cari au prins rădăcini în Europa întreagă. Să nu ne mai amăgească afirmațiunea că toate basmele s-ar fi născut într-un anumit loc, de unde s-ar fi răspândit pe cărări imposibil de controlat. Prin colecțiile mai nouă, cum sunt cele valahe, ungurești și sîrbești, lucrul este dezmințit îndeajuns. Precum între limbile tuturor popoarelor europene este un anumit contact, astfel există în toate basmele un ton fundamental *comun*, deși, trebuie să recunoaștem, în afară de asta, *fiecare popor își menține particularitatea sa specială.*“¹

Dintre diferitele teorii asupra originii basmului, părerile aceste ale lui Grimm — scrise probabil ca răspuns indirect lui Benfey, care stabilise India ca leagăn al basmelor europene — conțin cel mai mare fond de adevăr. Nici vechimea basmului, nici reminiscențele mitice, nici înrudirea lor nu pot fi tăgăduite, și mai ales fondul național este evident. Acest din urmă fapt a servit de motiv multor prestidigitatori literari, îndeosebi de origine semită, să combată orice interpretare naționalistă și să îmbrățișeze vagile teorii solare.

Nici Scherer în monografia amintită², deși aderent al teoriei lui Benfey, nu tăgăduiește o parte a caracterului național al basmelor. „Poveștile noastre — zice el — contin hotărît poezie națională, cel puțin poezie naționalistă. Dacă le vom compara cu altele, se vede clar că totul în ele este german: costum, moravuri, regiuni și superstițiuni. . . Germană e posesia pădurii. Germani sunt regii încoronați și germane sunt resturile păgînismului.“

Așa că, chiar presupunînd vechimea foarte mare a basmelor, ele au fost asimilate de fiecare popor în parte, li s-a imprimat caracterul individualității etnice: fiecare popor a introdus în ele concepțiile sale proprii de religie și de moravuri.

Nu mai admitînd valoarea națională a basmelor, ne putem explica motivul pentru care frații Grimm și-au numit cartea lor un *manual de educație națională*. „Intenția noastră — zic ei în pre-

¹ Giambattista Basile. *Der Pentamerone*, Uebersetzt von Felix Liebrecht, Breslau. 1846, p. 10.

² *Op. cit.*, p. 111.

față — a fost ca poezia din aceste basme să-și facă efectul, să însuflețească pe oricine, pentru ca această carte să ajungă un manual de educație.“

Se știe bine cit de puțin s-au înșelat în așteptările lor. Întiul volum al basmelor a apărut la 1812. În curînd un al doilea și al treilea volum, acest din urmă conține teorii și explicații. Edițiile s-au repetat una după alta, și poporul din toate provinciile germane cerea cu însuflețire tot mai multe. Cred că nu este exagerat a afirma că aceste povești și-au avut și ele un rol mititel la încheierea Germaniei unitare de astăzi.

Ca orice publicațiune senzațională, cartea fraților Grimm a deșteptat în mod firesc interesul altor popoare și a fost tradusă în diferite limbi europene. Mai ales ediția cea mică, în care sunt grupate poveștile tipice, s-a răspândit repede.

Cunoscîndu-se însă, pe de o parte, caracterul specific german al acestor basme, pe de alta, tendințele urmărite de frații Grimm, naște întrebarea: care poate fi scopul și care e rezultatul unei asemenea traduceri?

Știința nu are nevoie de traduceri, căci orice bărbat de știință va trebui să se servească de original, de cîte ori va voi să cunoască poporul german din basmele și credințele lui.

Traducătorii acestor basme le recomandă îndeosebi ca lectură pentru popor și, îndeosebi, pentru copii. Rezultate bune însă nu s-au constatat nicăieri și nici nu se puteau constata în urma acestei lecturi, căci e absolut nelogic a voi să exerciți vreă înrîurire asupra sufletului unui popor negerman prin citirea basmelor germane. Chiar de curînd citeam următoarea constatare a unui scriitor maghiar: „Dintre miile și frumoasele povești germane *abia vreo șase* vor fi pătruns în literatura vie a poporului nostru; căci în poezie, ca și în realitate, lumea de simțire germană este foarte îndepărtată de lumea noastră; alții sunt eroii și alte idealurile lor“.

Și în același raport stăm și noi cu basmele germane. Nici noi românii nu putem și nu voim să împletim cununii de lauri în jurul eroilor poveștilor străine. Și de ce am face-o? Nu avem și noi destui eroi și feți-frumoși în basmele noastre? Nu avem și noi zîne dalbe destule? Trebuie să recurgem la *nixele aquatice*, cum așa de rău românește a botezat traducătorul român (?) pe zinele germane?

Suntem un popor așa bogat în basme, încît în direcția aceasta puține popoare ni se pot asemăna. Am avut talentați, dacă nu chiar geniali povestitori și culegători de povești. O comoară națională întreagă e îngropată în colecțiile publicate, cari zac în

librării, necumpărate și necitite, apreciate mai mult de străini decît de noi. Necesitatea basmelor *străine* nu o simțea nimeni!

Nu tot astfel gîndește însă traducătorul basmelor lui Grimm. El a căutat o *motivare* a lucrării sale și o exprimă prin următoarele:

„Prin citirea unor basme de felul acestora în șezători, la clacă sau la gura sobei, se introduce în mințea ascultătorului un nou material de fasonat după spiritul lui. La rîndul lui fiecare povestitor va îmbrăca basmul auzit într-o haină nouă, croită dintr-o stofă românească, îl va prîmeni după felul lui de a cugeta, înlocuind metaforele prin asemănări mai apropiate cu felul lui de a vedea lucrurile, transformînd și localizînd personajele. Așa că, după o trecere de vreme literatura poporană românească se va fi îmbogățit (!) colosal cu aceste împrumuturi (!), care-și vor fi pierdut însă caracteristica străină și vor fi adoptat un caracter cu totul românesc. Să nu se creadă însă că cu aceasta se aduce un serviciu rău folclorului, falsificîndu-se prin introducerea elementelor străine de literatura poporană băștinașă a românilor.“

De crezut nu credem, dar tentativa o vedem! Traducătorul, convins probabil de superioritatea basmelor germane față de ale noastre, invită pe cititor a-și „fasona materialul“, a „înlocui metaforele“, a localiza și transforma personajile, ceea ce, dacă s-ar reliza, evident că s-ar săvîrși o operă destructivă, căci elementele străine — cu toată ciudata protestare a traducătorului — ar falsifica, inevitabil, fondul național al basmelor noastre.

Din fericire însă generosul traducător, care în acest chip vrea să ne îmbogățească „literatura poporană băștinașă“, nu va putea să-și realizeze dorința. Zadarnic cetitorul va lua aceste traduceri cu sine „la clacă sau la șezători“ și va căuta acolo „să introducă ascultătorilor materialul de fasonat“, căci niciodată basmele nu s-au născut și nu s-au dezvoltat pe calea aceasta, adică de sus în jos, de la cîrturar la popor. Procesul de asimilare și de *transmisivitate* a basmelor este cu totul altul. Poporul nostru împrumută basmele de la toate popoarele, începînd cu epoca de migrațiune, pînă la sfîrșitul stăpînirii turcești, cari au trecut peste noi și ne-au lăsat nu numai triste amintiri, ci basme și alte genuri de literatură, împrumutînd, în schimb, și ele de la noi. Dar din *cărțile* acelor popoare sau din traduceri, nu avem cunoștință să se fi popularizat vreun basm — n-au pătruns în poporul nostru nici chiar fantasticele *Nopti o mie una*, deși traducerea lui Barac e destul de veche și destul de răspîndită.

Astfel fiind, traducătorul basmelor germane nu trebuie să urmărească scopuri imposibile, ci să se mulțumească, pur și simplu, a le recomanda ca o lectură distractivă și interesantă, și anume *nu pentru popor*, ci pentru clasa cultă, dînd astfel prilej fiecărui laic, știutor de carte, să arunce o privire în viața sufletească a poporului german. Și numai astfel se putea aduce un omagiu fraților Grimm, în sensul cum am vorbit mai sus.

Dar în definitiv nici acest din urmă scop, singurul admisibil, nu putea fi atins decît printr-o traducere bună. Se știe însă că o traducere bună a basmelor fraților Grimm e o muncă aproape imposibilă, tocmai pentru caracterul național german al numitelor basme. Ne-o afirmă însuși Iacob Grimm, în una din prefețele edițiilor ulterioare, că din toată puzderia de traduceri, una singură e mai reușită, și anume cea englezească, făcută de Edgar Taylor, iar reușirea acestei traduceri se explică prin înrudirea dintre limba germană și cea engleză.

Despre traducerea românească nu se poate afirma că ar fi reușită. Și defectele sunt așa de multe încît un recenzent care nu și-ar da seama de greutățile cele mari cu care traducătorul acestor basme a trebuit să se lupte ar fi clasat traducerea basmelor lui Grimm printre cele mai slabe traduceri din literatura noastră. Găsesc însă că, pe ici pe colo, e multă muncă, multă sforțare de a învinge marile greutăți. Dar sunt și greșeli cari nu se pot ierta.

Să începem numai cu titlul cărții.

Traducătorul ne spune că a tradus după o ediție „definitivă“. Cum însă o ediție definitivă a poveștilor fraților Grimm nu există nici în original, presupunem că traducătorul a voit să zică „ediție completă“ și a tradus *vollständig* cu definitiv. Întîia probă că nu știe nemțește.

Dar nici completă nu este traducerea română. S-au omis cel puțin vreo patruzeci de basme, între ele toate cele scrise în dialect, despre care Grimm scria: *gerade diese sind die ältesten und die besten*. Apoi nici pe cel mai tipic basm german, pe zîna *Schneewitchen*, basmul așa de poetic și de celebru, nu-l văd în traducerea românească. Așa că e fals de a vorbi de o ediție definitivă.

În cit privește limba în care poveștile trebuie traduse, ea nu poate fi alta decît limba basmelor noastre, limba cea figurată, propozițiile scurte și concise din aceste. Traducătorul fraților Grimm însă n-a urmat acest principiu și dă probă că a cetit prea puține basme române.

Înainte de toate, traducerea e prea puțin românească. Așa, de pildă, nu cred să se zică undeva: „băgasem acuși bine *icul*

de spintecat (!) lemne“ (p. 486); „căpătă poftă să colindească“ (p. 141); „incepu să coase griul“ (p. 276) etc.

Traducerea apoi e prea textuală. De pildă: *zausten ihm das Fell = îi ciufuleau blana; frug bei ihm an = întrebă la dinsul (ovreism?)*; muzicanți orașenești = *Stadimuzikanten*; hopsașa = *vivallalera*; *in die Finger schneiden = își tăia în degete* etc.

Greșelile de interpretare a textului german sunt așa de multe încât aș putea umplea coloane întregi cu ele. Jignitoare sunt și multele diminutive cari sunt la locul lor în textul german, nu însă și în traducere, mai ales când aceste diminutive sunt făurite *ad-hoc*.

În asemenea condiții e ușor de înțeles că poveștile germane se vor părea greoaie, lipsite de frumusețea exterioară care ar trebui să se întrevadă din farmecul limbei. Lipsesc apoi din traducere și *versurile* cele mai multe, cari fac parte organică din poveștile fraților Grimm. Lipsesc podoaba ce consistă în multele *aliterațiuni*, iar în locul lor ni s-a dat o sarbădă localizare; cetim despre „jupineasa Holle“, „jupineasa Trude“ și despre „nixa de fintină“. E o lectură străină și ca formă, nu numai ca fond. Poveștile aceste, în loc să se isprăvească cu „mă pusei pe-o șea și o spusei așa“, au următorul sfârșit:

Basmul meu s-a sfârșit
Colea merge-un șoricel...

Nu! Nu astfel se putea aduce un omagiu memoriei fraților Grimm. Oricâtă muncă s-ar fi depus la executarea acestei publicațiuni, ea rămâne o lucrare nereușită și, prin urmare, inutilă. Iar Casa Școalelor, care a editat-o, ar face bine ca, în loc de a o răspîndi, să confişte toate exemplarele, dintr-un interes literar și național.

TRADUCĂTORII LUI HEINE

Wolfgang Menzel, înverșunatul adversar al lui Heine, cunoscut în literatura germană prin rolul de înăbușitor al curentului liberal în artă și de denunciant al grupărei literare numită „Juna Germanie“, relevind importanța traducerilor pentru dezvoltarea oricărei literaturi, împarte pe traducători în două categorii. „Unii — scrie el — sacrifică fondul poeziei pentru formă, ideea pentru cuvînt, înțelesul pentru sunet; alții procedează invers. Unii caută să scoată la iveală frumusețea și armonia expresiei originale, alții să reproducă înțelesul real al noțiunii. Cei dintii formează majoritatea, căci un sunet armonic, un ritm plăcut și o rimă bogată înșală urechea și te face să treci cu vederea defectele cuprinsului, pe cînd traducerile textuale sau chiar versurile traduse în proză nu se citesc. Aceasta este o mare greșală, căci nu metrul, nici rima, ci *înțelesul* e lucrul de căpetenie (*Deutsche Literatur*, Stuttgart, 1828, I, p. 40).

Cuvintele acestea ale criticului reacționar de odinioară rezumă teoria traducerii libere și textuale, teorie potrivită și cu punctul de vedere de astăzi, devenit științific; ele au nevoie de oarecari adăugiri. Astăzi, la traduceri artistice, forma nu ni se va mai părea atît de accidentală, dovedit fiind că o operă de artă numai în o haină aleasă poate înriuri asupra mulțimei și a literaturii și poate să aibă acea „influență hotărîtoare la fixarea limbei literare“, asupra căreia s-a insistat atît de mult de d. Gherea și cu drept cuvînt. Cu cît traducătorul va fi mai bogat în calități artistice, cu cît se va apropia mai mult de talentul autorului din care traduce, cu atît el va ști să găsească mai ușor forma cea mai potrivită, fără să suprimă ceva din conținut. El se va apropia chiar de original, cînd se va putea pătrunde de toată puterea concepției originale. Iar cînd traducătorul va mai întruni și calitatea, cerută de Lessing, de a fi *congenial*, adică la același nivel de înaltă inspirație și de o forță creatoare cu autorul străin,

traducerile lui vor ajunge toată perfecțiunea posibilă, fapt destul de rar, dar nu imposibil.

În cele următoare voi cerceta pe scurt în cari anume categorii, dintre cele arătate, s-ar putea împărți traducătorii români ai lui Heine. Sînt atît de mulți încît o grupare și o privire a lor mai de aproape va prezenta oarecare interes, îndeosebi acum, cînd volumul d-lui St. O. Iosif¹ ne îndeamnă să ne amintim și de ceilalți traducători ai acestui poet.

Din întreaga literatură germană Heine este, fără îndoială, poetul cel mai bine cunoscut la noi. Puterea de sugestiune, simplitatea limbii, imaginile frapante și adeseori paradoxale, spiritul demonic și aristofanic — au atras și la noi, ca și la alte popoare, de timpuriu, atenția poeților și nepoeților asupra lui. El este astăzi unul din cei mai populari poeți lirici ai literaturii universale. Nouă ne e cunoscut nu numai din traduceri apărute în reviste; versurile lui se cîntă prin saloane, ca și prin grădinele publice, unde în serile de vară formează deliciul păturei obosite de munca zilei.

Mult au contribuit la popularizarea acestui nume și notițele biografice ce apăreau din cînd în cînd în revistele și ziarele noastre. Astfel, *Albina Pindului*, redactată de entuziastul iubitor al literaturii germane, H. Gr. Granda, publica pe la 1868, în traducere, un lung articol, scos din cartea lui Eduard Schuré: *Histoire du Lied en Allemagne* (Paris, 1868), în care Heine e zugrăvit în cele mai calde cuvinte².

O probă evidentă despre predilecția traducătorilor români pentru Heine e faptul că unele versuri ale lui cum sînt: *Loreley*, *Vedenii*, *Asra*, *Don Ramiro*, *Floare de lotos*, *Aș vrea ca durerile mele* au fost traduse de mai mulți inși, așa că astăzi avem cite patru și cite cinci traduceri ale uneia și aceleiași poezii. Decît, aceste numeroase traduceri sînt rareori și fericite; în puține din ele recunoaștem pe Heine cel adevărat.

Dacă este adevărată afirmațiunea criticilor antisemiți (dintre care mai cu dinadinsul s-au ocupat de Heine: Treitschke, v. Hehn și Kirchbach) că evreii au contribuit mai mult decît oricine la puțină recunoștință și iubire a elementului german pentru Heine, prezentîndu-l cu stăruință ca o expresie genuină a spiritului iudaic³, apoi nu este mai puțin adevărat că traducătorii nechemați au uzurpat de-a binele numele și reputația acestui poet, redînd

în multe cazuri o simplă travestie sau caricatură a lui, procedeu nu tocmai potrivit cînd vrei să popularizezi un autor străin și să beneficiezi de ceea ce a creat el.

Majoritatea traducătorilor români, într-adevăr, nu sînt decît niște caricaturisti fără voie. În traduceri lor nu scinteiază focul genialității lui Heine, nu ne incîntă farmecul dulce al limbii lui. În ele nu găsim nici naivitatea, nici satira lui, cu un cuvînt, nimic din însușirile lui caracteristice. Cauzele sînt două: întîi de toate Heine nu se poate traduce decît de cel ce are o limbă bogată, și, mai ales, nu se pot traduce acele versuri ale lui cari sînt de o rară subtilitate poetică, pline de cuvinte de spirit și de aluziuni fine. Al doilea, cei mai mulți din cîți s-au îndeletnicit cu traducerea lui Heine au fost niște poeți cîrpaci, cari n-aveau nimic comun cu Heine și, în genere, nimic comun cu arta. Iată pentru ce, cu toată răspîndirea poeziilor lui, Heine a rămas aproape fără nici o înriurire asupra literaturii noastre de pînă acum. Afară de Steuermann, care în *Liricele* sale (Iași, 1898) imitează pe Heine cu o suspectă stăruință, nici un alt scriitor de versuri nu prezintă vreo influență vădită a poeziei lui, ca fond.

Heine a început să fie tradus în românește de pe cînd era încă în viață. În *Foaia pentru minte, inimă și literatură* din 1846 (p. 248) găsim una din cele dintîi, dacă nu chiar cea dintîi traducere din Heine, făcută de Iosif Many, un autor de versuri și de nuvele, pe care-l întîlnim adeseori în coloanele ziarelor de atunci de peste munți. Reproducem această poezie aici, ca un document istorico-literar în materia ce ne preocupă, punînd-o alături de traducerea aceleiași poezii făcută de St. O. Iosif.

Iosif Many

Peste-a mării țărmi tăcute
Steagul nopții s-a lătit
Luna printre nouri străbate
Unda mării a grăit:

„Doar a-nebunit cutare,
Sau e doar înamorat?
Căci privește deodată
Și voios și supărat.“

Zîmbind însă luna zice:
„Trei apasă-n acel biet
Și nebun și amarez e
Peste-aceasta-i și poet“.

St. O. Iosif

Pe deșertul țarm al mării
Noaptea s-a lăsat și-n noapte
Dintre nori se rupe luna
Și din valuri sună șoapte:

„E nebun pesemne-aceia
Dacă nu-i înamorat?
Vecinic trist și vecinic vesel
Parcă-i lucru necurat.“

Printre nori se furișează
Luna cu zîmbiri șirete:
„E nebun, înamorat e,
Pe deasupra și poet e!“

¹ *Romanțe și cîntece* de Heine. Traducere în versuri de St. O. Iosif. București, 1901, 1 vol. în 8°, 108 p.

² *Albina Pindului*, 1868, p. 233. Ed. II-a din Schuré apărută în 1903.

³ Păcat pe care l-au săvîrșit și scriitorii evrei de la noi. Vezi *Henri Heine ca reflex al spiritului iudaic*, în *Anuarul pentru izraeliți*, București, 1893.

Între aceste două traduceri s-a scurs un interval de 56 de ani și, cu toate acestea, nu vedem deosebiri de limbă tocmai esențiale. Limba lui Many este cea scrisă în acel timp de ardeleni, când curentul latinist nu devenise încă atât de intransigent. Și accentuez de pe acum că limba scrisă de St. O. Iosif, în toate versurile și traducerea lui, este aceasta. S-a întors adică la epoca în care Gavriil Munteanu traducea pe *Werther* și Aaron Florian își scria istoria într-o limbă lipsită de latinisme și franțuzisme, în schimb însă „patriarhal“ de românească.

Mai târziu, pe la 1865, încep să se ivească în Transilvania alte traduceri din Heine, cari poartă pecetea poeziilor lui Eliad bijbiind de expresii italianizante și neținându-se strict nici de textul original. Aceste traduceri apar în *Familia* și cele mai multe sînt de d-l Iosif Vulcan. Iată un exemplu:

I. Vulcan - 1868

Noaptea lină se estinde
Peste munte și cîmpie
Între stele strălucinde
Trăce luna argintie.

Lîngă lac grelușa cîntă
Și din lac ies șoapte line,
Călătorul se încintă
De suave, dulci suspine.

Singurică-n lac se scaldă
Zinișoara belă, jună.
Umăru-i și mina-i dalbă
Strălucesc frumos în lună.

Între aceste două traduceri distanța de timp nu mai e atât de mare, dar cu atât mai mare e deosebirea de formă, de limbă și de simțire.

La același nivel, cu mici variațiuni, stau și traducerea ulterioară, apărută în revistele din Transilvania. În *Familia* găsim traduceri de: P. Dulfu (1881), B. V. Gheorghian (1884), Al. Macedonski (1888), Const. G. Brăileanu (1881) și alții; în *Amicul familiei* din Gherla, traduceri de Iosif Popescu (1888) și C. Morariu; în *Rîndunica* din Sibiu, un șir întreg de M. de Bonachi, iar afară de aceștia au mai scris toți citiți s-au încercat vreodată să lege cîteva fraze ca să le boteze poezie. Traducerile înșirate aici

nu pot fi socotite, aproape în totalitatea lor, ca avînd vreo valoare literară. Autorii lor aparțin acelor scriitori despre care W. Menzel spune că „întortochează construcțiunile, scot fraze-ntregi și le petecesc cu altele, întrebuițează chiar cu totul alte imagini și alte cuvinte numai ca să le iasă metru și rima“... (l.c., p. 50). Iată un exemplu:

P. Dulfu

Un tînăr iubește o fată,
Iar ea pe altul adoară
Și acei altul iar cu alta
Mai iubită se însoară.

Fata-și dă din ciudă mîna
Primului bărbat ce-o cere,
Bietul june ce-o iubește
E lipsit de mîngiere.

Asta-i o poveste veche,
Dar în veci rămîne nouă,
Ș-astfel vai cine-o pățește
Inima-i se frînge-n două.

Traducerile lui Iosif, citate aici ca măsură de comparație, nu sînt cele mai desăvîrșite din colecția lui; ele sînt cu toate acestea suficiente pentru a dovedi banalitatea traducerilor celorlalți.

Criticul și poetul K. Bleibtreu a zis despre Heine că „e totdeauna melodic, chiar cînd e necuviincios; expresiile lui sînt totdeauna poetice, chiar cînd în aparență sînt triviale. Acestea sînt secretele creațiunii lui poetice“ (*Revolution der Literatur*, Leipzig, ed. III, p. 60). Defectul cel mare al traducerilor noastre este că aceste „secrete ale creațiunii poetice“ se pierd în ele cu totul și nu rămîne decît un schelet hidos și rece ca toate scheletele.

Cu mult mai bune sînt traducerea apărute dincoace de Carpați, cari, în general, sînt scrise într-o limbă mai naturală și mai frumoasă, dar păcătuiesc foarte mult în ceea ce privește interpretarea credincioasă a textului.

Printre cele dintîi traduceri din Heine apărute aici este una de A. Pileski, *Unde ți-e mindra hălaie*, o mică și frumoasă poezie, apărută în revista d-lui Hasdeu, *Din Moldova* (1863, t. II, p. 28). Cîteva ani în urmă, *Convorbirile literare* încep a publica o serie de traduceri bune. Cele mai multe sînt făcute de colonelul

St. O. Iosif

Un tînăr iubește-o copilă,
Copila pe altul îl vrea,
Acesta iubește pe alta
Și chiar se cunună cu ea.

Copila atunci se mărită
Din ciudă cu primul venit
Ce grabnic o-ntîmpină-n cale,
Iar tînărul umblă mîhnit.

Povestea e veche și totuși
Rămîne de-a pururea nouă
Și-aceluia cui i se-ntimplă
Îi sfîșie inima-n două.

St. O. Iosif

În amurg tîrzia rază
Peste crîng și văi adoarme
În albastrul din văzduhuri
Luna plină scinteiază.

Cîntă greieri la izvor,
Apa strălucind se mișcă.
Ascultînd robii de farmec
Stă drumașul visător.

La izvorul ce răsună,
Mîndra zînă mi se scaldă
Umeri goi și albe brațe
Strălucind în clar de lună.

N. Skelitti, mai apoi de T. V. Ștefaniu, una de d-l Iacob Negruzzi și una de d-l N. Quîntescu. Acestea sînt întiile succese în direcția popularizării lui Heine. Urmează Granda cu cîteva traduceri în proză din *Albina Pindului*. De-aici înainte apar sporadic în ziare și reviste pînă ce *Vieața* d-lui Vlahuță le dă din nou o atenție călduroasă. Aici încep să publice traduceri d-nii St. O. Iosif și I. Gorun (Al. Hodos), amîndoi alegînd bucăți de forță și amîndoi traducînd cu foarte mult talent. Sînt de amîntit și traducerile lui O. Carp (*Loreley*). În același timp (la 1896) apare colecția de traduceri din *Cartea cîntecelor* de G. D. Pencioiu (Biblioteca de popularizare a lui Samitca, Craiova) care n-a fost remarcată nici de public, nici de presă. Pentru ca lista să fie completă, amintesc și antologia lui G. Lazu, cuprinzînd traduceri destul de rele.

Nu voi insista asupra fiecăruia din acești traducători de ocazie. Cei cari și-au dat mai multă silință să aprofundeze și să înțeleagă pe Heine sînt Skelitti (*Poezii*, Bîrlad, 1888, p. 245—296), Pencioiu (*Cartea cîntecelor*) și St. O. Iosif.

Skelitti, apreciat pentru traducerile din autorii germani, dintre cari partea dintii a lui *Faust*, făcută în colaborare cu V. Pogor (1862), i-a asigurat un nume vrednic în literatura noastră — a fost un traducător dibaci, i-a lipsit însă o condiție principală pentru a reuși pe deplin: poezia însăși. Bucățile de cuprins descriptiv, cum sînt *Grenadirii*, *Convorbire pe cîmpia Paderborn*, *Belsazar* se citesc ușor, sînt chiar traduceri de merit; poeziile pur lirice însă, și îndeosebi cele erotice, în cari se manifestă pasiunile poetului, sînt palide.

Mai puțin poet decît Skelitti este D. Pencioiu, deși trebuie să-i recunoaștem străduința de a imprima traducerilor sale pecetea poeziei cu ajutorul unor frumoase expresii românești, împrumutate din versurile lui Eminescu. De aceea n-aș putea împărtăși părerea d-lui Virgil Popescu care (în *Convorbiri literare*, an. XXX, p. 136) socotește pe d-l Pencioiu „așa de slab, încît din 25 de poezii traduse nu e una care să te facă să simți farmecul originalelor corespunzătoare“. Traducerile lui sînt un pas înainte față de cele anterioare, oricît de incolorate ar fi ele în comparație cu originalul.

Dintre toți traducătorii lui Heine nimenea nu l-a înțeles ca St. O. Iosif. Acesta știe nu numai să se coboare în sufletul poetului străin, ci pe lîngă aceasta, îl studiază în mod obiectiv, pînă în cele mai ascunse taine ale lui. Faptul că Iosif, de cite ori publică o poezie în a doua ediție, reproducînd-o, d.p., din revistă în broșură, ne-o prezintă schimbată, îmbunătățită, ne dovedește cît de mult îl preocupă subiectele sale și cît de gelos este de a ajunge

la forma cea mai desăvîrșită posibilă. În privința aceasta are de model de-a dreptul pe Heine, despre care se știe cît de mult îndrepta și cizela, pînă găsea forma ce-i convenea mai mult.

Cel ce ține să se convingă despre absoluta superioritate a lui Iosif față de ceilalți traducători, să compare întiia bucată din colecția lui cu traducerea corespunzătoare din Skelitti și Pencioiu, și se va vedea ușor că numai traducerea lui Iosif se apropie de original, de această fantastică creație din tinerețele lui Heine, cînd, în accente triste, își cînta nenorocita dragoste pentru Amalia. Același lucru se va observa, comparînd *Grenadirii* lui cu alte traduceri, apoi *Don Ramiro* cu traducerile d-lor I. Vulcan, Steuermann etc.

Remarcăm în traducerile lui Iosif tot versuri de cele mai caracteristice pentru cunoașterea lui Heine, versuri de rare frumuseți onomatopice, foarte greu de interpretat chiar în proză. Poezii ca *Klinge Kleines Frühlingslied*, *Im wunderschönen Monat Mai*, *Das Herz ist mir bedrückt* sînt aproape niște probleme lingvistice pentru traducătorii conștiințioși. Iosif a rezolvat aceste probleme cu mult succes:

Mi-e inima tristă și dornic,
Mă-ntorc către timpul trecut,
Cînd omul era mai statornic
Și traiul era mai plăcut.

Și astăzi, ce goană grozavă!
Ce jale, ce lipsă de-avînt!
E mort Dumnezeu din slavă
Și demonu-i mort pe pămînt.

Ah! toate-mi par triste, bătrîne
Și putrede-n sîmburul lor;
Aș vrea ca să mor pînă miine
De n-ar fi un pic de amor...

Iar ca exemplu strălucitor de congenialitate dintre Iosif și meșterul pe care ni-l prezintă, poate servi, între multe, și următoarea strofă:

Spumegă marea sub stîncă runică,
Pe stîncă stau pierdut pe gînduri,
Șuieră vîntul, zarea se-ntunecă,
Păsări de pradă țîpînd alunecă,
Trec valurile rînduri-rînduri...

Iosif a evitat să ne facă cunoscut pe Heine cel plin de contradicții sau, mai corect spus, pe nefericitul Heine, care adeseori era în contradicție cu sine însuși. Nici pe Heine naționalistul sau pe Heine trădătorul, nici pe creștinul sau pe ovreiuul ateu, nici pe idealistul sau pe brutalul sau și decadentul, nimic din toate aceste antiteze; din multele culori, Iosif a scos pe cea simpatică, pe aceea care i-a asigurat de mult un loc de frunte printre liricii cei mari ai omenirii, pe Heine poetul. Aceasta denotă că Iosif a voit să asigure poetului său toată cinstea ce i se cuvenea.

Autorul blajin al *Patriarhalelor*, seninul cîntăreț al „doinei bătrîne“, a cărui notă originală se afirmă din ce în ce mai mult, a cărui individualitate se anunță în trăsături tot mai marcante nu putea să se inspire decît din acea parte a lui Heine cu care el însuși este în parte înrudit, de acele acorduri cari vibrează și în sufletul lui. Iosif e și el poet romantic, și aceasta l-a apropiat atît de mult de Heine; el nu aparține însă romantismului fantastic, pe care nimeni nu l-a combătut cu mai multă înverșunare ca Heine (*„Die romantische Schule“*), nici impresionismului vag sau decadent, ci romantismului sănătos, dezvoltat sub influența istoriei și a naturii nemărginite, elemente necesare de inspirație pentru adevăratele talente poetice.

A traduce cum a tradus Iosif înseamnă a crea o operă de artă care rămîne și a cărei influență binefăcătoare în literatură se va resimți.

UN POET RECLAMAGIU

Platitudinile de stil și de gîndire ale versificatorilor Pelimen, Aristia, Catina, Aricescu și cum se mai numeau contemporanii uitați ai lui Bolliac au revenit în literatura noastră și se regăsec la un stol întreg de tineri scriitori, proclamați poeți. Deosebiri mai esențiale între unii și alții se găsesc numai în subiectele cîntării lor. Bătrînii aceia, bine-rău, cum știau, îmbrăcau în forma versului momentele principale din trecutul glorios al neamului nostru sau scriau eventual ode cînd se vota cite o lege favorabilă țării românești. Tinerii de astăzi însă își cîntă „suferințele“ lor proprii, își mărturisesc „păcatele“ lor sau se avîntă în probleme abstracte, neînțelese de dînsii, fără a mai ține seamă de nevoile sau bucuriile neamului lor și fără a avea altceva românesc în scri-sul lor afară de limbă. Cînd însă stai să-i judeci deopotrivă, și anume, sub raportul calităților artistice și al capitalului lor de idei clare, înrudirea între „poeții“ acestor două generații este evidentă.

Autorul volumului de versuri inzeștrat cu pomposul titlu însemnat mai jos¹ aparține și el acestei categorii de scriitori și este poate prototipul lor de astăzi, putînd servi ca model celor ce ar avea de gînd să privească mai adînc în sufletul și în lumea de cugetare incoerentă a șirului de credincioși cari — nechemăți de nimeni și de nimic — vin să se închine zilnic la altarul seducător al poeziei române.

Dacă, cu toate astea, d-l Becescu a reușit să fie luat drept „puternic talent“ și să ajungă în posesiunea unor scrisori de încurajare și de sfătuiri binevoitoare din partea unor bărbați cu autoritate nediscuțată în materie de critică literară — scrisori atît de

¹ Florian I. Becescu, *Vise și lacrimi*. Cu mai multe scrisori din partea d-lor: I. Bogdan, Dragomirescu, Hasdeu, Ionescu-Gion, Maioreșcu. Strajan, V. A. Ureche și Xenopol. Ediția I, Craiova, 1901, 1 vol., 8°, 168 p. Cu o prefață, cu portretul (și iscălitura?) autorului.

rău interpretate de d-sa și întrebuințate ca *reclamă* pe afișele din toate străzile capitalei — lucrul se explică destul de ușor. Poezii generației noastre, în gencre, au o formă cu mult superioară vechilor versificatori, de care am amintit. Cel din urmă colaborator-poet al revistelor noastre literare are o tehnică mai îndemnică decât Aricescu, de pildă, și scrie într-o limbă în care evoluția limbei noastre literare se resimte. Iar d-l Becescu, în special, e stăpin absolut și pe tehnica versului și pe limba lui... Eminescu, încit observând aceste calități, văzind acest belșug de rime: *floare* rimînd cu *soare*, *vînt* cu *mormint*, *vis* cu *abis*, *pantof* cu *filosof* — cititorul grăbit ca și însuși autorul ușor poate atribui acestor versuri o importanță exagerată. Vecinicul adevăr din *Faust*:

Gewöhnlich glaubt der Mensch, wenn er nur Worte hört,
Es müsse sich dabei auch etwas denken lassen...

Cititorul mai atent însă va observa cu regret că sunetul frumos al rimelor d-lui Becescu se pierde în neantul cel visat de d-sa, se pierde fără a transmite aproape nimic nici crierilor liniștiți, nici inimei sănătoase. Autorul nu ne știe răpi ca să ne poarte cu d-sa prin cimpiele poeziei sau ale frumosului etern; nici „lacrimile“ nu ne mișcă, nici visurile nu ne incintă — oricît de serios ne-ar încredința d-l Ionescu-Gion că „în aceste frumoase versuri se găsesc *imagini de toată nostimada*, p-alocurea *tabeluri de uă grandoare* care denotă un puternic talent“...

Dar să vedem ce visează și de ce plînge poetul nostru sau, cu alte cuvinte, cari sunt *leit-motivele* poeziei sale.

Subiectele visării noastre sunt greu de înțeles, pentru că aproape întotdeauna le lipsește claritatea și coerența necesară unei înțelegeri ușoare și, din contră, sunt mai confuze și bizare. Visurile d-lui Becescu poartă și ele toate particularitățile visurilor omenești, le lipsește firul logic, succesiunea normală, și nu par a fi călăuzite de cirna voinței. În orice caz nu sunt ceea ce poetul ar fi dorit să fie: expresiunea alegorică a unui șir de adevăruri sau de imagini poetice.

D-l Becescu îmbrățișează cu predilecție noțiunile de *fericire* și *ideal*, și, deși reflexiunile asupra acestor teme revin aproape în fiecare poezie, îți este imposibil a stabili care-i este adevărata convingere. Așa, în cele mai multe rînduri, d-sa consideră moartea ca fiind suprema fericire:

Doar moartea ce sfărîmă lanțul
Suferitoarelor zidiri
Deschide calea către lumea
Adevăratei fericiri.

Nici nu poate fi altfel cînd lumea aceasta e o „lume de noroi“, în care iubitorii frumosului n-au ce căuta:

Voi, ce hrăniți în lume-un dor
Frumos și sfînt,
Doar în pămînt
Găsi-veți trai liniștitor,
Căci viața n-a fost pentru noi
Și nu va fi,
Sărmani copii,
Născuți pe-o lume de noroi.

Om însă și d-l Becescu, nu prea rîvnește la această supremă fericire, ci, dimpotrivă, tremură de frica ei:

Tremurînd de frica morții
Cînd viața încet se curmă
Crudă trebuie să fie
Jalea clipelor din urmă.
Știi că pieri și-n lumea vieții
Vecinic n-o să mai revii
Din oceanul neființei
Înghețate și pustii...

Credem și noi; dar cum rămînem cu gloriificarea morții „care deschide calea adevăratei fericiri“?

Și mai rău se încurcă poetul nostru cînd, de la cestiuni metafizice, se coboară la probleme mai pozitive, probleme asupra cărora ține să se pronunțe și d-sa, ca orice poet ce se respectă. Vecinic preocupat de *rostul vieții*, îl vedem grav și sentențios de cîte ori vine vorba despre asta. Și, ceea ce pentru alții constituie sisteme întregi și rezultatele unei gândiri de-o viață întreagă, d-sa rezumă în două-trei cuvinte: *viața-i un vis* (p. 80), *viața-i un vis ciudat* (p. 165), *o ironie* (164), *o durere* (166), *o vijelie* (135), *o scinteie sfîntă* (92) etc., etc.

Confuzia continuă și nu se mai sfîrșește. Autorul s-a vîrit într-un labirint de definițiuni, de unde nu poate ieși, lipsindu-i firul Ariadnei, pe care țî-l dă în mîna numai o muncă neobosită, un studiu îndelungat, iar nu talentul de a compila cuvintele lui Eminescu. Acest talent te face cel mult să aluneci pe-o pantă primejdioasă și să compromiți tot ce-a scris și gîndit poetul poeziei pesimiste la noi, să debitezi aberațiuni filosofice de felul acesta:

Pe valul lumii trist
Nu poți să fii decît mișel
Și-apostol de-al lui Crist (p. 113).

Filosofarea aceasta limbută, ambiția de-a se arăta sistematic ca partizan teoretic al Nirvanei, în ciuda lipsei sale de cunoștințe și de convingeri, a dat activității d-lui Becescu o direcție greșită și versurilor sale nota cea mai jignitoare.

Tot așa de ieftine, de puțin originale și de nemotivate sufletește sînt lacrimile d-lui Becescu. Iată aici un potop de lacrimi:

Plinge firea-ndurerată: plinge codrul, plinge vîntul,
Plîngi și tu, sărmane suflet, căci de cînd născu pămîntul
Numai plîns se-nalță-n zarea depărtărilor albastre,
Poate plînsul e ursita, scopul existenței noastre.

Pentru ca armonia plînsului universal să fie completă, n-avem nimic de zis că poetul își contopește lacrimile cu acelea ale „codrului și ale vîntului”. Dar îl mai vedem plîngînd și pentru că n-are „licență în drept” sau altă „hîrtie ștampilată”. Iar cu altă ocazie se emoționează cumplit pentru motivul că — culmea! — o babă barbară alungă vițelul de lîngă vacă și nu-l lasă să sugă:

Zărînd din geam cum zburdă „dracul”
Am ris de-a răsunit iatacul
Și-apoi cînd iar s-a repezit
Să sugă-un plîns m-a podidit
Cum tremura săracul!

Adevărate „imagini de toată nostimada”, cum ar zice d-l Gion. Dar ce încredere poate să-mi inspire poetul care se găsește în aceeași stare sufletească, fie că meditează asupra problemelor de-a fi — sau a nu fi — fie că... vede vițelul sugînd.

Și iată așa, pînă la sfîrșit, în o sumedenie de versuri, d-l Becescu se prezintă:

Lipsit de visle și cirmaci
Plutînd așa-n neștire...

Lipsă totală de originalitate, ambițiuni deșarte de filosof, confuzie în cestiunile cele mai simple, vorbe, vorbe, vorbe, dar mult talent de formă — iată ce găsește cititorul nepreocupat în volumul mult trîmbițat al d-lui Becescu. Cestiunea, asupra căreia spațiul nu-mi permite să insist, este dacă un talent de formă cu anumite aptitudini de reclamă americană merită sau nu încurajarea și atențiunea de care d-l Becescu a avut parte?

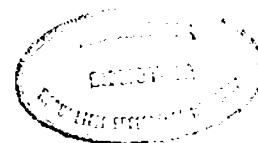
Aș crede că nu.

Văzînd atîtea lacrimi, atîtea sfortări de a deveni poet mare și popular, în ciuda lipsei de talent și de claritate în tot ce produce; și observînd mai ales calea nefirească pe care acest scriitor de

versuri și-a ales-o ca să ajungă în Parnasul român, poticnirea lui o așteptăm în fiecare moment. Așa că azi-mîine îl vom auzi tînguindu-se ca răposatul C. A. Rosetti în „Ceasurile” sale de „mulțumire”:

Tot astfel de dureri încerc și-n poezie
Deși brodesc cu vruna la unii ca să plac
Dar însă al meu nume e mort, nu o să fie
Și-n veci un Goethe, Schiller eu nu o să mă fac...
Români, iubiți prieteni, femei mult simțitoare
Vă spun duioasa-mi soartă ca să mă miluiți
Să-mi faceți, de se poate, vro mică ușurare
De nu, doar două lacrimi vă rog să-mi dăruiți...

Și trei, d-le Becescu, și trei!

UN „POET DECADENT“

În primăvara trecută apărea în capitală o revistă literară. Pe afişul ce-o anunţa în fiecare duminică puteai să citeşti titluri ca *Stingerea nestinsă*, *Cu sufletul nopţii*, *Zeia morţii*, *Amorul sînge*, *Amantul morţii* şi altele. Trecătorii, văzînd acest registru de titluri macabre, dădeau din umăr; ziarele, cari astăzi nu mai anunţă cuprinsul revistelor decît în cazuri de interese speciale, au tăcut; criticii, bărbaţi cărora nu le place a se preocupa decît de opere mari şi luminoase, au tăcut şi ei, şi astfel *Revista nordiană* — aşa se numea nenorocita — după vreo 10 numere s-a stins cu toată „stingerea sa nestinsă“, şi-a dat „sufletul nopţii“, în mina „zeiţei întunerecului“.

Nici mie nu mi-ar fi venit în minte să-i fac necrologul, dacă *Poemele* d-lui Iuliu Dragomirescu¹ nu mi-ar fi reamintit cuprinsul apocaliptic al răposatei reviste, al cărei spirit haotic (iertăţi-mi adjectivele cînd vorbesc despre acest publicist!) se înrudeşte de-a binele cu „florile moarte“ din lumile astrale ale vizionarului nostru autor.

Să nu se supere d. Dragomirescu de această constatare căci nu e singur la părinţi. Există o familie întreagă „nordiană“, care ar merita să fie privită odată de aproape *sub specie cæterni*, arătîndu-se toate firele ce-i leagă într-o omogenă adunare de indivizi intelectuali. Fiecare individ în parte nici nu ar merita, de altfel, o atenţiune deosebită, ci numai pentru că se completează reciproc şi intrucît cu toţii împreună constituiesc un fenomen social, un curent ascuns. Chiar acest volum de poeme nu are altă importanţă decît aceea pe care o oferă orice simptom caracteristic, orice dovadă mai mult pentru înlesnirea unei diagnoze.

¹ Iuliu Dragomirescu, *Poeme: Povestii, Flori moarte, Flori albastre*, Bucureşti, 1903. 1 br. de 30 p.

Aşa, de pildă, cînd misteriosul Norda ne asigură cu seriozitate că „n-am scris pentru lumea din ziua de astăzi: cel puţin de-acum peste zece generaţii dacă voi fi priceput, iar dacă nu, totuna mi-ar fi“; — sau cînd acelaşi îşi apostrofează cetitorii cu vorbele „acum nimeni nu mă cunoaşte, dar strigaţi în tot poporul că a fost un Norda şi aşteptaţi cu toţii ziua de 23 februarie 1907“... nu stăm în faţa unui caz izolat. Aici zbirniie misterios aceeaşi coardă pe care a cîntat d-l Macedonski într-un „epitaf“ din volumul său *Excelsior*:

Dar cînd patru generaţii după moartea mea vor trece,
Cînd voi fi de-un veac aproape oase şi ţărîna rece,
Va suna şi pentru mine al dreptăţii ceas deplin
Şi-al meu nume printre veacuri, înălţîndu-se senin,
Va-nfiera ca o stigmată neghiobia duşmănească.
Cît vor fi în lume inimi şi o limbă românească...

În acelaşi chip îşi introduce d-l Dragomirescu poemele sale: „Eu nu pot izbuti, ştiu bine, pe arena olimpiană, nu pot cîştiga nici *măcar* (!) un premiu academic. În ţara în care cîntăreţii de orice calibru fabrică stihuri pentru pristolul înaltei instituţiuni, în epoca în care soarele cugetărei drepte e o halucinaţie, iar burghelul imond aruncă o moşie pentru capriciul unei prostituate, fără să dea un leu pentru un volum de versuri; într-o asemenea ţară şi-ntr-o asemenea epocă un Iuliu Dragomirescu trebuie să zimbească.“

Iată deci o trăsătură comună pentru trei din membrii acestei familii: conştiinţa de a fi neînţeleşi de lume şi încrederea mare în nemurire. Şi cîte note comune n-am putea găsi! Ei îşi plîng vecinic inima însîngerată şi persecuţiile soartei, şi cu toate acestea se laudă cu dispreţuirea vulgului profan, care pentru dinşii e o legiune de coţcari; se linguşesc mereu prin milogeli şi prin dedicaţiuni pompoase, adresate tuturor personajilor înalte din ţară, începînd cu regina, trecînd la miniştri şi soţile lor, pînă jos la reporterii de gazetă, şi totuşi îşi dau aere de eroi trufaşi, cari se ridică cu suveranitate deasupra principiului binelui şi-al răului şi trăiesc numai prin sine. Se proclamă apostoli ai castităţii şi preamăresc în acelaşi timp instinctele brutale şi dragostea perversă. O continuă exagerare a eului lor îi face să treacă prin diferite crize de megalomanie şi să-şi atribuie ei înşişi cele mai strălucite epitețe. Unul se numeşte rege, altul leu, al treilea incarnaţiunea lui Dante; Dragomirescu îşi zice „sfinte“ şi fantazează de „regina artei mele“ şi cu toţii împreună sînt zei, cari aruncă „mitraliere de gînduri“ în „timpita burghezime“...

O, desigur: *est Deus in nobis!* Și mai ales poeții au privilegiul de a sta la masă cu zeii din sferele siderale, bînd ambrozie cerească. Dar vai, lumea de azi e plină de iconoclaști, cari sfarmă altarele zeilor improvizati, rizind de gingăvelile Pythiei mincinoase și de toate buimăcelile transcendente ale sacerdoților ei decadenti.

Să vedem însă, așa într-o încercare, nu cumva are dreptate și această lume de păgîni, în special în ceea ce privește volumul de față.

Autorul își deschide ciclul poemelor cu *Hesperus*, care e versificarea unei idei răsărită într-o minte străină; e inversiunea povestei Luceafărului lui Eminescu, simplificată așa fel că se împlinește dorința unui fiu de împărat de-a fi prefăcut în luceafăr.

Urmează florile albastre și florile moarte, un amestec de iubire rozalbă cu un senzualism rafinat: poezie puțină, căci ce pretenție de poezie poate avea autorul cînd face următoarea descriere a unui munte:

Piscurile-aceste
Parcă dorm departe,
Acolo-i povestea
Poveștilor moarte.
Sînt zidiri de stînci
Foarte curioasă
Și ies măiestoase
Din văile-adînci...

„Foarte curioase“ sînt și luncile și pădurea-i unde iubita „i s-a dat toată“. Extrem de curios este apoi crîngul, fiindcă:

Am regăsit în crîng
Pantoful tău în urmă,
Și graiul mi se curmă
Și-ncep și eu să plîng...

Această sensibilitate ciudată de-a se emoționa în fața unui pantof găsit în crîng explică foarte multe defecte ale poemelor, între altele ploaia de lacrimi și potopul de cuvinte, ce se dezlănțuie totdeauna pe urma unei furtuni sufletești. Vorbele curg mercur, rimînd fără nici un fir logic, fără nici un înțeles:

Și cînd pe *sclipul jalnic* s-or netezi zăpezi,
Mi-or vorovi în taină din *sfintele obezi*
Ce pline-or fi de lacrimi trecute și fierbinți
De cînd eram nemernic și plin de nizuinți.

În torentul acesta de vorbe late abia zărești cite o fulgerare de idee poetică în *Sila umbra*, care însă are partea umbroasă în faptul că e iarăși inspirată din Eminescu, pe ici pe colo textual, ca în următoarea inversiune:

Apă, apă călătoare,
Unde zbori tu oare,
Cum tu inimă bolnavă
Nu-mi porți prin dumbravă?

Vai de picioarele mele
Pe-unde umblă ele,
Vai de ochisorii mei
Pe-unde umblă ei!

Vai de gindurile mele
Plutitoare-n stele,
Vai de ochisorii mei,
Plutitori și ei.

Inima-n mine-i bolnavă
Floare de dumbravă
Și vai lacrimile mele
Cum le vărs cu jete...

(Dragomirescu, p. 59)

(Eminescu, *Op. compl.*, I, p. 130)

Originalitatea, în genere, nu e partea cea tare a poezilor de genul d-lui Dragomirescu, ci mai mult căutarea originalității. Fie în rimă sau în muzicalitatea cuvintelor, fie în contraste îndrăznețe și în simboluri mistice, fie în juxtapunerea culorilor și a senzațiilor, ei caută mereu originalitatea, dînd astfel versurilor acel caracter de evidentă nesinceritate și de artificialitate, care te lasă rece chiar față de cele mai reușite produse ale lor. Să exemplificăm iarăși prin o „floare moartă“ de-a autorului nostru:

Mereu imi soseai
Mira Mirasilva
Pe drum visătoare
Azi ești fără grai

Ce arhanghel oare
Mira Mirasilva
Te-a răpus spre stele
Ori în larga mare?

Ți-ai urzit din ele
Mira Mirasilva
Poate sfinte steme
De vâpăi rebele.

Vintul iar te geme
Mira Mirasilva
Pe cînd tu te porți
Poate în poeme.

Cine-mi stă la porți
Mira Mirasilva
Noaptea-ntodeauna
Sînt ochii tăi morți?

Oh, e luna, luna,
Mira Mirasilva,
Dar ea tot de tine
Îmi plinge nebuna.

Observați această înlanțuire de rime, această căutare de muzică misterioasă din „Mira Mirasilva“, apoi duhul lugubru ce învăluiește întreaga bucată. Îndrăzniți a vă apropia cu gramatica, cu logica și cu bunul-simț de fiecare strofă și pas de vă mai îmbățați de aceste cuvinte.

Conflictul între autorii puzderiei de poezii de felul acesta și între „burghezul imond“ se explică deci foarte natural. Burghezul echilibrat caută în artă și mai ales în poezie tendințe bune, seninătate, spirit înălțător și negreșit și armonie desăvîrșită în idei și în forme. Astăzi burghezul nostru a făcut chiar un pas înainte în pretențiile sale față de artist, cerindu-i o legătură strinsă cu comoara sufletească a poporului. Ce poate fi deci mai firesc decît revolta unui public compus din asemenea judecători împotriva celor ce-și bat joc de aceste pretenții pe cit de modeste, pe atît de sănătoase? Ba este chiar o datorie a acestui public — o datorie de ordin moral și social — de a refuza categoric și a combate cu consecvență orice încercare literară sau artistică ce lovește conștient sau inconștient în o serie de principii, pe care se întemeiază progresul nostru cultural.

GENIUL DIN CONSTANȚA

Poligraful Petru Vulcan

„Să ne adorăm cu tot avîntul sufletec pe adevărații noștri poeți; să-i popularizăm prin mijlocul revistelor și ziarelor pentru a-i cunoaște și a se bucura fiecare român care a fost contemporan cu ei, căci nu vād nici un bine în faptul de-a se admira și apoteoza poezii numai după ce mor.

Nu mai merge cu nepăsarea cînd fiecare simte în vinele sale circulînd un singe cald, un singe de vițā veche și nobilă...“

(Petru Vulcan, în *Ovidiu*, 1902, no. 4)

Nu mai merge cu nepăsarea! E o chestie de datorie națională, de respect față de străbunii noștri, a căror nobilă porodiță suntem, de a nu impleti cununi numai pe mormintele marilor răposăți, cînd atîtea capete vii și frumoase așteaptă laurii bine-meritați.

Învinuirea din cuvintele citate mi s-a adresat și mie, pentru că am săvîrșit fărădelegea de-a „apoteoza“ pe răposatul Eminescu și a nesocoti atîtea alte genii, vii încă și strălucitoare.

Iată-mi mărturisesc greșala și-mi propun să mi-o îndreptez după cit va mai fi cu putință. De aceea de data asta mă apropiu cu toată smerenia cuvenită de bărbatul care însuși mi-a dat îndemnarea de sus și care, după cum vom vedea mai firziu, dacă nu este luminos ca farul Constanței, este totuși o figură impozantă printre luminele contemporane cari își revarsă strălucirea lor binefăcătoare asupra poporului român.

Ce răi, ce orbiți, ce ingrați și mai ales cît de nepractici suntem noi față de noi înșine! Căutăm binele în depărtări picloase, lău-

dăm trecutul și dezgropăm ca niște hiene (cuvintul e al criticilor mei) craniile marilor poeți, ca să ne inspirăm de ele, pe cînd în jurul nostru sunt atîția gînditori și meșteri ai condeiului cari, cu tezaurul minții, cu produsele inspirațiunilor lor, conduc destinele acestui popor.

Iată, de pildă, d-l Vulcan. D-sa a tipărit de două ori atita material cît Eminescu și cu toate aceste — ce tragic, ce paradoxal! — se găsesc încă destui naivi cari prețuiesc o singură strofă din Eminescu sau o singură pagină din *Ivan Turbincă* al lui Creangă mai presus de întreaga operă literară a d-lui Vulcan, inclusiv operele prețioșilor săi colaboratori de la *Ovidiu*. Anomalia aceasta evidentă trebuie să înceteze; naivii trebuie să se convingă de rătăcirea lor și aceasta numai prin cunoașterea temeinică a marelui scriitor în viață este cu putință. Le voi veni într-ajutor.

Biografia lui Vulcan nu o voi mai face. Nu fiindcă ar fi inutil, ci din motivul că mi-ar fi prea din cale-afară de greu. „A descrie biografia acestui muncitor intelectual însemnează să facem o bună parte din istoria dezvoltării culturale a poporului macedo-român din ultimele două decenii, de care e strîns legată persoana d-lui Petru Vulcan“ — scrie un biograf al său. Cum însă n-am de unde cunoaște aceste mărețe fapte, trecute acum în domeniul istoriei culturale, voi trece peste partea biografică, oprindu-mă la scrierile d-sale, ceea ce, în definitiv, e același lucru, deoarece aproape toate aceste scrieri cuprind fragmente de autobiografie. „*Meine sämtlichen Werke sind — da ich für Thaten keine Zeit hatte — mein ganzes Leben*“, poate exclama d. Vulcan, după Lenau.

E mult de cînd și-a început spinoasa carieră de scriitor român. Încă de cînd era flăcăiandru scria ziua întregă. „Scrie sute de coloane pe toate fețele și cînd *contenează* începe a desemna pe Venus nudă, iar în cuprinsul corpului ei întins, scrie în psihografie, imitînd pe psihograful Vlădica, un volum din Bolintineanu“... amintește apoi biograful (auto?) din *Revista poporului*, 1899, p. 22. De la psihografie trece la poligrafie, scoate volume de versuri, nuvele, romane, publică articole de estetică și politică „dedicate națiunei“, amintiri, ode lui Abdul Hamid; își afișează portretul în fruntea volumelor sau prin galeria biografică a marilor comercianți, industriași și *producători români*“; colaborează la *Familia*, *Povestea vorbeii*, *Foaia interesantă*, *Adevărul ilustrat*, *Lumea nouă literară*; iar mai tîrziu ajunge director la două reviste, la *Revista poporului* („10 000 cetitori; nu se mai vinde cu numărul; cine primește două numere consecutive este considerat ca abonat“...) și la *Revista literară științifică dobrogeană*, *Ovidiu*,

în Constanța, unde și-a creat un centru de activitate prodigioasă, conducîndu-se de principiul său propriu: „Muncește, luptă, de luminează, *contribuind astfel la îmbunătățirea speției*“.

Și cum îmbunătățește d-sa „speția“? Răspundem: ca om și ca poet!

Sunt o persoană *duplă*: poet și om de bine.

Ca om prea multe sufăr, muncind fără de prege..

Iar ca poet *sunt rege*, sărac, să crezi îți vine?

Îți plac aceste ființe în mine concentrate?

Ai?... Ce fel, nu-ți convine poet în sărăcie?

Disprețui nemurirea și nalta poezie?...

Cred că Raiana, iubita căreia se adresează autorul, n-avea cuvînt să disprețuiască această „naltă poezie“. Cel mult să n-o priceapă și de aceea îi vom cita una mai ușoară:

Aș vrca să scriu o poezie
Cînd noaptea mă trudes prin casă.
Dar vai! în lungă-mi insomnie
N-am gaz în lampă: ea mă lasă.

Atunci în întuneric mintea-mi
De mii de gînduri e cuprînsă
Și stoluri trec pe dinainte-mi
Dar în zadar: mi-e lampa stînsă...

Și iată una scrisă cu lampa aprinsă:

Pe scoarța de alun ț-am scris
Și-am zis:
Vino, copilă, subț aluniiș
Pe furiiș
Să gustăm o zi de viață
Și dulceață.
Vino și ambii îndrăgostiți,
Fericii
Sub umbră de alun tăcuți,
Pierduți
Și beți de-atîta fericire
Al tău mire
Te va numi a sa mireasă
Aleasă
Apoi desupt m-am iscălit:
Al tău iubit.

Ca om iubește, ca poet scrie versuri și se iscălește și astfel „speția“ se îmbunătățește, literatura ia avânt, artele se dezvoltă și autorul pășește mîndru spre nemurire, chiar contra voinței sale:

Cultivă-a dragostei virtute
Cu ea și artele frumoase
Și nu gîndi că sunt pierdute
A muncii tale mari foloase.

Nevrînd tu însuți, al tău nume
Căta-va-n vreme să străbată...
Din calea ta să nu te schimbe
Metalul vecinic care-ncîntă
Urechea inimilor strîmbe...

Dar veniți să-l însoțim și noi în calea lui. Iată-l recapitulîndu-și întreaga viață de zbuciumări într-un roman și immortalizînd (vorba biografului său!) figura unui băcan, anume Dragomir. Iată-l plecînd în Macedonia și culegînd mușatele lilice de la Pind, cari au înduișat atît de mult pe ilustrul răposat Urechia. Reîntors ne surprinde cu romanul său epocal *Fecioara*, care, deși cîtiva invidioși spuneau că-i o poveste elementară a unui amor de un senzualism oriental, totuși „a dat o direcție nouă romanului, direcția sănătoasă, care *va duce* la luminarea minții și la innobilarea inimii, căci *nimic* nu poate influența mai bine asupra tinerimei ca acest gen de literatură“ — cum se exprimă autorul în prefața sa. Și, fără îndoială, descrieri de-o fineță artistică extraordinară ca scena în care eroul „într-un fund de dumbravă sărută rozalbul sîn, de forma unui disc biconvex“, sau definiția iubirii în sens de „excitațiune nervoasă, rezultanta necesității ce o simte firea noastră după formele sculpturale ale sexului opus nouă“ — sunt de-a dreptul educative. Trebuie să fii jehuit ca să nu recomanzi tinerimei acest roman sănătos și profund.

Într-adevăr, prin înlăntuirea firească a acțiunii, prin fraza lipsită de banalitate, prin înfrînarea instinctelor brutale ale eroilor săi, autorul acestui roman a reușit să se pună în fruntea romancierilor români — și unul dintre adoratorii săi, căruia i-a căzut sarcina de a-l apăra contra învinuirii de a se fi inspirat din romanul *Dan*, exclamă cu justă indignare: „Dar d. Vulcan, oricît de mic s-ar părea pentru prezent, este o personalitate bine afirmată în literatură, pe cînd d-l Vlahuță este ceva șters, scrierile sale n-au pecetea personalității, d. Vlahuță nu-i o personalitate...“

Mai e vorbă? D. Vulcan este o personalitate puternică, artistică și națională (adecă „duplă“, cum ar zice d-sa) și se vede și din alte lucrări, cum e, de pildă, drama *Asasinarea lui Ștefan Mihăileanu*, în care vibrează coarda patriotică în gamele cele mai înalte și în care totul se petrece după legea necesității psihologice, o lege strict observată de mării dramaturgi, în frunte cu Shakespeare și în coadă cu d. P. Vulcan.

Calitățile de artist și profund gînditor le manifestă însă mai cu seamă în modul de a aprecia, de a înălța sau a doborî talentele în literatura noastră. În cele două reviste ale d-sale găsim în timpul din urmă accente de legitimă revoltă sufletească împotriva unor scriitori pe cari vulgul naiv n-a avut curajul să-i deteste. Și pentru atîta vigoare depusă în serviciul unei cauze sfinte îi sîntem recunoscători. Nu mai puțin recunoștință îi datorăm pentru felul cum ne știe însufleți pentru geniul unor poeți de strălucirea unui Florian Becescu.

Să ascultăm, căci e delicios:

„Poezia lui Florian Becescu se revarsă ca un torent vehement, care determină o cultură nouă pe unde străbate, poezia lui e zguduitoare, că te uimește prin măreția și frumusețea imaginilor.

Versul lui face să tresară marea din adîncuri, și chiar soarele și luna par a se înfiora vrăjii de farmec, ascultîndu-l. Și dacă acești aștri împreună cu miriadele de stele se înfiorează de atîta farmec de-o armonie divină în fața puterii lui creatoare, cum să nu tresărim noi, pe noi care ne mișcă o frunză ofilită, simulsă de la tulpină de vijelie și cînd știm că acest minunat cîntăreț e al nostru, sînge din sîngele nostru (?), carne din carnea noastră. Cum să nu lăcrămăm de bucurie, cînd știm că satira lui Eminescu și-a găsit demnul *continuator*? O, și ce mare nevoie avea neamul român în aceste timpuri de materialism grosolan de-un *profet al semnelor vremii!*“...

O, nu unul, sunteți doi profeți ai semnelor vremii, d-le Vulcan! Două genii de-o înrudire absolută! Sunteți pentru Dobrogea ceea ce Goethe și Schiller au fost pentru Germania, ceea ce sunt Ibsen și Björnson pentru Norvegia și eu sunt numai un debil glas din public cînd îmi exprim dorința ca să se doboare statuia lui Ovid din piața Constanței și în locul ei, după modelul celebrei statui a dioscurilor germani din Jena, să se ridice statuia dioscurilor noștri într-o intimă îmbrățișare, cum îi vedem că strălucesc astăzi, ca Pollux și Castor, spre podoaba neamului și a literaturii!

FRUMOASA LORELEY

Schiță din literatura germană

Loreley a germanilor e Ileana Cosinzcana noastră, nu însă în sens mitologic, ci ca nume popular și sugestiv, care îți redă imaginea unei fecioare frumoase și nefericite. Ca mituri răspindite în popor și ca intrupări literare sunt însă cu totul deosebite.

Sinziana noastră e și ea „frumoasă ca o floare, într-o iarnă fără soare”, cu coșite mindre, bălaie, din cari „floarea cîntă”. În câteva povești ea e fata lui Ler-Împărat, în alte e chiar sora soarelui, care șade în palatul de cristal, așteptînd cu dor pe Făt-Frumos. Originea basmului Sinzienei se pierde deci în timpurile străvechi ale domniei lui Apollon și a Dianei. Îl găsim și la alte popoare cu cari, desigur, le-am împrumutat dintr-o obîrșie comună.

Alta însă e originea frumoasei Loreley. Acest nume, până la începutul veacului trecut, n-a fost cunoscut în înțelesul de astăzi nici ca basm, nici ca tip legendar în tradiția poporului sau în literatura populară. Și nu e ca Ileana un tip universal, ci o plămuire modernă, o figură născocită de un poet, într-un moment de fericită inspirație. Numele însă, cit și povestea în jurul lui, fiind potrivite cu credințele poporului german, au prins rădăcină, precum prinde, bunăoară, un imn național, alcătuit într-un moment oportun și potrivit cu starea sufletească a poporului. Și epoca în care sentimentul „Loreley” a fost pronunțat era tocmai aceea a romantismului fantastic, cînd un șir de poeți germani se inspirau cu precădere din basmele poporului, cîntînd tot ce e misterios și simbolic în credințele lui.

Clemens Brentano (1778—1842), poetul romantic prin excelență, a scris, întia oară despre Loreley, o baladă prin care numele acesta a ajuns în circulație. Alții, după Brentano, au scris variante, unii prezintînd subiectul ca fiind cules din gura poporului. Pictorii și compozitorii muzicali s-au inspirat din acest basm; zeci de cintece și texte de operă armonizate de diferite talente răsună

astăzi în poporul german. S-a format un cult întreg, încît nu e copil care să nu pronunțe cu drag numele frumoasei Loreley.

Să privim mai de aproape această interesantă figură literară¹.

În poezia lui Brentano, *Die Lore-Lay*, apare o copilă tinăra, cea mai frumoasă fată din Bacharach, un orașel pe țărmul Rinului. Toți o iubesc; „cine-o vede mintea-și pierde”; un singur tinăr însă, pe care ea-l iubește cu foc nebun, rămîne rece la toate ademenirile ei. Și poporul, văzînd puterea ei fermecătoare, o ia drept vrăjitoare primejdioasă și o dă în judecată. Însuși episcopul, care trebuia s-o judece, cade rob frumuseței ei orbitoare.

Dar Loreley cere să fie osîndită, căci pentru ea viața nu mai are rost fără iubirea celui care a respins-o. Episcopului i se face milă și n-o condamnă la moarte prin rug, cum se cuvenea unei vrăjitoare, ci o dă în grija unor cavaleri, ca s-o ducă la mănăstire.

Pe drum copila se urcă pe o stîncă de pe malul Rinului, ca de aici să mai privească o dată în depărtare, unde zărește castelul iubitului visat. Și de pe creștetul stîncci ca s-aruncă în valurile Rinului, fără a putea fi împiedicată de cei trei cavaleri.

Balada se sfîrșește astfel:

Wer hat dies Lied gesungen?
Ein Schiffer auf dem Rhein.
Und immer hat's geklungen
Von dem Dreiritterstein;
Lore-Lay, Lore-Lay, Lore-Lay,
Als waeren's ihrer drei.²

Apărută la 1802, balada aceasta e una dintre cele dintii lucrări ale lui Brentano și în același timp dintre cele mai reușite. S-a popularizat repede și cel dintii care a utilizat-o a fost un alt poet romantic, Jos. von Eichendorff (1789—1857).

Eichendorff făcea și el parte din școala scriitorilor din Heidelberg grupați în jurul lui Görres, părintele romantismului din epoca aceea. Aici a cunoscut pe Brentano și nu e nici o îndoială că de la dînsul a primit indemnul de a trata subiectul cel atît de poetic.³

Poezia lui Eichendorff dezvoltă aceeași idee, dar într-un ton mai sinistru. Loreley are aici forțe mai demonice. Ea locuiește

¹ Lucrările speciale în materia ce tratăm sunt: M. Herz, *Über den Namen Loreley*. München, 1886; W. v. Waldbrüchl, *Die Lurleysage*, Leipzig, 1868; A. Seybert, *Die Lorelei*, în programul gimn. din Wiesbaden, 1863.

² Vezi Clemens Brentano, ed. Koch, în *Kürschner's Deutsche National-Literatur*, vol. 156, p. 132.

³ Herz, *op. cit.*, p. 217.

într-un palat pe malul Rinului, unde s-a retras după ce a fost înșelată de iubitul ei. Ca să-și răzbune, ea farmecă pe toți și privirile ei sunt primejdioase ca și farmecele Circei. Ea ucide de durere și necaz. E tipul femeii răzbunătoare:

... Gott steh' mir bei
Das ist die Hexe Loreley!

Astfel exclamă iubitul, care luase pe Loreley drept mireasă, deși era numai o vrăjitoare care-l amăgise.

Eichendorff și-a scris balada la 1811 și a publicat-o la 1815 cu observația: „Ein am Rhein gefundenes Maehrchen“ — o poveste de pe Rin. În realitate însă nu era decît o parafrază a poeziei lui Brentano.

Exact același lucru îl face și Niklas Vogt, însă în proză. Vogt scrie în același timp cu Eichendorff o poveste *Lurlei*, numind-o „eine altdeutsche Rheinsage“. Cu acest atribut povestea lui Vogt a figurat vreme îndelungată în colecții de literatură populară, socotită fiind ca o creațiune a poporului.

Toate aceste trei versiuni, precum văzurăm, prezintă pe Loreley ca pe o ființă seducătoare, frumoasă dar răzbunătoare din cauza amorului nefericit. Paralel cu acest tip, s-a dezvoltat însă un ciclu de alte variante, în care Loreley e o figură de-a dreptul mitică, o sirenă ce locuiește într-un palat din interiorul unei stînci. Și versiunea a doua e cea mai răspîdită.

Motivul de sirenă a fost introdus, după unii¹, de poetul Graf. v. Loeben, iar după alții², tot de către Brentano. Adevărată ni se pare afirmația din urmă, deoarece poveștile lui Brentano sunt anterioare poeziei *Loreley* de Loeben. În povestea sa, *Von dem Rhein und dem Müller Radlauf*, Brentano vorbește de o anumită „Frau Lurlei“ care, în adîncul unei grote și înconjurată de șapte fete frumoase, stă și păzește tezaurul Nibelungilor. În o altă poveste același scriitor descrie pe Lurley ca fiind o nimfă care, împreună cu „Frau Echo“ locuiesc în așa-zisul „Lurleifelsen“. În o a treia poveste a lui Brentano întîlnim pe Loreley pe stîncă, peptănîndu-și părul auriu și plîngînd de dorul iubitului.

Toate acestea au fost cunoscute lui Loeben, prieten al lui Brentano care, însuflețit mai ales de versiunea din urmă, a scris la 1821 frumoasa poezie *Loreley, eine Sage von Rheine*, unde Loreley e prefăcută în sirenă, șezînd pe-o stîncă, pieptănîndu-și părul de

aur și atrăgînd prin vocea sa dulce pe tinărul ei iubit (Kugbert, fiul contelui de Rheinpfanz), care se prăpădește în valurile Rinului.

Poezia lui Loeben are meritul de a fi dat prilejul lui Heine, ca, adoptînd motivul sirenic, să scrie celebra sa *Loreley*, cea mai genială din cîte s-au scris cu acest subiect.

Heine, care atît de mult se împotrîvea teoreticește școalei romantice și care, în proza sa spirituală, a zeflemizat mai ales pe Brentano¹, creatorul acestei figuri romantice, a reușit să cristalizeze în 3 strofe tot sentimentalismul și toată frumusețea șirului de basme amintite.

Poezia lui Heine, cunoscută tuturor popoarelor culte², este, în traducerea lui Iosif, următoarea:

Eu nu știu ce poate să fie
Că-mi sună mereu în urechi
Cu vecinica-i melancolie
Un basm din zilele vechi.

Se-ntunecă fără de veste,
Lin apele Rinului curg
Și cresc ale munților creste
Măreț strălucind în amurg.

Pe stîncă un chip de femeie
S-arată din negură blind.
Brățara-i de aur schinteie,
Ea-și piaptănă părul, cîntînd.

Ea-și piaptănă părul și cîntă
Un cîntec de vrajă al ei:
Te farmecă și te-nspăimintă
Cîntarea frumoasei femei.

Pescarul, nebun, se repede
Cu luntrea lui mică și, dus,
Nici valuri, nici stîncă nu vede —
El caută numai în sus.

¹ *Die Romantische Schule* (Fd. Karples), p. 192.

² Traduceri românești mai reușite avîm de O. Carp și St. O. Iosif; mai puțin reușite de G. C. Pencioiu și alții, iar în proză de Grig. Alexandrescu, repr. în *Curierul literar* din 1901.

Viltoarea-l izbește de coasta
Stincoasă — și moare-necat:
Loreley a făcut-o aceasta
Cu viersul ei fermecat.

În poezia lui Heine găsim toate motivele celorlalte variante, dar găsim frumos exprimată forța fermecătoare și patima ființei îndrăgite prinsă în cadrul unui apus de soare.

Heine a scris poezia sa după Loeben și a publicat-o la 1824 în revista *Gesellschafter*¹ și, pe cum se vede din text, și el a socotit pe Loreley o ființă din mituri, deoarece o numește „ein Märchen aus uralten Zeiten“.

Prin forma cea simplă, prin limba cea dulce, poezia lui Heine a știut a însuflă pe mulți compozitori cari au scris melodii duioase la acest text. Renumită este compoziția lui Listz, iar cea mai populară e a lui Silcher.

După Heine s-au mai încercat alții, unii scriind versuri, alții dramatizând același subiect ca libret de operă². Voi aminti numai frumosul epos *Lurlei* de Julius Wolf și între textele de operă *Loreley* a lui Emanuel Geibel, la care celebrul compozitor Mendelssohn a scris una dintre cele mai sublime melodii ale sale.

Opera lui Geibel (și Mendelssohn) tratează următoarele: Loreley (în operă e numită Lenore) e copila unui pescar de lângă Rin. E cea mai frumoasă fată din împrejurimi, iar principele domnitor vine la dînsa în haine de vînător și, după ce o amăgește, o părăsește. În deznădejdea sa, Loreley se duce la țărml Rinului, invocă spiritele apelor și ale aerului, cerîndu-le putere de răzbunare și blestemînd dreptatea din ceruri. La strigarea ei apar spiritele cărora le zice:

Vă cer frumusețe pentru a-l orbi,
Vă cer voce dulce ca să-l amăgesc,
Spre a-l pierde, vă cer farmec de iubire.

Spiritele apei și ale aerului îi promet copilei totul, dar în schimb ele pretind:

Dă-ne inima ca plată,
Sacrifică tot amorul,
Logodește-te cu Rinul
În palatul cel de stînci...

¹ Karpeles, introducerea la ediția sa, p. 73.

² Toate melodii, cîntece, opere etc. al căror substrat îl alcătuiește legenda *Loreley* se găsesc înșirate în *Opera-Handbuch* de Hugo Ricman, Leipzig, 1885.

Loreley le jură că va rămîne rece ca o stîncă, se va logodi cu Rinul, dacă va fi răzbutată. Și într-adevăr ea primește frumusețea cerută și prin ea farmecă și ucide pe necredinciosul iubit, iar după ce e răzbutată, se preface în sirenă și se pogoară între stîncile prăpăstioase ale riului.

Același subiect îl găsim apoi melodizat și în compozițiile altor popoare, la danezi, la italieni (*Lorhelia* de Falachi, 1878), la englezi (*Lurline* de Wallache, 1860). Fondul e aproape identic cu cel din poveștile lui Brentano.

Am stabilit că acest basm frumos se datorește lui Brentano. Se știe aceasta din mărturisirile proprii ale poetului, dar se poate constata și din împrejurarea că folcloriștii germani nu găsesc nici un indiciu pentru a vorbi de o origine mai veche. Grimm, bunăoară, nici n-a primit pe Loreley în colecția sa de *Volksmärchen* și nici în dicționarul său nu caută să interpreteze rostul acestui nume. Și mai curios pare faptul că, în prețioasa carte de mitologie germană, Grimm nu amintește nici o ființă numită Loreley, dovadă că magistrul folcloristicii germane a socotit toată povestea drept un product al literaturii moderne.

Dar dacă nu se poate vorbi de vechimea basmului, originea cuvîntului însuși e, fără îndoială, foarte veche. Cu ajutorul etimologiei ajungem la următoarele rezultate.

Partea a doua a cuvîntului, *lei* sau *ley*, se întrebuințează și astăzi, mai ales de către locuitorii de pe malurile Rinului și înseamnă piatră, stîncă (Fels, Felsen); iar Lorfels sau Lurfels ar avea, prin urmare, înțelesul de stîncă a unei ființe numită Lore.

Țăranii germani dau numele *Lurlei* tuturor stîncilor renumite prin ecoul lor. Aceasta se întîmplă și în vechime. În diferite cronici germane, în *Analele Fuldense*, la Conrad Celtes, în codicele de Kolmar și în alte izvoare¹, se vorbește de *Lurlei* în înțeles de stînci cu ecou puternic sau ca de niște dealuri fermecate ce dau răspuns la întrebările ce li se fac de către drumeți.

Pentru asemenea dealuri poporul german a nutrit totdeauna o venerație mare, deoarece credea — și în multe regiuni crede și astăzi — că ecoul provine de la ființe supraumane, de la pitici și cobolzi², cari își au locuința în interiorul stîncilor și răspund de-aci la glasul celor de afară. În categoria acestor dealuri cade și faimosul „Lurleberg“, în care, după tradiția veacului al

¹ Herz, *op. cit.*, p. 227.

² Grimm, *Deutsche Mythologie*, Göttingen, 1854, p. 408.

13-lea, a fost îngropat tezaurul Nibelungilor, ascuns acolo de Hagen, infrângătorul viclean al legendarului Siegfried. Tradiția spune că tezaurul e păzit de-o ceată de piticoți, cari veghează de veacuri și dau trecătorilor semne de viață¹. Iar aceste semne sint ecoul.

Data fiind această explicare, ușor se poate stabili sensul părții prime a cuvîntului.

Substantivul *lur* — zice Herz — derivă din verbul *lâren*, care în limba medievală nu putea să însemneze altceva decît: ființă elbică, ștregar răsfațat, tot atribute pentru ființele amăgitoare. Femeninul *lure* sau *lore* s-ar potrivi deci pentru fete sau zine înșelătoare, adăpostite prin asemenea dealuri.

Avem, prin urmare, o etimologie clară: Lurley, Lurfels sau Lurberg nu poate fi altceva decît stîncă unei ființe amăgitoare.

Lurlaberg mai are apoi un înțeles cunoscut în literatura germană. E identic cu Venusberg și Hohenberg². Holla sau Frau Holle în tradiția germană e Venus din mitologia romană (Holla = Holda = Die Holde) și despre ea se crede că trăiește într-un palat de cristal și atrage acolo sufletele tuturor ființelor iubite. Din miturile Hollei a creat și Wagner textul lui Tannhäuser și nu e cu neputință ca și Brentano să se fi inspirat în special din cercul acestor credințe.

Încît pentru tipul sirenic, cum s-a popularizat prin poezia lui Heine, găsim o altă asemănare cu zinele de mare, găsite în limba veche „merwip“, „merfruwe“ sau „mermine“, iar acum „Meernixe“ sau „Merfee“, cunoscute sub numirea generală de sirene.

Germania e bogată în basme cu nimfe acvatice. A. Schrader afirmă că n-a existat nici o apă, lac, riu sau fîntină, din care poporul să nu fi făcut locuință de zine³. Nimfele acestea erau socotite ca femei frumoase, în vestminte străvezii de culoarea verzuie a apei. Se credea că ele ies adeseori din apă la soare, se urcă pe jgheaburi sau pe vreun arbore și-și desfac părul de aur ca să și-l pieptene; se apropie apoi de oamenii de care le e drag, dar sunt de o cruzime extraordinară, căci pe toți aceia pe care îi ademinesc prin cîntece de vrajă îi duc cu sine în undele pierzării.

În toate basmele nimfele au rolul acesta și cu deosebire se amintește de înșelarea unui tînăr pescar înghițit de valuri. Cine nu cunoaște balada lui Goethe, *Der Fischer*, în care se fixează caracterul crud și senzual al acestor ființe?...

Din toate elementele aceste: din înțelesul etimologic, din tradițiile populare, din credința poporului în puterea fermecătoare a dealurilor și a zinelor diferite, se pot reconstitui atît cuvîntul, cit și basmul de care ne ocupăm. Poetul Brentano, avînd o cunoștință neclară de rostul numelui, l-a întrebuițat desigur ca un fel de numire eufemistă pentru un basm al său și a reușit astfel, dată fiind predispoziția, a populariza o figură atît de poetică.

Este, desigur, un mare merit și o dovadă de genialitate cînd poezii reușesc a concretiza și a reconstitui din elemente vagi, dar asemănătoare, credințele unui popor și a le da o expresiune vie și o formă ușoară. *Loreley* rămîne unul din cele mai rare și mai frumoase cazuri în direcția aceasta.

¹ *Ibidem*, 933.

² Grimm, p. 887 și *Grund. der germ. Philologie*, III, p. 256.

³ Schrader, *Germanische Mythologie*, Berlin, p. 223.

POVEȘTILE ÎN VERSURI

Epoca poeziei contemporane nu poartă pecetea unor individualități distinse. Avem însă câteva talente de mină întâi, cari cu dragă inimă își pun creațiunile lor în serviciul răspîndirii unui șir restrîns de principii pe cari se întemeiază cultura națională a oricărui popor. Scriitorii aceștia sînt mai mult popularizatori decît creatori de curente, muncitori zeloși dintr-o epocă de tranziție, în care se prepară terenul pentru stegarii viitoarei generații.

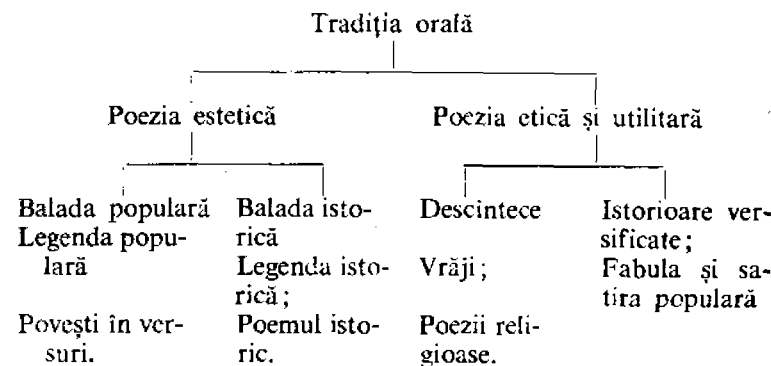
Stările de tranziție sînt legătura firească dintre ieri și astăzi, dintre trecut și viitor, și nimeni nu reprezintă mai bine această legătură ca scriitorul-poet. Oricît s-ar năzui esteticii puriști a izola pe poet de mulțime, a-l exila într-un fel de insulă, de unde să cînte ca o privighetoare, de dragul cîntecului mai mult, de plăcerea estetică a versului, nu poți să-ți închipui rostul unui asemenea cîntăreț, despărțit de continentul pe care neamul său și-a vecuit veacul.

Scriitorii noștri își dau seama de acest adevăr; ei știu că, mai mult ca orișice, trebuie să vibreze în glasul fiecăruia o cucernică închinare înaintea trecutului, că tot ce-și are originea în trecutul unui neam, fie viața suflătoare sau politică, fie credință sau legendă, constituie izvorul adevăratei poezii. „Die höchste Lyrik ist entschieden historisch“, zice Goethe. „Man versuche die mytologisch-geschichtlichen Elemente von Pindar's Oden abzusehen, und man wird finden, dass man ihnen durchaus das innere Leben abschneidet“¹.

Astfel se explică adierea caldă a unui curent de literatură națională, curent alimentat în mod simțitor de către istoriografia noastră, entuziaști apărători ai principiului de continuitate în literatură.

Genul literar în care, la toate epocile, s-a dat trecutului locul de frunte este poezia epică. Ea e cea mai națională, și poate fi definită ca fiind povestirea poetică a suferințelor și a faptelor unui popor. O definiție mai largă a poeziei epice ne permite să grupăm la un loc tot ce aparține legendei, toată poezia transmisă prin tradițiune orală: poemele istorice, baladele și poveștile, descintecile și vrăjile, cîntecele haiducești și legendele religioase. Chiar și versificările unor idei utilitare de pe la începutul literaturii noastre pot fi cuprinse în acest gen. Deosebirea între singuraticile ramuri nu este totdeauna evidentă, cu atît mai mult că o nuanță de lirism se poate observa în toate, în partea etetică și chiar în cea etică a lor. Iar cît pentru formă, nu se poate afirma că am ajuns la cîteva forme definitive, prin care particularitățile poeziei epice s-ar caracteriza de sine.

Următoarea schemă înfățișează cîteva părți constitutive ale poeziei epice, cum s-a dezvoltat din tradiția poporului.

Pe noi ne interesează aici poveștile în versuri, un gen cultivat, precum vom vedea, în toate epocile literaturii noastre și vrednic de o atențiune deosebită pentru valoarea-i, atît sub raportul estetic, cît și cel național.

Poveștile în versuri sînt o formă mai complexă a baladei și legendei populare și redau toate elementele poveștilor obișnuite. A stabili exact cînd încetează legenda și cînd începe povestea nu este tocmai ușor, avînd și una și alta același fond. Balada însă se deosebește prin formă și originea sa curat populară, pe cînd atît legenda cît și povestea sînt *refăcute* după subiectele populare, sînt reconstruiți în stil popular.

Calitățile poveștilor și legendelor versificate se pot studia din trei puncte de vedere. Se consideră mai întâi partea lirică, descriptivă, care în orice poveste ocupă paginile cele mai poetice și se

¹ Dr. Richard M. Werner, *Lyrik u. Lyriker*, Hamburg, 1890, p. 9.

adresează de-a dreptul simțirii noastre. Se cîntărește partea epică a poveștii, acțiunea cu toate peripețiile tipice, cari alcătuiesc substratul esențial al poveștilor. Și, în sfîrșit, se măsoară și frumusețea sau evoluțiunea formei în care sunt scrise.

O valoare etnologică, pentru știință, nu pot să aibă nici legenda, nici povestea versificate, deoarece poetul, de obicei, nu reproduce exact, cu aceleași cuvinte și cu aceleași imagini, povestirea țăranelui, ci introduce un șir de idei străine, care artificializează în parte motivele populare, dacă pe ici pe colo nu le falsifică chiar. Adeseori apoi bucățile întregi sunt invențiuni de-ale poezilor, născociri croite după subiectele din basme, substituiri de elemente populare, cum e, de pildă, legenda *Dochiei* în concepția daco-romanică a lui Asachi, cum este și traducerea lui *Arghir și Elena* în concepția latino-mitologică a lui Barac și a citorva folcloriști visători.

Pentru caracterizarea generală a acestui gen e interesant a vedea amestecul tradiției curat populare cu cea istorică, contopirea figurilor istorice cu eroii din basme, o contopire săvîrșită nu numai în baladele populare, care în felul acesta adeseori servesc material pentru cele mai îndrăznețe conjecturi asupra trecutului îndepărtat, ci și în poveștile și legendele artistice.

Una dintre cele mai tipice pentru această îmbrățișare a două genuri înrudite, de altfel, e *Povestea poveștilor* de cavalerul Stamat¹. Aici se povestește plecarea lui vodă Bogdan în căutarea ursitei sale, a Ilenei Cosinzenei și, afară de cîteva lupte cu tătarii și de niște amintiri hazlii despre Ciubăr-Vodă, toate părțile celelalte și întreg cadrul poveștii este popular, tratînd despre cai năzdrăvani, vrăji și strigi, zine și feți-frumoși, oglinzi fermecate și celelalte. Povestea se termină cu nunta — vecinica nuntă cu alai din poveștile românești — între Bogdan și Ileana și cu următoarea explicație a autorului, pe care o citez pentru a arăta originea amestecului de care vorbim:

Acolea m-am deșteptat
Soarele ce răsărea
Tochmai în fereastra mea;
Și pe masă ce era?
Tochmai lingă așternut
Luminarea tot ardea.

¹ Iași, 1843, 1 vol. de 119 p. Apărută mai întîi în *Muza românească*, p. 71—143, sub titlul *Eroul Ciubăr-Vodă. Fabula fubulelor vechi populare sau Rolando furiosu moldoveiesc*.

Sar: lingă mine pe pat
Sta un letopiseț vechi
Deschis tocmai acolo
Unde scrie de Ciubăr
Și de fiul său Bogdan.
Iar jos lingă cuptoraș
Dormea bătrînul chelar
Ce-mi spunea multe povești
A domnilor celor vechi
Sara pînă adormeam.
Deci atunci m-am înțeles
Că și fantazia mea
S-a fost prea înfierbîntat
De letopisețul vechi
Și-a chelarului povești;
Și acest vis minunat,
Ce în somnul meu văzui,
Adunătură a fost
Din povești ce mi-a spus el
Și din ceea ce citii
Seara cînd am adormit...

Așadar, bătrînul povestitor și letopisețul sînt cele două izvoare ce s-au împreunat, iar ca al treilea — pentru a da dreptate și celor ce caută originea basmelor în vise — apare visul autorului, cari toate împreună se prezintă ca elemente inspiratoare ale acestui basm și ale altora de categoria lui.

„Bătrînul chelar“ ne evocă o altă particularitate a poveștilor în versuri, anume cadrul, care lipsește din foarte puține. Acești bătrîni povestitori nu sînt un element accesoriu, ci o parte integrantă a basmului, un fel de ornamentică exterioară, care tocmai prin realitatea sa imprimă un fel de caracter de familiaritate, de poporanism mai evident. Cine nu-și amintește de Moș Albu al lui Pann și de toată mișcarea de șezătoare, ce-i drept mai mult de mahala, în care ne introduce povestitorul popular! Același lucru îl fac mulți povestitori după Pann, începînd cu viața idilică din șezătorile de la țară, unde cite o babă isteată, torcînd din nesfîrșitul caier, uimește pe ascultătoarele nepoate cu miraculoasele povești din bătrîni:

Arde focul colo-n vatră, iar mătusa lingă el
Cu cel caier în cea furcă, toarce, toarce-ncetinel,
Și tot toarce, iar în gîndu-i tinerețea-i tot și-o-ncurcă.

Și-o desface, și-o petrece după firul scos din furcă...
Aici baba, din poveste mai stind, caieru-și așează,
Iară fete și neveste fără voie lăcrimează¹.

Alecsandri dă acestui cadru chiar o formă mai artistică în refrenul lui *Înșiră-te, mărgărite*, un fel de formulă sugestivă, cu care pasărea măiastră vorbește către cele trei fete de împărat cînd le înșiră „dalba poveste, cum a fost și nu mai este”.

Dar să trecem peste celelalte reflexiuni generale și să venim la dezvoltarea istorică a subiectului nostru.

Începutul îl găsim, fără indoială, în narațiunile versificate ale lui Barac și Vasile Aaron, scrieri mult răspîndite, a căror influență a fost mare, deși erau străine de spiritul poporului. Traducerile și localizările aceste, ca *Arghir și Elena, Cei trei frați gheboși*, „o istorioară comică în versuri alcătuită”², sau *Leonat și Dorofata* aparțin în parte acestui gen epic, dar nu au valoare decît indirectă și ca exemplu de versificație contemporană. Sint încercări de povestire (și nu poveste), în care se observă greutatea de limbă și simplitatea formei. Și ca acestea este și *Înfocata dragoste a lui Filaret și Antusei, o povestire frumoasă în versuri, păstrată din bătrîni*³, stihuri dintr-un vechi dialog asupra dragostei, o idilă de origine străină.

În toate versurile acestea nu găsim o situație, sau o serie de situațiuni succesive, prin care trec subiectele poeziei epice. Partea narativă, ca și cea descriptivă, sînt palide și — lucru principal — le lipsește originalitatea.

Un pas înainte constituie activitatea literară a lui Anton Pann. Popularul nostru filosof a scris un morman de istorioare și povești în versuri, a căror legătură cu poporul însă este prea exagerată. Cele mai multe sînt prelucrări sau inventate de el însuși și scrise cu anumite scopuri utilitare, amestecînd printre ele satire și sentințe populare. Astfel, în cele două volume de *Istoriore și fabule* (București, 1841), abia *Norocul și mîntea* poate fi considerată ca poveste, e povestea ciobanului prost, care nu știe ce să facă cu o comoară, nici cu norocul ce-l face împărat, dar cînd se luminează la cap, ajunge sfătos și tare în împărăție.

¹ G. Nicolîță, *Baba la sezătoare*, *Revista nouă*, 1889, p. 253—276.

² Tip. la Brașov, 1844, 1 br. de 14 p. Asupra variantelor acestui basm și a originii lui, vezi Gaster, *Literatura populară*, p. 72—77.

³ Tipărită la Brașov, 1900.

Mai puțin anecdotic sînt poveștile lui Moș Albu, din *O sezătoare la țară*, ale acestui „dezghețat român”:

Pe care ele-l chemase să le spuie la povești,
Fiindcă el știa carte și-alte basme românești.

Poate tocmai din motivul că povestitorul „știa carte”, basmele lui sînt prea evident moralizatoare — tendință străină tradiției populare — și se îndreptează împotriva legăturilor neleguite dintre membrii aceleiași familii. Cite un subiect grotesc ca „Nani, nani, puiu mamii, tatăl său, tată mie, eu sorție, ea mie soție”, pare a fi făcînd parte mai mult din vreo cronică scandalooasă contemporană decît din tezaurul de povești române. Nici altele pline de un senzualism oriental și tratînd cite-o dragoste incestuoasă nu pot avea o sorginte națională, ci sînt luate de la popoarele mai sudice, greci sau bulgari. În schimb, găsim caracterul poveștilor bine conservat în ceea ce ne spune *Sluga* (ed. II, p. 61—71) despre împăratul cu trei feciori cari se îndrăgostesc de sora lor de suflet.¹ Aici și versurile lui Pann sînt mai îngrijite, căci în toate celelalte stihuri ale lui, o strofă ca cea următoare este „un lucru rar”:

Fața ei era ca crinul; părul în cap aurii,
Ochii erau ca seninul, obrazul trandafiriu,
Buzele ei ca mărgeanul, dinții ca mărgăritar
... Întru toate era ca un lucru rar.

Anton Pann n-a fost poet și n-a avut cultura necesară, căci cu puterea lui de muncă și cu predilecția lui pentru literatura populară ar fi creat mai mult în direcția ce ne interesează. Rămîne însă stabilit că întiele povești versificate datează de la dînsul, deși numai sub forma povestirilor șugubețe și fără a întruni toate însușirile de fond ale basmului. Asemenea găsim pentru întia oară umorul și coloritul satiric popular, care s-a dezvoltat mai tîrziu în cîteva prelucrări din ciclul poveștilor lui Păcală.

Anton Pann este intermediarul între poezia noastră poporană și cea cultă. Cu el dispăre această proză rimată și anemică și, în locul pornirilor, aproape instinctive încă, pentru dezgroparea poeziilor populare, intră munca cea conștientă a lui Alecsandri, care varsă o lumină dătătoare de viață asupra începuturilor chinuite. Întielele lui colecții de versuri populare, chiar cu lustruirea poetică ce le-a dat-o, au fost opera unui om de știință și a poetului care voia să deschidă drum nou literaturii culte.

¹ Poveste refăcută în proză de I. I. Caragiale.

E o concepție a poeziei cu totul nouă la noi, după care toate elementele poeziei populare, cele lirice, ca și cele epice, aveau să străbată în literatura cultă cit se poate de pure. De aici o schimbare radicală, o limbă nouă și câteva forme neintrebuțate pînă la Alecsandri. Din aceste din urmă fac parte și legendele lui populare.

Cîțiva poeți, înaintea lui Alecsandri, în câteva inspirațiuni fericite, ca Heliade în *Sburătorul* și Bolintineanu în baladele numite de „basmе“ (*Fata din dafin, Domnul de rouă, Făt-Frumos, Ielele, Dochia, Fluturul* etc.), au introdus motive populare, dar din toate poate numai *Fluturul* lui Bolintineanu are câteva însușiri de poveste din popor, și chiar și aceasta numai în partea în care fluturile povestește vioarele legenda răsuriică:

Mîndra răsuriică
Fost-a o fetică.
Soarele-ntr-o zi
Trecînd, o-nțilni
Pe un verde plai,
Fata cea de crai.
El că mi-o văzu
Și aci stătu;
Aci se opri
Cît nu trebui
A mi-o căuta,
A mi-o săruta,
Pe a ei guriță,
Pe a ei cosiță.
Răpit de iubire
Și de fericire.
Cerul, supărat
P-acest împărat
Că a întirziat
Schimbă pe fetică
Într-o răsuriică;
De-atunci, surățiică,
Mîndra răsuriică,
Cînd se-nalță soare
Plînge-n frunzișoare...

O formă de legendă reluată și de Alecsandri, dar cită deosebit! Întîiași dată vedem desfășurîndu-se imagini clare, rupte din popor, idealizate cu multă coloratură poetică, în vers limpede, dulce și mîngios. Obiectiv și subiectiv, legendele acestea

apar mai desăvîrșite. Simbolurile diferite și gîndirea incheșată dau poeziilor fondul serios de literatură modernă. Și peste toate flutură adierea romantismului sincer și neexagerat.

Cînd și-a scris cele dintii și cele mai complete legende, Alecsandri era tînăr încă. Abia debutase cu proză romantică. Și era absolut covîrșit de baladele din popor. Astfel și stilul legendelor sale e cel din balade, adeseori încărcat de tautologiile și de refrenurile obicinuite; dar nimeni n-a reușit mai bine ca dînsul să aplice la locul său versurile din popor și să minuiască cu mai multă ușurință diversele feluri de versificație populară.

Mărioara Florioara, legenda despre „zînișoara munților“, care după trei zile de dragoste cu ursitul ei e răpită de un zmeu și dusă în „grădina zinelor“, e lipsită de acțiune, dar nu și de motive de inspirațiune directă din popor. Cu mult mai pronunțat populară este *Înșiră-te, mărărite*, povestea despre fiul de împărat care ia de mireasă pe una din trei surori, fiindcă avea să-i facă „doi feciori, doi gemeni de frățiori, cu cosițe aurite și cu fețe înflorite“. Povestea aceasta e răspîdită în popor (vezi *Înșir-te, mărărite* de Ispirescu), decît cu o soluție mai puțin poetică, căci în popor copiii, după obicinuitele metamorfoze, se întorc la mamă, pe cînd aici ei rămîn boabe de mărăritar, înșirate neîntrerupt.

Dintre scenele frumoase și lirice ale acestui basm, rămînc neplăcut, ca o melodie populară, următorul cîntec de leagăn:

Sculați, sculați, feții mei,
Florile dalbe,
C-au venit doi îngerci
În veșminte albe,
Îngerei colîndători,
Floricele dalbe,
Noaptea pe la cîntători,
Cînd zorile-s albe,
Și v-aduc pe aripioare,
Floricele dalbe,
Rouă sfîntă, vietoare,
Și cunune albe.

Elementul narativ preponderază în *Răzbunarea lui Statu-Palmă*. Cearta între cei doi uriași, Strîmbă-Lemne și Sfarmă-Piatră, intervenirea chicotitorului Statu-Palmă și fuga lui Făt-Frumos cu mîndra Trestiană constituie episoadele unui admirabil poem epic. În aceeași categorie, deși mai artistică, socotim *Legenda Ciocîrliei*, paralela basmului *Soarele și Luna*, acest belșug de

lumină, de dragoste nevinovată și de preamărire a naturii, în care Alecsandri a îmbrăcat una din grandioasele concepții ale poporului despre atracțiunea corpurilor solare. Pentru subiectele atât de puternice, se pare că și forma versului popular i-a fost prea puțin încăpătoare și autorul a lărgit-o pentru a avea teren mai mult de a-și dezvolta scenăria, ca în următoarea parte din *Răzbumarea lui Statu-Palmă*:

Trestiana, răsturnată ling-un sin plin de iubire,
Strălucea zîmbind în aer ca un vesel meteor,
Făt-Frumos cu păr de aur se părea că-n fericire
Duce raiului din stele al pămîntului odor:
Piept la piept, gură la gură, ochi în ochi duios privind,
Se duceau, păreche dulce, ca prin vis călătorind...

Cred că aceste toate invederează faza în care a intrat, cu Alecsandri, genul literar ce ne preocupă: o fază de o maturitate, asupra căreia istoricul literar va trebui să se oprească, deoarece este un punct de culminațiune în istoria poeziei române.

Pe urma lui Alecsandri cîmpia literaturii noastre rămîne împodobită și poezii viitori n-au decît să se îngrijească de cultivarea ei mai departe. Și cel dintîi care a înțeles misiunea aceasta a fost Eminescu. Poezia populară este și leagănul lui, poveștile miraculoase l-au atras și pe dînsul, cu vraja lor nesecată. Publicațiunile din urmă, făcute cu ajutorul producțiunilor lui inedite, ne-au adus un ciclu întreg de povești versificate, ca *Ursitoarele*, *Basmul lui Arghir*, *Călin Nebumul*, *Miron și frumoasa fără corp* și *Fata-n grădina de aur*.

Foarte deosebite între sine ca valoare poetică, basmele acestea se ridică mult peste nivelul unor lucrări fără pretenții de artă rafinată. Ele încep aproape toate cu uzualul „a fost odată“, cresc apoi în tonul lor, ca muzica wagneriană după întîile accente ale recitativului, dezvoltă din simburile lor o idee filosofică și termină cu cite-o apucătură dramatică.

Cea mai complexă și, fără indoială, cea mai grandioasă dintre toate poveștile de acest fel este *Călin Nebumul*. E o contopire armonică a mai multor povești înrudite, un fel de epopee, în care se apoteozează cele mai de frunte elemente ale basmului românesc. Fiecare figură este cioplită ca de mîna măiastră a vremii ce ne-a transmis-o; o schimbare repede de situații dă acțiunii o valoare dramatică deosebită; viață multă pulsează în toate, iar ritmul puternic și săltăreț și limba robustă, țărănească, imprimă acestei povești pecetea superiorității. *Călin*,

în versiunea cunoscută de curind, va rămînea un prototip ideal al poveștilor noastre în versuri.

Amintind în treacăt și pe Ronetti-Roman cu *Frumoasa fără corp* din poemul *Radu*¹, ajungem la o școală ardeleană, în care acest gen literar s-a cultivat cu multă dragoste. E școala d-lui G. Coșbuc.

Pe la 1884, înființindu-se *Tribuna* la Sibiu, d. Slavici, directorul aceluia ziar, a stabilit și un fel de program literar, în care literatura populară ocupa locul întîii. Și cel ce l-a ajutat mai mult în direcția aceasta a fost d. Coșbuc, venit ca redactor literar la Sibiu. Împreună scot apoi „Biblioteca populară a *Tribunei*“, și, între aceste mici cărțuții, atât de populare în Ardeal, cele mai multe sînt „povești în versuri“. Aici tipărește Coșbuc: *Fata craiului din cetini*, *Fulger*, *Pe pămîntul turcului*; P. Dulfu, *Princesa fermecată*; N. Trîmbițoiu, *Rusalin păcurariul*; Ioan Moța, *Baba iadului* și citeva imitațiuni după Grimm. Iar în foiletonul *Tribunei* mai apar: *Tilînca* (an. V, no. 80), *Patru portărei* (an. V, no. 97), *Crăiasa zînelor* (an. V, no. 229), tustrele de Coșbuc, și citeva de alți autori, între cari și Ioan Popovici-Bănățeanul, cu trei povești versificate: *Șarpele* (1888, no. 329), *Cal din friu* (1889, no. 46) și *Trandafir* (no. 17 din 1890).

În poveștile sale, d. Coșbuc se afirmă, mai mult decît oriunde, ca scriitor epic. Forța lui descriptivă se manifestă aici pentru întîiași dată, și iscusința cu care știe conduce acțiunea proprie poeziei epice aici o arată mai întîii. În poveștile acestea e zgomot și putere, senin și veselie; ele redau nota cea mai românească populară de pînă acum, deoarece se îndepărtează întru toate mai puțin de originea lor țărănească decît cele anterioare.

Poveștile lui Coșbuc despre „Trăsnet-Împărat“, „Crai-Încetinat“, „Tabără-Împărat“, și cum se numesc eroii lui cu o nomenclatură atât de sugestivă, au ceva din înțelepciunea primitivă a poporului și din graiul sfîtosului povestitor din șezătoare. Mai găsim în ele și duioșia ce-o simte poetul pentru vremile ce apun, cu mărirea lor romantică, lăsînd în urma lor o lume de mititei nevolnici și cu foarte puțini viteji, cum se rostește, foarte semnificativ, prin cuvintele Sfintei Vineri din povestea *Patru portărei*:

Sînt tari feciori la spusuri, dar slabi la făpturi:
Viteji lumii noastre de mult s-au pristăvit!
Cînd n-au curaj în suflet de ce se bat nebuni?

¹ *Radu*, 1878.

Nici Dumnezeu nu face cu cei fricoși minuni.
De nu te-a făcut cerul voinic să lupți cu zmeii,
Degeaba măsuri cimpii, căci pați ca portăreii.
Nu-s toți viteji de luptă, ciți stau în șauă puși.
Vitez e numai unul și-l cheamă... Pipăruș.

Multe calități poetice au și poveștile regretatului poet Popovici-Bănățeanul, scrise în genul lui Coșbuc, dar — mai ales în *Trandafir*, fiul lui Tulnic-Împărat — cu o frazeologie mai amănunțită, mai dulce ca la orice poet tânăr, care caută tăria sa tocmai în bogăția de cuvinte. Tablouri frumoase se află și la Popovici, ca în următorul pasagiu:

Hai, hu! Mama pădurii din casă iese, muge,
Ca viscolul în codru crișnește, și cum fuge,
Copaci din rădăcină ca să-l zdrobească-azvirle
Și, ca să-l arză, pară din gură varsă girle;
Voinicu-n mină ține trei fire și le strânge,
Iar calul se-ntărită, țîșnind din coastă sînge;
El fuge mîncînd drumul și răsuffînd pe nări;
O zare-i stă în față și-n urmă multe zări.

După plecarea lui Coșbuc din Sibiu, frumosul curent al poveștilor rimate s-a stins, iar Coșbuc a părăsit și el genul acesta pentru a se consacra baladei culte, indeosebi celei istorice.

Motive izolate din povești continuă să apară și în lucrările tinerilor poeți, mai ales la cei eminescieni. Astfel, d. Artur Stavri are câteva fericele inspirațiuni din popor, dar îmbrăcate într-o haină curat artistică. Mai reușit e Ștefan Cacoveanu în *Floarea soarelui* (Convorbiri, XXI, p. 978), poetizarea cunoscutei legende despre fata de împărat Irina, măritată după Făt-Frumos Soare, în grădina zorilor, în locașul florilor.

O poveste încheată însă n-a mai apărut pînă la cea mai recentă operă a lui Ștefan O. Iosif, *A fost odată*.¹

Deosebit de antecesorii săi, Iosif n-a scris povești la începutul activității sale, ci a ajuns la acest gen pe cale inversă: de la poezia lirică la baladă, și de aici la poezia epică. Din trecut, el aduce, prin urmare, cu sine cea seriozitate a gândirii și cea stăpînire pe vers și pe limbă, care sînt garanțiile unei opere de artă. Dar mai aduce și spiritul liniștit, simțirea ordonată și visarea trecutului din poeziile sale patriarhale, iar, ca abilitate specială pentru povești: cunoașterea absolută și interpretarea justă a literaturii noastre populare.

Astfel, condițiile unei bune lucrări sînt date din capul locului, și *A fost odată* este, într-adevăr, o operă temeinică.

Nu numai povestea în sine, care — cum ne explică autorul într-o notă — are de bază pe *Gheorghe cel viteaz* al lui Ispirescu, dar și idila introductivă asupra căreia plutește acru liniștit al vieții familiare din serile de iarnă sînt creațiuni de valoare. Firul poveștii cu reflecțiile bunicăi povestitoare, intreruperile naive ale copilașilor ascultători și situațiunile exterioare se îmbrățișează într-un întreg armonios. Iar graiul cel necăutat, continuele imagini, fixate cu cîteva trăsături, ca de un pictor viguros, sufletul cald și românesc fac din povestea lui Iosif una din cele mai sănătoase opere ale literaturii noastre mai nouă.

Acestea ar fi, trecute într-o revistă succintă, poveștile noastre în versuri. E un număr relativ mic, deoarece lungul șir de subiecte poetice ascunse în basmele poporului își așteaptă încă pe feții-frumoși, ca să le scoată la lumină.

O cultivare mai sistematică, mai entuziastă, ar putea să regenereze întreaga noastră literatură, căci basmul nu se potrivește numai pentru versificări sau încercări epice, ci chiar și literatura dramatică se poate îmbogăți dintr-însul. E o lume măreață, cu toată partea sa miraculoasă și incoerentă, cea lume a basmelor. Popoarele ei, acei împărați înconjurați de oștile zmeilor și ale zînelor, trec și ele prin atîtea tragedii, și cea mai psihologică tragedie este însăși dispariția lor.

De ce, poeți, nu vă dați mai mult seama de lumea în care poporul nostru trăiește încă și azi cu amintirea sa, de ce nu o aveți mai dragă?

¹ București, 1903, I br. de 48 p.

SEMNE BUNE

Avem, desigur, motive destule de a fi nemulțumiți cu faza actuală a literaturii noastre de epigoni. Suntem în dreptul nostru când protestăm contra diferitelor încercări de a înăbuși în noi orice avânt sufletec. Și oricine se ridică să alunge umbrele urite ale diferitelor paseri cobitoare, cari vor să întunece paginile istoriei noastre literare, săvârșeste, cred, o faptă bună.

În mijlocul micilor noastre frământări însă se pot distinge din ce în ce mai lămurit câteva semne bune, pe cari datori suntem a le recunoaște și a le privi mai de aproape, cîntărind importanța lor față de spiritul vremii. De un deceniu încoace, aceste semne se învederează tot mai mult, ele sunt începutul evident al unui curent, care în curînd va trebui să ne stăpînească cu desăvîrșire.

Cine n-a observat că, pe măsură ce în literatura artistică golul devenea mai mare, cu cît falsele direcțiuni ale poetaștrilor multicolori se înmulțeau și cu cît mijloacele de propagandă literară luau proporții mai neiertate, de la reclama interesată și de la terorizările oculte, până la scandalul calomniilor, publicul se închidea tot mai mult în nepăsare.

În vremea asta însă o ramură a literaturii a început să înflorească; istoria națională. E o reacțiune firească, poate și o simplă coincidență, dar publicul își îndreaptă atențiunea spre noul drapel. În vremuri de decadență spirituală au existat totdeauna asemenea reacțiuni, totdeauna istoria a fost chemată, cu cartea sa de înțelepciune străbună, să facă ordine și să ridice sufletele către un ideal pozitiv.

Într-adevăr, bărbații cei mai serioși, gînditorii cei mai adinci și cei mai concentrați ai timpului nostru sunt istoricii. Paginile revistelor celor mai de seamă sunt cuprinse de studii istorice. Publicațiunile cari stau mai sus în considerația opiniei publice sunt cele din domeniul istoriei. Am putea zice că trecutul neamului nostru se află în mîini cu mult mai viguroase ca prezentul.

Trecutul e cercetat cu metodele științifice cele mai probate și din tainele lui se smulg tot mai multe file curate ca lamura; ceața cea adesea înșelătoare se împrăștie și basmele se înlocuiesc cu adevăruri, fără ca orgoliul nostru național să sufere.

Paralel cu cercetările istorice merg și cele literare; superficialitatea și lipsa de disciplină a studiilor din trecut sunt înlocuite și aici cu metoda obiectivă ce o impune critica izvoarelor, iar rezultatele sunt destul de impunătoare.

Din lumea veche ni se răsfrînge astfel o lume nouă, cu toată bogăția ei de fapte, de sentimente și de idei. Din lumea de iluzii și de idealuri ni se aduce în veacul nostru cel lipsit de busolă un șir de lumini după care ne putem lua, fără teamă de a rătăci. Trecutul cu învățămintele sale nu te duce niciodată la prăpastie.

Și o calitate a reprezentanților acestui curent înlesnește triumful lui — valoarea exterioară a operelor istorice. Cele mai multe dintre lucrările pe care le-am putut înregistra în anii din urmă nu sunt simple adunări de material sau exclusiv considerațiuni abstracte pentru specialiști, ci pot fi socotite ca adevărate lucrări de artă, prin care momente importante din trecut au fost apoteozate. De la moartea lui Odobescu și de cînd excelentul stilist Hasdeu a încetat să scrie, nimeni nu ne-a vorbit cu atîta măiestrie în grai și atît de sobru în același timp ca istoricii de astăzi. Nuvelistii, la cari limba adeseori ține locul ideilor; tinerii romancieri, pentru cari îngrămădirea de cuvinte e un mijloc căutat de a face efect, nu se pot asemăna în arta lor de a zugrăvi cu această limbă nesilită, elastică, plină de expresiuni din popor și din cronicari și atît de potrivită situațiunilor sufletești pe cari le exprimă.

Răsfoind adunarea de *Documente și regeste* traduse din originalul slav — publicație recentă a d-lui I. Bogdan — ne surprinde înaintea de toate forma literară ce i-o dă acea limbă armonioasă, reconstruită din limba vechilor cronicari și cu ajutorul elementelor limbei literare curente. Cînd apoi o măiastră monografie populară a lui Mihai Viteazul, scrisă de d-l N. Iorga, vom găsi într-însa cele mai poetice pagini ce s-au scris de la *Cîntarea României* încoace. Și nu vom uita nici faptul că d. Coșbuc a scris cea mai frumoasă istorie populară a luptelor de neatîrnare. Cîta viață, cîta căldură e în limba acestor scrieri și cu cîta artă sunt redată zbuciumările noastre din trecut!

Dacă, cu toate aceste, curentul istoric nu și-a făcut încă intrarea pe toată linia în literatura propriu-zisă e că, în o lume ca a noastră, orice curent sănătos străbate încet de tot, avînd să înlătore sute de piedici, dintre cari cea mai mare este predilecția

cunoscută pentru un gen anumit din literaturile streine. Sînt însă totuși citeva semne frumoase, cari dovedesc că acest curent nu va trece fără urme.

Cîte o idee dezvoltată, din intimplare, în vreo revistă literară; cite o poezie și mai ales baladă inspirată din istorie și din popor; citeva scrieri în proză cu subiecte din trecutul îndepărtat, ca *Din bătrîni* a d-lui Slavici, sînt răsunate tot mai accentuate ale acestei influențe. Iar felul cum sunt primite de public, entuziasmul prea fără rezervă cu care a fost salutată drama d-lui Davila ne dau o probă luminoasă de adînc simțita necesitate a acestei direcții.

Nu vom trece cu vederea nici următorul fapt. Cînd au apărut poeziile postume ale lui Eminescu și s-a dovedit rolul ce l-a avut istoria națională și adorația trecutului în concepția poetică și în preocupățiunile estetice ale marelui nostru poet a fost o adevărată revelație și o bucurie nețărmată pentru mulți citiți nu admiraau într-însul decît pe cîntărețul Nirvanei.

Toate aceste semne împreună sînt proprii a ne face să privim cu oarecare optimism în viitorul apropiat al literaturii noastre, căci dacă tinerii noștri scriitori vor înțelege duhul vremii și se vor călăuzi de ideea conducătoare, curentul se va încheia de-a binele și cîmpul literaturii noastre va începe a rodi din nou. Studiul istoriei este cărarea cea mai sigură pe care putem să ieșim la lumină. Pe urma lui e natural să răsară o literatură de nobile nizuinți, căci ne vom ordona astfel sentimentele, ne vom disciplina gîndirea, vom relua raporturile cu scriitorii vechi, cu limba și poezia veche, cu credințele poporului — ne vom regăsi pe noi înșine.

PREFAȚĂ

[la volumul „Opere complete“ de Ion Creangă, Editura Minerva, 1902]

Între scriitorii meniți a rămînea proptele trainice la baza culturii noastre naționale este și puternicul prozator moldovean Ion Creangă.

Cu gîndirea-i limpede de țaran român, cu graiul ușor și sentențios, umbrit de citeva urme dialectale, cu veselia firească și comunicativă, Creangă a străbătut repede în popor și a ajuns astăzi aproape la același grad de popularitate ca și cei doi compatrioți ai săi, Alecsandri și Eminescu, cărora ca poet le este inferior, dar ca povestitor desigur congenial.

Acestor trei scriitori moldoveni li se cuvine să stea alătura și pentru că năzuințele lor pentru ridicarea literaturii române au pornit de la aceeași obîrșie: de la limba și literatura populară, din cultul pentru întreaga comoară sufletească a poporului român.

În forma și în concepțiile lor artistice cei doi mai mari s-au mai abătut de la această direcție. Alecsandri, purtat de valurile politice și sociale, a văzut multă lume, împărății, și strălucirea lumii străine se reoglindește adeseori în scrierile lui. Eminescu umblă și el în lumea largă, setos de a-și cunoaște fracțiunile neamului său și mai pe sus de toate setos de știință, și se întoarce acasă preocupat de teorii filosofice și cu întinse cunoștințe din literaturile străine. Numai Creangă a rămas la vatră, străin de tot ce se petrecea afară de neamul său, continuînd cu agerul său spirit de observație a surprinde tainele limbei românești și a pătrunde în viața intimă a poporului, în lumea de cugetare și în credințele aceluia.

În școală, ca elev și învățător, în „bojdeuca“ sa din Iași, pe stradă sau la întruniri publice și pretutindeni unde se găsea cu lume românească, Creangă și-a fixat vecinic motive populare necesare literaturii naționale, a înregistrat material pe care l-a prelucrat apoi în scrierile sale.

Persoana sa dispere aproape cu totul inaintea elementelor imbratisate, si chiar *Amintirile* nu sunt o opera subiectiva, ci mai mult o zugravire realista, dar netendentioasa, a unor anumite stari sociale — cum este de pilda si celebra scriere autobiografica *Wahrheit und Dichtung*¹ de Goethe — o adevarata opera culturala scrisa cu mult adevar, dar si cu multa poezie.

Scoala din mijlocul veacului trecut, cu primitivitatea mijloacelor de invatamint, preotii in haina de calugar, dar cu ginduri lumesti, taranul sobru cu toate fazele vietii sale fizice si morale trec pe dinaintea cetitorului. Cind te introduce Creanga in interiorul unei case taranesti, cind iti reda subtilul tablou al unui grup de fete la scaldă, cind cu mestesugul de-a-ti infatisa viata si zgomotul cu citeva trasaturi adinci, iti descrie un chef de seminaristi sau o hora, te convingi indata ca stai in fata unui autor care preuieste cu evlavie fondul national in arta descrierii si a povestirii.

Astfel, popularitatea lui Creanga este pe deplin justificata. Poporul nu se poate insufleji decit pentru o opera in care se regaseste pe sine insusi.

Scrierile lui Creanga, publicate fiind in *Convorbiri*, intre anii 1876 si 1882, numarul cunoscatorilor lui la inceput se marginea mai ales la societatea „Junimea”, care facuse in Creanga desigur una dintre cele mai bune achizitii, deoarece intreaga activitate literara a acestuia, in ce priveste limba si arta in genere, era insusi programul dezvoltat de catre conducatorul teoretic al „Junimei”.

Din *Convorbiri* operele lui au trecut in foiletoanele ziarelor si in calindare, si, devenind astfel mai accesibile multimei, s-au raspindit repede, contribuind in mare masura la dezvoltarea gustului de citit si la deşteptarea simtului adevaratei limbi romaneşti.

Pe Creanga intreg insa publicul cel mare nu-l cunoaste decit de la 1890 incoace, cind a aparut intiiul sau volum. Citeva luni inainte de moarte, Creanga si-a revazut o parte a scrierilor sale, si-a notat citeva indreptari de stil neimportante, iar d-l Morţun i-a supraveghiat tiparirea a zece coale din *Poveşti*, cărora le era destinata urmatoarea prefaţă, scrisa de autor cu obicinuitul sau colorit de veselie:

„Iubite cetitor,

Multe prostii ii fi citit de cind esti. Ceteşte, rogu-te, si ceste si unde-i vedea ca nu-ti vin la socoteala, ie pana in mîna si da si tu ceva mai bun la iveala, caci eu atita m-am priceput si atita am facut.”

¹ Titlul exact: *Dichtung und Wahrheit* (n.ed.).

Moartea prematura l-a impiedicat a-si revizui lucrarile pina la sfirsit, iar d-l Morţun cedeaza continuarea publicatiunii unui comitet compus din d-nii A. D. Xenopol, Grig. I. Alexandrescu si raposatul profesor Gruber din Iasi. Sub ingrijirea acestui comitet apar apoi cele doua volume din *Operele complete: Poveştile*, la 1890, cu o prefaţă de A. D. Xenopol si o biografie minufioasa de Gr. I. Alexandrescu si *Amintirile*, la 1892, cu ilustratiuni de peisagistul Bucliu. In acelaşi timp s-a tiparit si o editie populara a acelasii volume in colectia tipografiei Saraga.

O a doua editie a lui Creanga s-a tiparit pe la 1897 in „Biblioteca pentru toti” a lui Carol Müller, in 6 volume, fara nici o deosebire de text sau de aranjare si cu aceeaşi biografie a lui Alexandrescu.

Cea de faşa, a tipografiei Minerva, este, prin urmare, a treia editie si are de scop prezentarea lui Creanga intreg, intr-un singur volum, pentru a inlesni si mai mult raspindirea minunatelor lui creatiuni in cercurile cele mai indepartate ale poporului.

Avind in vedere lipsa mare de control la editiile anterioare, subsemnati am primit sarcina placuta de-a reciti materialul intreg, a-l grupa in mod rational si a-l compara constiincios cu textul *Convorbirilor* — singurul izvor autentic dupa pierderea manuscriselor originale. Savirind aceasta, am putut rectifica o multime de greşeli de editura si a nota deosebiri de texte, ade-seori destul de esentiale, servindu-ne si de pretioasele deslusiiri gasite in numarul comemorativ al *Şezatoarei* (an. V). Nou nu este in acest volum decit un numar de bucati in proza si versuri, publicate la capitolul *Diverse* si extrase de noi din mult laudatele carti didactice ale lui Creanga si consoţii, apoi din *Contemporanu* si din *Şezatoarea*. La sfirsitul volumului am adaugat si un indice scurt de cuvintele cu nuanşa dialectala, lucru ce ni s-a parut necesar, nu pentru filologi, ci pentru cetitorii nemoldoveni.

Asupra vietii si operelor lui Creanga nu s-a scris inca o monografie mai mare sau vreun studiu complet de analiza literara, exista insa un sir intreg de articole cari cuprind fie o apreciere justa, fie date interesante din viata lui, si dintre cari citam aici urmatoarele:

Alexandrescu (Grig. I.) — *Biografia lui Ioan Creanga* (Introducere la intia editie a *Poveştilor*). Singura biografie mai cuprinzatoare, scrisa in cunoştinta deplina a vietii lui Creanga si a manuscriselor lui. In amintirile personale ale autorului se reflecteaza viu figura vesela a povestitorului nostru.

Idem — *Amintiri despre Ioan Creanga* (*Şezatoarea*, an. V, p. 178—187). Vorbind despre prietenii literari ai lui Creanga

și despre „Junimea“, Incheie astfel: „Cind mi-aduc aminte de dînsul o jale parcă mă cuprinde și-mi pare rău că s-a stins fără vreme. Parcă-l aud cum îmi spune înainte de-a muri, așa uitîndu-se în sus și cu o căutătură inspirată: «Hei, dacă oi mai trăi, am să fac și o piesă de teatru țărănească...»“

Anonim — *Înmormîntarea lui Ion Creangă* (în *Lupta* din 10 ian. 1890). Actul înmormîntării, săvîrșit la 2 ianuarie 1890 la Iași, și cuvîntarea funebrală a profesorului Gruber.

Anonim — *Adunarea scrierilor lui Creangă* (în *Lupta*, din 14 ianuarie 1890). Se amintește de întrunirea comitetului însărcinat cu publicarea operelor lui Creangă, precum și de existența mai multor scrisori adresate acestuia de către d-nii Maiorescu, Negruzzi, Gane și Alecsandri, scrisori cari însă n-au fost publicate.

Anonim — *Ion Creangă* (articol scris din incidentul morții lui Creangă, în *Era nouă*, de la 7 ian. 1890). Se afirmă că Creangă a fost „descoperit“ de Eminescu.

Anonim — *Ion Creangă* (notiță biografică, în *Familia*, XXXII, p. 277—278).

Coresi (Art. Stavri) — *Sfîrșiacul. Amintire* (*Șezătoarea*, an. V, p. 199—201). O glumă spusă de Creangă într-un cerc de publiști din Iași.

Gorovei (Artur) — *Amintiri despre Ion Creangă* (*Șezătoarea*, V, p. 191—195). Amănunte despre întrunirile literare ale cîtorva tineri la N. Beldiceanu, în Iași, întruniri la cari lua parte și Creangă și unde a cetit partea IV din *Amintiri*. Prietenia lui Creangă cu Eminescu.

Iorga (Nicolae) — *Încercări de critică științifică*, II. *Ion Creangă* (în *Convorbiri literare*, XXIV, p. 242—258. Reprodus și în volumul său de *Schițe din literatura română*). Articol erudit de critică comparată, în care Creangă este considerat drept „humorist de talent, scriitor senzațional prin excelență, care din scriitorii noștri a stat mai aproape de popor și l-a înțeles mai bine“.

Kalinderu (Ioan) — *Circulară adresată agenților domeniali* (vezi, între altele, *Epoca* de la 25 mai 1902). O invitație călduroasă de-a contribui la fondul destinat pentru ridicarea statuiei lui Creangă.

Lupescu (M.) — *Amintiri despre Ion Creangă* (*Șezătoarea*, V, p. 188—191). Vorbește despre Creangă ca învățător și autor didactic: „Era o vreme cînd școala din care lipseau cărțile lui Creangă era considerată o școală codașă“.

Negruzzi (Iacob) — *Ion Creangă* (*Convorbiri literare*, an. XXIII, p. 981—982). Notiță biografică cu amănunte despre Creangă și „Junimea“.

Panu (Gh.) — *Amintiri din „Junimea“* (*Săptămîna*, 1902, no. 21 și 23). Creangă și Eminescu.

Properțiu — *Profesorul Creangă* (în *Lunea ilustrată*, an. I, p. 164—171). Ne povestește cum învățătorul Creangă își fermeca elevii cu povestirea de basme frumoase.

Stavri (Artur) — *Ion Creangă. Schiță biografică* (*Revista nouă*, II, p. 475—477). În cadrul acestei schițe observă: „Afară de povești, anecdote și amintiri, Creangă a mai scris trei articole în *Curierul* d-lui Scip. Bădescu. În *Columna lui Traian*, d-l Hasdeu a reprodus unul din aceste articole.“ Din lipsa de precizie a indicațiilor acestora n-am putut controla ce conțin articolele menționate.

Teodorescu Kirileanu (Gh.) — *Notiță asupra manuscrisurilor lui Creangă* (*Șezătoarea*, V, p. 209—216). Se arată cum s-au împărțiat manuscrisele lui Creangă în toate părțile, ajungînd, între altele, și pe la jidani, cari le-au cumpărat cu kilogramul și le-au întrebuițat în prăvălie. Din cite a mai găsit, autorul acestui articol publică niște notițe și rectificări de text, amintește de o poveste neterminată a lui Creangă: *Făt-Frumos, fiul tepei* și afirmă — neexact! — că acesta ar fi fost publicat în *Convorbiri*. Spune că s-a păstrat o filă scrisă din o comedie a lui Creangă: *Dragoste chioară și amor ghebos*.

Vasilii (Nicolai) — *Zece ani*. Articol comemorativ (*Șezătoarea*, V, p. 195—198).

Xenopol (A.D.) — *Prefață la Povești* (ed. I, Iași, 1890).

După acești biografi, cari cu vorbe lapidare și mai puțin meșteșugite caută a relua firul povestirii *Amintirilor*, sfîrșite în anul 1855, vom reproduce și noi cîteva date din viața lui Creangă:

Patru ani cît a stat la seminarul din Socola (1855—1859), Creangă a urmat și cursurile la școala preparatorie de la Trei Ierarhi, unde avu ca profesor pe d. Titu Maiorescu. Terminînd aceste școli se căsătorește cu fata unui preot din Iași și se hirotonește de diacon, deși n-a simțit o tragere de inimă deosebită pentru preoție. Fire originală și cu porniri de independență, ajunge în curînd în conflict cu autoritățile bisericești, iar în vara anului 1871, toți preoții din Iași îl desemnară ca pe un eretic și stricător al legii ortodoxe; arhiereul îi luă dreptul de-a mai sluji ca diacon, iar generalul Tell, ministrul de culte îl destitui și din postul de institutor ce-l ocupa la Iași.

Nici în căsătorie — din care avu un singur copil — nu pare să fi fost mai fericit, căci după patru ani își părăsi soția. „Patru

¹ În ediția a II-a din 1906 (p. XI), textul aici e schimbat, precizîndu-se anul 1898, cînd basmul respectiv a apărut în *Convorbiri literare* (n.ed.).

ani la biserica Patruzeci de sfinți, trăind într-o casă în care mă răzbea ploaia și mă orbea fumul și femeia! De sărăcie nu m-am temut niciodată, căci totdeauna a fost cu mine“, zice el însuși în una din însemnările sale. Și după zadarnice încercări „de-a fi în rind cu oamenii“, Creangă rămîne în adevăr numai cu sărăcia, care i-a fost tovarășă credincioasă toată viața.

Abia cu venirea d-lui Maiorescu la Departamentul Cultelor, Creangă fu numit din nou institutor la o școală primară din Iași unde, simțind nevoia unor manuale didactice raționale, în colaborare cu alți cîțiva colegi, a lucrat mai multe cărți de cetire, cari au fost printre cele mai răspîndite cărți, trecînd peste 20 și 30 de ediții¹.

Pe la 1874 s-a întîlnit întîia oară cu Eminescu, care era revizor școlar pe atunci. Amîndoi legară prietenie nedespărțită și biografii lor, între cari d. Panu, știu să povestească multe despre această prietenie și despre înrudirea lor sufletească.

Introdus peste doi ani în cercul „Junimei“, Creangă cetește acolo cea dintîia poveste a sa, *Soacra cu trei nurori* și rămîne colaborator statornic al *Convorbirilor*. În 1878 a fost decorat cu medalia Bene-merenti, cl. II, iar în 1883 i s-a oferit gradul de cavalier al ordinului „Coroana României“.

Totuși Creangă a rămas pînă la moarte același om sărac și modest, iubit de un șir de prieteni și binecuvîntat mai ales de nevoiași pentru bunătatea firei lui, trăind simplu și cinstit în „bojdeuca“ din strada „Țicăul de sus“, în tovărășia miștelor lui cari stăteau vecinic pe lingă dînsul. Acolo a scris el poveștile și amintirile sale fermecătoare, pînă în ziua de 31 decembrie 1889, cînd o boală nemiloasă (epilepsia), care-l chinuia de mai mulți ani, l-a mutat dintre cei vii la locașul de veci pe moș Creangă. Fie-i țărîna ușoară și somnul dulce, căci dulce și ușor i-a fost graiul, ce n-a sunat în pustiu.

București, în septembrie 1902

¹ Împreună cu alți institutori din Iași, Creangă a tipărit: 1) *Metoda nouă de scriere și cetire*; 2) *Învățătorul copiilor*, în 3 părți; 3) *Povășuitoarea cetire prin scriere, după sistema fonetică*; 4) *Geografia județului Iași cu conturul județului*; 5) *Harta județului Iași*; 6) *Regulile limbei române*, retipărite cu învoirea d-lui Maiorescu.

Dintre aceste, *Învățătorul copiilor* a fost criticată de I. Nădejde în *Contemporanul* (1881, no. 6), iar Creangă îi răspunde într-o întîmpinare (*Contimp.*, 1881, p. 278), recunoscînd existența cîtorva greșeli la partea științifică, greșeli pentru cari nu putea fi făcut responsabil Creangă, care desigur nu colaborase decît la partea literară.

DIN PERIODICE

(1900—1902)

HEINE

Aniversarea nașterii lui

Ziua de 13 decembrie n.an.tr. a fost o zi de sărbătoare în cercurile literare germane. În această zi s-au împlinit o sută de ani de la nașterea lui Heine. Revistele literare și ziarele politice au consacrat coloane întregi amintirii celui mai adorat poet liric al germanilor, după Goethe. Gustav Karpeles a publicat din acest incident o operă prețioasă, făcând o măiastră analiză critică a întregii activități literare a lui Heine. Afară de Karpeles au mai înmulțit literatura germană cu ocazia aceasta diferiți scriitori, între cari merită amintire lucrarea profesorului din Göttingen, L. Spanmuth—Bodenstedt, *Heine's letzter Traum* — un poem jucat pe scena teatrului din Göttingen cu ocazia acestei serbări.

Autorul frumoasei *Loreley*, ale cărui versuri au avut și la noi mulți traducători și continuă a preocupa atențiunea poezilor noștri din generația mai tânără, e vrednic, desigur, de câteva șiruri de amintire din partea noastră.

Anul și ziua nașterii lui Heine constituie încă o chestiune de controversă. Părerile biografilor, cu privire la data nașterii lui, variază. Biografii principali: Strodttmann, Elster, Karpeles, Blösche, Pröhls, Keiter etc., arată date diferite. În genere, ei se divid în două tabere. Unii sunt pentru ziua de 13 decembrie 1797, alții pentru 13 decembrie 1799.

Părerile celor dintii se întemeiază pe întâia biografie a lui Heine, scrisă de Friedrich Steinmann, precum și pe diferite almanahuri de prin 1825—1830, unde s-a găsit data de 13 decembrie 1797. În timpul din urmă au opinat în acest sens mai ales Hüffer în *Deutsche Rundschau* (XII și XIV) și cunoscutul critic danez Brandes în *Hauptströmungen* (partea IV). Partizanii acestora au

și ținut jubileul de o sută de ani de la nașterea poetului acum doi ani, în decembrie 1897¹.

Părerile taberei a doua, cari au sărbătorit an. în 1899, au de partea lor probe mai puternice. Iată pentru ce. Cu prilejul înscrierii sale la Universitatea din Bonn, Heine a numit anul 1799 ca anul nașterii sale. Aceeași dată a comunicat-o într-o scrisoare din 1851 adresată amicului său, Saint-René Taillandier. Iar în altă scrisoare, trimisă sorei sale, Charlotte Embden († în 1899, în vîrstă de 99 ani), scrie: „Vei ști că m-am născut în 13 decembrie 1799, în Düsseldorf“. Mult trage în cumpănă constatarea că Charlotte era cu 11 luni mai tinără ca Heine, iar ea s-a născut în 11 octombrie 1800. O altă probă mai departe este un document găsit de curind de profesorul dr. D. Kaufmann și dat publicității cu prilejul centenarului parțial din 1897 (în adausul literar al lui *Pester Lloyd*). Documentul acesta este un pașaport pentru Italia, eliberat pe numele lui Heine la München în anul 1828, avînd date din care iarăși se poate deduce cu evidență asupra lui 1799 ca dată a nașterii poetului.

Deosebirea aceasta de părerii și nesiguranța în eroarea unui dat atît de important în biografia unui bărbat de valoare se explică prin faptul că toate actele oficiale din arhiva orașului Düsseldorf, în care s-a născut Heine, au fost distruse prin incendiu în timpul revoluției franceze. La reconstituirea matriculelor s-a fixat o mulțime de date greșite. Heine însuși a fost greșit introdus și anume pentru a fi scutit de obligămîntul militar. Mărturisirile ce le face el asupra zilei nașterii sale sunt altfel multe. În *Memoriile* sale publicate mai întii în *Gartenlaube* din 1884, în scrierea sa autobiografică *Cartea Le Grand* și în fragmentele nuvelistice *Die Bäder von Lucca*, stabilește trei date diferite și produce în acest chip însuși cea mai mare confuzie între biografii.

Actul oficial pierdut fiind, discuția în jurul acestui punct rămîne de *lana caprina* și, drept orice altă orientare, ne servește constatarea făcută de Heine însuși: „*La chose la plus importante c'est que je suis né.*“²

Düsseldorf, orașul în care s-a născut Heine (aici s-a născut mai tîrziu și Conrad Thellmann, autorul mai multor romane sociale de valoare!) este capitala micului ducat Cleve-Berg. Între

¹ Cu ocazia aceea am scris în coloanele acestei reviste articolul *Cînd s-a născut Heine*.

² Un rezumat al polemicelor în jurul acestei chestiuni ne dă Karl E. Franzos în broșura *Heine's Geburtstag*, apărută zilele aceste la Berlin.

anii 1795–1814, anii copilăriei poetului, orașul se afla în mîinile atotbiruitorilor francezi. Stăpînirea franceză a fost excepțional de justă față cu toți locuitorii deopotrivă. Ea a introdus codul Napoleon și egala îndreptățire a tuturor confesiunilor, prin urmare și a evreilor, dintre cari și familia Heine făcea parte. În școalele din Düsseldorf se făcea educație franceză; profesorii erau partizani ai curentului enciclopediștilor francezi... (Vezi *Heine und das Düsseldorfer Lyceum* de dr. Julius Auerbach, în *Beilage zur Allgem. Zeit.*, 246 și 257 din 1899).

Amintesc toate aceste pentru că ne explică simpatiiile lui Heine pentru franczii și pentru instituțiile lor liberale, entuziasmul lui pentru Napoleon, cum l-a exprimat în *Cartea Le Grand* și în poezia celor *Doi Grenadiri*, această celebră apoteoză a patriotismului francez și a devotamentului față de împăratul erou (poezie cunoscută de noi în eminenta traducere a d-lui Ștefan O. Iosif). Mai ales activitatea literară ce a desfășurat la Paris ne-arată urmele adinci ce au lăsat francezii liberali în sufletul lui Heine. Sentimentele lui francezofile i-au procurat însă enorm de mulți adversari. Detractorii lui contemporani, în frunte cu faimosul denunciant Wolfgang Menzel, cît și actualii critici șoviniști germani l-au insinuat drept dușman al poporului german și condei simbriaș al francezilor. Treitschke, V. Hehn și Kirchbach, adversarii mai recentii ai lui Heine, își întemeiază recriminațiile lor pe *Scrisorile din Paris*, *Harzreise* și *Deutschland ein Wintermärchen*, scrieri în cari Heine a atacat stările politice și sociale din Germania, punîndu-le în comparație cu libertățile din Franța. Critica nepreocupată însă vede în procedul lui Heine, dimpotrivă, o nemărginită iubire față de germani, iubire în care el se împărțea cu generația „Germaniei junc“ și care se manifesta în lupta vehementă în contra reacțiunii politice și a degenerării literare de pe la sfîrșitul primei jumătăți a veacului acestuia. Forma poate n-a fost totdeauna distinsă: sarcasmul acela fără păreche, de care Heine se folosea în proză ca și în versuri. Fondul însă este pe deplin justificat. Heinrich Laube, cunoscutul dramaturg și fost tovarăș de luptă al lui Heine, care cunoștea iubirea pătimașă a acestuia față de tot ce era german, scrie o frumoasă apologie la adresa patriotismului lui german. „Niciicînd interesele germane n-au fost mai voinicește apărate ca de Heine în discuțiile ce le avea cu francezii — scrie Laube. La asemenea ocazii nime nu se putea îndoi că el are o inimă perfect germană“ (*Deutsche Revue*, 1887, p. 465).

Dar, în sfîrșit, eu socot că cea mai categorică dezarmare a tuturor detractorilor lui Heine este faptul că astăzi, după 44 de

ani de la moartea lui, întimplată la Paris, în 17 februarie 1856, cel mai popular poet, după cei doi mari clasici, Schiller și Goethe, este Heine. Versurile lui sunt răspindite în nenumărate ediții și au pătruns în păturile cele mai de jos ale poporului german. Numărul compozițiilor muzicale la versurile lui se urcă la 3000, între cari cele mai multe se datoresc compozitorilor Schubert, Mendelssohn, Brahms, Schumann și Rubinstein. De la palat pînă la cea din urmă colibă țărănească se cîntă aceste versuri, împrejurare ce ne dă, desigur, măsura cea mai justă a popularității poetului. Căci este oare posibil ca sufletul unui poet, care în acest chip incintă un popor întreg, să fi fost cîndva adăpostul urei și al disprețului față de acest popor? ... O imposibilitate psihologică!

•

Iată citeva amănunte din viața lui Heine.

În anul 1815 el intra în serviciul unui bancher din Francfort, pentru a se dedica carierei comerciale. Dar spiritul lui prea puțin se potrivea cu cel negustoresc. În loc de-a arăta interes pentru cariera căreia îl destinaseră părinții, Heine se ocupa serios cu lectura și studia mai ales obiceiurile coreligionarilor săi din acest oraș. Francfort — patria lui Goethe și a lui Börne — avea o mulțime de cartiere ovreiești, în cari dăinuia mizeria cea mai complectă. Stările acestor cartiere Heine le descrie mai tirziu în nvela satirică *Rabbi von Bucharadi*.

Din Francfort fu chemat de unchiul său bogat, Solomon Heine, la Hamburg, ca să conducă afaceri negustorești. Dar Heine se dovedi și aici neglijent, distrat, visător și în loc de negustorie făcu versuri și citea literatură. Era un spirit de elită, care cerea impetuos afirmarea sa pe un teren departe de îndeletnicirile prozaice ale familiei sale. În consecință, el trecu la altă carieră — se înscrise la Universitatea din Bonn ca student în drept.

Din timpul lui de „negustorie“ trebuie să fixăm un moment important, căruia îi datorim primele versuri — este dragostea lui față de Amalia Heine, copila unchiului său, Solomon. A fost acesta întiul amor al poetului, unicul amor sincer, profund și chinuitor, dar binefăcător pentru literatură, căci rezultatul lui a fost șirul frumoaselor *Junge Lieder* și al unei părți din *Traumbilder*. Amalia aceasta a fost fiica vrednică a tată-său, a avarului și realistului bancher, care a pricinuit multe supărări poetului. Ea se căsătorii la anul 1821 cu un negustor, iar sărmanul suflet de poet trecu atunci prin o grea criză. Și după ce se rocase, dete rost durerii și resignațiunii sale.

Întiile versuri ale lui Heine, deși greoaie ca formă, sunt dintre cele mai cu drag cetite. Toate sunt „in Honig getauchter Schmerz“, cum însuși Heine s-a pronunțat în o scrisoare către amicul său Goethe¹, sunt fărîmăturile primelor iluzii ale unei inimi încă fecioare și nu au nimic în sine din acea experiență de viață, din acea rafinerie de simțeminte ce i-au impus mai tirziu saloanele din Berlin și Paris și diferite curente sociale. Cu toate acestea însă deja în întiile poezii îl avem pe Heine întreg: cu fantazia uriașă („M-a speriat un vis bizar“...), cu fondul sarcastic („În vis văzui un om mic de statură“...) și, peste toate, întinsă ca un văl străveziu e poezia dulce a durerii și a vieții efemere. Amorul ce îl concepe ca o melodie frumoasă, care însă, isprăvindu-se, și se sfîșie inima în două îl consideră drept o veche poveste, care aduce nenorocire pentru cel ce figurează ca erou într-însa... Și însemnătatea acestor versuri consistă în faptul că, deși tratau tema atît de veche și obiectul cîntat tocmai atunci cu atita măiestrie de către divinii de la Weimar, repetat de marele cor al trubadurilor romantici — Heine a reușit prin talentul său a le da farmecul originalității...

Îndată după apariția primei colecții de versuri, Heine era decretat poet. Cînd se înscrise la Universitatea din Bonn, reputația lui era deja stabilită.

•

După două semestre petrecute în Bonn, unde ascultă cursurile de literatură ale lui Wilhelm Aug. Schlegel și E. Mor. Arndt, și mai ales, cursurile de estetică ale lui Delbrück, Heine trecu la vechea Universitate din Göttingen, iar în anul 1821 se înscrise la Berlin. Acest oraș era atunci capitala reacțiunii politice. Orice mișcare liberală, orice manifestație a presei era reprimată de cenzura severă și de faimoasa comisie de investigare a „*Bundes-tag*“-ului. Stările aceste de zăpușală politică și socială, cari dădeau atita material de gîndire sufletelor reflexive, au îndemnat pe Heine la scrierea *Scrisorilor din Berlin*, publicate într-un ziar din Westfalia și reproduse în operele lui complete, scrisori cari erau o critică violentă a curentelor ce dominau în politică și literatură și cari i-au atras în măsură simțitoare ura și persecuția cercurilor politice. Poezia lui „Berlin, Berlin, du grosses Jammerthal“... atît de răspîndită astăzi, datează din acest timp.

¹ Karpeles. *Biographie*, p. 28.

Dar cu toată cenzura și ordinele draconice ale poliției, în Berlin se făcea atunci multă literatură. Existau diferite grupări literare, romantști și realiști, goetheani și antigoeheani, cari în saloanele unor mecenai discutau chestiunile literare de actualitate. Un asemenea centru era și salonul talentatei doamne Rahel Levin, o amică a lui Goethe și soție a scriitorului Varnhagen von Ense, a aceluia care în 19 ianuarie 1822 a publicat întâia recenziune despre poeziile lui Heine în revista *Gesellschafter*. Spirituala femeie reușise a grupa în jurul său pe toți scriitorii mai de valoare. Frații Humboldt, Schlegel, poeții romantști Tieck și Chamisso, filologul Bopp și alții erau oaspeții ei. Cu ajutorul acestora, doamna Rahel se nizuia a restabili cultul în jurul lui Goethe, care în acest timp căzuse în dizgrația obștei pentru motivul că, în luptele de eliberare ale germanilor în contra francezilor, el rămăsese indiferent de triumfurile națiunii sale.

Aici, în această „Goethe-Gemeinde“ intra și Heine și, pentru a putea fi un folositor membru al cercului, el aprofundă scrierile lui Goethe, împrejurare ce contribui mult la dezvoltarea cunoștințelor sale literare și estetice în o bună direcție. Afară de scrierile lui Goethe, cea mai mare influență asupra dezvoltării lui a avut-o negreșit Rahel Levin. Iată cum un biograf descrie calitățile acestei femei: „Înzestrată cu mari calități spirituale, de o miraculoasă prudență și mărinimie, dar în același timp de o rară subiectivitate și patimă, Rahel Levin se afla vecinic între cele mai extreme paradexe: Goethe și Fichte îi erau polurile gândirei; aici era de cel mai aprins sentimentalism, și de altă dată de cel mai cald sentiment de moralitate; astăzi era ateistă încăpăținată și miine predica cu pasiune ascetismul și adevărurile creștine; adora femeia ideală și admitea în același timp emanciparea cărnii; egoismul și amorul se uneau deopotrivă în această femeie“...

Citind această caracteristică a femeii, în apropierea căreia Heine a trăit atita timp, e cu neputință să nu regăsim acolo aproape întreg caracterul lui.

Studiile sale universitare Heine le isprăvi în Göttingen, unde în 2 mai 1825 făcu examenul de *doctor juris*. Înainte de a obține însă titlul academic, el trecu la religia creștină — un moment asupra căruia ne vom opri puțin.

Trecerea lui la creștinism, fără îndoială, n-a fost făcută din convingere religioasă, ci exclusiv din motivul că legile germane nu-i îngăduiau, ca evreu, a face cariera de stat pentru care se

pregătise. Înceștinarea el o considera ca o simplă formalitate. Viața lui de pînă aci, la părinți, la liceu, în prăvălie, în diferitele societăți și, mai ales, în aceea a doamnei Rahel, îi făcuse imposibilă întărirea sa în o credință oarecare. Din cauza aceasta, evreii îl considerau pierdut pentru legea lor, iar creștinii nu-l primiră în comunitatea lor. Dar Heine rămase refractar pentru toate muștrările ce i se aduceau în chestie de credință și continuă a oscila între diferitele confesiuni. Ici făcea apoteoza creștinismului¹, colo a mozaismului, adeseori pe urmă combate și repudiază pe toate, după cum îl inspiră momentul. Caracteristică rămîne, cu privire la credința lui, frivola poezie *Testamentul*, în care ocură următoarea strofă:

Wem geb ich meine Religion
Den Glauben an Vater, Geist und Sohn?
Der Kaiser von China, der Rabbi von Posen
Sie sollen Beide darum losen...

Dar cu toate aceste frivolități, cari ocură în unele versuri ale lui și cari par a fi mai mult un răspuns brusc pentru recalitrantii dușmani ai lui, Heine este în dispoziții religioase mai abundent decit mulți dintre cei mai bogați poeți. În zeci de versuri și, mai ales, în *Ostsee-bilder* vedem cu cită evlavie sufletul de poet se închină înaintea puterii dumnezeiești. Numai, firește, nu putem ghici dacă acest suflet concepea d-zeirea în trei ipostazuri sau în forma monoteismului mozaic... Stăm și aici în fața mult discutatei probleme a raportului între religie și artă. Care este adevărta religie a artistului? Admite arta deosebiri de credință?...

Heine, care cu atita predilecție insista în scrierile sale prozaice asupra Naturei-D-zeu a lui Spinoza, poate este cel mai potrivit răspuns la aceste întrebări. Heine era artist, iar templul credinței lui, în care spiritele tainice i se confiau, era firea întregă. Natural, el o privea *sub specie aeterni*, cu toate podoabele ei efemere și totuși procreatoare. El iubea natura și i se închina cucernic, ca unei puternice dumnezeiri, cătră care o extraordinară imaginațiune îl transporta... Ei, și cine ca Heine a știut iubi și preamări natura cu toate armoniile și dezacordurile ei este prea aproape de divinitate, decit să fie socotit drept ateu.

În epoca vieții petrecută la Berlin, Heine a creat aproape tot ce e mai de valoare în scrierile lui. Iată în șir cronologic,

¹ Vezi poezia *Die Wallfahrt nach Kevlaar*, tradusă de Maria Cunțan.

după cum le găsim în ediția Elster, acele scrieri. Primele versuri au apărut în diferite reviste și, mai ales, în *Der Gesellschafter*. În anul 1823 a tipărit tragedia *Almansor*, jucată întâiași dată în 20 august 1823, pe scena teatrului din Braunschweig, însă fără nici un succes. A urmat tragedia *William Ratcliff*, care însă nici-cînd nu s-a pus în scenă, pînă ce un compozitor muzical contemporan i-a creat o încîntătoare muzică. Tot la anul 1823 a apărut în Berlin colecția de versuri *Lyrisches Intermezzo*, dedicată doamnei Rahel Levin. În scurte intervaluri au urmat apoi *Abhandlungen über Polen, Heimkehr* (versurile dedicate Amaliei Heine), *Reisebilder* și, în sfîrșit, în anul 1827, cununa producțiilor sale, *Dos Buch der Lieder*.

În aceste fiind dată măsura completă a lui Heine, să ne oprim mai pe larg pentru a o aprecia.

Care este fondul estetic în poezia lui Heine?

Adversarii lui, cari totdeauna au confundat personalitatea cu arta, au găsit în întreaga lui poezie cel mai bizar contrast; între altele, au văzut o neiertată antiteză în faptul că Heine, din fire romantist, a combătut în scrierea sa critică *Die Romantische Schule*, cu o vehemență rară, curentul romantist ce domina atunci în literatura germană.

Și, într-adevăr, răsfoind poeziile lui Heine, începînd cu *Vedemiile* și sfîrșind cu cele „postume“, ne face impresia că respirăm în o lume mai mult fermecată decît reală, în o lume perfect de romantică. Deja dintru început, poetul ne cîntă mereu de cerul albastru și de floare albastră, aceste simboluri ale romantismului, El își deplînge dragostea nenorocită ce-i deșteaptă dorul de moarte și nostalgia unor lumi eterice (*Der arme Peter, Die Weibe*). Florile-i șoptesc de dor și luna bălaie îl încinge cu fermecătoarea mreață a razelor sale. Preamărește și el trecutul, ca fiind superior prezentului, încărcat de tot felul de vițiuni. Și cine a cîntat mai mult ca Heine despre privighetoare, pasărea atît de dragă poezilor romantiști? Cine a făcut mai mult ca dînsul ca tot potîrul de floare să fie luat ca lăcaș al zinelor? În cele două tragedii, *Ratcliff* și *Almansor*, găsim chiar urme simboliste. Dar pe urmă admirabilele innuri despre mare, cari n-au părădit în literatura universală și cari toate poartă caracterul celui mai tipic romantism: dragostea dintre Poseidon și Amfitrita; despărțirea soarelui de lună; iubirea nemărginită scrisă pe bolta cerului; luna, „uriașa portocală“ și orcanul cu miile de glasuri furioase...

Da, Heine este și el fiu al curentului estetic ce domină, e romantist. Dar să distingem!

De întreaga ceată a ucenicilor curentului schlegelian, Heine este atît de departe, ca geniul de un fantast comun, ca omul sănătos de o stafie. În filipica sa împotriva romantiștilor, Heine a înfierat nebulozitatea și a proclamat seninul ca principiu estetic în poezie. El a combătut manierismul lui Tieck și Novalis, degenerarea romantismului în haosul fantastic pînă la absurditate. Fără a proclama însă realismul cras ca problemă fundamentală a artei, Heine a căutat o cale mijlocie între frumos și adevăr, cerul și pămîntul îi erau dragi deopotrivă și a voit — cum zicea însuși — să coboare cerul pe pămînt.

Brandes aseamănă pe Heine cu Rembrandt, a cărui pictură nu se distinge prin frumusețea coloraturei, ci prin lumina ce o aruncă peste întunerec. Un asemenea *luminist* ar fi și Heine, care, alungind fantasmalele adeseori ridicole ale romanticilor, deschide calea spre dezvoltarea liberă a artei senine.

Bleibtreu, un critic și poet de astăzi, în cartea sa *Revolution der Literatur* (p. 89), numește acest mod cum Heine concepe arta „subiectivitate în obiectivitate“, adică tendința de-a împreuna infinitul cu absolut efemera pasiune individuală.

Iată deci că între poezia lui Heine și a romantiștilor e o colosală deosebire. Realitatea și intuițiunea lipseau cu desăvîrșire din versurile anemice ale fantasticilor, pe cînd Heine nici-cînd, nici un vers nici un șir măcar n-a scris fără a-l fi simțit însuși. Toate versurile lui, din tinerețe pînă la ultimile suspine, scrise pe patul de moarte din Paris, Heine le-a simțit întocmai, cu alternarea aceea de suferințe și desfătări, cu intruparea principiului goethean: „*Himmelhoch jauchzend zum Tode betrübt*“... Și în contopirea aceasta armonică a lumii externe, a naturii cu individualitatea poetului găsim întreg farmecul, întreaga putere extraordinară de sugestiune a versurilor lui. Rolul deosebit al intuițiunei îl vedem în poeziile descriptive din *Nordseebilder* și tablourile de situație din *Bergidyllen*. Aici s-a văzut superioritatea lui enormă față de Matbison și Freiligrath, a căror poezie descriptivă, prin lipsa de intuiție și personalitate, e aproape întreagă lipsită de lirism și de căldură. Ei, și prin adevărul și intuiția artei sale, Heine a cucerit lumea, ce astăzi îl adoră.

Căutînd acum mijloacele de artă de cari s-a folosit, le vom găsi înainte de toate în *poezia populară*. De la Herder încoace se lucraser mult pe terenul studiului poeziei populare germane. Interesul pentru folclor tocmai în timpul lui Heine era mare. Atunci apăruse întîia colecție de versuri din popor, *Des Knaben Wunderhorn*. Și Heine le studie, le îndrăgi și le imită, imprimînd însă și acestora nota distinsă a individualității sale. *Loreley, Du bist*

wie eine Blume... Im wunderschönen Monat Mai și altele sunt apropiate de firea poeziei populare, încît dacă nu le-am cunoaște autorul, le-am atribui de-a dreptul poporului. Tot din poezia populară a împrumutat ușurătatea frazei, limba aceea atît de simplă în aparență și, cu toate astea, atît de poetică, care are un merit principal la popularizarea versurilor lui.

La acestea se adaugă forma. În privința formei, Heine a fost măestru epocal. Pînă la Heine cunoaștem două direcțiuni în forma versului german. Întîia se datorea lui Opitz, care a stabilit principiul silabelor accentuate și neaccentuate; a doua lui Schiller, care a găsit adevăratul ritm german, întemeiat numai pe silabe accentuate (Der Taucher). În timpul lui Heine mai exista un adept al lui Opitz, anume Platen, care folosea troheul și anapestul în strofele sale. Heine a insistat pentru forma germană proclamată de Schiller, dîndu-i însă și mai multă libertate și a reușit a asigura forma aceasta pentru toate timpurile. (Vezi: *Ich weiss nicht was soll es bedeuten.*)

O altă însușire a unei părți din versurile lui Heine este umorul. Umorul și ironia însă cari împreună dau versurilor lui un caracter particular, i-au stricat mult, zădărnîcînd mai ales impresia unitară. Este, desigur, curios a vedea, alături de poezia lirică de-o sfîntă cucernicie, frivolități pînă la cel mai înalt grad de pornografie și cum o poezie, care începe cu aerul sărbătorec al celui mai ideal amor, sfîrșește, de pildă, cu o apologie a... pulpelor.

Vom găsi însă și aici explicația.

Elster a comparat pe Heine cu un cavaler din evul mediu. Cavalerii aceștia, precum se știe, aveau cîte o dulcinee din clasa privilegiată, cîte o damă de onoare căreia îi închinau inima și cîntecele lor. Pe lingă ea însă, ei își mai țineau și cîte-o dulcinee de-a doua mînă, cîte o frumoasă de la sat, la sînul căreia căutau dragoste reală. „Hohe Minne“ și „Niedere Minne“ se numeau în „lied“-urile medievale aceste două categorii de amor, iar în limbajul nostru s-ar putea traduce cu „amor platonice“ și „amor practic“.

Poeziile lui Heine cari tratează amorul lui platonice față de Amalia Heine sunt, desigur, cele mai sublime creațiuni ale lirice germane. Dar șiragul de versuri către Kitty, Clarisse, Yolante și Marie... sunt răsfațate și senzualiste, adeseori din cale-afară cinice și triviale. Explicația psihologică a acestui fapt nu poate fi decît următoare: Heine a iubit o singură dată în chip ideal, pe Amalia Heine. Respins de aceasta, el a căutat a-și regăsi idealul în brațele altora. Negăsindu-l însă, el nu putea decît în

mod cinic să se pronunțe asupra acelor ființe cari, toate laolaltă, nu-i puteau reda idealul pierdut. Un lucru însă e mai presus de orice îndoială, că și în aceste versuri Heine a spus adevărul, s-a dat pe sine întreg cu toată a lui simțire, cu toate calitățile și defectele. Poate cea mai mare parte a originalității lui zace în aceste versuri.

În *Buch der Lieder* și în celelalte creațiuni ale lui Heine, înainte de a părăsi Berlinul pentru a trece la Paris, este dată întreaga lui mărime. Tot ce-a scris el după asta nu a întrecut nivelul arătat, afară doar de proza lui superbă, scrisă la Paris, care însă fiind scrisă într-un ton radical-opozițional și de absolută negațiune pentru germani, i-au procurat mulți inamici. Analiza tuturor acelor opere însă nu încapă în cadrul unui scurt articol aniversar, ci va forma cu altă ocaziune obiectul preocupățiunilor noastre.

D-L HASDEU DESPRE NOI

„Hassen auch die Geister?“

Într-un articol retrospectiv, publicat zilele aceste în *Epoca* din București, d-l Hasdeu își arată părerea sa, ca istoric, asupra rezultatului secolului ce expiră, întru cât anume se atinge de neamul românesc. Dată fiind personalitatea d-lui Hasdeu și mai ales poziția înaltă ce ocupă în istoriografia și literatura noastră, nu putem lăsa nerelevată părerea sa, întru cât ne privește și pe noi, românii de aici.

Iată cum d-l Hasdeu menționează pe „frații de dincolo“ în articolul său:

„Terminînd, declar că m-am mărginit cu tot dinadinsul a vorbi numai și numai despre regatul României. E permis unui francez, cînd îl preocupă organismul Franței, de-a nu avea în vedere Belgia cea franceză sau cantoanele cele franceze ale Helveției. Negreșit sunt legitime și foarte frumoase simpatiile și simfoniile între Paris, Bruxelles și Geneva, dar nu e deloc necesară solidaritatea politică între ele. Sub raportul exclusiv cultural, fără indoială, un Jean-Jacques Rousseau este o glorie națională a tuturor francezilor. *Al nostru al tuturor românilor este un Șincai*. Dar cînd un frate de dincolo va cere de la noi să împărțăm certele și patimile lor de acolo, sau se va apuca a ne invenina cu teoriile lui Schopenhauer, sau va pretinde a fi mai român, sau mai deștept decît noi ăștia, o! atunci să ne slăbească“.

Atît!

Numai în acest chip — în comparație cu Franța și cu fiicele ei — ne aduce d-l Hasdeu pe noi în conexiune cu evenimentele istorice din acest veac. Gheorghe Lazăr n-a existat pentru d-sa. Luptele noastre de la '48 nu înseamnă nimic. Școala națională din jurul lui Bărnuț n-are a face. Mișcările naționale și tendințele tot mai pozitive de unitate literară și culturală nu-l importă.

Tot ce privește raporturile noastre cu frații din regat se rezumă la pasagiul citat, în care ne apostrofează, ne dojenește, ne amenință chiar.

Involuntar mă întreb dacă acesta este Hasdeu, cel privit ca o glorie a românismului contimporan? Se poate o concepție atît de *strîmtă*, care, departe de a purta pecetea genialității, dar n-ar face cinste nici celui din urmă profesoraș de istorie română, să fie scrisă de autorul *Istoriei critice*?...

Noi știm că cel ce scrie istorie trebuie să se călăuzească de două principii sfinte: de obiectivitate și adevăr. Cel ce însă ne judecă pe noi după „certe și patime“, după „teorii schopenhauriene“ și după *revendicări departe de firea noastră*, n-are în vedere nici obiectivitatea, nici adevărul și comite o greșeală.

Și greșeala d-lui Hasdeu e evidentă. Iată în ce consistă. D-sa în realitate nu ne apreciază pe noi, ci pe o singură persoană, originară de aici, pe d-l Maiorescu. Oricine citește acest pasagiu vede că el se referă la numitul antagonist al d-lui Hasdeu, care desigur i-a pricinuit multă supărare, de care însă nu noi suntem de vină.

Acești doi frunțași ai României — unul ardelean și altul basarabean — au purtat o luptă îndelungată; unul luptă cu „ideal și sarcasm“, celălalt cu formulele reci ale logicei și ale spiritului practic. Basarabeanul a fost de obicei învins și acum e fatal ca, în imensitatea sa de orgoliu, să nu uite triumful d-lui Maiorescu. Îmi aduc aminte că ura basarabeanului a mers pînă în a declara că în politică preferă a vota cu socialiștii decît cu un Maiorescu. Și lupta aceasta — altfel infructuoasă — căci din ciocnirea celor doi munți n-au scăpărat schintei prea mari — d-l Hasdeu o ridică la valoarea de eveniment istoric și o tirăște în cadrul schiței sale retrospective asupra secolului.

Mare importanță, nu-i glumă, desigur mai mare ca misiunea lui Gheorghe Lazăr... Dar ce-am greșit noi să fim amestecați în ea? Ce-am greșit ca ura și veninul destinate *unuia*, să se verse asupra noastră a tuturor? E permis unui istoric să ne privească și să ne aprecieze pe toți prin prisma luptelor sale personale cu un x sau y?

D-l Hasdeu ar putea fi în măsură de a ști că d-l Maiorescu arareori a fost de acord cu frații săi de aici. În literatură, prin aplicarea teoriilor lui Vischer și Stuart-Mill, fără considerație la cauzele sociale și politice cari determinau singuraticile curente combătute cu atîta stăruință de dînsul, s-a pus în opoziție diametrală cu noi. Iar încît privește schopenhauerianismul, de care d-l Hasdeu are oroare, este de-a dreptul ridicol a-l socoti ca o

importație a noastră. Desfidem să ni se arate un singur publicist ardelean sau bănățean care să fi importat principii dizolvante în cultura și literatura din regat. Slavici? Coșbuc? Popovici-Bănățeanu? Vorbească colecția *Convorbirilor*! Prea suntem noi, cei dintre dealurile aceste cis- și trans-silvane oțărâți în luptă, decît să ne facem apostolii Nirvanei. Dar firește, și de optimismul *spiritelor* celor cu 17 lefuri de stat suntem departe. . .

Iată tot atâtea dovezi că d-l Hasdeu greșește și rău face că ne identifică cu rivalul său. Și ne doare că marele filolog și istoric ni se dezvelește atît de mititel, pretîndu-se la enunțiațiuni neîntemeiate și pornite din sentimente nepotrivite cu părerea ce o aveam despre d-sa. Ne doare că îl vedem în rîndul cîtorva scribi din presa internațională bucureșteană, în care mai deunăzi niște evrei se nizuiau a submina buna înțelegere între frați. Ceea ce face d-l Hasdeu nu mai e greșală politică — căci simțul politic i-a lipsit întodeauna — dar e și un păcat național. *Conștiința unității noastre etnice este o fulnică cucerire a acestui veac*, și cel ce vrea să o întunece în noi, prin ațîțarea urei și a neînțelegerii între frați, e un *nevrednic*, oricine ar fi, om sau spirit.

Altfel vorbesc spiritele de elită către fracțiunile neamului lor. Așa, de pildă, bătrînul Mommsen a vorbit și el anul trecut către conaționali săi germani din Austria. Dar nu i-a certat, nu i-a amenințat, nu le-a trimis picuri de otravă ca nouă magul de la Cimpina, ci cuvinte de încurajare le-a trimis, apel la luptă pentru îndeplinirea operei de unitate națională și culturală.

Dacă bărbaților noștri *mari* nu le îngăduie *micimea de suflet* să facă și ei astfel — „o, atunci să ne slăbească“, vorba d-lui Hasdeu.

HENRIK IBSEN: „CÎND NOI, MORȚII, ÎNVIEM“

Epilog dramatic în trei acte
Berlin, 1900. Ediția germană, S. Fischer

Nu este învierea biblico-creștină pe care Ibsen o simbolizează în noua sa tragedie; nu este acea înviere cătră care sufletele cuvioase se înalță și pe care ingerii cu glas de fanfară vor trimbița-o din înălțimea sferelor, pe cînd lumea întregă dintr-un haos va renaște cu toate ale sale podoabe și vietăți și cu o omenire curată, ce prin putrezire va fi ispășit păcatul Evei. Nu! Este o înviere a omului viu încă, a acelor ființe omenești cari, deși mai respiră rătăcind pe rotogolul acestui pămînt, deși se mișcă încă sub razele soarelui, au murit de mult, căci a murit o parte dintr-insele: credința, simțirea sau chiar inima întregă cu toată împărăția idealurilor. Grozăvia tragicului în paradoxul morților de vii și în momentul de înviere a lor la conștiință, am putea zice la conștiința deplinei fericiri — iată problema principală în noua operă a colosului norvegian.

Mortul lui Ibsen este un artist, sculptorul Arnold Rubek. Acesta a ajuns celebru prin *Ziua învierii*, o statuie reprezentînd o femeie ideală, ce se deșteaptă din somn, cu o față senină ca un cer zîmbitor. Perfecțiunea operei sale, sculptorul Rubek o datorește în mare parte modelului său, frumoasei Irene. E o plămuire comună acea statuie, un „copil“ sufleteș al amindurora. El i-a dat simțirea și desăvîrșirea artistică. Ea, mîndrele forme ale corpului și inspirația. Între artist și model în timpul creațiunei operei dăinuiește un raport psihologic care determină acțiunea și conflictul dramei.

Arnold Rubek admiră pe Irene așa cum admiră un chip ideal, cum își imaginează creștinul ființa Precistei, virgină preacurată. Nici un moment nu s-a gîndit a o coborî din cerul sublim, nicio-dată nu s-au deșteptat într-insul porniri animalice cînd o vedea înaintea sa în toată nuditatea frumuseței, nu, căci atunci ar fi zburat toată sfințenia, tot nimbul feciorelnic care înalță femeia

în ochii artistului. Și aceasta pentru că astfel înțelegea el arta ce avea să-l ridice la culmile înalte, în apropierea soarelui: ca emanând din fixarea modelului cu obiectivitate rece și din rezignare la raiul plăcerilor ce i se deschideau.

Irene însă urăște pe *artistul* în Rubek, care o idealizează numai și o socotește drept o ființă eterică, destinată a-i servi ca mediu la avintarea lui la apogeu, uitând că este femeie cu trup și sine. Ea iubește pe *omul* într-însul, pe omul absorbit de artist, care nu voiește să știe de pasiunile ce clocotesc mistuitoare în inima ei, de sensurile ei aprinse.

Ziua învierii, statuia, se termină și ei se despărțesc. Dar acum nu mai sunt complecți. Din amândoi o parte fusese întrupată în statuie. El își întrupase căldura și energia și toată puterea de concepțiune artistică, dar întrupase și sufletul ei și iubirea-i întreagă. „Ich gab dir meine jugendliche Seele, und stand da mit leerer Brust, seelenlos Daran bin ich gestorben, Arnold“, zise Irene. Într-adevăr, lăsând fiecare câte o parte dintr-înșii în statuie, în momentul despărțirii ei sunt morți unul pentru altul.

De aici înainte căile lor sunt diferite. Irene cutreieră o lume și e rece și nesimțitoare ca înconștienta somnambulă Trilby. Se arată prin teatre de varietăți. E admirată de mulțime. Se cunună cu un american, pe urmă cu un rus, dar nici aventurile, nici avuțiile din lume nu-i redau fericirea, nu o înviază din morți...

Arnold Rubek, ajuns la glorie, găsește pe Maja, o femeie iubitoare de viață reală, și o ia în căsătorie. Alături cu Maja însă, care era un suflet prea mic pentru a se urca cu dinsul pe muntele de iluzii, el nu-și redobindește viața. În el un dor s-a deșteptat de Irene și conștiința fericirii pierdute. Căci de când s-a despărțit de modelul său, el nu mai putea crea nimic, decât busturi cari toate purtau masca Irenei, dar în realitate nu voiau să fie decât o caricaturizare a omenirii — caricaturi, pe cari însă numai el, artistul, le vedea și simțea. Lumei nu-i păsa de simțămintele artistului, de ideile ce se ascundeau în dosul măștilor frumoase.

După câțiva ani, Rubek și Irene se regăsesc la poalele unui munte, în o stațiune balneară. E vară și natura invită la plăceri. Când Rubek revede pe Irene, ea e „moartă“ încă, e palidă, cu ochii rigizi, cu expresia durerii încropite pe față, e ca o stafie răzbunătoare, ce vine să-și reclame sufletul ce și-a jertfit. Ei se recunosc și tresar din moarte. Își recheamă în amintire timpul fericirii pierdute și un dor se aprinde în amândoi de-a învia din lunga toropeală. Regăsiți, acum vor să se avinte sus, sus pe culmea muntelui, unde lavina se desprinde, în apropierea fulgerului, în haina negurilor — și acolo, în sublimul loc să învieze deplin

și să soarbă acum fericirea ce-o lăseseră să treacă odinioară. Rubek devenise om, sau — cum zice Paul Schleuther, criticul lui Ibsen — artistul helenist se făcuse naturalist.

Găsindu-și pe Irene, Rubek redă libertatea soției sale Maja, care se desface de el veselă și se aruncă cu voluptate în brațele întiului bărbat ce-i iese în cale, proprietarului Ulfheim, un „vânător de urs și de alte dobitoace“, voinic și sănătos ca un țaran, un „Naturmensch“ urît ca un faun și numai potrivit pentru o femeie doritoare de plăceri sălbătice. E un tip admirabil acest Ulfheim din drama lui Ibsen.

Două perechi își stau față în față: Irene și Rubek, Maja și Ulfheim. Sunt două lumi disparate ce ne înfățișează autorul, e cerul și pământul, e idealismul și naturalismul. Cei dintii vor să-și clădească viața pe un munte de iluzii, aceștia alții pe pământul real, care singur oferă satisfacere pentru toate boldurile animalice și ca razem pozitiv mulțumirea și înconștienta. E colosal de evidentă superioritatea acestor *de jos* față de cei ce plutesc în atmosfera visurilor. Ibsen a mai cîntat încă o dată imnul naturii, apoteoza instinctului singur mîntuitor, cum a mai făcut-o în lungul șir al dramelor sale.

Sfîrșitul dramei e învierea. Dar ce înviere! Rubek și Irene urcă de fapt un munte. Acolo sus, în mijlocul nopții, ei vor să guste nectarul plăcerilor reale și dătătoare de viață. Dar firea se răscoală împotriva lor. E fulger și trăsnet, văzduhul e plin de minie. O lavină ce vine uriașă din virf de munte îi doboară și îi prăvălește. Atît a ținut viața lor, o clipită, plăcerea unei părechi de fluturi. Înviind, ei mor. Iar jos în vale, părechea fericită, Maja și Ulfheim, își cîntă doina fericirii pămîntești...

Acesta e, pe scurt, cuprinsul *Epilogului* — epilog într-o cît e considerat de însuși autorul ca sfîrșitul ciclului său de drame „moderne“, început cu *Nora*, și formează punctul de trecere la un nou gen de scriere, probabil la roman. În ciclul dramelor sale din urmă, simbolismul e nota dominantă și se pare că în *Epilog*, această notă a atins punctul de culminațiune. Într-adevăr, piesa e apocaliptică ca un oracul. Fiecare persoană, întreaga acțiune, „statuia învierii“, suișul și coborișul pe munte... sunt simboluri cari oferă material bogat esteticianului ca și filosofului, probleme și controverse a căror dezlegare, dată fiind natura lor extrem de mistică, nu este ușoară. Se pare că, în noua sa dramă, Ibsen n-a mai căutat un deosebit efect dramatic sau o extraordinară complicațiune scenică, ca în dramele sale revoluționar-naturaliste, ci exclusiv o înghetare de reflexiuni și teorii referitoare mai ales la artă, teorii subtile, cari sunt rezultatele îndelun-

gatelor sale experiențe. În *Solness* și *Borkmann* găsim deja crimpele de acest fel de teorii, aici însă pare că răsună întreaga teorie a naturalismului sau și acesta a fost un motiv de căpetenie ce l-a îndemnat a-și numi *Epilog* drama menită a servi ca cheie la înțelegerea celor anterioare.

Caracterul simbolic și punctul de vedere individual, atît de mult ieșit în relief în *Epilog*, fac ca el să fie comentat în modurile cele mai deosebite. Abia sunt patru săptămîni de cînd a apărut și criticii nu se pot înțelege în privința tendințelor acestei drame. Am înaintea mea criticile celor mai buni cunoscători ai lui Ibsen, a lui Schleuther, în *Neue Freie-Press*, a lui Brandes în *Die Zeit*, a lui Rudolf Steiner în *Das Magazin für Literatur* și încă citeva. Unul găsește că Ibsen arată aici abisul dintre viață și ideal, altul că e zugrăvită tragedia omului cu fondul din *Faust* și al treilea, că e tragedia artistului creator. Tot ca un fel de *Faust* este socotită această dramă și de către Ernst Heilbron, criticul de la *Die Nation*. O opinie mult îndepărtată de adevăr, pe care o citez numai din curiozitate, este aceea a unui critic anonim din *Kölnische Zeitung*, care vede în felul cum Rubek este înfățișat o luptă de exterminare declarată... sexului frumos. Și cite alte opinii nu vor mai urma încă în materia tilcuirii acestei drame, care mult timp va da de gîndit cetitorilor.

DUILIU ZAMFIRESCU: „POEZII NOUĂ“

București, 1899, Carol Göbl

Ne împlinim — deși puțin întirziat — datorința plăcută de cronicar, insistînd asupra noului volum de poezii al d-lui Duiliu Zamfirescu, volum anunțat altfel și de noi, însă foarte pe scurt, în unul din numerele precedente ale *Familiei*.

În raport cu valoarea sa literară, d-l Duiliu Zamfirescu la noi e prea puțin, prea de tot puțin cunoscut. Nici romanele, nici versurile d-sale nu sunt răspindite și cunoscute cum ar merita. Sunt aproape 20 de ani de cînd acest scriitor dezvoltă activitate literară și încă nu are locul ce i se cuvine în inima noastră. De vină însă nu suntem noi, cărora și gustul de cetire și cunoașterea valorii scriitorilor noștri ni se impune aproape exclusiv de către revistele de peste Carpați. Publicul nostru, care cu drept cuvînt ține să se orienteze din presa literară din București, ia de obicei de bani buni tot ce se scrie în revistele bucureștene. Cum însă se întîmplă — și se întîmplă consecvent — că în aceste reviste asupra unui autor se scriu păreri diferite și de obicei diametral opuse — publicul nostru rămîne sau greșit informat, sau absolut neorientat.

O pildă. Asupra versurilor d-lui Duiliu Zamfirescu s-a scris în presa din România destul, însă foarte diferit. Acela dintre noi care a cetit, de pildă, recenzia din *Noua revistă română*, fără a fi cetit mai întîi volumul de poezii, a primit desigur impresia că nu e vorba decît de un simplu epigon al lui Eminescu. Altul iarăși va găsi recenzii cari conclud că d. Zamfirescu este cel mai real talent poetic ce-l avem astăzi. Care este adevărul?

Iată aici o probă că niciodată să nu căutăm a ne face judecata numai după revistele bucureștene, cari au cusurul a vedea toate prin prisma grupărilor personale. Nu putem osîndi, cum face amintita revistă, pe un autor pentru că își publică lucrările sale în altă revistă. Nu putem să nu dăm atenția cuvenită d-lui Zamfirescu din pricină că scrie la *Convorbiri literare* și nu la *Noua revistă română*. Datoria noastră este să cetim pe autorul însuși,

în care caz criticele ne sunt de prisos și vom fi în măsură a da cezarului ce este al cezarului și a ne orienta noi singuri, fără considerație că cutare autor e pe placul domnilor Maiorescu și Dragomirescu sau al domnilor Gherea și Motru. Critica noastră să ne fie autorul însuși, care este unicul izvor autentic.

Și cit de elocvent vorbește pentru sine d-l Zamfirescu o probează următoarele strofe din una din *Poeziile nouă*:

Fluture, fluture, fluture,
Aripa vântul și-o scuture,
Craiule tinăr al florilor,
Crainic al zorilor,

Du-mă prin lunci, unde soarele,
Bînd dimineța izvoarele,
Merge nuntaș, iar tu ginere
Florilor tinere.

.....
Musce-te-ar dragostea, fluture,
Friguri de dor să te scuture,
Plinge-te-ar roua cu zorile,
Rîde-te-ar florile...

Cine va citi aceste strofe, desigur nu va lăsa din mîini volumașul de poezii, ci-l va citi pînă la sfîrșit, dînd astfel de mai multe mîrgăritare, la cari cu drag se va opri.

Va găsi în acest volum versuri pătrunse de un profund sentiment național, care se manifestă în invocarea trecutului glorios și în arătarea pericolelor de cari este amenințată națiunea noastră prin invaziunea elementelor străine. Poeziile *Bucovina* și *Invecitivă*, prin cari trece duhul eminescian, *Unde ești tu, Tepeș Doamne?* și poezia *Buzescu* sunt tot ce s-a scris mai frumos în acest gen în timpul din urmă. Și mai ales nouă — celor atît de oropsiți și de dezorientați politicește, celor blazați și aproape demoralizați naționalicește — ne vine ca un balsam întăritor a mai citi versuri ca:

Alei, Doamne, dă de frînge,
Frînge-i de la brîu,
Că noi plugurile-om strînge
Și-om mai semăna prin sînge
Ghindă-n loc de grîu!

Firește că e ușor de înțeles pentru ce asemenea versuri de o rară vînjoșie și de curat naționalism, ca *Invecitiva*, să nu placă multora, mai ales aceluia cari vor să tîrască cu orice preț ideale sociale în tînăra noastră artă și literatură. Poetul ridică aici puternic glas de protestațiune împotriva aceluia „bătuți de vînturi”, cărora tot ce poporului nostru îi este mărș și sfînt lor le pare bun de zeflema, și iață cum îi apostrofează:

La voi un panglicar e dat
Ca tip de bărbăție,
Și-un calambur mai admirat
Decît o poezie.

De-aceea voi vă închinați
Sarcasmului și urei,
Cu sufletele de pirați
Și gîndu-n cerul gurei.

Sunt rane vechi cari ard în o parte a corpului nostru național. Poetul le vede, le simte, le dezvelește. E posibil ca cei vizați să nu reageze?

Dar nu mai puțin ne interesează genul romantic, în care mai multe din poeziile d-lui Zamfirescu sunt scrise. Remarcăm *O noapte în pădure* și *Luna*, cu următoarea frumoasă strofă:

Lună, lună gînditoare,
Înflorită ca o floare,
Pe pustiul vîntului,
Paznică pămîntului...

În aceste se observă evident imitația poeziei populare. În genere, în întreg volumul se simte cum poetul tînde a se apropia de forma, limba și subiectele poeziei populare. (Vezi *Turturica*, p. 16, imitată după Văcărescu.) Dar tendința aceasta, unde nu reușește, dă versurilor o nuanță neobicinuită, aproape bizară, așa cum astăzi o caută numai poeții decadenți, cărora d-l Zamfirescu, desigur, nu aparține. Așa întîlnim în poezia *La un model* (p. 11) șîrul popular:

Foaie verde foi uscate

alătura cu:

Chiparoșilor din vale

sau cu:

O marmoree icoană.

S-ar părea că autorul anume tinde a uni și potrivi stilul clasic cu forma populară și a alcătui astfel un stil (sau formă) de *renaștere*, ca în strofa (p. 19):

Unde ești, în care floare
Clîpa ta nemuritoare
Și-a luat ființă nouă?
Care plantă
Elegantă
Poartă sufletu-ți în rouă?...

Nu știu dacă de fapt intenționat cultivă această manieră, sau e numai o stare de tranziție definitivă la forma populară. În tot cazul e apariție interesantă.

Dovadă că d-l Zamfirescu nu e stăpîn numai pe formă și limbă, ci dispune și de un fond distinct de idei, sunt versurile de cuprins filosofic, contemplațiunile *La mormintul lui Shelley* și *Palinodie*.

În rezumat, noul volum de poezii al d-lui Zamfirescu prezintă mult interes și constituie un câștig real pentru literatura noastră. Că are și defecte, e natural. Și la care poet nu le-ai găsi? Așa e o scădere esențială în deasa folosire a cuvintelor în înțeles străin de acela care-l au („foșnetul undelor“...). Nu mai puțin jignesc licențele poetice la modificarea cuvintelor uzuale. Comparații și imagini forțate încă se găsesc și supără. Dar în schimb, găsim compensație deplină prin calitățile cele bune inerente *Poeziilor nouă*.

S-A ÎNCHIS CAMPANIA ÎN CHESTIUNEA NAȚIONALĂ ?

Presa conservatoare din București a făcut în decursul discuției asupra chestiunii „rentei“ de la Brașov câteva mărturisiri, pe cari, în interesul adevărului și spre orientarea noastră, trebuie să le reținem și comentăm.

Astfel în fruntea ziarului *Epoca*, din 30 ianuarie, găsim un comunicat cu litere distincte, care începe astfel:

„În ședința de azi a camerei se va închide una din cele trei campanii mari ce s-a purtat în secolul XIX în țara românească: campania de aproape zece ani în chestiunea națională“...

Iar peste două zile, la 1 februarie, același ziar anunță în primul său articol următoarele:

„Și acum s-a încheiat cu bine și pentru totdeauna chestiunea școalelor române, acel episod în chestiunea națională, agitată în vremuri de liberali“...

Mărturisiri de felul acesta, în cari se constată cu aplomb că, prin votarea rentei, s-a rezolvat însăși chestiunea națională, sau cel puțin un episod important din aceea — s-au scris mai multe. Și însuși oficialul *Timpul* pare a identifica afacerea școalelor de la Brașov cu chestiunea națională, căci iată ce scrie în numărul său din 12 februarie:

„Chestiunea românilor din Transilvania, din care face parte incidentul suprimării rentei școalelor de la Brașov, este o ghiulca care va atrîna greu de organismul partidului liberal...“

Aceste categorice mărturisiri, cari nu sunt izolate și nici n-au apărut în ziare de-a doua mînă, ci în formă de comunicate cu caracter de oficialitate, ne fac a stărui asupra lor.

Stăm aici, evident, în fața unei noi concepții a chestiunii naționale. Organele unui mare partid din regat au meritul de a o fi născocit și dat în vileag. În înțelesul acestei concepțiuni tot ceea ce numim noi „chestiune națională“, întreaga mișcare a românilor de bine de pretutindeni s-a învîrtit numai în jurul diferendului dintre efortii din Brașov și guvernul român, învîrt

acest diferend odată dispărut, s-a luat de la ordinea zilei și chestiunea națională și încă cu adausul „pentru totdeauna“.

O concepțiune atît de bizară, care deplasează și bagatelizează o chestiune atît de mare, ne-a surprins și ne-a atins cît se poate de neplăcut.

Știam noi că zace în firea și temperamentul ziaristilor și al unui număr oarecare de politicieni dintre frații noștri din regat, de-a nu aprofunda chestiunile în cari se pronunță. În special chestiunea națională de prea puțini a fost studiată din temelie, lucru ce ne-a fost dat prea adeseori să-l simțim. Dar nu ne încumetăm a crede ca directorii și inspiratorii celor două ziare amintite să nu știe care este miezul revendicațiunilor noastre naționale, care este motorul luptelor noastre, al acelor lupte cari au avut un ecou atît de puternic și la frații din regat. Nu, nu îndrăznim a presupune că bărbații cari conduc un partid de guvernămînt să nu fi petrecut în atențiune și cu interes național desfășurarea evenimentelor în sinul nostru în acești din urmă zece ani.

Iar dacă acei bărbați au făcut aceasta, dacă au urmărit cele ce s-au petrecut aici, ei au trebuit să observe că, nici în programul nostru național, nici în conferințe, nici în Memorand sau în alte proteste, nicăieri afacerea „rentei“ din Brașov n-a fost ridicată, n-a fost cunoscută. Niciicînd această afacere n-a constituit o chestiune națională, sau măcar un „episod“ în cadrul acelei chestiuni.

Astfel fiind, trebuie să ne întrebăm mirați: pentru ce frunțașii conservatori au atribuit acestei afaceri — de natură absolut privată, națională numai intru cît în amîndouă părți interesate erau români și ivită numai acum de curînd, într-un timp de absolută stagnațiune a luptelor noastre naționale — pentru ce i-au atribuit străinul caracter al „chestiunii naționale“? S-ar părea că cu scop de-a țese o aureolă în jurul pretinsului succes la aranjamentul făcut cu guvernul maghiar în afacerea „rentei“. S-ar părea că s-a căutat și inventat acest pompos titlu de glorie pentru a acoperi cu el partea obscură a „succesului“ — procedeu impus de interesul partidului și al guvernului. În realitate însă nu este numai atît.

Căci ziarele amintite nu se mulțumesc numai cu constatarea „succesului național“ — cum au făcut, de pildă, ziarele guvernului maghiar tot în cazul acesta — ci merg mai departe și declară în mod oficial că acum, odată cu acest incident, s-a închis pentru totdeauna însăși chestiunea națională în Țara Românească. Totodată acele ziare grăbesc a se degaja de orice „complicitate“ în luptele naționale din cei din urmă 10 ani și a ingrămădi *acuze*

împotriva celor ce au condus „una din cele mai mari campanii ale veacului al XIX“.

Și iarăși ne întrebăm mirați: pentru ce atîta aversiune și atîta lepădare de sărmana chestiune națională, atîta zor pentru închiderea ei? Pentru ce atîta înverșunare împotriva acelor cari timp de 10 ani au susținut-o? Este oare, conform noii concepțiuni, o rușine pentru un partid politic de a contribui la dezlegarea unei chestiuni care privește pe un neam întreg? Și în schimb este un titlu de glorie, o fală, de a sta la o parte și a-și spăla mîinile ca Pilat?...

Să căutăm o explicație.

Cui nu i-a bătut la ochi că în timpul în care în București se milita „pentru închiderea chestiunii naționale“, la Budapesta dl. Szell a cucerit aplauzele unanime ale camerei maghiare prin anunțarea unei declarațiuni a guvernului român? În acea declarație guvernul român *se obligă solemn*, a nu mai sprijini nicicînd și sub nici o formă școalele române din Ungaria. Nexul causal între convențiunea celor două guverne, privitoare la încetarea ajutorării școalelor noastre și între declarațiunea ziarelor guvernului român, privitoare la încetarea chestiunii naționale, este, credem, destul de evident. Îngroparea *ex cathedra* a chestiunii naționale de către ziarele guvernului român concordă perfect cu promisiunea acestuia depusă în mîinile guvernului maghiar și ne explică și motivul pentru care o chestiune de subvenționare a unei școli se identifică cu întreaga chestiune națională, în momentul cînd se declară de „închisă pentru totdeauna...“

Nu vom scruta motivele politice cari au determinat pe frunțașii din regat la asemenea enunțațiuni, căci ne-am ferit consecvent a *critica* politica guvernelor române. Dar, intrucît ea atinge în primul rînd chestiunea națională, avem dreptul a ne spune părerea noastră și aceea este că noua „concepție“ arătată mai sus este o *erezie* periculoasă.

Adevărul *trebuie* să fie tocmai contrarul de la ceea ce afirmă oficialele conservatoare. Campania în chestia națională nu s-a închis și nu se va închide niciodată pînă ce aspirațiunile noastre naționale nu vor fi satisfăcute. Atîrnă numai de noi ca ea iarăși să ajungă la diapazonul de odinioară. Și dacă noi, luptătorii de aici, vom reuși a ne face stăpîni pe noi înșine, delăturînd micile

patimi și neînțelegeri din rîndurile noastre; dacă noi vom rein-
cepe lupta cu vechea virtute — suntem hotărît convinși că vom
găsi același sprijin cald al fraților de bine, același entuziasm
care chiar în luptele noastre falnice din cei din urmă zece ani
ne-a fost reazimul moral, *cu care ne mîndrim în fața istoriei*. Noi
n-am luptat și nu luptăm pentru interese locale cum e, de pildă,
susținerea unei școli sau a unui guvern, ci pentru interesele unui
neam întreg și în consecință, neamul întreg ne va și sprijini și va
lupta cu noi, pînă ce vom ajunge la izbîndă desăvîrșită.

• Deci afirmăm că nu poate fi încă închisă „campania“ în
chestia națională.

CURRENTUL ANTITRANSILVĂNEAN

I

Conștiința unității de rasă este una dintre cele mai mărețe
cuceriri a popoarelor în veacul al XIX-lea. Ea s-a deșteptat în
chiar toiu mișcărilor revoluționare din zorile acestui veac. Cînd
Napoleon dărîma granițele dintre singuratecele țări și liniile de
demarcațiune dintre popoare; cînd deosebirile de rasă erau ame-
nințate a fi șterse de principiul cosmopolitismului napoleonist,
conștiința individualității etnice s-a ridicat ca o reacțiune firească
și a izbutit în sfîrșit a triumfa asupra principiului distrugător.

Cît de lent lucrează însă această conștiință o probează mai
ales procesul ei de evoluțiune la germani. De la Napoleon pînă
la întemeierea marelui stat german prin Bismarck și Wilhelm I,
la 1870, cîte sfortări, cîte lupte, pentru închegarea atîtor stătulețe
într-un întreg! German cu german se ura și se prigonea; frați cu
frați purtau între sine crîncen război de exterminare — pînă ce
a putut să biruiască ideea cea mare, propagată cu viu grai de băr-
bați politici luminați și în scris prin literatură, care întotdeauna
își are rolul său principal la validitatea ideilor mari și salutare.

Istoricul german Treitscke, căruia asemenea îi revine un merit
considerabil pentru promovarea ideii de unire a rasei germane,
ne povestește un caz personal, dar foarte caracteristic, despre
greutatea ce întîmpina această idee. Tatăl său, bătrînul Treitscke,
era funcționar de stat în Saxonia și din motive de patriotism local
era mare adversar al ideii de contopire a provinciilor germane
într-un singur stat. Iar cînd fiul Treitscke a scris celebra sa istorie,
în care face apel la toate țările germane de a se uni sub sceptrul
Prusiei, bătrînul a izbucnit în plîns și a voit să izgonească pe fiul
său din casă, ca pe un rătăcit, care nu ține la patria sa. . .

Atît erau de înăsprite raporturile, atît de opuse curentele
nunai cîțiva ani înainte de săvîrșirea operei de unire, incît e de
mîrat cum a putut învinge geniul poporului.

Dar prin crearea marelui stat german, ideea unității de rasă nu și-a ajuns încă ultimul grad de evoluție. Ea continuă a se dezvolta, bifurcându-se în două direcții: una spre unitatea politică a tuturor germanilor din centrul Europei, care și-a găsit expresia în noțiunea pangermanismului, și alta spre unitatea culturală. Amândouă însă, deși se sprijină reciproc și nu mai par a fi utopice, progesează foarte încet. Deosebirea de vederi politice și chiar de cultură națională între germanul austriac și cel prusian este și astăzi destul de mare pentru a prevedea că procesul de unire va trebui să treacă încă prin veacuri întregi și să învingă multe obstacole.

La rasa latină același sentiment de unitate s-a deșteptat însă cu mult mai palid și mai puțin lucrativ ca la rasa germană, rămânând aproape exclusiv în domeniul culturii.

Conștiința obârșiei comune a apropiat între sine popoarele latine, îndemnându-le la o conlucrare culturală și în special de a se interesa de frumusețile comune ale limbii. O dovadă a acestor tendințe a fost *Felibrigul* și o strălucită apoteoză a lor este *Cintecul gintei latine* al bardului de la Mircești. Astăzi însă — afară de Frédéric Mistral, dulcele poet care pe plaiurile provențale visează o împărăție latină — toată conștiința unității de rasă la popoarele latine se reduce la marginile strict internaționale, sau cel mult la câteva manifestațiuni platonice pe la diferite congrese, în cari din cînd în cînd se mai accentuează ușor de tot ideea unității rasei latine.

La poporul nostru românesc, conștiința unității naționale a fost deșteptată de învățații transilvăneni Șincai și Maior. După ei a dus ideea marele apostol George Lazăr și a sădit-o în pămîntul fertil al României.

Epoca în care s-a afirmat mai puternic au fost anii de la mijlocul acestui veac, căci atunci, prin mișcările sociale și literare, a străbătut în toate părțile poporului român de pretutindeni. A urmat întiul act al acestei conștiințe: unirea politică a principatelor române la anul 1859. La anul 1867 s-a făcut apoi falnicul pas către unitatea culturală a tuturor românilor, prin alcătuirea unei instituții comune, a Academiei Române. Prin aceasta orice limită între poporul român, politiceste despărțit, din punct de vedere cultural a încetat a mai exista. Între anii 1892 și 1894 s-a manifestat apoi solidaritatea noastră națională, în care un moment important a fost și apariția „Ligei culturale pentru unirea tuturor românilor“...

Astfel că la sfîrșitul veacului al XIX-lea unitatea noastră națională și culturală se părea a fi completă și pusă pe baze solide,

ajunsă la un grad nemaiațins în istoria poporului român atît de bogat în lupte fratricide.

Ideea unității politice adevărat că n-a găsit intrare în conștiința noastră. Așa-zisul „daco-românism“ este lansat de adversarii noștri din cauze bine cunoscute. Nici cei mai temerari politicieni sau istorici români de astăzi nu-l susțin sau îl socotesc cel puțin ca intempestiv. Motivele rezidă în convingerea generală că pentru a crea un stat unitar român suntem un popor prea mic, iar pe de altă parte, unitatea politică nu este nicidecît o necesitate imperativă pentru a ne putea dezvolta în direcție culturală și națională, adică în cele două direcții cari condiționează viitorul unui neam. În marginile teritoriale de astăzi și în raporturile de reciprocitate la cari au ajuns toate fracțiunile poporului nostru, acea dezvoltare poate să se efectueze în mod unitar, renunțînd chiar cu desăvîrsire la ideea unității politice.

Iată deci formula noastră de operațiune fixată, așa cum s-a cristalizat ea după frămîntări și muncă comună de un veac. De aici trebuie să pornească toate faptele noastre în viitor. Dar spre acest scop ea trebuie susținută și apărată împotriva tuturor pericolelor ce se ridică împotriva ei.

II

Cari anume pericole pot să amenințe cu întunecare acea conștiință, care trebuie să fie temeliala viitorului nostru?

Întiul pericol există inerent firii noastre. E o însușire proprie românului de pretutindeni, un defect ce se numește „patriotism local“, o tendință inconștientă spre diminuarea unității, spre secesiune. Cu stăruință și preocupățiune adeseori ridicolă și demnă de popoare încă primitive, ținem la provincia în care ne-am născut și nu suntem accesibili pentru o noțiune mai largă și mai ideală a „românismului“. De aici pornirea spre separare. De aici grupări peste grupări, reprezentînd fiecare interese provinciale deosebite. De aici noțiunile de munteni, moldoveni, ardeleni, bănățeni. De aici, în sfîrșit, chiar subdiviziunile în proverbiala zicală: „Nu-i român ca bănățeanul, bănățean ca lugojanul, lugojan ca“... etc., și în felul acesta continuă procesul de selecțiune, pînă ce din întreg poporul iese doar un singur român adevărat...

Vechile lupte între frați reapar din cauza acestei tendințe, aici pe față, aici arzînd ca jarul sub spuză. Fiecare provincie își are prerogativele și revendicațiunile sale. Unii sînt mai naționali, alții pretextează a vorbi o limbă mai curată. Și în cite hărțuieți

toate, se face singe rău și se caută pricină, încît în felul acesta se distruge adeseori ce timp de un deceniu cu multă greutate se zidise în direcția bunei înțelegeri. În urma acestei firi a noastre se pare că am fi osîndiți la o lungă muncă de Sisif.

Aceste certuri, în cari apoi se dau pe față de la cele mai nobile pînă la cele mai josnice pasiuni, se ivesc totdeauna atunci cînd din sînul poporului răzlețit *lipsește o idee mare și conducătoare*, de cîte ori se pierde din vedere, *că toate fracțiunile poporului au un singur ideal*.

Teoria undulațiunii culturii la diferite popoare ne învață că, după orice epocă de avînt, în care se cheltuiește o mare parte a energiei organismului etnic, urmează o epocă de decadență. Este epoca realistă, în care interesele se abat de la ținta cea mare ce le-a unit și se schimbă în interesele egoiste, individuale. O asemenea epocă de decadență este apoi prielnică sfișierilor interne și poate să slăbească un popor pînă la o completă destrămare.

Un alt moment potrivnic unității noastre de rasă îl alcătuiesc elementele streine cu cari trăim împreună. Nu vom insista nici asupra maghiarilor, care cu teroare și chiar cu legea în mînă vor să ne dezmembreze din corpul nostru etnic. Raporturile noastre cu maghiarii sunt destul de clare. Datoriile noastre de îngrădire împotriva lor sunt foarte precis stabilite. Știm că avem de-a face cu un adversar fățiș, declarat, cu un adversar istoric. Asaltului îi răspundem cu defensivă; acțiunii lui cu reacțiunea. După primejdia constatată, care în acest punct amenință românismul, ne dăm perfect seama și nu mai e nevoie să o relevăm.

Din nefericire însă o droaic de alte elemente streine mai amenință tendințele noastre de *unitate națională și culturală*. Acest pericol încolțește în chiar regatul român și nu este cu mult mai puțin însemnat decît chiar pericolul pe care-l constituie maghiarii. [...]

Tactica acestor elemente străine — cari nouă, românilor de aici, ne sunt cunoscute mai mult din scrierile lui Eminescu — se observă consecvent. De cîte ori un curent puternic și ideal ne unește pe toți românii la un loc, ele tac pitulate sau cel mult simulează o afecțiune, pentru a nu fi o notă discordantă. Așa au făcut pe timpul ultimelor noastre mișcări naționale. Cînd însă ne găsim în o epocă de puțină coeziune, elementele străine ies la iveală, se pornesc pe pescuite, încearcă muncă de șobolani, o subminare a bunei înțelegeri între noi. Străinii ațîță pasiunile asmuță pe unii împotriva altora, îndepărtează pe români de la îndatoririle lor naționale și tind a perverti cele mai elementare principii de cari se leagă viitorul nostru comun.

Astfel se întimplă acum și prevedem că încă multe supărări o să vină pe capul nostru din pricina acestor străini.

Tot ei mai sunt apoi și canalul prin care se strecoară un alt pericol: *cosmopolitismul*. Străinii au produs prin ziaristică și literatură un curent de veleități internaționale în România. Dată fiind libertatea presei pe de-o parte, nemulțumirile agrare pe de alta, acest curent va continua a rămîne un pericol capital pentru interesele românismului, dacă străinii nu vor fi puși de timpuriu la carantină.

Și va mai fi amenințată conștiința unității noastre totdeauna atunci cînd *conducerea poporului*, la noi, în regat, sau în oricare altă parte, va fi pusă în mîni nechemate. Cînd se întimplă — și cărui popor nu i se întimplă? — ca neputincioși, speculanți sau șarlatani să pună mina pe cîrma politică și națională; cînd conducerea culturală incape pe minile unor obscuranți și agramați, evident că nimeni din acest soi de diriguitori ai destinelor unui popor nu se va putea avînta pînă la adevărata concepțiune a ideii unității de rasă.

Afirm din capul locului că, fiind noi acum în o epocă de decadență, toate simptomele pericolelor arătate s-au ivit în mod pronunțat în mai multe părți ale românismului. Și certurile s-au ivit. Și străinii și-au arătat colții. Și cosmopolitismul se resimte. Și diriguitorii poporului nu sunt la culmea chemării lor.

A fi impasibil față de asemenea pericole și a le retăcea înseamnă a fi inconștient de greutatea principiului unității de rasă.

III

Nimeni nu mai poate tăgădui că astăzi există un curent agresiv împotriva ideii conducătoare despre care am vorbit, că acest curent este deja foarte accentuat și că el a pornit din chiar gremiul neamului nostru, din România. Acel curent se manifestă în o atitudine ostilă nouă, transilvănenilor — înțelegîndu-se sub „transilvăneni“, în accepția convențională a fraților din România, românii din statul ungar în genere.

Cauza acestui curent suntem în primul rînd noi înșine. Cît timp noi, românii din statul sft-[lui] Ștefan, ne aflăm la locul nostru de apărători ai românismului periclitat; pînă ce luptele noastre naționale erau date cu vigoare, exista un ideal care — desigur nu numai în aparență, ci de fapt — ne unea pe toți; aveam cu noi sentimentele bune ale tuturor românilor, iar adversarii unității noastre nu puteau nici crîcni. Îndată ce luptele noastre

au apucat-o spre declin — și încă fără a fi ajuns la vreo izbândă potrivită — adversarii noștri s-au ridicat puhoi și și-au început acțiunea.

Curentul s-a început prin șoapte, colportate de acești adversari. Șoaptele de tot felul au avut darul de-a produce o nemulțumire împotriva noastră. Nemulțumirea s-a arătat mai întâi prin încetarea subită a entuziasmului pentru cauza noastră națională și prin trecerea bruscă la indferentism; s-a prefăcut apoi în nedreptățiri și acuzațiuni și din acuzațiuni în injurii, da, în injurii. Toate acestea nu numai la adresa noastră, a transilvănenilor de-acasă, ci mai ales în contra aceloră dintre noi cari trăiesc astăzi în regatul român, fie ca cetățeni recunoscuți, fie ca simpli români.

Reproducem aici un fragment din o scrisoare a unui amic al nostru, stabilit în București, în care iată cum caracterizează numitul curent:

„Aici în țară, în cercurile politice (acum conservatoare), cît și în opinia publică, s-a produs un curent puțin amical transilvănenilor de aici și de-acasă. De luptele voastre — poate chiar pentru că nu luptați ca mai înainte — *nu se mai pasionează nimeni*. Ardelenii de aici, profesori, funcționari, comercianți etc., *sunt priviți cu ochi răi*. Postulanții ardeleni sunt *respinși* și îndrumați să se întoarcă acasă. . . E, firește, de prisos să vă spun că cei ce agită acest curent sunt *ovrei și alți străini*, cari profită de zăpăceala generală. Și e trist că se găsesc *o seamă de bărbați politici cari se lasă seduși de acest curent*. . . Chestiunea trebuie studiată și expusă și un remediu trebuie căutat, pînă nu va fi prea târziu.“

Astfel ne scria amicul nostru mai astă-vară. Afirmările lui ni se păreau exagerate, dar, rînd pe rînd, ne-a fost dat să ne convingem că sunt adevărate.

Peste puțin timp ne-a sosit adecă știrea din București că d-l ministru al domeniilor, Nicolae Fleva, a respins pe patru ardeleni de la posturile de copişti. Cazul este cunoscut cititorilor noștri încă din iulie 1899.

Ziarul conservator *Epoca*, răspunzînd ziarelor liberale cari luaseră apărarea celor patru tineri, motiva în numărul său din 20 iulie procedeul d-lui Fleva în chipul următor:

„Ziarele liberale înjură surugește pe d-l N. Fleva, ministrul domeniilor, pentru că la un concurs ținut la acel departament pentru ocuparea unor posturi de copişti, n-au fost admiși niște tineri *străini, deși de origine română*. Amintim, că pentru ca să

ocupi o funcțiune publică în România trebuie să fii cetățean român sau naturalizat“ . . .

Iată aici curentul izbucnit și adus intiiasi dată în publicitate.

În procedeul d-lui ministru Fleva și în motivele invocate se stabilește o teorie nouă, care răstoarnă un *principiu tradițional și pînă acum respectat*. *Niciodată ardelenii n-au fost socotiți de „străini“*, în înțelesul acesta; niciodată n-au fost înlăturați din funcțiuni publice în România în temeiul unui asemenea pretext. Teoria d-lui Fleva, că ardelenii ar fi pentru România „*străini, deși de origine română*“, este aproape identică cu aceea a maghiarilor, în înțelesul căreia suntem socotiți „*oláh ajkú magyarok*“, adică „*maghiari cu buze valahe*“ . . . Și iată-ne astfel „*străini*“ înaintea maghiarilor, „*străini*“ înaintea unor frați din România — „*străini*“, *noi* cei mai băștinași români de pe urmele gloriosului trecut al neamului nostru !!

O asemenea teorie periculoasă fiind, n-o putem lăsa fără reflexiune. Adevărul este că nu numai istoria sau tradiția este aici contrazisă, dar chiar și constituția României, votată la 1866 de oameni luminați. Spiritul acelei constituții — din care d-l Fleva și-a scos noua teorie a românismului — este foarte larg și nu face deosebire între români, ci *numai între români și străini de rasă*. Așa, de pildă, în articolul 10 din constituție, care începe cu frumoasa frază „*toți românii sunt egali înaintea legii*“, se spun, privitor la funcționari, următoarele:

„*Românii singuri sunt admisibili în funcțiunile publice, civile și militare. Străinii nu pot fi admiși în funcțiuni publice decît în cazuri excepționale*“ . . .

Evident deci că aici nu e vorba de „cetățean român“ — căci poate fi cineva cetățean român și totuși străin — ci de român în înțelesul etnic sau de rasă. Și astfel s-a și practicat lucrul acesta din vremuri. Niciodată românii ardeleni n-au fost înlăturați de la servicii publice. În cazul cel mai rău au fost admiși în mod provizoriu, pînă ce prin lege specială li s-a votat recunoașterea. „Naturalizarea“ n-a fost niciodată o condiție *sine qua non*, ci totdeauna o ușoară și simplă formalitate.

Ne-aducem aminte că marelui bărbat al neamului nostru, lui Simeon Bărnuț, asemenea i s-a oferit cetățenia română. El însă a crezut că aceasta este o *restricție* a românismului său și „*din înalte considerațiuni de interes național*“ a continuat a se socoti și a fi cetățean transilvănean, ocupînd, cu toate acestea, și funcțiuni de cea mai mare importanță în România. . . Or, d-l Fleva

ar fi capabil să numească și pe Bărnauț „străin... deși de origine română“...?

Aceia deci cari din motive încă puțin clare forțează să stabilească cetățenia juridică drept condiție pentru românii din orice provincie, pentru ca să poată beneficia de drepturile ce le acordă simpla calitate etnică, lucrează în direcție străină și de concepția istorică a românismului, și de „constituția României“, dar mai ales împotriva ideii unității noastre naționale și culturale. E trist cînd, în loc de a se dărîma barierele dintre român și român, ele se înmulțesc.

Nu e vorba numai de cei patru ardeleni cari au fost respinși pe motive atît de nenăționale. Nici de alții, cari, cum auzim, *chiar acnm sunt scoși din funcțiunile căilor ferate române, deși au făcut servicii de ani îndelungați*. E vorba de un principiu ce se calcă, de principiul unității, și aici găsim noi pericolul. Pentru respectarea acestui principiu e în drept orice român să-și ridice glasul. Și noi o facem.

IV

Curentul a luat proporții mari după ce s-a înființat ziarul *România jună* la București. Programul acestui ziar pe de-o parte, și faptul că la conducerea lui sunt angajați și cîțiva transilvăneni au ridicat împotriva noastră un număr considerabil dintre cei ce călăuzesc opinia publică în România.

Programul *României june* e dat în mare parte în însăși numirea sa; e de caracter reformatoric. Principiile esențiale luate de bază, după cum am putut distinge, sunt: naționalismul, dinasticismul, susținerea și apărarea credinței și a armatei naționale; iar drept linie de conduită: cinstea, adevărul și intransigența. Nouă, românii de aici, ne par foarte firești aceste principii și chiar elementare pentru întemeierea și existența unui ziar românesc. Se pare însă că nu tot astfel și la București — căci abia a intrat în brazdă noul ziar cu programul său și s-au ridicat o mulțime de elemente împotriva lui.

Ziarul *Adevărul*, răspînditul ziar cosmopolit, a atacat *România jună* pentru întreg programul ei. Ziarul *Dreptatea*, organul personal al d-lui ministru Fleva, asemenea ziarele conservatoare *Epoca*, *La Roumanie* și *Evenimentul* din Iași au secundat...

Firește, dacă ar fi fost o simplă încăierare de gazete, n-am lua notiță, chiar socotind că la spatele fiecărui ziar e anume parte

de politician sau o fracțiune a opiniei publice. Ne privește însă platforma pe care s-a făcut încăierarea. Numitele ziare au atacat *România jună* pe motiv că ar fi organul „străinilor ardeleni“, cari n-ar avea nici un drept să propovăduiască în țara românească principii ca cele ce sunt înscrise în programul său... Lupta dată împotriva *României june* nu era numai împotriva cîtorva persoane — lucru ce n-ar avea atîta importanță — ci împotriva *ideilor* ce a desfășurat; și dat fiindcă aceste idei sunt sinteza principiilor fundamentale, pe cari trebuie să se razime ideea unității noastre, e prea evident că luptă s-a declarat chiar acestei idei, chiar *idealului nostru comun*. Avem dreptul de-a crede că cei ce au dus campania în contra *României june* pe tema „ardelenismului“ sunt adversari declarați ai idealului nostru național.

Acuzațiunile și epitetele la adresa transilvănenilor au curs ploaie în numitele ziare. „Brașovenii“, „brinzarii“, „trocarii“, „martirii de carnaval“, „martiri de cașcaval“ erau drăgălașele și zîlnicele epitete dedicate fraților noștri stabiliți în România. „Duceți-vă în Ardeal și propovăduiți acolo religia și naționalismul“... „Plecați peste graniță, aici n-aveți drepturi“... și cite alte apostrofări „frățești“.

Nu voi cita toate necuviințele debitate de către „blestemătorii neamului“ (cum le-a zis *România jună* în mod atît de potrivit) — fie la adresa noastră, a celor de aici, ori a transilvănenilor emigrați ci vom reproduce numai cîteva pasaje dintr-un articol, de cari mai multe s-au scris. Acel articol a fost publicat de un anonim în ziarul *Antisemitul*, este intitulat *Robia transilvănenilor* și pare a interpreta opinia întregului consorțiu antitransilvănean.

„E vorba de românii transilvăneni, de martirii mai mult sau mai puțin martiri...“, începe numitul articol.

Aici (adică în România) au găsit niște frați buni, cari nu i-au întreat nici ce au făcut, nici de ce au venit; le-au dat casă și masă, subvenții și slujbe grase. Luați corpul didactic, Academia, bibliotecile, ministerele și veți vedea că sint literalmente împănate cu transilvăneni.

„Să le dăm, ziceau mai-marii noștri, căci ei n-au libertate“... Și neavînd libertate dincolo, au venit să o găsească la noi, și la noi, trebuie s-o mărturisim, prea multă libertate ș-au luat!... Cînd s-au văzut atît de bine primiți, cînd și-au văzut traiul asigurat, *au crezut că aveau un drept necontestat la aceasta(!)* și în loc să ne arate recunoștință pentru frățeștile noastre binefaceri, s-au socotit datori să ne considere ca pe niște vaci de muls...

Cinismul acesta nu-și poate găsi tălmăcire decît în psihologia individului care-l poate debita și așa sufletul fratelui din Transil-

vania. Deși de același singe, de același neam cu noi, românul din Ardeal are altă structură sufletească decît a celui de aici. Pe cînd românul de aici e bun, milos, iertător și primitiv — românul din Transilvania, «mocanul», cum îi zice săteanul, e rău, plin de fiere, egoist, vindicativ, rău și trufaș...

În toate părțile unde locuiesc ei prin România și unde trăiesc într-un fel de castă separată, *românul nostru îi detestează, pentru sufletul cînesc*... O spunem cu durere aceasta — dar vine vremea cînd chiar un adevăr atît de dureros trebuie dat la lumină"...

Și în felul acesta încă alte multe. Chiar pe noi, cei cari am convocat la 1897 marele meeting din Arad, ne-a ocărit, pentru că în loc de a face atunci vreo ispravă mare — bunăoară să ne încăierăm cu poliția și miliția ce străjuia și urmărea fiecare pas al nostru — ne-am dus la *biserică!* Celor de la *Antisemitul* li se pare rușinoasă asemenea manifestațiune.

Acum, prea adevărat este ce scrie *România jună*, că „blestemătorii neamului“, cari în mod atît de revoltător ne îngrămădesc cu injurii, nu sunt români, ci venetici pripășiți pe la diferite ziare din București. Adevărat este și că directorul *Adevărului* se numește: Rubinstein, al *Epocii*: Pisanis, al *Dreptății*: Ranetti, al ziarului francez *La Roumanie*: Papamihalopulos, iar al *Antisemitului*: Gongopulos, cari împreună au încins marele dans antitransilvănean. Da, desigur, nu pot fi români aceia cari îndrăznesc a scrie în mod mai sălbatic decît cei mai asiatici maghiari la adresa unei părți a neamului român. Și numele acestea de ovrei și levantini desigur micșorează foarte mult importanța pornirei.

Însă... vorba lui Lăpușneanu: „Proști, dar mulți!“... Streinii vor fi ei, faliți morali încă pot fi, răi și fără nici un respect pentru neamul românesc sunt fără îndoială. Dar cum se face de sunt un cor întreg? Cum de nu sare nici unul din celelalte ziare — căci, slavă Domnului, mai sunt și ziare serioase în București — pentru a combate acest strident cor de brotaci veninoși? Cum de nu s-a mișcat pînă acum nimeni în sinul „Ligei“, de pildă? Și cum se explică faptul că frumoasele tendințe ale *României june*, au ajuns să fie *dezavuate* și de guvernul român prin *Tribuna noastră din Sibiu*?

Fără a afirma că există o solidaritate între toate elementele arătate, constat numai faptul în sine, care vorbește destul de concludent. E clar că curentul vrăjmaș ideii de *unitate* este în plină dezvoltare, că în fruntea lui merg străinii și că nu întîmpină rezistența necesară.

Trecînd peste glasul răzbunător al d-lui Hasdeu — cunoscut cetitorilor noștri — ajungem la cea mai nouă manifestare a curentului antitransilvănean. De astă dată nu mai este un particular, sau vreun ziar dirijat de neromâni, ci sunt chiar părinții patriei, adunați în unul din corpurile legiuitoare din București, cari merg în fruntea curentului.

În ședința din 15 februarie a.c., Camera română a discutat propunerea d-lui deputat Al. Ciurcu, prin care se tindea la facilitarea recunoașterii transilvănenilor de cetățeni ai regatului român. D-l Ciurcu prin propunerea sa — subscrisă altfel de 63 alți deputați — cerea ca votările să nu se mai facă pentru persoana fiecăruia, ci simplu, pe liste, votîndu-se cîte zece recunoașteri deodată — procedură ce, fără a știrbi constituția, ar face posibil ca recunoașterile să nu întîrzie cu ani îndelungați.

Cu toată căldura și temeinicia cu care d-l Ciurcu și-a motivat propunerea, majoritatea Camerei (cu 46 voturi, în contra 36) a respins-o, însușindu-și vederile d-lor deputați N. Nicorescu și C. Popovici, persoane absolut necunoscute în luptele noastre naționale. Omițînd acum protestele de „regulament“ și „constituție“, invocate ca motive de oratorii majorității, ne interesează foarte mult adevăratele motive pentru care propunerea d-lui Ciurcu a fost respinsă.

Iată după *Monitorul oficial* în ce au constat motivele d-lui Nicorescu, pe cari le-a și însușit majoritatea.

„D-lor deputați! De cîte ori e vorba de *recunoașterea naționalității* (!) românilor născuți în țări străine, ne gîndim în primul rînd la românii din Transilvania, pentru că de acolo și vin cei mai mulți. Or, d-lor, *cunoașteți ce gravă și ce temeinică obiecțiune se poate ridica contra acestei mari năvăliri de transilvăneni în țară la noi*. Migrația aceasta continuă, mereu crescînd, poate deveni vătămătoare intereselor naționale ale neamului nostru.

... Eu cred că măcar o barieră morală ar trebui opusă migrației acesteia, care devine în adevăr prea pronunțată, prea exagerată. Prin această migrațiune se slăbește elementul național de dincolo. (Aplauze.) Să nu credeți că glumesc! (Se pare că oratorul nu era luat în serios de Cameră. Nota red.) Poporul român a suferit cîndva (?? red.) o mare nenorocire; a fost decapitat de frunțașii săi, atunci cînd mai toți proprietarii teritoriali s-au maghiarizat. Asemenea lucru n-ar trebui să se mai repete sub nici o formă. (Ce incoerență! Red.) Se face un rău serviciu românilor de peste munți cînd se înlesnește prea mult oamenilor celor mai

de frunte, celor mai activi, celor mai culti, celor inzestrați cu cele mai bune sentimente naționale, ieșirea din Transilvania și strămutarea lor aici. . . .“

Întrerupem aici pentru a face câteva rectificări. D-sa a vorbit de recunoașterea „naționalității“ noastre, pe cînd nu poate fi vorba decît de „cetățenia“ în înțeles juridic. Mai vorbește apoi de-o „năvălire“, pare că ar fi vorba de dușmani, pe cînd de fapt întru nimic nu e dovedit că numărul acelor ardeleni cari merg în România ar fi crescut în timpul din urmă, ci adevărul e contrarul, susținut de d-l Ciurcu, că dacă ar exista statistică exactă în România, s-ar vedea că mai mulți maghiari decît români-transilvăneni emigrează în țară. Și de-o sută de ani, încă de pe timpul fanarioșilor încoace, de cînd ardeleni emigrează în România și încă n-au putut constata că poporul nostru de aici ar fi slăbit în forța sa de rezistență, iar că cel din România ar fi fost periclitat în interesele sale *naționale* (sic!) prin această imigrare. A trebuit să ne-o spună onorabilul domn Nicorescu. . . .

Dar iată cum încheie acest domn motivația sa:

„Să nu fiu rău înțeles: noi primim pe toți, fără deosebire, și eu voi pune totdeauna cea mai mare silință ca să se voteze cu grabă orice recunoaștere a românilor din Transilvania. Dar am crezut că e de datoria noastră să semnalăm și acest aspect al chestiunii, să atrag atenția d-voastră a tuturor, *să atrag atenția opiniei publice din țară* (o amenințare? Nota red.), chiar a românilor transilvăneni asupra acestor considerațiuni, de cea mai mare importanță. . . .“

Din parte-ne, mulțumim că ni s-a atras atenția, fie și în modul acesta. Vom chibzui într-adevăr serios asupra celor spuse — întrucît merită seriozitate — și ne vom da părerea noastră. Dar să vedem ce-a vorbit și celălalt antagonist al propunerii d-lui Ciurcu, anume d-l C. Popovici:

„D-lor deputați, este netăgăduit că poporul român este cel mai ospitalier din toate popoarele din lume. Ospitalitatea a ajuns așa departe la noi, încît a devenit un pericol pentru țara românească. Am ajuns, d-lor, să considerăm pe toți cari vin în această țară, orideunde ar veni, de orice categorie ar fi, este destul să vorbeam o altă limbă, ca noi pe dată să ne dezbrăcăm de haină, să ieșim din casă și *acolo să așezăm pe străin, fără a ști însă dacă vine ca prieten sau ca dușman*. Și dovadă este că astăzi țara românească să resimtă acest lucru și dacă astăzi nu este prea tîrziu, mîine va fi prea tîrziu și măsurile cari le vom lua atunci poate cu drept cuvînt vor fi taxate de măsuri barbare. . . .“

Eu prevăd că consecința acestei propuneri va fi dezaastroasă pentru străini, dezaastroasă pentru românii de dincolo, va fi dezaastroasă și pentru noi, cari vom fi arătați Europei ca popor aricrat. . . .“

Asemenea cuvinte în Camera română, vorba fiind de „recunoașterea“ ardelenilor! Nimic altceva, deci, decît un simplu raport de ospitalitate între noi și că sentimentele ospitaliere ale fraților noștri și-au cam atins culmea. . . .

Și întemeiată pe aceste puternice dovezi, Camera conservatoare a respins propunerea d-lui Ciurcu, însușindu-și astfel cele mai bizare și nenaționale motive. Și pe băncile acestei Camere se aflau naționaliști ca d-l Delavrancea și Ionel Grădișteanu, de al căror glas puternic tremura Camera mai anii trecuți, glas amuțit acum în fața ereziilor debitate de cei doi oratori!

Că respingerea propunerii d-lui Ciurcu a fost o manifestație antitransilvăneană, nu se mai poate tăgădui. Adversarii românismului s-au și ridicat imediat și au țipat de bucurie. Iată *Adevărul* din 17 februarie cum a înregistrat fapta „națională“ a Camerei române:

„Brașovenii (un epitet ce se dă transilvănenilor. Nota red.) au primit ieri o lecție de la Cameră, s-a discutat propunerea lui Ciurcu. Camera a respins propunerea. Argumentul predominant a fost dat de d-l Nicorescu. Să stea transilvănenii la ei. . . .“

Și dintre toate zierele numai *Apărarea națională* a publicat un articol în care a fost timbrată de „antinaționalistă“ argumentarea Camerei române. Articolul e scris de veneratul d. V. A. Urechia, bătrînul cel cu inimă verde românească. Iată cum se pronunță asupra hotărîrii potrivnice nouă:

„*Ea este o manifestare condamnabilă a unor simțiri cu totul îndepărtate de idealul național*. Cum? Pentru că ni-e teamă că un număr de frați ardeleni și bănățeni ne vor concura la posturi publice, la catedre școlare, la diverse întreprinderi comerciale și culturale, să le închidem poarta de intrare în România liberă? . . .“

Ce deosebire între modul de a privi astăzi imigrările în România a fraților de peste munți și între modul cum erau apreciate încă la începutul acestui secol. În urma unei foamete întimplate în Ardeal au venit aici mai multe mii de ardeleni și s-au răsfrînt prin țară. Agenția austriacă a reclamat întoarcerea peste munți a acestora, ca sudiți ai ei. Știți ce a răspuns slabul, neconsideratul guvern al unor domni fanarioși?

— *După legile și obiceiurile pămîntului nostru, oricare român din alte țări, care vine și apucă în Valahia coarnele plugului, nu mai este sudit, ci pămîntean. . . .“*

Iată în ce mod se făceau recunoaşterile la începutul secolului !
Şi noi astăzi ne revoltăm la cererea d-lui Ciurcu de a mai înlesni aceste recunoaşteri!... Triste timpuri pentru adevăratul naţionalism!...“

Şi în acelaşi chip ca d-l Urechia va judeca asupra manifestării Camerei orice român în a cărui vine nu curge *bragă* bulgărească, ci sînge strămoşesc.

VI

Pînă aici deocamdată curentul antitransilvănean. De la şapte ascuse, pînă la un vot al Camerei.

Nu vom analiza întreaga scară de porniri, manifestate în diferite forme, nici nu vom răspunde la toate izbucnirile, căci n-are nici un înţeles ca să ne pierdem calmitatea din cauza lor. Am anticipat doar din capul locului că asemenea curente numai în o epocă de decadenţă a simţului naţional se pot naşte. Şi n-avem nici un motiv de-a crede că această epocă nu va înceta şi ea. Noi o semnalăm tocmai ca să fie cunoscută şi ca reacţiunea împotriva ei să se ivească cît mai în grabă, dacă nu de altundeva, cel puţin din partea noastră.

Socotim că nici pe departe n-am ajuns încă acolo încît să facem o răfuială completă, ce anume ne datorăm reciproc. Nici pe departe nu suntem siliţi să ridicăm glas puternic de protestaţiune în contra unui curent de persecuţiune desigur temporară. Credem că e un simptom — urit, dar trecător.

Dar totuşi e necesar ca să mai spunem cîteva vorbe aceloră cari conduc curentul, şi pe urmă să tragem cîteva concluzii practice pentru noi — căci în orice rău zace şi o învăţătură.

Am văzut că trei sunt elementele cari merg în fruntea acestui curent nenaţional.

Cei mai înverşunaţi sunt *streinii*, cari văd în transilvăneni o forţă puternică a românismului şi, în consecinţă, tind la slăbirea acestor forţe.

Pentru ca aceşti streini să vază cari sunt legăturile noastre cu fraţii din România — îi poftim să deschidă istoria neamului nostru. Să se oprească apoi la pagina pe care este scris numele lui George Lazăr. Aici străinii vor vedea că rolul lor în România a încetat atunci cînd George Lazăr a învins asupra dascălului grec Veniamin de la Schitu-Măgureanu. Duhul deznaţionalizării atunci a fost izgonit şi el nu va mai reinvia, oricît s-ar sforţa rămaşitele lui Veniamin.

Şi mai îndrumăm pe aceşti străini a arunca o căutătură în istoria şcolilor române şi vor vedea pentru ce Asachi făcea călătoriile lungi prin Ardeal; pentru ce aducea pe învăţaţii ardeleni — „acest veşnic probat mijloc“, cum îi zice în *Chestia învăţămîntului* — ca să „împăneze“ (?) cu ei ţara românească.

Şi invităm mai departe pe nepoţii lui Veniamin, cari astăzi, graţie libertăţilor din ţară, au voie să scrie injurii la adresa noastră — să citească cel puţin scrisoarea lui Eliade Rădulescu către românii din Brussa, şi vor vedea clar ce deosebire este între noi şi d-alde Papamihalopoulos; vor vedea — desigur nu fără scrişnirea dinţilor — că puternice şi indisolubile sunt legăturile între noi şi fraţii noştri mai mari — chiar şi fără a mai lua de bază legătura elementară de sînge, care ea singură ar trebui să fie suficientă pentru a curma o dată pentru totdeauna păcătoasele agresivuni ale străinilor.

Atît pentru străini.

Încît pentru aceia dintre adevăraţii români cari, în lipsă de avînt naţional şi de concentrare a intereselor spre o pornire mai bună, s-au dat pe partea străinilor, ne permitem a crede că sunt seduşi, sunt pe o cale rătăcită, de la care trebuie să se întoarcă. *Conştiinţa unităţii noastre este un sfînt patrimoniu*, ce ne-a rămas de la părinţii noştri, şi e cu neputinţă ca ea să nu readucă pe românii din regat la datoria de-a respecta acest patrimoniu. Suntem optimişti în privinţa aceasta, căci nu ne vine a crede că cei ce acum cîţiva ani ne strigau „Osana!“ pe străzile Bucureştiului să rostească acum cu deplină conştiinţă şi convingere: „Răstigniţi-l...“ O mică şi severă cenzurare a vorbelor şi a pornirilor numai şi socotim că românii de bine *trebuie* să revină la o altă atitudine, prin care nu vor mai răni şi ei corpul naţiunii, destul de rănită de hoardele străine.

Rămîne acum al treilea element înregimentat în serviciul acestui curent. El este alcătuit de politicienii de întîia şi de a doua mînă, cari au dat colorit politic curentului.

Este prea evident — lucru ce l-a indicat şi d-l Ciurcu în Camera din Bucureşti — că propunerea pentru înlesnire a recunoaşterii ardelenilor a căzut jertfă politicii nefericite de a subordona interesele naţionale politicii externe a României. Şi trist este că sub acelaşi guvern, vedem al doilea caz concret, primul fiind soluţia afacerii de la Braşov.

Noi am arătat mai sus că ideea unităţii noastre *culturale* şi *naţionale* nu poate stingheri întru nimic politica externă a României, dacă aceea e condusă de mini puternice. Raporturile de reci-

prociitate dintre noi și frații din regat nu sunt și nu pot fi de natură politică — lucru cunoscut în întreaga Europă. Nimeni pînă acum nu s-a opus deci dezvoltării unitare a sentimentelor noastre naționale sau culturale, în direcția istoricește stabilită.

Este un simplu iperzel din partea acelor politicieni cari, din motive de ordine politică superioară, preconizează teorii cari jertfesc interesele mari ale neamului, și acest iperzel e detestabil cînd teoriile se pun chiar în practică și cînd cu ele nu se tînde la altceva decît la întărirea unui guvern slab, sau a unui partid doritor de putere.

Chestiunea națională și culturală este a românilor de pretutîndeni.

Noi nu ne amestecăm în politica fraților din regat, precum nici ei n-au ce căuta într-a noastră, decît cel mult prin sfaturi binevoitoare, atunci cînd le cerem. Dar, cînd e vorba de lucruri comune, de naționalism și cultură, aici fiecare își are drepturi și îndatoriri egale. Și, prin urmare, ne zace în drept a cere încetarea unei politici nenaționale a fraților noștri, care se manifestă în curentul antitransilvănean, curent ce ne zguduie adînc situația de aici.

Acesta e răspunsul nostru în principiu.

Reprivind acum asupra curentului schițat, întîia dureroasă convingere ce o dobîndim este că *ideea unității noastre naționale și culturale se reazimă pe o temelie încă foarte nesigură*. Orice vînt o poate clătina. În orice moment e primejduită. Va trebui să progresăm mult încă pînă ce vom străbate la acel *grad de cultură* care ne va pune în putința sufletească de a fi pătrunși de idealurile cari condiționează viitorul nostru. Căci numai o *cultură temeinică* — nu spoiala și caricatura de astăzi — numai o cultură dezvoltată în marginile principiilor de naționalitate va putea nivela cu desăvîrsire deosebirile cele multe de caracter și de porniri dintre noi și va reuși a ne contopi într-un singur corp național și cultural.

Am arătat dintru început cît de lent este acest proces de nivelare la toate popoarele. Și trist este a vedea cît de multe și de complicate sunt dificultățile pe cari îndeosebi noi avem să le învingem. Astfel că ținta ființei noastre este înfiptă în zări foarte îndepărtate și pe arena luptelor noastre — astăzi mai mult *zvircoliri* decît lupte — nu se ivesc încă bărbați de talia oamenilor mari cari au dus popoarele străine la unire. Sunt grele timpurile prin care trecem și mici sunt oamenii ce ne conduc. *Aici zace enigma evoluțiunii noastre tardive!*

Dar văzînd acest curent antinațional, ni se impun și concluziuni de ordine practică.

Am declarat că *principiar* acest curent nu are nici o îndreptățire, că este periculos la extrem și că e datoria oricărui român de bine să-l condamne, pentru că, privit sub raportul ideii de unitate, el este o crimă de *les-națiune*. Niciodată o izgonire sau persecuțiune a noastră de pe pămînt românesc nu poate avea îndreptățire. Și niciodată cînte nu vor face fraților noștri resentimente și nechibzuite cuvinte de hulă, ca cele debitate de sufletele hibride de pe la ziarele din București. *Căci niciodată decadența nu va fi virtutea unui neam!*

Dar practic este totuși a ne cugeta dacă, de fapt, n-ar fi preferabil ca de astă dată să ascultăm și de glasul cel nedrept și cel cu răutate rostit, anume de a pune capăt „invaziunii“ transilvănenilor în România și a face astfel să înceteze o acuză de căpetenie ce ni se aduce.

Și în acest punct părerea mea și a multora de aici este ca să adoptăm punctul de vedere al adversarilor noștri, să suspendăm principiul de dragul bunei înțelegeri și să ne declarăm categoric împotriva imigrațiunii.

Da, haidem să ne îngrădim, dacă o cer frații noștri. Să strîngem rîndurile familiei noastre de-acasă. Să punem zăvor pe porțile granițelor noastre, ca nimeni să nu mai iasă. Să oprim țărănul ardelean a-și mai pune brațele harnice în serviciul fraților de dincolo și să-l îndemnăm a-și iubi mai mult vatra sa de aici. Să oprim pe tinerii noștri, cari își duc dincolo capitalul lor intelectual pentru a munci după puțină în ogorul culturii naționale. Să oprim și pe bărbații noștri a-și mai alege România ca loc de refugiu în caz de nevoie. Căci orișicum, e destul de mare și de frumos pămîntul nostru de aici; el singur poate fi o mică țară românească. Sunt destul de mari și de frumoase problemele ce avem să le dezlegăm aici; ele singure pot fi probleme de viață ale unui popor.

Și iată mai ales pentru ce trebuie să facem astfel.

Întîi și întîi, pentru că România, după credința multora, nu mai are nevoie de brațele noastre, nici de inteligența noastră, dispunînd ea însăși de forțe suficiente. Școalele de acolo dau un contingent anual destul de mare de oameni cu carte, pentru a acoperi lipsurile. Așa-zisul proletariat intelectual se înmulțește în mod făimos. Țara e saturată de postulanți — cite zece pentru un loc. Și acolo unde nu se ajung, se recurge la străini și nu urmează nicidecît a se reflecta la noi, ardelenii, căci, orișicum, străinii sunt mai... cu carte decît noi.

Al doilea, dacă imigrațiunea ardelenilor este socotită ca o invaziune dușmănoasă, e natural că acolo nu ne așteaptă decît luptă, vorbe grele și supărare. Și dacă e vorba de luptă, de ce nu am prefera să ne luptăm cu dușmanul de acasă decît să stăm în cale fratelui nostru, sau să ne luăm la harță cu fanarioșii pripășiți și aventurieri d-alde Papamihalopulos, cărora astăzi li se acordă drepturi de prioritate pe pămîntul românesc?

Al treilea, se pare că, rămînînd aici, fiecare își va păstra mai ușor individualitatea sa. Căci nu putem tăgădui că mulți dintre cei ce ne părăsesc, ajunși în țară, își reneagă firea și datorințele de român ardelean.

Mulți imbracă obiceiuri de-acolo și încă nu din cele mai bune; iau moravuri bizantine, se asimilează caracterelor neromânești, se dezinteresează de chestiunile noastre de-acasă. Și la urma urmelor, li se cere această jertfă, cum se cere, de pildă, și în Ungaria renegarea naționalității pentru a putea exista netulburat de rasa stăpînitoare... Da, da, ne avem și în România pe renegații noștri, acest odios soi de Moldovan Gergely-i și de Alexics György-i, cari au gura mai plină de cuvinte urite la adresa noastră și sunt răsplătiți cu aplauze pentru acest fapt.

Ei bine, vrem să înceteze și această anomalie; vrem ca numărul odioșilor renegați, cari — sărmanii de ei — nu pot exista *altfel*, să nu se mai înmulțească. Și rămînînd aici, îi vom ști păzi mai ușor; îi vom ști păstra ca elemente curat naționale, căci — slavă Domnului! în cele naționale avem aici un control destul de sever.

Și în urma tuturor acestora, ca o necesitate supremă, ca o datorie clară și urgentă, ni se impune nouă, fruntașilor de aici, să ne gîndim serios la o reintegrare a mișcărilor noastre naționale. Delăturînd micile diferențe personale și principiare dintre noi, vom putea restabili lupta noastră unitară, și aceasta cu scopul preconizat în programele noastre politice; de-a pune odată capăt diferendelor dintre noi și adversarii noștri maghiari și de-a ne face astfel posibilă existența noastră națională și libera dezvoltare în această țară a noastră.

Nu încape îndoială că maghiarii, cunoscînd acum și ei curentul ce domnește dincolo împotriva noastră, vor prinde și mai mult

curaj în atacurile lor, ne vor lovi și mai violent pe toată linia. Iată pentru ce trebuie să ne unim toți fruntașii partidului național, ca să chibzuim asupra măsurilor de rezistență.

Și credem că bucuria maghiarilor va fi astfel de scurtă durată căci ne va găsi destul de tari și încă înmulțiți cu elemente tinere și *oșelite* în toiul luptelor memorandiste. Iar pe de altă parte și acest curent va înceta, căci sîngele apă nu se face, și în România opinia publică și fruntașii conducători se schimbă, din norocire, destul de iute.

„CONVORBIRILE LITERARE“
DESPRE „ENCICLOPEDIA ROMÂNĂ“

Se știe că modestul domn C. Diaconovich, în prefața întiiului volum al *Enciclopediei* sale, scria că lucrarea sa (?) e mai presus de orice critică. Am dovedit în diferite rânduri cit de ridiculă este lauda de sine a modestului director. Cum adică: din faptul că prea puțini sînt aceia cari îți scot la iveală greșelile, tu să deduci numai decît că marfa ta e bună și că în consecință ai titlul de-a te numi într-un ziar din Praga „*Grosser Schriftsteller und Gelehrter*“? Se făcea d-sa a nu înțelege că tăcerea nu este totdeauna o aprobare, ci în cele mai multe cazuri o desconsiderare, bine sau rău înțeleasă. Și apoi mai era ceva. Scriitorii noștri nu se prea interesau de greșelile *Enciclopediei* și din considerație pentru „Asociațiune“, care a luat răspunderea *morală* pentru această publicațiune.

Cu toate acestea, s-au făcut și se fac suficiente observațiuni, în măsură ce lucrarea merită atențiune, observațiuni despre care d-l director, dacă ar fi mai sensibil și mai puțin greoi în facultatea percepțiunii omenești, ar trebui să țină socoteală, s-o ia mai domol cu acele de om învățat, apoi să facă o retractiune onorabilă și să rămînă el pe terenul „pur“ (?) financiar, unde oricine va trebui să-l recunoască de „*grosser Macher und Meister*“.

Așa i se fac acum citeva observări — și încă dintr-o parte unde pînă mai de curind era tratat cu mînuși — anume, din partea revistei *Convorbiri literare*, unde d-l Diaconovich s-a bucurat de multe simpatii. Reflexiile le face savantul istoric și profesor universitar N. Iorga, iar d-l Diaconovich poate fi mîndru și închipuit că acest bărbat a ținut să-i învrednicască „opera“ cu atențiune de citeva șire. Reproducem aceste șire, care sînt o nouă cheie pentru înțelegerea misteriiilor *Enciclopediei*:

„A apărut o nouă fasciculă din *Enciclopedia română*, pe care o dirige d-l C. Diaconovici, a cărui stăruință e mai presus de laudă.

*Din nenorocire nu putem spune același lucru și despre publicația în serviciul căreia se pune această laudabilă stăruință.*¹ Mărginin-du-ne la această fasciculă, constatăm, întii: lipsa de proporție a articolelor. Așa, de exemplu, d-lui Idieru, un profesor bucureștean, i se consacră de două ori mai multe rânduri decît lui Ilie-Voică Rareș, care, dacă n-a fost profesor la București, a ocupat totuși onorabila situație de domn al Moldovei și a avut bunul-simț de a nu scrie nimic.²

Pe urmă — și credem că d-l Diaconovici nu ne va disprețui *unulul nostru sfat*³ — e imperios necesar ca articolele relative la istoria românilor să nu mai fie făcute... așa cum sunt. Cum sunt? Un rezumat din cartea d-lui Xenopol în cele mai multe cazuri, și multă lume știe că această lucrare e întrecută astăzi în toate părțile ei. Puțină idee să aibă cineva de istoria românilor și își va uita de necazuri cetind-o. Un singur exemplu: d-l Xenopol nu știa că cuvintele *Cataneus Ianiensis* înseamnă Cattaneo din Genova, ceea ce e regretabil. Fiindcă d-sa a scris Cataneu «Ianuensul», aflăm la litera I: «Ianuensul», care privește pe bietul Italian⁴. Așa o boată⁵ s-a mai făcut, de altminterea, și la litera H, unde găsim pe *Hasachi*, sultana care s-a amestecat în afacerile lui *Cercel*, pe cînd se știe că *Hasechi* e numele oricărei întii soții a unui sultan.“

Pină aici d-l Iorga.

Iată dar dovedit că și în partea istorică se strecoară lucruri de toată minunea. Mai adaugă apoi splendidele definiții ca: „*Iapa — femeiușa armăsarului*“; „*intrinsec — care este înlăuntru*“;

¹ Și-o fi avînd și stăruința aceasta vreo explicație și vreun scop. Un bun negustor știe totdeauna dacă are să piardă sau să cîștige și nu intră în tîrg decît cînd cîștigul e sigur! (nota noastră).

² Și a nu scrie absurdități în *Enciclopedia română*.

³ Te înșeli, d-le Iorga! Dl. Diaconovici n-are nevoie de sfaturile d-tale! El e mare „*Schriftsteller und Gelehrter*“, cel mai mare din „Ardeal și giur“... (N. red.)

⁴ Cu alte cuvinte, iată un al doilea „Berni Detre“ în *Enciclopedia*! Bravas!

⁵ O, Doamne! Nu una, ci boate peste boroboate!

„incompetent — care n-are competență“... și vei vedea că acest dicționar al nostimadelor e din cale-afară amuzant.

Foarte bine. În vremea asta de secetă a literaturii umoristice, nu putem fi în contra unei publicațiuni de acest soi, cu o singură condiție, bineînțeles, ca să nu se scrie pornografii, cum s-a făcut... Dar atunci să se spună franc că e vorba de o publicație distractivă, care să serve ca *lectură de cafea*, și să nu se mai facă știință de contrabandă, cum s-a făcut cu „Berni Detre“, cu „Januensul“ și alte multe! — O *Enciclopedie română* umoristică, cu d-l voiajor C. Diaconovich ca director, mai înțeleg și eu.

CONTINUAREA „BIBLIOTECII PENTRU TOȚI“.
NOUL DIRECTOR.
ÎNȚIUL VOLUM AL „BIBLIOTECII“ SUB
NOUA DIRECȚIE

Sunt aproape doi ani de cînd cunoscuta „Biblioteca pentru toți“ din București a încetat, iar nobilul ei editor, d-l Carol Müller, a părăsit București, după ce această întreprindere literară îi pricinuisese grave pierderi materiale. Era idealist germanul Müller! Crezuse că ceea ce a făcut Reclam în Germania va putea face și el la noi. Dar n-a reușit. Și nu din vina publicului, care, mai ales la noi în Transilvania, a încurajat foarte mult întreprinderea d-sale. Vină face în primul rînd felul cum s-a ales materialul oferit publicului ca lectură. Studiile juridice și codurile de Hamangiu l-au costat desigur multe parale pe bietul editor, pe care publicul cu cea mai mare bunăvoință nu i le putea restitui. Și-apoi nici opere ca *Poezii* de Th. M. Stoenescu, *Studii fizice* de Morand; *Chronologie* de Szablovski și alte fleacuri nu sunt de natură de-a pune temei unei biblioteci abia pornite. Operele trebuiau deci alese mai pe sprinceană. Coincidență fatală a fost că director al acestei publicațiuni era acum răposatul Dumitru Stăncescu, harnicul folclorist și prozator. Stăncescu a condus publicația la început cu mult gust și pricepere literară, dar, îmbolnăvindu-se, nu s-a mai putut interesa, iar sfătuitor mai departe și-a rămas d-l Müller însuși. În asemenea împrejurări, „Biblioteca pentru toți“ trebuia să înceteze. Astăzi d-l Müller își ispășește prin vreun colț al Germaniei, în calitate de contabil la o firmă comercială, bunele sale intenții.

Opera începută a fost reluată însă de curînd de către librarul ovreo-român Leon Alcalay. Poate va fi dînsul mai norocos. În tot cazul riscă mult și d-sa, reluînd firul acestei publicațiuni, chiar într-un an cînd criza economică se resimte și în piața literară. Are însă favorul de-a putea trage învățăminte din soarta lui Müller. Și-apoi nici nu este d-l Alcalay atît de idealist ca să nu-și facă dintr-un început socoteală exactă. Va fi mai prudent și decît coreli-

gionarul său Samitca din Craiova, care a plătit temeritatea sa cu faliment.

Se vorbește că d-l Alcalay a pus „biblioteca“ sub diriguirea d-lui Artur Stavri. Alcalay și Stavri sunt nume neromânești, ce-i drept, dar nu urmează ca din acest motiv întreprinderea să nu reușească.

Noul director al „Bibliotecii“ este un scriitor tânăr încă, autorul a două volume de versuri destul de bine primite de public și fost director al *Paginilor literare*, revistă care a încetat de-a apare în zilele acestea, după un an de activitate destul de frumoasă — activitate pentru care, firește, meritul de căpetenie nu-i revine d-lui Stavri, ci d-lui Ion Gorun (Al. Hodoș).

Calitatea poeziilor d-lui Stavri, chiar și dacă ar fi la un grad mai înalt de cum este, nu-i dă încă brevet de director al unei biblioteci. Cultură literară și științifică, gust estetic și îndeosebi dragoste pentru promovarea culturii noastre naționale sunt condițiile pe cari trebuie să le întrunească. Din partea asta încă nu-l cunoaștem pe d-l Stavri. Să sperăm că ne va da prilej prin inteligența conducere a „Bibliotecii“.

Până atunci să vorbim ceva despre poeziile d-sale *Pe acclasi drum*, apărute ca întâiul volum din noua perioadă a „Bibliotecii“.

D-l Stavri, ca poet, face parte din acel șir de talente cari se plimbă pe calea tăiată de marele Eminescu, dându-și aere că-s la ei acasă. Cu alte cuvinte, nu e un talent original, care să-și croiască propriile sale probleme vrednice de-a fi turnate în formele poeziei, ci un talent — recunoaștem — care merge „pe același drum“. Versifică ușor și bine, ca mulți care au învățat versificare de la Eminescu. Știe cînta de iubire și de durere. Știe plînge — dar nu știe simți. Dar mai știe ceva, ce-i face onoare și ce-l distinge de ceata celorlalți poeți senzitivi — știe observa lumea externă și știe prinde cîteva acorduri, cîteva frumuseți destul de bine. Versurile descriptive, peisajele de la țară au note plăcute. Dar toate sunt prea palide și amorțite, prea lipsite de puterea captivantă proprie unui poet de talent. Nici „zăduful zilei de vară“, nici „amurgul de iarnă“, nici puterea fioroasă a „furtunei“ nu le regăsim în poeziile astfel intitulate. Dar *Ruinele* și *Cimitirul* ne arată mai sugestiv talentul poetului. De ce n-or fi citind oamenii aceștia pe Coșbuc, să învețe de la el ce este poezia firei și cum sunt trilarile cicciului?...

DIVĂNIRE

[I]

DIVULUI GIVU

Cite se mai scriu la o gazetă românească! Și cum trec toate fără urme; cum se volatilizează ca nu știu ce substanță chimică — de pildă, ca parfumul, care-ți gidilă o clipă pielea interioară a nasului și apoi — dispore. Unde? „Știi și eu?“ ar răspunde „ilustritatea“.

Cite s-au mai scris și la fie iertata *Dreptatea*. Și din toate ale ei nu mi-a rămas în minte decît un singur cuvînt. Un cuvînt, — cît de puțin! Și cînd mă gîndesc că altora li-o fi rămas și mai puțin de-atît...

Acest cuvînt e eufonicul „divănire“. E baș bănățenesc cuvînt și înseamnă — zice-se — pe nemțește *Plauderei*, iar franțuzește *causerie*. Nu înțeleg de ce n-am încerca să încetățenim acest cuvînt, mai ales că — fie zis în treacăt — bănățenilor le-am face bucurie. Căci e mare entuziasmul lor pentru frumusețea neîntrecută a limbii ce ei vorbesc.

Mie-mi place vorba asta pentru că imi place și să divănesc, să stau tolănit colea pe canapea (Trif Aurel ar zice „canapă“) și sorbind din ceașca de cafea turcească (Trif ar zice „café“), să-mi închipuiesc că sunt într-un divan *ad-hoc*, unde se discută chestiuni naționale și culturale ca pe la noi, în țara lui Rațiu-Vodă.

Păcat numai că n-am cu cine divăni, că sunt singurel în camera mea de sfat, singur cu gîndurile mele și cu o droaie de muște neastimpărate, ce-mi zumzăie mereu și-mi cîntă jiniștru într-un cor compus din vreo cincizeci de voci, ca corul blăjenilor la înmormintarea lui Barițiu.

Ca un pașă... dezmoștenit, mă întind pe canapeaua vieții mele. Fumul de țigaretă (Trif ar zice „lulă“) se încolățește spre drumul înspre tavan și, ajuns acolo, se împreună și se despreună, se frămîntă și face tot felul de figuri bizare, ca gîndurile unui re-

dactor de categoria lui Daian in preajma scrierii unui articol asupra situației.

E cald topenie. Și, precum foamea te face să-ți aduci aminte de piine și setea de apă, astfel mie pe căldura asta îmi vine în minte: vinul cu apa de Borsec și munții cu răcoarea lor.

Inghit câteva duști de vin (în fantazie), mă răcoresc prin munții Cibinului (tot în fantazie) și apoi gândul mă coboară în vale, la Sibiu, și mă plimbă pe aici prin . . . „era cea nouă“.

— Stai, gândule trecător! Zăbovește puțin aici, cum zăbovește dorul la sinul iubitei. Oprește-te în Sibiul cel drag și ispitește, precum îndrăgitul ascultă ticăitul inimii iubitei sale și din șoaptele tainice judecă credința ei. Gândule, ce e prin Sibiu?

Și gândul se întoarce și-mi răspunde:

— Se vorbește cu stăruință despre o eră nouă. Foia d-lui Coroianu cere ca de aici înainte conducătorii politici să fie caractere. Înseamnă-ți bine: d-l *Coroianu* cere ca conducătorii politici să fie *ca-rac-te-re!* Și aceeași foaie, care e și a d-lui Rațiu, cere ca oamenii politici să nu facă speculă materială. Înseamnă-ți bine: d-l *Rațiu* cere ca oamenii politici să nu facă speculă *ma-teri-ală* . . .

— Ei bine, gândule, eu nu te înțeleg. Eu văd și știu numai atât, că lupul nu și-a schimbat părul (nici măcar nu și l-a văpsit ca d-l Coroianu!), dar nici năravul. Spune-mi deci mai lămurit: ce este accea „eră nouă“?

— „Știu și eu“ — răspunde gândul pe urma d-lui Mocionyi.

— Bre gândule, da tare mi te-ai mocionyt, mi te-ai făcut ilustritace! Haidem mai departe, căci nu-i de noi prin Sibiu. Aici sunt oamenii greu de pătruns, neinteligibili în inteligența lor. . .

Dar apropos: *wie heisst* inteligență?

„Inteligența este aceea însușire de-a fi inteligent“ (vezi Trif), ar scrie *Enciclopedia* . . .

Și pe aripile gândului plec mai departe, trec peste Bobohalma și — *sto* la Blaj!

Place-mi mie să mă plimb prin Blaj! Prin Blaj-sat și Blaj-oraș, deopotrivă. Să admir chereteul și să hoinăresc pe Cimpul libertății, visind despre trecutul și viitorul de aur al neamului meu. Numai *Veza* aia de n-ar fi atât de aproape! . . .

Blajul și Sibiul! Iată tot ce avem noi românii ardeleni mai scump. Chiar și soarele capricios răsare când la Blaj, când la Sibiu, după cum îi sunt dispozițiile confesionale. . .

Intrînd în Blaj (în fantazie), îl găsesc în haine de sărbătoare. Reverendissimi preoți cu frunți senine, cu zîmbet de triumf sub

mustățile ciuntite, se plimbă discutînd vioi pe trotoarele adumbrite. În mină țin *Unirea*, organul local. Mă apropii și eu de dinșii cu un oarecare aer de pudicițiune, le fac o plecăciune și îi întreb de ce e vorba (orațiunea)? Ei, fără să-mi răspundă, îmi dau un număr din *Unirea* și îmi spun să citesc primul, care tratează despre: *Academia literară greco-catolică din Blaj*. . .

Am rămas stupefiat. Vedeam, într-adevăr, că incliții Reverendissimi sunt ferm hotărîți a duce în deplinire următorul concluz al sinodului din Blaj:

„Pentru cultura *religioso-morală* a poporului, veneratul ordinariat arhiepiscopesc să reia cu veneratele ordinariate sufragane firul pertractărilor pentru de-a înființa Academia literară, care să edeie scrieri de cuprins religios-moral“ . . .

Iată, zic, adevărata eră nouă! Iată oritul, adică răsăritul acestei ere! Academia literară greco-catolică pentru cultura *religioso-morală* este fundamentul sociale al viitorului nostru propice. Trăiască deci veneratul ordinariat!

Dar apropos: ce este „ordinariat“? . . . „Este care de ordinar face ordine“, ar răspunde, cu siguranță, *Enciclopedia*. . . Să-l trăiască D-zeu!

Așadar, o nouă Academie literară! Cum? Și Sionul nu saltă? Poporul nu se bucură? Tirnava nu iese din albie? Nimeni nu vrea să ia notiță despre acest eveniment? Sibiienilor! ce stați așa de neînsuflețiți și nu salutați oritul soarelui nostru religios-moral? . . . Aha, sunteți geloși, sărmanilor, căci soarele iarăși și-a mutat reședința în Blaj. . .

O nouă Academie literară! Ce fericit popor suntem noi, românii ardeleni! Nu știm încă scrie, ne batem joc de dulcele grai românesc, dar . . . ne croim o nouă Academie literară. Avem Asociație literară, avem societăți de lectură, avem o *Enciclopedie*, avem pe Diaconovich, ca pupăză pe colac. Azi-mîine avem și-o casă națională. Vorba românului: cap avem, minte ce ne mai trebuie!

O Academie greco-catolică! Auzi, domnule Broju! Și nu ți se zbate, în pieptu-ți de aramă, inima cea ortodoxă? Ce crezi? n-ar fi bine, ca la Sibiu să se înființeze o Academie ortodoxo-morală cu tendințe similare? Căci, vezi bine, exigențele etice ale unui popor sunt determinate de interesele confesionale. Dacă există o morală greco-catolică, pe care a o cultiva se simte nevoie, trebuie să existe și o morală ortodoxă. Idem, dacă ar exista o matematică ortodoxă, ar trebui să existe și o matematică unită. . .

Haideți deci, nu zăboviți, ridicați două mindre Academii, să fie păreche. Prezenți nu pot fi decât, la Blaj, Daian, iar la Sibiu...

„Știu și eu?“ ar zice... Ba știu. La Sibiu au pe Trif, teolog consumat. *Par nobile fratrum!*

Dar vai, afurisită divănire! Afurisit cuvânt bănațean. Iată, m-am scaldat în sudori. E o topenie de căldură. Și muștele împrejurul meu scîncesc lugubru ca sus-lăudatul cor *vocale*. Arunc pana și mă rostogolesc pe canapea. De nu v-am divănit destul, voi continua de altă dată. Când? „Mai știu și eu“, răspunde „ilustratacea“.

[II]

FORȚA MAJORĂ

Curioase existențe mai sunt și publiciștii din Sibiu! Și ciudat, mai ales, este modul lor de discuție literară!

Mai anul trecut scrisesem la acest loc câteva reflexii asupra activității istorice a unei fețe bisericești. Fatalitatea a voit ca să fac și o digresivă reflexie asupra *camilafeei* venerabilului părinte, pe care îndrăznisem să o compar cu căciula de curcan a lui Cîrțan. Constat că observația mea nu era nicidecum nepotrivită, deoarece camilafa stă în nemijlocită atingere cu capitalul intelectual al părintelui din chestie și, prin urmare, constituie și ea un obiect de critică. Și nici supărătoare nu putea fi observația deoarece, slavă Domnului, căciula lui Cîrțan e destul de onorabilă, destul de renumită, mai renumită chiar ca operele istorice ale părintelui. Ba e cert că, dacă se va înființa „Casa națională“ din Sibiu, la locul cel mai de frunte va trebui să se așeze această căciulă de oaie, care a dormit la statuia lui Traian, această lină de aur, pentru care se va lupta odată vreun Iason ca în vremile mitice...

Și știți cum mi-a răspuns părintele și istoricul din Sibiu la reflexiile mele?

A chemat la sine pe un unchi al meu. Un biet preot, care în sudoarea feței sale și-a creat o familie cu opt copilași. Și a spus acestui unchi al meu *că-l face responsabil pentru ceea ce scriu eu*. Și bietul meu unchi, intimidat de superiorul său, îmi trimite o scrisoare deznădăjduită, mă conjură să nu-i primejduiesc familia

destul de încercată de loviturile sorții, să-mi fie milă de copilași cari vor rămînea pe stradă, căci părintele din Sibiu e răzbuțător pînă într-a șaptea spiță. „Îți vom blestema cu toții condeiful cu care ne subscrii ruina noastră“, încheie scrisoarea unchiul meu persecutat.

Vă place, iubii cetitori, *replica* literară a istoricului nostru, a părintelui *creștin* din Sibiu?... Eu m-am închinat atunci înaintea forței majore și am zis în „sinea mea“: *Al lui* să fii, părinte, cu camilafa și cu opere literare cu tot! Și i-am dat pace.

Un alt caz.

Am scris o cronică literară într-o revistă de la noi. Și înșirînd pe cei mai tineri versificatori ai noștri am pomenit și pe Ulpiu Traian Mihaiu — sau Mihaiu Ulpiu Traian — sau Mihaiu Traian Ulpiu (nu știu cum îl mai cheamă!). Și m-au pus păcatele să observ în treacăt că d-sa „nu este o personalitate literară“. Iată o crimă a mea. Parcă l-aș fi injurat. Parcă i-aș fi zis „individ“ — așa mi s-a burzului. Mă pomenesc deodată cu niște invective, ba erau infective, niște fraze, de altfel, incoerente ca toată structura sufletească a bietului poetaș — cari voiau să mă insulte și nimicească chiar... literaricește!!! E de prisos să spun că frazele alea erau așternute în *Tribuna*, în depozitarul tuturor acelor odoare pe cari fie iertatul Augustini, în limbajul său cel puțin ales, le numea „puturoșenii“...

Puteam eu să răspund? Nu! M-am închinat în fața forței maiore și am zis în „sinea mea“: *Al lui* să fie, Ulpie Traiane, toate „adierile“ și „stihurile“ tale! Și i-am dat pace.

Un al treilea caz.

Apărea fascicolă de fascicolă din „pagoda de bilci“ ce se numește *Enciclopedie română*. Mă rodea la inimă, văzînd că opera devine tot mai comedioasă și că publicul e atît de indiferent față de aberațiile ce se strecurau în această publicație. Mai ales mă supăra că toate prostiile de acolo erau scrise de români ardeleni, de literații și savanții noștri cari inițiaseră *Enciclopedia*. Notați bine, vă rog: această lucrare era să fie operă a noastră și cînd colo: aproape tot ce-am dat noi, cei de aici, atinge marginile ridicolului, fie ca limbă și stil, fie ca conținut științific sau intelectual în genere.

Și m-au pus păcatele să dau probe despre aceasta, *probe de evidență stridentă pentru oameni normali*, probe ce se puteau pipăi. Și în loc de mulțumită, *Tribuna* și susțitorii ei ș-au conti-

nuat ploaia de „puturoșenii“... Cunoașteți tot decursul acestei afaceri, care, de altfel, mi-a procurat clipe de deosebită mângiere sufletească...

Și cazuri de acestea, mai mici și mai mărunte, v-aș mai putea înșira încă destule. Nu-mi este însă acesta scopul. Voi să ajung la concluzie. Iat-o.

Suntem niște păcătoși, noi ăștia cari ne permitem să facem critica mișcărilor noastre sociale și literare. Suntem niște nihiști ai condeiului, noi, cari îndrăznim să ne ridicăm împotriva capetelor încoronate ca Ulpie Traian și Corneliu Diaconovich și Trif Ilie. Suntem în deplină rătăcire — și dreptate au aceia cari aplaudă și încurajează pe acești luminători ai întunerecului...

Așa este. Eu unul mă închin în fața forței majore și-mi propun în „sinea mea“: a nu mai scrie decit imnuri și ditirambe la adresa a tot ce emană din Sibiu. Cînd voi mai vedea o prostie, serisă de oricine din statul-major sibian, voi ridica mîinile binecuvîntătoare către ceriu, și voi zice: Ține-l Doamne! De voi vedea un lucru negru iar voi, sibienilor înțelepți, veți striga că e alb, mă voi pleca cu multă cucernicie înaintea voastră, căci voi vorbiți din inspirație superioară și, prin urmare, voi aveți dreptate...

Bucurați-vă, deci! Iar tu, Ioane Bortos, mare poet național, confrate al lui Ulpie... tot crai tu adevărat prooroc, cînd asigurai pe d-l Rațiu că:

Națiunea-i stilp puternic,
Nu se teme de-un nemernic,
Ea e foarte talentată,
Nu se teme niciodată!!...

[III]

O REPUBLICĂ

Ceea ce vă povestesc aici e un vis din copilărie, un vis urit cum se întimplă să-l aibă copiii mai ales după o încărcare prea mare a stomacului sau după o lectură prea iritantă...

Cetisem pe *Robinson*. Și noaptea, în vis, povestea luă ființă în fantazia mea, iar eroul poveștii eram chiar eu, visătorul.

Corabia — știți de corabia lui Robinson — mi se sfărîmase în bucăți, și groaznicele valuri ale mării mă aruncară pe țărîmul unei insule deșerte. Pășind înainte, cu frică și cutremur, pe pămîntul

necunoscut ce mare îmi fu mirarea văzînd că starea de sălbăticie încetează și înaintea privirilor mele se întind: plantațiuni frumoase, parcuri măiestrite, o promenadă de arini, case și instituțiuni publice și strade spațioase. De nu mă-nșel, am zărit acolo și o statuie a marelui mucenic papistaș Nepomuc...

Dar grozav! Știți ce nu vedeam pe această insulă? Oameni! Nu era nici un picior de om pe strade. Dar și prin case, abia aici, cîte un cap omenesc se ivea sfiicios după perdelele de la ferestre, îmi arunca cîte o privire de compătimire și cînd voiam să-i agrăiesc dispărea, lăsîndu-mă singur pe stradele pustii... Stranie priveliște. Mi se părea că sunt în apropierea palatului din poveste, în care fata de împărat, blestemată de o vrăjitoare, doarme somnul cel provizoriu pînă ce Făt-Frumos nu va veni să o deștepte prin o sărutare...

În schimb însă insula era înzestrată din belșug cu dobitoace de toate neamurile. Și erau împărțite în diferite triburi sau pături sociale, alcătuiind un stat organizat, în formă republicană.

În rîndul întii, vedeam o cireadă de boi, rasă veritabilă, boi bine hrăniți, cu coarne maiestose, cu frunți de o superbă stupiditate. Aceștia probabil reprezentau ordinul intelectual în stat. Șeful lor era un bou pîrlit, hodorog de bătrîn, de pe față și de pe umblet se vedea că e ramolit rău. Un june *rincaciu* făcea pe secretarul general. Vacile, onorabilele jumătăți sau „femeiușele“ — cum le-ar zice *Enciclopedia* — lipseau.

Numai cîțiva pași departe de dinșii erau adunați un șirag de alți quadrupezi. Asini sau muli, nu puteam distinge. Și cine știe ce simțire animalicească îi răscolase — sau ogrinții li se isprăviseră sau ovăzul le lipsea, în tot cazul era vorba de grăunțe — căci răgeau la desperare. Lingă ei o mulă bătrînă moțăia cu ochii închiși și n-avea habar de meetingul de protestare al semenilor săi.

Trec pe lingă ei și cotesc într-o stradă laterală. O altă onorabilă adunătură. Niște urși și vulpi în jurul unui stup de miere. Un ursoi, cît un butoi, sugea dintr-un fagure uriaș, iar cîțiva pușori — vădit descendenții lui — dădeau țircoale oacheșei ursoaice, ce rumega mereu din fălci și se hîrjonea ca o potaie flămîndă. Ptiu, diavoliță de ursoaică, da' înflorătoare ești. Țigan să fiu și n-aș îndrăzni să te joc sub ciur, chiar de-ai avea cel mai grozav belciug în nas!...

Speriat fug mai departe. Dau peste cîrduri de giște, cari făceau un zgomot mai infernal ca o reuniune de femei... Și mai erau acolo și găini frumoase, unele mai golașe, altele mai cochete și cu moț în cap, cu coada mai ridicată parcă purtau „turnire“. Și cocoșii aveau mare trecere printre ele — cocoși fercheși cu pinteni, cu picioare subțiri și supte, cu creastă roșie, vînată sau galbină,

după cum erau și „parolele“ regimentului galinear căruia aparțineau...

Iar eu, copil viclean și neastimpărat ca toți copiii, dau să pui mîna pe-o puicuță, ca să mă joc cu ea...

Dar vai, mi s-au umflat cocoșii în pene și gîștele au dat alarmă și au venit în ajutorul lor boii și asinii și ursul — căci armonia și unirea dobitoacelor e completă, cînd vor să atace pe un muritor biped. Și m-au luat la goană, toată republica s-au răscolit în contra mea și era un zgomot horend; prin zbiețele dobitoacelor se amesteca plînsul meu de copil și... m-am deșteptat.

Eram în patul meu scaldat în sudori. Visul urît, pricinuit de citirea lui *Robinson*, dispăruse. Lingă mine dormea pisicuța mea, încolăcită și sforăindu-și sforăiala de toate zilele. Ceasul ticăia pe perete ca de altădată. Și mindre raze de soare pătrundeau prin fereastră...

Vesel mă scol și îmi rostesc psalmii de dimineață.

[IV]

UN FEL DE RĂSPUNS

Era o zi de mai, frumoasă și dulce pentru toți cei ce erau în stare sufltească de-a-i putea gusta farmecile. Soarele bătea cu belșug de raze în atelierul nostru tipografic. Băieții culegeau pe întrecute materialul gazetei, erau dispuși de frumusețea vremii și își manifestau seninătatea lor prin fluierarea de cîntări de dor și de iubire. Din piața de alături pătrundea miros de piine caldă și sfirîit de carne de purcel din tigăile unguroaicelor celor rotunde.

Tocmai sosisem la Arad. În redacție nu era decît *Slovacul* — fie iertat. Sărmanul meu coleg, parcă-l văd și astăzi: se plimba nervos prin camera spațioasă a redacției, ținînd într-o mîna un borcan cu lapte acru și în cealaltă o franzelă. Mustața, mulată în zară, era tot o promoroacă. Văzîndu-mă sosind, își întrerupsese luarea medicinei — căci zara era leac în contra boalei lui necruțătoare — îmi strînse mîna cu căldură slovăcească, îmi arătă masa mea de scris, apoi mă conduse prin atelier, ca să mă introducă astfel în toate misterele noului regat în care intrasem.

— Iată aici mașina noastră, îmi zise el, e rea de gură ca o soacră. Aici sunt copilele noastre, mindrele împăturătoare de gazetă, — pe zîna lor o cheamă Rozi. Și dincolo e șirul de băieți, culegă-

torii, cari comit năzdrăvăniile din coloanele noastre: ei combat pe moșu Rațiu, ei își bat joc de prostoganul Dedu, ei au declarat război ignoranței din Sibiu, ei sunt talpa pe care zace greutatea noastră...

Sprintenii urmași ai lui Gutenberg zîmbeau la vorbele de laudă ale d-lui redactor, iar dintr-un colț, duhliul paginator îmi închina cu restul din o sticlură de rachiu, pe care, cum mă convinsese ulterior, o purta totdeauna la sine ca un prezervativ în contra intoxicației cu plumb.

— Dar aici ce este? îl întrebai pe ciceronul meu, arătîndu-i o ușiță din fundul atelierului. Fața lui atunci se încruntă și, fără să-mi răspundă direct, el se adresă fetițelor:

— D-l corector nu s-a sculat încă?

— Mă rog, nu, răspuse Rozi cu glas de căprioară.

— *Na, passen's mal auf, jetzt kommt das Schönste!* îmi zice colegul cu vocea-i răgușită și deschide ușița din chestie.

Ce tablou! O cameră cam obscură. Împrejurul păreților, vrafuri de hîrtie de tipar. Oale cu păcură. Și un pat, în care se tăvălea cineva: individ sau exemplar, nu puteam distinge momentan. Vedeam însă că se mișcă ceva pe patele de saltea, manifestîndu-și existența prin sunete nearticulate, prin niște gemete, care sunt expresia celei mai desăvîșite saturații.

Dăm la o parte perdeaua de la ferăstruie și iată o buduhală de om. Întins pe spate, cu gura rinjită, cu mîna dreaptă lăsată blejdită în jos peste scîndura patului, încît atingea o oală cu păcură, cu mîna stîngă vîrită în părul cel zbirlit ca al unui mistreț — dormea d-l corector. Un roi de muște se juca de-ascunsele pe nările lui...

— Iată un om a cărui viață întregă e o monstroasă greșală de tipar, îmi zise necăjit Slovacul. Iar apropiindu-se de pat, se adresă astfel către vietate:

— Scoală, d-le Grif, căci afară zîmbește ceriul de primăvară și sfîntul soare te așteaptă ca să vază cuvioasa-ți făptură... Scoală, d-le Grif, căci te așteaptă maldărul de corecturi pe masă... N-auzi? Iarăși ai băut? Iar te-ai îmbătat?... Scoală, căci, iată, ți-am adus rachiu...

Șobolanul începu atunci să miște. Electrizatorul cuvînt „rachiu“ îl chemase, pesemne, la viață. Își deschise ochii de pisic și îngăimă un „*chi-chi-chi*“, un fel de ris cu sughiț, ce te băga în spaimă.

— De ce tot bei — își continua Slovacul muștrările — de ce îți bei viața și energia și-ți uiți îndatorirea față de noi?

— Ra-a-chiu... ș-a-m-p-p...-panie, răspunse d-l corector, lingindu-și buzele și cotoarele de mustață, în care se sleise poate un întirziat picur de rachiu.

— Da, dragă? Ai băut șampanie chiar? De, îi și șede bine șampaniei în gura d-tale. Dar bine, cu plata cum ai rămas? Cine achită?

— Du-u-u-mne-zeu d...d...drăguțu... .

— Nu ți-e rușine, d-le Grif? Beai pe socoteala redacției. Toți circiumarii din oraș ne vin pe cap. Ne faci rușine pretutindeni. .

— Eu m...mis m...m...ar...tir! Șa-m...p...p...anie...

— Da, *martirul alcoolului* ești d-ta, d-le Grif — încheie Slovacul interesanta convorbire, și ieșirăm.

Astfel făcui eu cunoștința d-lui corector Grif, într-o frumoasă zi de mai.

De-atunci au trecut doi ani. D-l Grif nu mai e locuitorul vizuinei din fundul atelierului nostru tipografic. El a evoluat strașnic, căci azi el face corectura politicii naționale din Sibiu. E unul dintre cei mai „elșu“ în plectora luptătorilor culturali din „Sibiu și jur“; e cel mai inteligent factor din direcția valoroasei *Enciclopedii*; vor să-l facă membru în secția literară la „Asociațiune“ și în curind desigur vicepreședinte în locul lui dr. Pușcariu, loc, pentru care e copt de-ajuns — nu tăgăduiesc.

Nimeni nu se bucură mai mult ca mine de această transformare a lui *alde Grif*. Eu admir virtutea, și e o mare virtute ca omul să se ridice atit de sus, de la oalele cu păcură și din starea de sub-om la un loc de frunte în comunitate de savanți și de bărbați integri ca cea din Sibiu.

Ah, cind mă gîndesc cum *alde Grif* se va plimba pe trotoarele Sibiului, la imaculata dreaptă a lui Diaconovich; cum amindoi vor discuta cu căldură despre nemurire; cum împreună își vor bea șa-a-m-p-p...pania — imi vin involuntar în minte cuvintele lui Heine:

Mir ist als ob ich die Hände
Auf's Haupt euch legen sollt',
Betend, dass Gott euch erhalte
So schön, so rein, so hold!!

Și tot ce mă face să tremur și să devin melancolic este adevărul fatal despre nestatornicia gloriei și a norocului, căci scris este în Biblie, nene Grif, ca din noroi, noroi să se facă. Am zis!

[V]

BRAȘOAVE

Așa suntem noi ăștia!

Cînd ne cade pălăria, suflată de vîntul șuchiat, ne plecăm frumușel după ea, o curățim cu mineca și haid cu ea-n cap.

Cînd ne lovesc cu mină voinicescă imaculați ca *alde Grif*, deschidem S-ta Scriptură și cetim în ea cu evalvie cuvintele: „Cui vai, cui gilcevi, cui nasul roș, cui scrișnire de dinți — au nu acelora cari zăbovesc prea mult la vin“! (Apostolul respectiv nu cunoștea șam...p...pania!)

Iar cînd suferim de *spleen* — asta-i așa, un fel de moleșeală ca somnolența politică a d-lui Rațiu — luăm în mină *Gazeta Transilvaniei*, ne întindem pe canapea și lăsăm pe bunica din Brașov să ne povestească povești lungi și neînțelese, cum numai ea le știe. Așa sunt de monosilabe și de misterioase aceste povești, ca un cîntec al Sibilei, ca un lălăit de pe fundul prundului:

Lu-lu
Lă-lă-lu-lu
Lă-lă-lu-u-u...

Da capo al fine e tot un lălăit misterios ca din fundul... prundului, încît te apucă o dulce piroteală.

Hehei! Dar astăzi somnul nu vrea să mă fure! În loc de cîntecul de leagăn — cîntat pe melodia colindei brașovene „Sora soarelui, raza soarelui“ — din coloanele *Gazetei* imi răsună accente neobișnuite, imnuri de revoltă sufletească, de parcă un cor de trocari, sub conducerea părintelui Corcodel, a intonat puter-nica doină:

De-ar fi trăsmit Dumnezeu
Muntele de la Brașov,
Talpa leagănului meu...

Să știți că e lucru mare! Cînd nu moșăi cetind *Gazeta*, e sigur că s-a întimplat ceva extraordinar în univers — sau a interpelat d-l Mureșanu în congregație, sau arde pe undeva în apropierea redacțiunei.

De astă dată e cazul din urmă. Un foc cumplit „s-a declarat“ în Schei, probabil prin desfundarea unor poloboace de spirtoase; focul s-a urcat în puținul spirit din poloboacele în formă de capete

ale unor creștini de sub cîrma Sf-tului Nicolae, și flăcările au incendiat edificiul falnicului gimnaziu român din loc.

Cum să nu-ți sară somnul din ochi în fața acestui spectacol, și măreț și trist totodată — măreț, pentru că arde Scheiul (și un trocar din Schei e totdeauna măreț!) și trist, pentru că arde și gimnaziul!? Cum să poți fi liniștit, cînd în Brașov e un zgomot și-o harababură ca la pașopt... Auleo, părinte Petrică, dragă, și s-a sculat turma întregă!...

Zice că „trocarii“ sunt de vină!

Ce soi de oameni vor mai fi trocarii ăia, despre cari acum bijbiie toate ziarele noastre? *Sind sie Christen oder Anabaptisten? Sind sie Cannibalen oder Antispiritisten?*... Nu știi! N-am văzut trocar nici în panoramă. Dar de auzit multe am auzit despre ei!

Mai ales în timpul din urmă. Ei produsese război între două țări. La București și Budapesta stîrniseră furtuni, pe lângă care zgomotul recent din Brașov e numai o furtună într-un pahar cu apă.

Am auzit apoi că ei au meritul de-a fi cei dintîi care au consimțit ca guvernul maghiar să calce *Statutul organic* și au primit o soluție antinațională și antibisericească a chestiunii rentelor.

Am înțeles că încîntați de această soluție, ei au votat părintelui Voina o remunerație de 5000 coroane... pentru ostenele. Șiret părintele Voina, altminteri nu-i prost!

Am înțeles că au hotărît trecerea la nemuritori a părintelui Voina (de cînd „trocarii“ au dreptul să creeze nemuritori?), atîrnîndu-i-se icoana în sala cea mare a gimnaziului, alături cu portretul lui Șaguna și Popazu... Auzi, domnule! Voina alătura cu Șaguna!!... Șiret popa Voina, altminteri nu-i prost!

Și iarăși am înțeles — o, n-aș mai fi înțeles — că cei ce astfel hazardază cu mîile de coroane, au tăiat subvenția de 400 de coroane destinate pentru masa studenților oropsiți!

Și, în sfîrșit, am auzit că, cu ocazia ultimei sfeștăni ce le-a făcut părintele Meșianu, în schimbul unor diurne de alte mii de coroane, Eminenția sa a fost salutat cu un *salamander salamndrorum* și a fost proclamat de *Ober-Trocar ad honores*.

În felul acesta organizația e desăvirșită și faptele năzdrăvane justificate. Avînd de *funogiu* pe Eminenția sa, de parlament o eforie aleasă pe sprînceană din cei mai disciplinați reprezentanți ai „trocarismului“ tradițional, pe „trocarii“ habotnici, secta e tare și mare și în măsură de-a declara război pînă și... rațiunei pure.

Căci ce alta însemnează conflictul de la gimnaziul din Brașov decît un război declarat judecării curate?

S-a pus capitalismul, reprezentanții tipici ai materiei, în opoziție cu reprezentanții luminei. Pe de-o parte oamenii bruți, administratori sătui (de fleică și de vin, căci Sterică are berechet!), orizonturi înguste, apărători de interese particulare — pe de altă parte, luminători distinși, recunoscuți și iubiți de un popor întreg, creatori ai celei mai vijoase surescențe a generației de astăzi. Aici stomacul — acolo membrele. Aici burta verde (d-le Saftu, *honni soit qui mal y pense!*), colo intelectual... Se pare că am sta în fața unui fenomen din domeniul filosofiei, în fața unei lupte de principii, date în jurul materiei și a spiritului.

Dar așa și este.

Să nu credem că avem să ne facem seama numai cu un caz izolat. Nu. Deși sub altă formă, cazul acesta, tot în timpul de acum, se petrece și în alte centre românești de la noi. Am putea zice chiar că e general în viața noastră publică. Ne găsim într-un curent în care materia vrea să-și elupte superioritatea față de spirit.

Să luăm, de pildă, Sibiu. Ce e la Sibiu? Sau mai corect: cine e la Sibiu? Răspuns: Meșianu, Cosma și Rațiu. Iată trei nume, care nu mai au nevoie de comentariu, căci sînt incarnarea cea mai absolută a materiei. De la ei apoi pleacă trei căi, care se ramifică în zeci de cărări prin provincie, și toate aceste cărări sunt ocupate de ostași de-ai lor, de agenți și sub-agenți ai voinței lor, de sclavi ai materiei.

Acești ciraci ai principiului materialist s-au lățit ca neghina în grîu peste tot pămîntul nostru și ne-au subjugat formal. Nici un avînt al spiritului nu mai e cu puțință din cauza lor, orice cultivare a calităților bune sufletești e zădărnicită. În loc de altruism și iubire, găsim buruiana infectă a *egoismului* fără scrupul. În loc de *naționalism ideal*, găsim naționalismul utilitarist, sectarism sau chiar cosmopolitism. „*Dizgustații*“, despre care zilele acestea un confrate al meu a scris cu atîta vervă și adevăr, sunt toți înregimentați în acest curent, sunt toți oameni capabili în orice moment a vota lui Voina o remunerație de 5000 și a suprima *muritorilor de foame* 400; sunt toți oameni capabili de orice *speculă*, cînd e vorba de interesele lor materiale, dar incapabili și „*dizgustați*“, cînd e vorba să facă deosebire între rațional și narațional, între național și antinațional.

Cazul de la Braşov ne-a dat semnalul de alarmă. Spiritul nu mai vrea să se subordoneze domniei instinctelor. S-a făcut pornirea spre o emancipare. Nu ştim încă cine va birui. Dar e de dorit ca curentul de regenerare să ne preocupe serios. Şi nădăjduim că în curînd vor şti să protesteze şi alţi subjugăţi în modul demn cum a protestat idealistul Oniţiu. Şi nimeni să nu-şi vînză drepturile superioare ale spiritului pentru o troacă de linte a materiei.

Iar Sfîntul Nicolae de la Myra Lichiei, făcătorul de minuni, să lumineze minţile materialiştilor noştri din Schei şi a trocarilor de pretutindeni — căci sunt mulţi ca nisipul.

SIR FREDERICK POLLOCK: „ISTORIA POLITICEI“

*Traducere de T. V. Păcăţianu
Sibiu, 1900, 1 vol., 203 p.*

În scurt timp, d-l T. V. Păcăţianu ne-a dat o serie de traduceri, asupra cărora, dată fiind importanţa lor, n-am ezitat de-a atrage atenţia publicului cetitor. Pentru că operele lui Stuart Mill, Ihering şi Pollock, pe cari d-l Păcăţianu le-a tradus, deşi apărute printre lucrările hazlii din *Tribuna*, nu cad în categoria foiletoanelor unui oarecare Ulpie, a căror meritată soartă de obicei e ignorarea sau ridiculizarea. Sunt lucruri serioase astea, la alcătuirea cărora d-l traducător a cheltuit muncă serioasă, iar noi respectăm principiul muncii, de oricine ar fi el aplicat, şi de adversarii noştri.

Istoria politiceii este o carte celebră prin autorul ei, Frederick Pollock, autoritate recunoscută pe terenul ştiinţelor politice. D-l Păcăţianu, prin alegerea acestei cărţi, ne-a dat o nouă dovadă că cunoaşte bine literatura politică şi ştie aprecia valoarea singuraticelor opere. Cartea lui Pollock completează într-o oarecare măsură celelalte cărţi traduse de d-l Păcăţianu, ceea ce iară dovedeşte că traducătorul munceşte cu plan chibzuit.

Fireşte, pentru a înţelege opera lui Pollock, trebuie să aibi mai multe cunoştinţe de politică decît cele cuprinse la Holtzendorf şi Ihering. Pentru că Pollock nu face o simplă istorie a politiceii, o înşirare pragmatică a tuturor sistemelor de la Aristotel pînă la Herbert Spencer, ci o istorie *critică* a acelor sisteme şi încă într-un mod cît se poate de laconic. Învăţatul englez presupune că tu, cetitorule, cetitorule român, cunoşti toate acele sisteme. Mai ales aşteaptă să cunoşti pe Hobbes (ghici, d-le Raţiu, cine a fost Hobbes?), pentru că mai adeseori teoriile acestuia le ia ca termeni de comparaţie. Cum însă cunoaşterea ştiinţelor politice şi a sistemelor filosofice în genere e atît de străină celor mai mulţi dintre noi, cartea asta, cu toată importanţa ei, va aduce foarte puţină lumină în întunecimea dimprejurul nostru, încît se pare că traducerea ei ar fi prematură. Ici-colo se va găsi cite un avocat,

cite un preot sau cite un profesor, care să fie în stare a urmări pe Pollock în expunerile sale și a judeca dacă acesta are dreptate sau nu cînd critică, de pildă, *Contractul social* al lui Rousseau, sau cînd pune știința engleză atît de sus față de rezultatul scrutațiilor metafizice ale învățaților germani. Dar și acești advocați, preoți și profesori nu-l vor ceti pe Pollock în traducerea d-lui Păcățianu, căci poate nu vor avea încredere în ea, ci vor recurge la traducerea germană. Publicul cel mare însă, gloata de preoți și învățători doritori de cărți bune, *n-au ce face cu Pollock*.

Iată-ne astfel ajunși la un adevăr pe care trebuie să-l comunicăm d-lui Păcățianu. Recunoaștem zelul și priceperea cu care muncește pe acest teren. Admirăm nervii și paciința de-a putea munci la chestiuni atît de abstracte și de dificile a fi înțelese de muritori de-a doua mină. Dar găsim că aceste opere prea sunt îndepărtate de trebuințele imediate ale masei și e păcat ca energia d-lui traducător să nu-și aducă roade, să fie cheltuită în zadar.

Munca pentru luminarea poporului trebuie începută de jos în sus. N-am ajuns încă acolo ca hrana noastră intelectuală să fie filosofia și istoria dreptului și a politicei. Las' să facă filosofie filozofii din București, de pildă d-l Maiorescu, care are competența necesară. Noi aștia alții, oamenii poporului, să dăm dascălului și preotului o lectură mai ușoară.

D-l Păcățianu, care are fericirea de-a ocupa astăzi o poziție pe care fusese stăpîn d-l Slavici, ar fi putut lua din capul locului pildă de la acesta și ar fi avut poate mai mult succes în activitatea sa. Cînd d-l Slavici era directorul *Tribunei*, a întemeiat „Biblioteca populară a *Tribunei*“ și nimeni nu va contesta că micile cărțuții din această bibliotecă, cari se vînd cu cîte 10 cr., valorează la poporul nostru mai mult ca *Principiile* lui Holtzendorf, traduse de d-l Păcățianu, cari se vînd cu florini.

Aceasta ca principiu. Bunele intenții ale d-lui Păcățianu și priceperea sa în activitatea ce dezvoltă nu o tragem la îndoială. Constatăm numai că s-ar fi făcut mai util poporului dacă, în loc de filosofie și jurisprudență, îmbrățișa chestiuni mai ușoare, bunăoară istorioarele morale ale lui Franz Hoffmann sau altele de acest fel. O spune însuși Pollock în cartea sa: „Principiul *utilității* ni se pare că nu e cu nimic mai puțin dogmatic decît principiul rațiunii practice“ . . .

Noua traducere a d-lui Păcățianu nu este atît de bine îngrijită ca stil cum erau cele anterioare. Întîlnim locuțiuni ca: „*a lifera*

modelul“, „*declarația* drepturilor“ în loc de „*proclamarea* drepturilor“, „*a purces* prea dogmatic“ în loc de „*a procedat*“ etc.; „*greutatea reșede* în limpezirea chestiunii“ și altele. Frazeologia e greoaie, ceea ce nu e de mirat la traduceri de natura aceasta. Repet ceea ce am zis cu altă ocazie, că lipsindu-ne o terminologie dezvoltată pe chestiuni de știință, noi, transilvănenii, nu suntem chemați și nu avem puțința a munci conștiincios și cu succes deosebit în direcția aceasta.

Oricum însă, traducerea d-lui Păcățianu rămîne o lucrare de merit, ceea ce ținem să accentuăm.

UN LUPTĂTOR

După citirea unui „Anuar“

Un amic mi-a trimis *Anuarul reuniunii sodalilor români din Sibiu*, întiiul anuar publicat de o societate românească de meseriași. L-am citit cu atenție încordată, precum ctești orice scriere despre care știi că cuprinde date pozitive de progres național.

Și ce surprindere plăcută mi-a procurat citirea acestui *Anuar*! N-am găsit într-însul numai acele date reale și seci ce se află în „dările de seamă“ ale multiplelor noastre asociații, ci am găsit un crîmpei superb de istorie culturală din epoca noastră de renaștere. *Naționalizarea industriei* sau mai corect *Întemeierea industriei românești* ar trebui să se intituleze acea pagină a istoriei noastre contemporane despre care se vorbește în acest *Anuar*...

Și întreaga pagină se leagă de un nume, pe care ar trebui să-l scriu cu litere de aur, de Nicolae Cristea, vrednicul asesor consistorial din Sibiu și prezident onorar al acelei societăți.

Cită elevație sufletească simte astăzi un tânăr cînd mai întilnește nume de acestea, de cari se mai pot inspira inime de bărbați integri, caractere de granit, luptători neînfricați, cari marchează cite o pagină istorică! Puțini mai sunt acești bărbați, de la cari noi, tinerimea precoce și blazată, tinerimea crescută în era tumultuoasă a manifestațiunilor naționale și a decadenței lor, am mai putea lua pildă de activitate pozitivă și am putea împrumuta un capital de idei și o linie de conduită demnă!

Unul dintre aceștia puțin este Nicolae Cristea, care generațiunii noastre ne poate fi pildă și ideal. Iată pentru ce, din incidentul apariției biografiei lui în *Anuarul* meseriașilor din Sibiu, voi insista asupra vieții și importanței lui.

Născut în Ocna Sibiului în anul 1834, N. Cristea și-a făcut școala, ca toți tinerii săraci, în lupta pentru trai. Și lupta pentru trai este o luptă grea *ab origine*. În ea, adeseori moralul omului se zdruncină, caracterele se frîng și ademenirile abat de la calea cea dreaptă. Dar, avînd germenele puternice de rezistență, în

loc de-a te pierde, lupta aceasta te fortifică. Aurul în focul cel mai intensiv se lămurește. Triumful tău, după o luptă ca aceasta, nu este triumful mișelului ce reușește cu arma meschină a intrigei și înjosirei, ci este *triumful binelui și al adevărului*, triumful logic al legii morale. Și astfel a triumfat Nicolae Cristea, ajungînd la demnitate înaltă bisericească, muncitor la dreapta lui Șaguna și a lui Popea.

E înaltă și ideală această demnitate de preot superior și dascăl al poporului, dar e o luptă grea din cale-afară, dacă vrei să-i păstrezi nimbul pe care i-l dă importanța inerentă. Și lupta pe care a purtat-o Cristea după moartea lui Șaguna a fost atît de grea, că se formase un curent de îngenunchiare a caracterelor și de strivire a conștiinței. O atmosferă grea, un spirit sectar se incuibase în gremiul bisericesc din Sibiu, un curent reacționar și de persecuție împotriva elementelor liberale și independente. „*Biegen oder brechen*“ era deviza deținătorilor cirmei bisericești și cei ce nu se supuneau trebuiau să îndure tot felul de mizerii sau să plece, cum a plecat, de pildă, eruditul profesor Simeon Popescu.

Cristea cu ai săi au îndurat multe, au luptat însă înainte, au luptat muncind pentru poporul său. În împrejurări de acestea, natural că demnitatea de preot superior nu i-a adus acea tîgnă materială pe care o merita un caracter și luptător de felul lui; recompensele lui au fost de ordin curat moral și, prin urmare, găsim pe deplin justificate următoarele cuvinte din biografia schițată în *Anuar*:

„Nu în zădar N. Cristea era numit martir. Martiriul îl suferă încă, trăgîndu-și de la gură și tigorîndu-se cu familie cu tot, pentru că s-a expus cînd a fost vorba de interesele poporului său“...

Cap luminat și organizat, Cristea a luptat cu condeiu pentru interesele mari ale neamului. Convingerile sale și le are întemeiate pe cunoștințe vaste istorice — dovadă articolele sale din *Telegraful* și *Tribuna* și „meditațiunile politice“, cari sunt pline de învățăminte din istorie.

Inimă caldă, Cristea în tot ce scrie se distinge prin verva și curagiul său. Și astăzi încă, la înaintate bătrînețe, Cristea cere luptă sistematică, luptă activă, căci dimpotrivă, corpul național lîncezind în neactivitate se va destrăma.

Spirit pozitivist și practic, Cristea văzu că, dacă în politică ținta ideală este îndepărtată, în cultură hotărâsc rezultatele practice și imediate. Nu e suficient ca un popor să aibă numai două clase, o clasă inteligentă și alta agricolă — își zise Cristea — tre-

buie alcătuit un element de tranziție, un cheag care să lege aceste două clase, și acesta nu poate fi decit meseriașii, cari să încurajeze și să cultive meseriile între români.

Reușind, el stătu 30 de ani de-a rindul în serviciul acestei idei, care a dat roade îmbelșugate...

Așa un bărbat, așa un luptător îmi place mie!

Cinstit și loial ca om, radical și entuziast ca luptător politic, practic și fecund ca luptător cultural și, mai pe sus de toate, minte luminată.

De ce n-avem mai mulți ca el, de ce?...

HERMANN SUDERMANN: „JOHANNISFEUER“

Schauspiel in vier Akten

Stuttgart (I. G. Cotta), 1900

În raport cu ceilalți scriitori germani contemporani, Sudermann e destul de bine cunoscut și la noi, românii. Negreșit, numai ca poet dramatic. Au fost traduse pînă acum în limba noastră următoarele drame scrise de dinsul: *Onoarea*, *Magda* (trad. de Virgil Popescu) și acum, de curînd, în revista noastră, *Ioan Botezătorul*. Cele două dintii s-au reprezentat adeseori și cu un efect mare pe scena primului nostru teatru din București — efectul potențat mai ales prin predarea rolurilor de căpetenie de către puternica artistă Agatha Bârsescu.

Iată pentru ce ne simțim îndemnați a vorbi ceva și despre cea mai nouă lucrare dramatică a acestui poet, lucrare ce, apărută de curînd, a trecut deja cu iuțeala vîntului peste toate scenele germane și care se va juca în curînd și în București, cu cea mai celebră tragediană germană, Agnes Sorma, în rolul principal. Firește, în limba originală. De tradus această piesă n-a fost tradusă încă și nici nu cred să ajungă vreodată pe scenă română. Motivul e că dintre toate piesele lui Sudermann aceasta este cea mai tipică germană, scoasă din sufletul și credințele germane, zugrăvind caractere din o provincie nemțească și scrisă, în cea mai mare parte, în dialect.

Johannisfeuer s-ar putea traduce în limba noastră prin *Noaptea Sinzienilor*. (Numirea *Noaptea Sft-lui Ioan*, inventată de un ziar din Sibiu, e o naivitate!) Este aceasta noaptea de vară din 16 iunie, de care se leagă o mulțime de credințe și obiceiuri rămase din păgîni și păstrate la diferite popoare. La germani această noapte e serbată aproape cu același alai ca și presara de Anul Nou: cu veghere pînă după miezul nopții, cu jocuri și băuturi, pe cînd afară flăcării și fetele se adună pe cite-un vîrf de deal și aprind rachete sau roate învălitate cu paie, cărora le dau drumul pe o coastă în jos, serbări ce se desfășoară negreșit mai mult la

țară, ca și la noi, românii, și ca la alte popoare cari le-au păstrat din străbuni.

În o noapte de Sinziene se petrece și drama mai nouă a lui Sudermann, și anume, în Litvania, un colț al Prusiei, în care acum locuiesc elemente germane, iar din cel litvan n-au mai rămas decît frinturi de credințe și de cîntece.

La curtea proprietarului Vogelreuter se fac pregătiri de nuntă. Fata acestuia, Trude, are să ia în căsătorie pe vărul său Georg von Hartwig, un tînăr cu vederi moderne, încăpăținat, dar simpatic prin fermitatea voinței. Trude iubește pe Georg cu tot focul unei copile inocente de 18 ani. Iubirea lui Georg însă pare a fi mai mult un sentiment de grațitudine față de generozitatea unchiului său, Vogelreuter, are mai mult o nuanță convențională, mai mult stimă decît iubire.

Aceasta apoi se vede îndată ce izbucnește în sufletul lui o iubire veche. El iubise odinioară pe Marikke, sau Heimchen, cum îi zicau, o copilă de suflet, luată de pe stradă de cătră proprietarul Vogelreuter și crescută în casa sa. Acum se revăd și temperamentul lor, amîndouă colerice, sunt cu mult prea înrudite decît să nu se apropie unul de celălalt.

În o noapte de Sinziene, presara cununiei lui Georg cu Trude, inimile înrudite se găsesc. Georg își uită de datoriile sale față de mireasă și, fermecat de vraja nopții, el își destăinuie iubirea celeilalte, Maricăi, care, la rîndul ei, nu ezită a i se face stăpînă pe iubirea lui. Și amîndoi petrec o noapte „păgînă“. Cuvîntul „păgîn“ exprimă mai corect relațiunea acestor doi amorezați — pe cînd în o cameră, alătura de ei, inocenta mireasă „doarme invălită toată în părul ei mătăsos“ și viscăză fericirea de mînc.

Conflictul e propus. Cetitorul poate să se aștepte sau la o dezlegare tragică sau la o fugă a lui Georg cu Marikke, în care caz am avea o comedie. Nu se întîmplă nici una, nici alta. A doua zi Georg se duce frumușel la biserică să se cunune cu mireasa Trude, iar Marikke rămîne cu jalea ei și cu... o noapte fericită de Sinziene.

Acesta-i, foarte pe scurt, conținutul dramei.

Precum văzurăm, o tragedie zguduitoare, cu pasiuni mari sau cu probleme deosebite, *Noaptea Sinzienelor* nu este. Nu e vorba de o evoluție a lui Sudermann, dimpotrivă, față de producțiunile anterioare, această dramă prezintă mai puțin interes.

Dar calitățile abilului dramatician ies, cu toate astea, foarte real la iveală. Părțile romantice, cu vraja nopții de Sinziene, cîteva figuri admirabile, ca Trude și bătrînul neamț, Vogelreuter, apoi indeosebi, bogăția de spirit și de fraze poetice în cursul

acțiunii sunt de interes deosebit pentru cetitor și-mi închipui că trebuie să producă efect mare pe scenă.

Oricum însă, la renume universal *Johannisfeuer* n-o să ajungă, din motivul amintit, că, atît ca obiect, cît și ca elaborare, e o dramă specific germană.

FRIEDRICH HEBBEL: „INELUL LUI GHIGES“

*Tragedie în 5 acte. Tradusă de G. Bogdan-Duică
București, 1900*

„DESPRE GRIGORE ALEXANDRESCU“. STUDIU DE G. BOGDAN-DUICĂ

București, 1900

De când *Convorbirile literare* s-au reorganizat și și-au reluat caracterul de revistă importantă, sub conducerea competentă a savantului istoric Ioan Bogdan, unul dintre cei mai ponderoși colaboratori literari ai acestei reviste este d-l G. Bogdan-Duică. Lucrările de mai sus sunt cea mai bună dovadă. Amîndouă au apărut în *Convorbiri* și au reapărut acum în broșuri aparte.

Pe noi, cari atît de bine îl cunoaștem pe autorul acestor broșuri și în mijlocul cărora el pină de curînd își desfășura activitatea sa literară, punînd mai ales prin o critică severă la locul lor pe mulți diletanți „poeți“ și „istoriografi“ de la noi, ne va interesa în special a-i cunoaște nizuînteles și după ce ne-a părăsit.

D-l G. Bogdan-Duică este astăzi profesor de literatură germană la București.

În România se remarcă în timpul din urmă o tendință destul de pronunțată pentru promovarea cunoștințelor de limba și literatura germană. Limba germană s-a introdus chiar ca studiu obligator în școli. Durere însă că forțele didactice lipsesc — înțeleg forțe speciale și specializate. Acei puțini profesori cari cunosc această limbă și-au făcut din ea o meserie, scriînd cărți didactice, în mare parte rele, al căror scop imediat nu este deșteptarea iubirei cătră o literatură așa de măreață și de binefăcătoare culturile popoarelor moderne, cum este cea germană, ci cu totul altceva.

Ei bine, peste întreaga această cohortă de furnizori și speculanți de cărți școlare germane, d-l G. Bogdan-Duică se ridică la înălțime, prin cunoștințele sale temeinice, prin școala sa științifică-literară, ale cărei rezultate le vedem în produsele sale pe acest teren.

Studiile d-sale despre *Nibelungenlied*, Grillparzer și despre Kotzebue, cele două dintii ca metod pedagogic, iar al treilea ca

articol istoric-literar, ne încredințază pe deplin că intiiul și unicul profesor serios de germanistică în România actualmente este d-l G. Bogdan-Duică.

Dar nu despre aceste voim să vorbim acum. Le-am amintit numai ca o introducere la reflexiunile ce voim să facem asupra tragediei *Inelul lui Ghiges* de Hebbel.

Christian Friedrich Hebbel (1813—1863), pe care a-l fi introdus în literatura noastră prin drama aceasta e un merit excepțional, este unul dintre cei mai mari și mai geniali poeți dramatici ai germanilor. În dramele lui e depusă o gîndire profundă, psihologie complicată, tehnică rafinată, fără ca arta să sufere. Popularitatea lui la germani chiar anul acesta a ajuns la o culme neatînsă încă, prin reiuarea (după 50 de ani!) a dramei lui istorice *Agnes Bernauer*, care pe scenele din Viena și Berlin a fost întîmpinată cu mult entuziasm.

Inelul lui Ghiges este una dintre dramele lui cele din urmă din punct de vedere cronologic, dar cea dintii ca creațiune artistică. Subiectul este scos dintr-un basm al lui Herodot. Acolo se povestește că regele Candaules din Lidia avea o soție frumoasă și integră ca o picătură de rouă, pe Rodope. Nimeni dintre bărbați, afară de regele însuși, nu o văzuse și nici n-avea voie s-o vadă, după moravurile țării. Gelos însă de avuția sa, Candaules își arată soția cea „frumoasă, goală, albă“ (cum ar zice Ciubăr-Vodă al lui Alecsandri) lui Ghiges, un erou grec și amic al său. Rodope, văzîndu-se pingărită de privirile lui Ghiges, ceru acestuia ca, sau să se omoare pe sine, sau să-l ucidă pe Candaules. Și Ghiges omoară în luptă pe Candaules și ia regatul Lidiei, iar de soție, pe frumoasa Rodope.

Motivul acesta din urmă din basmul lui Herodot il regăsim și în baladele noastre populare, d.p. în *Păunașul codrilor* sau în *Vidra*, în cari se luptă doi voinici pentru o fată, iar aceasta promise că va fi aceluia mai tare:

Ba nu, nu, bădiță frate,
Că vei lupta cu dreptate
Și oricare-a birui,
Eu cu dînsul m-oi iubi!

Poetul Hebbel însă n-a admis în drama sa acest drept al pumnului ca principiu hotărîtor în chestii de amor, precum l-a găsit la Herodot, ci și-a conceput pe Rodope ca ideal de femeie castă.

După ce lasă ca regele Candaules să fie ucis în luptă de Ghiges, poetul ne arată cum Rodope se duce într-adevăr la altar cu Ghiges, aici însă, după ce ea, ca soție a lui, e justificată înaintea zeilor,

se străpunge, căci nu voiește să vicțuiască alătura de cel ce a dezonorat-o, privind-o încă pe cind nu era a lui. Hebbel cîntă în drama aceasta un imn de apologie a castității orientale.

Eroul tragic (pentru care a se certa esteticanii noștri Ghiță Popp și dr. Blaga ar găsi mult material!) este însă regele Candaules, care din vanitate acordă inamicului său, Ghiges, favorul de-a se face nevăzut cu ajutorul inelului vrăjit și a admira formele candido ale Rodopei — favor prin care s-a făcut vinovat de trădare față de soția sa („cusurul“, ar zice Ghiță Popp) și a trebuit să-l ispășească cu moartea („vina tragică“, ar adăuga dr. Blaga!).

Drama aceasta care crește în interes din scenă în scenă, care în actul al doilea, unde se redă extazul lui Ghiges după ce văzuse pe Rodope, se dezvoltă în o minune poetică și care te zguduie adinc în actul al patrulea, unde, cu mare aparat logic, se pornește lupta pentru reabilitarea morală a femeii — s-a tradus acum în limba noastră cu atîta studiu și pătrundere, încît nu credem să fi pierdut ceva din original. A reproduce în mod aproape scrupulos întreg înțelesul, pînă în cele mai neînsemnate nuanțe; a traduce (în iambi!) toată bogăția de limbă cu părțile ei de rare frumuseți poetice, cum le posedă Hebbel, înseamnă a săvîrși o operă de valoare.

Voi cita numai două fragmente, cari să ilustreze măiestria traducerii lui Bogdan:

Ghiges (Lesbiei): Ești prea frumoasă!
Cum nu! Amestec drag din trandafiri
Și crini ce stau prin straturi presărați
Și-s legănați de-un vînt dezmiardător
În jocu-i lin, glumet, de nu-i mai poți
Deosebi! Acum ești roșie,
Acum ești palidă, dar nu pe rînd,
Deodată ești!

Ghiges (Rodopei): Te iubesc și simt
Că ochii tăi îmi liniștesc un spasim
Cu care-mi pare că-am sosit pe lume;
Și simțurile care pînă-acum
Nici n-auzeau, nici nu vedeau nimic,
Ca niște trîndavi paznici somnuroși,
Se strigă unul pe-altul, se trezesc
În fericita lor uimire, stînd
Nedezipite de ființa ta;
Și toate formele din preajma ta,

Ce-aproape zgîriau odată ochii,
Atît de dirze și de aspre.
Și ele se topec, ca norii deși
Ce-alcătuiesc figuri și-apoi dispar
În raza soarelui. Ca bictul om
Ce-i amețit și stă să luncce
Cuprins de groază în prăpastie,
Aș fi în stare să te-apuc de mîni
Și să m-atîrn de git, oprindu-mă
Deasupra nesfîrșitului nimic...

Cu cît mai grea a fost problema de-a traduce versuri de-aceste clasice ca formă și gîndire, cu atît mai evident este meritul traducerii lui Bogdan-Duică.

În studiul despre Grigore Alexandrescu (1 broș., 42 pag., 8°), d-l Bogdan-Duică rectifică și completează tot ce pînă acum s-a scris despre acest poet de cătră I. Ghica, Aron Densușan, B. Florescu, J. Găvănescu și Barbu Delavrancca. Arată că drept bază la un studiu asupra lui Alexandrescu trebuie să servească ediția mai veche (din 1840) a poeziilor, căci mai tirziu poetul a introdus o mulțime de schimbări cari, din punctul de vedere al limbei și al poeziei, sunt schimonosiri. Pe baza unor cercetări de o pedantă amănunțire, Bogdan-Duică restituie apoi cîteva texte originale și insistă, pas cu pas, asupra felului cum trebuie întocmită o viitoare ediție a lui Alexandrescu. Multele observații și constatări ce le face în decursul lucrării au o importanță istorico-literară foarte mare.

Prețiosul studiu, care desigur va fi primit cu căldură de cei ce poartă interes literaturii noastre, se sfîrșește astfel:

„Critici literari și un profesor de filosofie au încercat să-l explice, să-l caracterizeze pe Alexandrescu. Istoricii literari însă nu și-au făcut datoria. Unii cred chiar că nici nu se poate face, ca, d.e., d-l Th. D. Speranță, care s-a pripit să declare despre fabulele lui Alexandrescu că «nu mai știi de unde sunt luate și dacă sunt luate sau originale». Aceasta nu este adevărat, decît pentru cine n-a cercetat! Eu sunt convins că tocmai în fabulele lui se poate hotări foarte ușor care-i partea originală și care nu-i originală. Problema ne pretinde, ce-i drept, studii mai îndelungate decît au fost ale d-lui Speranță. Și Alexandrescu este vrednic de astfel de studii“...

Tocmai așa zicem și noi despre lucrarea importantă a d-lui Bogdan-Duică: Alexandrescu este vrednic de astfel de studii!

POLEMICI

Stumpfsinn, Stumpfsinn, du mein Vergnügen,
Stumpfsinn, Stumpfsinn, du meine Lust,
Gäb's keinen Stumpfsinn mehr
Gäb's kein Vergnügen;
Gäb's keinen Stumpfsinn mehr
Gäb's keine Lust!

(Cîntec studențesc)

Polemici și iar polemici! Nesfîrșite polemici de-ale onorabililor noștri colaboratori de ocazie!

La noi, polemici. La *Gazeta Transilvaniei*, polemici. La *Tribuna*, polemici. Oh, mai ales la *Tribuna*. . . Confratele acesta apare de vreo cîțiva ani încoace numai pe două pagini. Restul e consacrat negoțului, invitărilor și copioaselor voci de presă asupra chiverniselilor mai mult sau mai puțin bune ale lui Păcățianu. Dar din cele două pagini redacționale, una e ocupată de polemici. . .

Puneți cazul, iubiți cetitori, că n-aș fi ziarist, ci unul dintre d-voastre. Fiind odată în categoria d-voastre, nu-i așa că nu aș mai putea să cetesc ziarele în mod gratuit, ci, ca orice român ce se respectă, ar trebui să-mi achit mai întii abonamentul. Iar cetind ziare procurate pe bănișorii mei cei scumpi, le-aș ceti, desigur, cu mai mult interes, nu de altceva, dar cel puțin cu scopul egoist de-a controla dacă merită sau nu banii ce i-am dat pe ele.

Situația mea de cetitor abonat ar fi destul de critică în fața intensității acestui material polemic. Desigur m-aș vedea silit să chibzuiesc ce e de făcut: să renunț la ziarele aceste, sau să mă execut cetind polemicile în lipsă de altă lectură. Și mi se pare că m-aș hotărî pentru cazul din urmă.

La început îmi va părea un supliciu să le cetesc. Obicinuiindu-mă apoi, supliciuul se va preface în deliciu. Știți de ce? Fiindcă,

precum foarte ușor m-aș convinge, tot ce este mai certat cu gramatica românească, tot ce este mai întortocheat ca logică, tot ce e mai plat și mai searbăd ca spirit, tot ce e mai sărac ca idee se concentrează în aceste polemici. Și e imposibil ca toate aceste să nu distreze. Și în muzică, dar mai ales în literatura decadentă, adeseori armoniile se produc prin contraste și bizarerii. Un fel de literatură decadentă sunt și polemicile aceste — adevărat, mai mult decadente decît literatură. . .

Cetind polemicile noastre parcă mai trăiești o dată anii copilăriei, cînd vreo bunică te cicălea cu următoarele cuvinte:

— Știi povestea cu cocoșu roșu?

— Știu!

— Eu n-am zis știu. . . ci știi povestea cu cocoșu roșu??

— Știu povestea!

Sau, ca să fac o comparație și mai elocventă, polemicile aceste îmi reamintesc o altă scenă frecventă din viața copilărească, anume, certurile cu copiii vecinilor. Ele se petrec cam în felul următor:

A.: Măi, tu ești un mincinos!

B.: Ba tu!

A.: Ba tu, ba tu!

B.: Ba tu, ba tu, ba tu!

Și așa pînă la infinit cu acest „ba tu“, fiecare copil vrînd să aibă cuvîntul din urmă. Deosebirea numai e că în polemicile bărbaiților de astăzi fiecare „ba tu“ ale copiilor de odinioară reprezintă o coloană de tipar și cel ce a publicat mai multe coloane și a îngrămădit mai multe sute de cuvinte, crede, desigur, că a expus mai exact. . . faimoasa poveste cu cocoșul roșu. . .

Citeva cazuri mai celebre din anul răposat.

N-o să uit în viața mea strașnica luptă dintre sălișteni și tilișcani. A fost o încăierare înverșunată ca la Königrätz. Și pe de-o parte și pe de alta, un regiment de. . . iscălituri. Au curs șiroaie de. . . cerneală. Ambii combatanți s-au ținut foarte brav. Dar dacă mă veți lua de scurt să vă spun și motivul acestei memorabile lupte, n-aș ști ce să vă răspund, deși am urmărit-o cu cea mai mare încordare. Am văzut numai atît, că vor să dezlege problema: „Cine-i Arghir?“ Într-adevăr, mare treabă să știi „cine-i Arghir“. . .

Un caz recent este acela de la Oradea Mare. Am citit o sumedenie de declarații și contradecarații. Invitări și contrainvitări. Concerte și contraconcerte. Majoritate și minoritate. În fond, nimic. Iscălituri însă cu duimul... Ne pare bine de cunoștință! Dar am dori ca numele tinerilor noștri să nu le cunoaștem numai din asemenea tumultuoase declarații...

Clujenii se împodobesc și ei cu pene de aceste. Certurile lor au pornit din „casină“. Și cum în casină s-a jucat mult cărți, era natural ca ei să se priceapă bine la declarații și contradecarații. „Contra“, „re-contra“, „sub-contra“, „hirsch-contra“ puteau clujenii să-și intituleze foarte bine declarațiile lor. Adevărat, în timpul din urmă, polemicele clujenilor au luat un caracter mai clasic. D-l Vajda-Voievod s-a apucat să descurce chestia fondului școlai de fctițe cu ajutorul lui „Chanso“ și al lui „Wallenstein“...

*

Și așa mai departe.

Unii dintre cetitori vor ride de celebrele polemici. Își vor petrece cu ele. Doresc să le fie de bine! Alții însă ne vor injura pentru că punem coloanele cele scumpe la dispoziția acestor ieftini combatanți, cari foarte ușor ar putea să-și spele rufele cele murdare numai în familia lor. E chestie de temperament.

Să ni se permită însă ca noi să stăm de partea celor dintii. Iar celor ce ne-ar face reproșuri le răspundem că noi ținem la libertatea cuvintului. De ce n-am da voie și prilej lui Stan și lui Bran să se manifesteze așa cum este el, pină în cele mai tainice fibre ale personalității lui?

Atita comedie este în jurul nostru, atita humor!

Chiar și în tragicomedie, ca, de pildă, în mutra decepționistă a unui trocar după ce a citit concluzul de reabilitare a lui Onițiu, este humor mult. În politica d-lui Rațiu, în viața noastră socială, în literatura și cultura „Asociațiunei“ este asemenea mult humor...

Să-l înăbușim cu mijloace artificiale? Nu! Dați-i drumul; polemizați din greu, oameni buni; umpleți coloanele cu povestea cu cocoșu roșu — dacă țineți cu orice preț să ne petrecem!

ÎNCETAREA „FOII PEDAGOGICE“

Cu *Foia pedagogică* din Sibiu, care, împlinindu-și abia patru ani de existență, s-a văzut silită a-și sista apariția, ne-a dispărut un harnic tovarăș din cimpul de luptă pentru emanciparea noastră culturală. Nu putem trece la ordinea zilei peste această încetare, ca peste un simplu fapt divers, ci trebuie să-i dăm importanța ce i se cuvine.

E mult de cînd la Sibiu s-a creat un centru pedagogic luminos prin activitatea lui Ioan Popescu, bărbatul care, pătruns de știința germană și entuziast aderent de principii al lui Herbart, s-a făcut întemeietorul literaturii noastre pedagogice. De razele științei lui ne-am încălzit [nu] numai noi, ci chiar și frații noștri din România, cari deja pe la anul 1868 îi trimiseseră următoarea adresă recunoscătoare:

„Avînd în vedere opul intitulat *Compendiul de pedagogie*, elaborat de d-l Ioan Popescu, profesor la Sibiu și considerînd că acest op conține lumini și cunoștințe cu cari cei însărcinați cu învățatura copiilor se pot servi a-și îndeplini fiecare datorii misiunii ce le este încredințată în scopul formării tinerimei, ministerul recomandă prin aceasta citatul op tuturor domnilor institutori, institutrice și directori de școli normale pedagogice din țară, exprimîndu-și totodată vîile sale mulțumiri d-lui autor pentru zelul și activitatea cu care lucrează în sfera educațiunei noastre.“¹

Murind Ioan Popescu, la 1892, el a lăsat Transilvania plină de dascăli ieșiți de sub mina lui, iar la Sibiu un corp didactic ce profesa principiile lui, lărgite însă prin elevii ieșiți din școala zilleriană de la Jena. Văzînd acești profesori necesitatea tot mai mare a unui organ pedagogic, care pe învățătorii activi să-i țină

¹ *Buletinul instrucțiunei publice* pe 1867—68, p. 285.

în continuă și caldă legătură cu știința, au hotărît publicarea *Foii pedagogice*, iar în fruntea ei au pus pe dr. D. P. Barcianu, care de curind depusese spada politică pentru a-și relua condeiiul său cel bine cunoscut.

Față de revistele noastre pedagogice de pînă acum — precum au fost *Școala română* (Sibiu, 1876—78), *Școala și familia* (Brașov, 1886—88), *Școala populară* (Gherla, 1893—1897) și altele — noua publicațiune periodică a d-lui Barcianu se prezenta incontestabil superioară din punct de vedere științific. Și meritul ei era de-a nu se pierde în lungi și migăloase expuneri teoretice, ci de-a insista consecvent asupra pedagogiei aplicate, prin un lung șir de lecțiuni-modele, cari învățătorilor să le servească de orientare. Lectura ce oferea *Foia pedagogică* a fost deci și a rămas pînă la sfîrșit o lectură serioasă, destinată pentru specializarea învățătorului și conformă cu exigențele raționale ale învățămîntului modern.

Oricît de evidentă este utilitatea unui organ pedagogic de felul acesta, oricît de îndreptățite sunt tendințele de a se da corpului didactic o hrană intelectuală superioară, încercarea a rămas infructuoasă și redactorii revistei au trebuit să se convingă că terenul nu este îndeajuns de pregătît. Astfel ei și-au încetat activitatea după patru ani de muncă, împreună cu mari cheltuieli.

Se vede deci că, cu toată școala noastră pedagogică sistematică de pînă acum, n-a sosit încă timpul ca învățătorilor noștri să li se poată vorbi mai cu chie, mai științificește, ci gradul lor de cultură tot mai reclamă încă o materie ușoară, variată, distractivă și populară. Numai în forma aceasta, absolut populară, cu istorioare de ale lui Pestalozzi, cu povești de ale Gertrudei cătră copiii săi, ar putea pesemne să existe o revistă pedagogică între învățătorii noștri. Trist certificat — dar certificat!

Mai rezultă apoi și altceva din faptul încetării acestei reviste. E puținul spirit de jertfă al învățătorilor, atunci cînd e vorba de chiar interesele lor. Iată anume *Foia pedagogică* cum își motivează încetarea sa:

„Mulțimea învățătorilor nu s-a arătat prietenă acestei idei. Intrînd și ea în curentul general, care în asigurarea cît mai grabnică a părții materiale a chemării vede lucrul principal și dînd de tot puțin sprijin întreprinderii noastre literare... aflăm de prisos a mai continua“...

Au observat adică redactorii revistei că preocupățiunile actuale ale învățătorimei cad în afară de calea pe care voiau dinșii s-o ducă și că dascălii noștri merg cu „curentul general“ (dacă nu

chiar în fruntea lui!), care în partea materială a vieții vede toată fericirea sa.

Pedagogii noștri harnici din Sibiu au ochi ageri și au văzut foarte bine. Poporul nostru astăzi, într-adevăr, se găsește într-un curent de acest fel. Și din o parte și din alta se aud știri despre tendințe de înaintare economică. Se organizează breslele și meseriașii. Prin orașele și la sate se înființează institute de credit. Toată atenția se îndreptează asupra nevoilor de viață materială. Numai zilele trecute citeam într-un ziar de la noi o incurajare adresată acestui curent, afirmîndu-se, că „românismul și credința strămoșească se pot mai ușor conserva prin îmbunătățirea stării materiale“...

Acest curent era firesc să se ivească în eclipsa vieții noastre politice în care ne găsim și nici n-avem motive să-l combatem din principiu. Suntem însă departe de a-l aplauda pe de-a întregul. Aglomerația aceasta de bănci mari și mici în mijlocul unui popor sărac ca al nostru, mai ales cînd ele vor încăpea pe mîni nechemate — cum pilde avem deja — nu va aduce cu sine îmbunătățirea, ci dezastrul stării noastre economice. Creșterea acestui curent poate să înăbușească pentru timp îndelungat orice avînt ideal, poate să constituie o stavilă în calea noastră de progres cultural și național, poate demoraliza spiritele, să le facă înguste și egoiste, precum a făcut pe toți acei învățători care din spirit de economie nu s-au putut decide să jertfească o sumă bagatelă pentru o revistă pedagogică, și, ceea ce fără nici o rezervă trebuie să combatem, este înjugarea învățătorilor (și a preoților) în acest curent. Nu ca vinător de tantieme și de acțiuni, nici ca simplu agricultor și învîrtitor de negoț își poate împlini învățătorul misiunea sa, care este cea mai altruistă și cea mai ideală dintre toate.

Aceste și alte considerații ne fac să regretăm încetarea *Foii pedagogice*, fapt care asupra învățătorimei aruncă o lumină așa de puțin favorabilă. În special Sibiu, unde acum curentul materialist pulsează mai viu ca oricînd, pierde unicul drapel al idealismului și al muncii intelectuale dezinteresate.

TRĂDĂTORII LUI HORIA

Un document inedit

Un document păstrat pînă de curînd în arhiva unui preot din Munții Apuseni ne dă amănunte necunoscute asupra trădătorilor din revoluția noastră de 1784. Este acesta un proces-verbal, luat după douăzeci de ani de la încetarea revoluției, în 30 aprilie 1804, înaintea judecătoriei din Abrud, comitatul Albei inferioare. După cum rezultă din cuprins, luarea procesului-verbal a fost solicitată de Antonio Meltzer, fost pădurar pe timpul revoluției, iar mai tirziu „Șpan cameral” — același Meltzer care mituise pe gornicii români de sub mina sa ca să prindă pe căpeteniile răsculaților. Scopul acestui proces-verbal era de-a se face un fel de retrospectivă și a se stabili — probabil în vederea unei decorațiuni sau unei recompense de altă categorie — cui îi revine meritul pentru această prindere.

Procesul acesta verbal începe și sfîrșește cu obicinuitele formule de redactare latinești, iar la mijloc cuprinde întrebările adresate și fasiunile martorilor, scrise în ungurește. Martori sunt toți acei gornici care prinseseră pe Horia și mai erau în viață și acum, după 20 de ani.

Documentul nostru însă nu este originalul, ci numai copia procesului-verbal menționat. Ea a fost luată la 23 septembrie 1806 — deci cu doi ani în urmă — e întărită cu sigil și cu înscăli-turile funcționarilor comitatensi Iosephus Gelei și Iosephus Nistor.

Iată acum interesantul act, pe care îl dăm în traducere românească, omițînd numai introducerea și clausula latină.

„Utri puncta autem nobis exhibita erant sequentis tenoris:

1-mo. Își amintește martorul timpul cînd Horia și Cloșca au răscurat națiunea valahă prădînd pretutîndeni, iar Excelenția sa, generalul baron Krāj, pe atunci locotenent-colonel al unui regiment de infanterie secuiesc, luînd cu sine o ceată însemnată de secu și de husari, a sosit la Abrud ca să înăbușească răzvrătirea? Dacă da, o poate mărturisi în credință, curat și drept?

2-do. Are martorul cunoștință, văzut-a sau simțit-a pe cineva cu care d-l locotenent-colonel Krāj s-ar fi înțeles și care i-ar fi dat îndrumările de lipsă în scopul prinderii capilor răzvrătiților Horia și Cloșca? Și cum se numeau aceia?

3-tio. În scopul arătat, ce fel de străduințe și ce măsuri folositoare a observat mai cu seamă din partea Maiestății sale regelui? Făcut-a cineva de la sine făgăduințe cuiva pentru mijlocirea prinderii lui Horia și Cloșca, de ce natură erau acelea și mai erau și alte cauze cari să servească de îndemn?

4-to. Mărturisește dacă și fără să se fi făcut vreun îndemn și promisiune sau fără vreun plan energetic al cuiva s-ar fi putut ajunge la prinderea sau la mijlocirea prinderii a des amintiților corifei. Da sau nu? Și în sfîrșit:

5-to. Spune pe cine ai cunoaște de mai bună mărturie în afacerea aceasta?

Et haec cum omnibus congruis circumstantiis sequuntur nomina testium, eorumque fasiones.

1-mus tetis libertinus *Triff Ștefan*, annorum circiter 72, in possessione fiscali Nagy Aranyos, circulo Albac commorans.

2-dus testis, libertinus, *Matjes Nutz*, annorum circiter 68, in possessione fiscali Nagy Aranyos, circulo Albac commorans, — jurati, fasti sunt taliter:

Ad 1-mum. Ne aducem foarte bine aminte de acea vreme grea, care a căzut în anul 1784, cînd Horia și Cloșca au răscurat poporul român și nu numai că au prădat în toate părțile, ci au săvîrșit și omoruri înfiorătoare, iar pentru înăbușirea lor a venit în orașul Abrud, Măria sa d-l baron Krāj cu o mulțime de soldați.

Ad 2-dum. Știm de bună seamă că pentru prinderea celor doi revoluționari de căpetenie, Horia și Cloșca, prin d-l locotenent-colonel Krāj, îndrumările de lipsă nu le-a dat altcuiva decît d-l Antonie Meltzer, pe atunci « contraș », iar acum « șpan cameral ». Aceasta o știm din faptul că noi doi (*Triff și Maties*), fiind pe atunci gornici și cei mai de-o aproape supuși ai actualului domn șpan cameral, am plătit pe un om care să fie și să ne conducă pe vreo cale la Abrud, ca acolo să ne înțelegem asupra prinderii lui Horia și a lui Cloșca. Noi atunci — ținînd seamă de amenințările poporului român, că anume, dacă s-ar afla cineva ca să țină cu domnii sau cu ungurii, acela ar putea fi sigur că va fi despoiat nu numai de viață, ci și de avere, iar casele și copacii din împrejurimile acelora îi vor fi prefăcute în cenușă — nu puteam să ne coborîm în Abrud. Dar, în sfîrșit, cu toate astea, ascultînd porunca superiorului nostru, am legat doi străjeri pe cai, ca să ne coborîm mai întii în Zlatna, la acum răposatul domn Zelenkai, iar (mergînd

mai departe) am ajuns în Abrud, unde am descălecat la casa superiorului nostru Antonie Meltzer, spre scopul anumit.

Ad 3-tium. Pentru prinderea lui Horia și Cloșca noi am observat atita strădanie și insistență din partea domnului Antonie Meltzer, de nici nu se poate închipui. Ne-a făgăduit anume că, în afară de speciala remunerație de la Majestatea sa Împăratul, ne va dobîndi eliberarea de sub iobăgie, nouă și tuturor acelor cari ne vor sta în ajutor pentru ajungerea scopului arătat. Așa că, pentru acest caz, se obligă, nu numai cu toată averea sa, dar și cu capul său, că ne va plăti el însuși dintr-al său ostenelele, nouă și celor ce ne vor ajuta. Prin aceste făgăduințe și stăruință ne-a atras inimile în așa măsură încît uitînd de cererile (amenințările) națiunii valahe, am luat asupra-ne a ne întrepune cu viața și moartea pentru prinderea celor doi corifei. Am luat apoi cu noi pe Monșel Triff, Jacob Neagu, Dumitru Neagu, Ion Matieș, George Matieș și pe George Nicula, iar pentru ca să avem și ajutor militar cînd o fi să-i aducem la vale, d-l Antonie Meltzer ne-a dus înaintea Măriei sale, d-lui Kräj, unde d-l Meltzer, chiar de față fiind d-l baron Kräj, ne-a repetat aceleași făgăduințe, asigurîndu-i și noi de toată silința din parte-ne. Iar Măria sa, d-l baron Kräj ne-a prevăzut pe noi și pe cei din ajutorul nostru cu pașapoarte valabile pînă în țara ungurească, ca să putem umbla fără grijă și să prindem pe cei doi corifei. Luînd cu noi, alăturat la pașapoarte, și descrierea persoanelor lor — ceea ce ne făcea oarecare frică — am urmărit atita timp pe Horia și pe Cloșca, pînă ce am dat de urmele lor în comitatul Clujului, pe hotarul comunei *Meredgyo, lingă Someșul cald* și acolo i-am prins pe amîndoi. Cînd era să-i aducem în jos, ne-au ieșit în ajutor soldații, ca să ne ocrotească și toate acestea la instrucția d-lui Meltzer s-au întîmplat.

Ad 4-um. Că asigurările și făgăduințele d-lui A. Meltzer au avut un rezultat foarte simțit, noi o mărturisim cu toată credința și o dovedim cu inimă curată. Încît pentru prinderea lui Horia și Cloșca, ea nu s-ar fi întîmplat, dacă noi, în urma promisiunilor d-lui Meltzer, n-am fi luat-o asupra noastră, cu toată frica și primejdia. Și în urma acestora mărturisim (iarăși), fără a ne călca pe conștiință, că prinderea de odinioară a lui Horia și Cloșca s-a făcut prin mijlocirea d-lui Antonie Meltzer.

Ad 5-tum. Pe alții, care ar putea mărturisi sau dovedi ceva în afacerea aceasta, nu cunoaștem, dar noi doi și ceilalți notați în pașaport, am vorbit adeseori despre făgăduințele făcute și despre obligămîntul ce d-l Meltzer a luat asupra sa în fața noastră.

3 testis, *Triff Monosel*, annorum circiter 46, libertinus; 4 testis, libertinus *Nyàg Iakob*, annorum circiter 48; 5 testis, libertinus

Nyàg Dumitru, annorum circiter 44; 6 testis, libertinus *Matjes Juon*, annorum circiter 56; 7 testis, libertinus *Matjes George*, annorum circiter 50; 8 testis, libertinus *Nikula George*, annorum circiter 44.

Omnes incolae et inhabitatores possessionis Nagy Aranyos, circuli Albac, jurati fatentur.

Ad 1-mum. Cu toții ne amintim foarte bine timpul cînd Horia și Cloșca (la toamnă se vor împlini douăzeci de ani de atunci) au răscolat poporul român și au prădat cu el în toate părțile, făcînd mare pagubă în țară, ba chiar omor și că, pentru înăbușirea acestora, a sosit la Abrud d-l Obristleitnant baron Kräj cu un număr mare de armată.

Ad 2-dum. Noi, din anumite împrejurări n-am putut fi în Abrud cu prilejul sosirii acolo a d-lui baron Kräj, deși știm despre venirea lui; asemenea nu știm cu siguranță dacă singur d-l Antonie Meltzer a fost acela care s-ar fi înțeles cu d-l baron Kräj în privința prinderii lui Horia și Cloșca și a măsurilor de luat, dar (știm că) după ce, din întîmplare, ne-am strecurat cu multă teamă în Abrud, ne-au agrăit Ștefan Triff și Nuțiu Matieș și ne-au povestit toate acestea, între cari și faptul că Măria sa d-l Kräj ne-ar fi scris și numele nostru în pașapoartele lor, după ce ei le-au spus că le vom putea fi de ajutor la prinderea lui Horia și Cloșca. Și ne-au spus atunci că pe dînsii chiar dl. Antonie Meltzer i-a chemat la vale, trimițînd după ei un expres („*expresust*“).

Ad 3-tium. Ne-au mai spus Ștefan Triff și Nuțiu Matieș că pentru ostenelele în scopul acesta, d-l Meltzer s-ar fi obligat că din partea Majestății sale a Împăratului, vom dobîndi nu numai eliberare de sub iobăgie, ci și o remunerație de alt soi, sau un dar oarecare și că pentru orice caz, d-l Meltzer s-ar fi obligat din partea sa cu toată averea ce o are că ne va răsplăti el însuși, după meritul nostru și ne va plăti în mod cinstit. Toate făgăduințele acestea ne-au încurajat așa de mult că ne-am solidarizat cu trup și suflet cu Ștefan Triff și Nuțiu Matieș, cu atit mai mult că ei ne-au declarat cum că d-l Meltzer ar fi făcut aceste făgăduințe și înaintea d-lui baron Kräj, în urma cărora ne-a introdus și pe noi în pașaport. Adevărat este că am avut multă frică de îndurat, fiindcă poporul cel răscolat amenințase că dacă vor prinde pe cineva dintre români care să țină cu ungurii sau cu domni, nu numai că-i vor lua viața, dar îi vor lua și toată averea, iar casa și lemnele i le vor preface în cenușă. Dar trecînd peste toate acestea, ne-am alăturat și noi la cei doi și am plecat să prindem pe

des-amintiții corifei și i-am urmărit atîta timp, pînă ce am dat de dîșii în comitatul Meredgyo, lingă Someșul cel cald, unde i-am prins pe amîndoi, iar cînd era să-i aducem de acolo, ne-a venit și ajutorul militar, iar după spusele lui Triff și Matieș și aceasta s-ar fi întîmplat printr-o măsură a d-lui Meltzer.

Ad 4-tum. Prinderea lui Horia și Cloșca negreșit că nu s-ar fi întîmplat și noi în nici un chip n-am fi luat-o asupra noastră fără făgăduințele d-lui Meltzer. Mărturisim deci fără înconjur că această prindere s-a întîmplat prin mijlocirea și făgăduințele d-lui Antonie Meltzer.

Ad 5-tum. Cine ar mai putea mărturisi ceva despre afacerea aceasta, afară de noi și de cei doi martori înaintea noastră nu știm.“

Pînă aici, documentul nostru. Ce rezultat va fi avut acest proces-verbal nu știm. D-l „Antonie Meltzer“, acela care își asumă extraordinarul merit de a fi putut cumpăra pe niște subalterni ai săi, ca să pună mîna pe marii „revoluționari“ români, probabil își va fi primit decorația sau altă recompensă sunătoare.

Pe noi ne interesează însă a cunoaște mobilul care a determinat pe cei *opt* nenorociți români a se face vînzători de neam și nu e tocmai în devaforul lor cînd se constată că, în primul rînd, ei au săvîrșit trădarea ca ei înșiși să scape de greul jug al iobăgiei. În general, acest document oferă multe detalii pentru a cunoaște starea sufletească și moralul celor *opt* trădători.

Mai e de relevat că acest document, rămas necunoscut istoriografilor noștri, completează cîteva părți istorice ale acestui episod — între altele, și partea privitoare la locul unde cei doi căpitani au fost prinși.

REPRODUCȚIUNILE

Într-un foileton recent, insistînd asupra lefteriei plagiatorului Elefterescu, am încheiat zicînd că mai bine nimic decît o literatură proastă. Adică: în loc de a se furniza publicului o lectură fără nici o putere cultivatoare, lipsită de orice calități mai bune, prefer să se suprimă rubricile literare de la ziarele noastre cotidiene, precum și revistele de categoria celeia din Șoimuș, cari prin materialul publicat se dovedesc de absolut inutile și numai de-o ocazie bine venită multora, de-a săvîrși diferite păcate literare.

Există însă și alte mijloace la cari în timpuri de eclipsă sau de stagnare a mișcării literare s-ar putea recurge și prin care s-ar putea face posibilă momentana satisfacere a exigențelor intelectuale. Înțeleg — afară de traduceri bune — în primul rînd reproducerea în ziarul nostru a bucăților *alese* de literatură română, nouă sau veche, fără deosebire.

Acest mijloc s-a și aplicat la noi cu vădite rezultate din partea aceloră cari își dădeau seama de importanța lui. Îndeosebi *Tribuna* slaviciană și-a făcut o virtute specială din acest procedeu, cultivat sistematic. Cel ce va răsfoi cei dintii zece ani ai *Tribunei* va rămîne încîntat de îngrijirea deosebită cu care a fost condusă aici partea literară, publicîndu-se numai bune lucruri originale, iar cînd acestea lipseau, reproducîndu-se cele mai alese părți din literatura contimporană de peste munți. Astfel, prin activitatea aceasta conștientă, am putea zice programatică, vechea *Tribună* a făcut mai mult bine culturii noastre naționale decît „Asociațiunea“ în toți anii ei de searbădă existență, căci a popularizat foarte multă literatură.

Nu mai puțin și-a dat seama de importanța acestui mijloc d-l Vulcan. Revistei d-sale i-a ieșit chiar vestea că se suține numai din reproducții. Așa, de curînd, d-l Sextil Pușcariu, într-un număr al *Gazetei* îl ceartă pe d-l Vulcan pe motivul acesta.

Adevărat este că, în coloanele *Familiei*, găsim adeseori reproduse și lucruri cari ar trebui să lipsească, căci coboară foarte mult nivelul literar al revistei. Am întrebat personal pe d-l Vulcan în privința aceasta și mi-a răspuns foarte obiectiv. Mi-a spus că aceste reproduceri sunt o necesitate inexorabilă. Coloanele *Familiei* trebuie umplute. Cine e de vină însă dacă noi toți, un popor de trei milioane și atîția români, cu o „inteligentă“ atît de răspîdită, nu suntem în stare să producem în fiecare săptămînă măcar materialul suficient pentru coloanele unei singure reviste literare. . .

De altfel, apostrofarea la adresa *Familiei*, făcută de autorul *Juvenilei*, e... puerilă, cînd te gîndești că pînă ieri-alaltăieri și d-sa își plasa în coloanele familiare ale acestei bătrîne reviste „reproducțiunile“ asupra lui Ibsen și alte asemenea „reproducțiuni și marfă de-a doua mînă“, cum binevoiește a se exprima, poate cîteodată chiar marfă de-a treia mînă. . .

Astăzi, în genere, se reproduce foarte puțin în ziarele și revistele noastre și mai ales fără a se avea în vedere deosebita valoare a bucăților reproduse. O dovadă despre asta e și următoarea.

Împlinindu-se zece ani de la moartea lui Alecsandri — termenul legal pentru drepturile de autor rezervate familiei răposatului — s-au găsit de curînd doi editori la București (Institutul *Minerva* și Librăria Alcalay), cari să-i scoată operele în ediție populară și ieftină, pentru ca să poată străbate ușor în toate părțile poporului.

Noi, românii de aici, trăim tocmai în o epocă cînd nimic nu ne poate fi mai bine venit decît glasul dulce și înviorător al bardului de la Mircești. Poetașii noștri de astăzi se zbat în imitații și caută a se ținea pe pulpana unui maestru. Bătrîni ambițioși ca Ioan de la Bucegi își scormonesc glumele scabroase din trecut și ni le etaleză spre cetire, scribindu-ne prin cinismul lor. Viața noastră intelectuală pe toată linia e de o sterilitate fără păreche, și toată energia sufletească ni se cheltuiește în mici hărțuieți cu și mai mici mobiluri. Ce ne poate fi deci mai bine venit în starea aceasta sufletească decît Alecsandri?

Adevărat, el nu ne bate, nu tună și fulgeră, nu revoluționează, dar aduce primăvară unde sosește, seamănă sămînță, din care are să răsără rod pacificător, deșteaptă la viață. E mai mult blajin decît muștrător, mai mult mamă dulce și cuminte, decît tată sever și chiar de asta avem nevoie acum, de mama iubitoare, sub ale cărei dulci și calde priviri bolnavul copil să se tîmăduiască și ale cărei romantice povești și strămoșești cîntări să dea avînt și putere fantaziei și să recheme timpurile de mîrire trecute. . .

Precum deschidem ferestrele, ca să lăsăm să intre primăvara în casă, așa ar trebui să ne deschidem inimile pentru scrierile lui

Alecsandri. Dar pînă astăzi n-am văzut încă nici un semn de însuflețire pentru ele, n-am găsit nici o reproducție prin ziarele noastre, nici n-am știre de vreo mișcare în favorul excesiv de ieftinelor ediții din București. Dar nu-mi vine a crede că publicul nostru — vorbesc de publicul, care în genere mai cetește ceva și nu de rugina și drojdia care, condusă fiind de interese negustorești, rămîne refractară în fața oricărei mișcări literare și nu e capabilă de nici o vibrație mai delicată a sufletului — nu-mi vine a crede, zic, că publicul nostru n-ar preferi lectura *Santinelei*, de pildă, sau a *Mioriței* înaintea altor bucăți literare, publicate din întîmplare în ziare.

Spațiul prea îngust al ziarului nostru ne-a împiedicat și ne împiedică a reproduce continuu și cît am dori din Alecsandri, ne împlinim însă o datorie, căutînd pe calea aceasta a-i da cea mai întinsă publicitate și răspîndire, îndemnînd pe cetitorii noștri a-și procura vreuna din edițiile amintite.

Nu voi încheia reflexiunile acestea înainte de a aminti activitatea inteligentă în această direcție a doi zeloși muncitori în agrul culturii noastre naționale, anume a d-lui Victor Tordășanu din Sibiu și a părintelui Ioan Moța din Orăștie.

D-l Tordășanu are meritul de a fi introdus un mijloc foarte eficace în scopul răspîndirii literaturii, și anume *lectura publică*. În societatea meseriașilor români din Sibiu, de vreo doi ani încoace, se țin frecvente ședințe, zise literare, unde se cetesc o sumedenie de bucăți literare dintre cele mai alese — un procedeu al cărui rezultat bun e inevitabil. Dacă în fiecare centru, în fiecare orășel sau chiar sat s-ar urma pilda d-lui Tordășan; dacă în locul numitelor „conferențe“ ce se obicinuiau a se ține mai cu seamă prin „Casine“, dar cari prin „originalitatea“ lor erau de o sîrbezime extraordinară, s-ar accepta pe toată linia această lectură publică din autorii noștri recunoscuți, ne-am reinnoi și am prinde viață. Ajunge să ne cunoaștem bine literatura; ajunge ca să purtăm în sufletul nostru tezaurul poetic cît îl avem; ajunge să cunoaștem și vorbim limba dulce în care au scris căpeteniile scrișurilor noastre poetice și prozaice — ajung toate astea, pentru ca să nu ne mai fie teamă de nici o deznaționalizare, pentru ca să fim imuni față de orice agresiune și atentat la viața noastră națională. . .

Părintele Moța, pe de altă parte, și-a propus a înjgheba la Orăștie — în Orăștia cea odinioară atît de vestită prin întîilele tipărituri în limba română, ce se săvîrșeau acolo — un nou centru cultural. La *Bunul econom* d-sa a adaus o parte literară, zisă *Spicuitorul*, în care spicuește din revistele și cărțile apărute în Româ-

nia lucruri bune și foarte potrivite ca hrană sufletească. Aflu acum că nizuințele d-lui Moța sunt foarte puțin incurajate, că ziarul economic ce redactează, împreună cu adausul literar, sunt în pericol de existență...

E într-adevăr trist. Ne vine să ne întrebăm: ce viață sufletească trăiește lumea noastră românească? Ziarele politice se pling că nu pot exista. Revistele literare nu sunt cetite. *Foaia pedagogică* din Sibiu a trebuit să moară. *Foaia economică* a lui Moța n-are cetitori. Ei bine, ce cetesc, ce fac, ce gândesc românii noștri? Sau nu mai cetesc, nu mai fac, *nu mai gândesc nimic*? Așa de mult s-a întins lazaronismul d-lui Rațiu peste corpul nostru național? Așa de des este zăbranicul ce ne-a învăluit mințile, încât să nu ne dăm seama despre acest *marasm*?

Mijloace de scăpare sunt multe. Eu am atins aici unul. *Vide-ant consules* de celelalte.

UN LITERAT DE CONTRABANDĂ

Să trăiască părintele Ioan Nicorescu din Jabar! Iată pentru ce: d-sa ne-a atras zgomotos atenția asupra unui literat de contrabandă, care de ani îndelungați ne molestează cu marfa lui cea proastă, fără ca cineva să-l pună la carantină.

Acest „literat“ iscălește *Prof. Em. Elefterescu* și pretinde a fi *doctor* în sf-ta teologie, precum și în medicina universală. De curind el a publicat o carte de predici la București și despre această carte vine acum părintele Ioan Nicorescu din Jabar și ne dovedește în numerii de duminică ai ziarului nostru că ea nu este decât o plagiatură de la început pînă la sfîrșit, un furt literar, care-l face pe părintele-critic să exclame că nu poate să existe pe fața pămîntului un plagiator mai îndrăzneț ca acest „Prof. Em. Elefterescu!“... (Fie zis în treacăt: ar fi un excelent colaborator la *Enciclopedia română*!)

În cartea sa, numitul Elefterescu a cules adică predici, apărute la noi în Transilvania prin diferite reviste și colecțiuni, și le-a publicat la București ca ale sale, cu cîteva neesențiale modificări de limbă.

Ei bine, îndeletnicirea aceasta a lui Elefterescu e veche. El practică de mult acest soi de literatură. Plagiază de pe la noi și publică în București sau plagiază din București și publică la noi.

Nici un ziar de al nostru nu rămîne cruțat de condeiul lui nemilos și fecund. Cum apare aici o nouă revistă, de orice categorie ar fi, manuscriptele lui Elefterescu și sosesc din București, și anume un manuscris care tratează chestiuni de igienă și altul chestiuni de teologie, unul, de pildă, despre *diaree* și altul despre importanța *purgatoriului* la papistași — indiferent dacă medicina și teologia se bat în capete sau nu.

De obicei, Elefterescu se introduce prin lingușiri. Trimite redacției o scrisoare de încurajare, îi laudă zelul și priceperea și adaugă la sfîrșit cu multă grațiozitate: „Eu din parte-mi vă

voi da tot concursul meu posibil, voi lucra la revista D-voastră diferiți articoli *ce veți voi*: igienă, medicină populară, teologie, pedagogie și literatură“...

Și iată, într-adevăr, un potop de articole ale lui: prin *Revista ilustrată* a puțin ilustrului literat Baciu din Șoimuș, prin o foaie pedagogică din Blaj, prin numărul de duminică ai *Gazetei* și, mi se pare, și prin *Foaia poporului*.

Ce Dumnezeu vom fi greșit noi acestui domn Elefterescu, de ne persecută atât de mult cu dragostea d-sale? Să fie activitatea d-sale o rezultată a rivnei de-a contribui cu ceva, după cât îl taie capul, la ridicarea poporului nostru? Să fie din interes pentru literatura noastră?

Nici una, nici alta. Prin fleacuri de articole elefterești, fie originale, fie plagiate, nu se face nici literatură, nici cultură. E altceva. E șarlatanie literară, împreună poate și cu puțină vanitate.

Ca să ne înțelegem însă mai bine, trebuie să se știe înainte de toate următorul lucru: un anume Prof. Dr. Em. Elefterescu nici nu există! Numele adevărat al acestui „literat“ este Elefteriade, el nu este nici doctor în teologie, nici doctor în medicină, nici profesor, ci un oarecare funcționar într-un oficiu public din București.

Omul ăsta o fi avînd probabil slăbiciunea de-a face pe literatul și cum în București nu găsește reviste ce să-i publice toate neroziile, ni le trimite nouă aici, unde se crede necontrolat și unde găsește destui naivi ca să-i facă pe plac. Toate astea calea-valea, dar *falsul* doctor și profesor, precum văzurăm, mai atentează și la *pungile* noastre, căci tipărește și cărți și le oferă spre vînzare. Ei, asta nu mai merge, chire Elefteriade! Te rugăm să încetezi cu contrabanda, căci de nu, te dăm pe mîna poliției...

Cazul acesta e foarte instructiv pentru toți. Tragă-și fiecare concluziunea. Eu profit de ocazie a mai adăuga ceva.

Nu este acesta singurul caz că scriitori de valoare inferioară sau chiar fără nici o valoare, din România, a căror activitate acolo nu este băgată în seamă, reușesc a-și strecura fructele încercărilor lor literare prin revistele *noastre* și prin faptul că în acelea se găsește ceva neobicinuit la noi — fie ca limbă, fie ca spirit — ajung chiar la oarecare popularitate. Grigorie Mărunțeanu — ca să dau o pildă — e probabil o celebritate de a cincea mîna la București, căci numele lui nu figurează prin nici o revistă ce se respectă. La noi însă ocupă loc de onoare. E vechi colaborator al *Familiei*. A scris grăzav de mult prin *Rîndunica*, unde pornise chiar o corespondență cu amabilele cetitoare... A reușit să-și publice chiar

o piesă în „Biblioteca teatrală“ din Brașov. Deci *celebru* în toată puterea cuvîntului! Și cîți mărunței de aceștia mai sunt, cari au debutat consecvent în revistele noastre (după ce din altă parte erau refuzați) și au contribuit inevitabil la coruperea limbei și gustului nostru literar!...

Acest fenomen desigur că nu este o dovadă de prea mult spirit critic și de excelentă educație literară a publicului cetitor. Nici un certificat bun pentru conducătorii noștri literari nu este. Singura justificare ce s-ar putea invoca e că astăzi ne lipsesc cu desăvîrșire scriitorii *noștri*, cari, scriînd în limba noastră și avînd o puternică individualitate, să ne poată ține atenția înlănțuită, să ne facă să-i cetim și iubim și să ne dea ei creșterea literară.

Oricum însă. Mai bine nimic decît literatură rea și proastă. Și pentru viitor revistele și ziarele noastre să fie mai cu băgare de seamă la cîntărirea materialului literar. Să ne păzim frumosul codru de contrabandiști!

SCRISOARE DIN BUCUREȘTI

I

12 aprilie 1901

Vor fi probabil mulți cetitori ai acestui ziar cari nu se mulțumesc numai cu știrile apărute la rubrica „Din România“, ci ar dori să li se vorbească mai puțin laconic asupra fluctuațiunei vieții sociale, culturale și politice a fraților noștri din regat. Pe mulți i-ar interesa, mai ales, partea intimă a acestei vieți, apoi toate acele manifestațiuni cari se deosebesc de ale noastre de-acasă, pe cum și tot ce are farmecul noutății și al necunoscutului.

Ținînd seamă de această dorință a cetitorilor, am luat asupra mea sarcina de-a le satisface după putință. Și cită vreme mi-o fi rînduit să stau pe aici voi trimite în anumite răstimpuri vești despre tot ce voi crede că interesează, mai ales despre chestiunile principale de cari se pasionează lumea de aici. Bineînțeles, le voi povesti în fuga condeiului și fără nici un alt scop decît acela de a orienta, știind cit de puțini sunt aceia cari se pot orienta *de visu*, sau își pot abona ziarele bucureștene.

Aș începe cu mișcarea *politică* de aici, dar cum corpurile legiuitoare au fost închise înaintea Paștilor și nu se vor redeschide decît pe la începutul lui mai, după întoarcerea suveranului din Abazzia, nu găsesc momente mai importante din viața politică asupra cărora aș putea insista. E o liniște absolută în sus și în jos. Țara privește cu încredere la actualii ei ocîrmuitori, cari prin cuvîntul de ordine „economii“ au găsit formula salvatoare pentru îndreptarea stării financiare, atît de zdruncinată prin dezastrele economice ale anilor precedenți. Prin votarea unui buget echilibrat s-a pus capăt unei ere de nervozitate și de nesiguranță. Poporul și-a redobîndit vechiul optimism și încredere în forțele sale morale și materiale. Iar străinătatea privește cu oarecare admirație la acest stat care știe la nevoie să-și restrîngă cheltuielile de gospodărie cu zeci de milioane, fără ca, în același timp, să dezorganizeze ceva. Așa că regele care pleacă astăzi în străină-

tate se duce cu fruntea senină, fără îngrijorare, căci în urma lui rămîne un popor recunoscător și cuminte, care a intrat în o epocă de liniștită consolidare.

În armonia aceasta, singura notă mai tristă o formează *funcționarii* suprimați prin economiile făcute în buget. Desființîndu-se adică toate funcțiunile fără de cari mașina statului poate să existe, au rămas sute de funcționari mari și mici fără servicii — negreșit numai pentru moment, pentru că țara este destul de bogată ca să adăpostească și pe aceștia cumva și să nu dezmoștenească pe nimeni. Acest procedeu, de-a suprima funcționari, nu e nou în România, căci la orice schimbare de guvern rămîn pe dinafară aproape toți slujbașii — partizani ai partidului politic opus — fiind foarte puține funcțiuni cu drept de inamovibilitate. De astă dată însă suprimările în masă nu s-au făcut din considerații politice, ci exclusiv din necesitate de stat și pentru a vindea un rău vechi, înrădăcinat în organismul politic. Se știe că aglomerația de funcționari e imensă în timpul din urmă, în absolută disproporție cu numărul poporului. An de an toate școlile furnizau solicitanți de slujbe. Absolvenții școalelor speciale, profesionale, comerciale și de agricultură preferau a se înfunda prin birourile din capitală, în loc de a-și urma cariera căreia i s-au dedicat. În felul acesta, funcționarismul devenea o plagă tot mai amenințătoare; progresul stagna; ramurile diferite, industria și comerțul sufereau vădit; catastrofa era inevitabilă. E sigur că, dacă din această catastrofă se vor trage învățăminte logice, generația viitoare are să binecuvînteze energica măsură a actualei obladuirii, patria va respira ușurată de-o grea sarcină...

Într-un timp de pace și reconciliere a forțelor, nici „Liga“ nu putea face altceva decît a fi pe pace. Poate se reconciliază și ea. În ce chip și spre care scop, nu știu. Ceea ce știu e că „Liga“ s-a instalat într-o casă frumoasă din Calea Victoriei, ocupînd un etaj întreg, cu mai multe săli, prin cari se găsesc, atîrnate de perete, tablourile martirilor noștri memorandiști. Am văzut aceste tablouri și mi se părea o ironie. Eu nu sunt iconoclast, nici nu voi să rid de un timp pe care l-am admirat sincer ca un timp mareș, dar nu pot să-mi suprim părerea că, ah, mulți dintre cei ce figurează pe aceste icoane și cărora noi ne-am închinat odată, n-au meritat evlavia noastră. Timpuri critice, timpuri de luptă, adevărat că ridică pe mulți, îi înalță chiar la o mărime strălucitoare pentru un moment. Dar arta este de a se menține la acea înălțime, căci altfel înălțarea lor se dovedește a fi fost falsă, nemeritată, forțată de împrejurări. Dintre luptătorii noștri, durere, puțini și-au știut păstra prin muncă și înțelepciune nimbul lor. Iată de

ce multe dintre icoanele acele din localul „Ligei“ îmi păreau acum un anacronism, o ironie.

Cu privire la „Ligă“ pot afirma că există o mare nemulțumire în București. Aceasta pentru că ea nu-și înțelege misiunea sa culturală. Nimeni nu pretinde ca „Liga“ să facă politică. Dimpotrivă! O politică făcută prin manifeste scrise frumos sau prin polemizări cu ziarele ungurești și cu ziarista Hedwiga Popovici, în genere, nu folosește nimănui. Dar în schimb „Liga“ ar putea preconiza un program rațional pentru răspindirea sistematică a culturii naționale. În primul rînd, i se impune a procura cărți de cetit pentru popor, mai cu seamă pentru țărănimea din regat, care în general e mai lipsită de hrană sufletească ca a noastră. În timpul din urmă au apărut o mulțime de biblioteci ieftine în București. Așa, de pildă, Tipografia Minerva a scos un ciclu de broșuri din domeniul literaturii și al istoriei naționale, broșuri excelente pentru scopul acesta și de o nemaipomenită ieftinătate (10 bani!). Și-apoi tot acum au apărut două ediții din Alecsandri. Dacă „Liga“ ar fi cu dragoste pentru cultura românească, s-ar îngriji să procure mii de exemplare de aceste și să le răspindească înainte de toate în sinul poporului din România, apoi la noi în Ungaria, pe seama bibliotecilor sătești și școlare, precum și în Basarabia și în Bucovina. Noi toți suntem foarte săraci și dacă „Liga“ ne-ar oferi acest ajutor intelectual, i-am fi înzecit mai recunoscători decît pentru o manifestație la statua lui Mihai Viteazul sau pentru un album cu iscălituri și portrete. Și ni se pare că acestei opere culturale nu i s-ar împotrivi nici ungurii, oricît ar fi de barbari...

Dar fiind vorba de literatură, să vedem și în direcția aceasta de ce se pasionează lumea bucureșteană! De vreo lucrare românească mai nouă? Nu! De vreo revistă literară bună? Nici. Tot de la Paris a venit însuflețirea. Pînă de curînd la ordinea zilei era *Quo vadis* al lui Sienkiewicz — în traducere franțuzească, negreșit. Romanul acesta a avut aici un succes material aproape ca și la Paris, dar pînă acum nu se vede dacă a avut sau nu și vreun succes moral, dacă imnul frumos cîntat de Sienkiewicz la adresa credinței și a creștinismului a lăsat vreo urmă în sufletele miilor de cetitori ai săi... Astăzi *Quo vadis* e aproape demodat. S-a retras într-un colț de vitrină ca o marfă învechită și locul principal în toate vitrinele librăriilor îl ocupă un alt roman, de astă dată pur franțuzesc, *Travail* de Zola. Apărătorul lui Dreyfuss e o figură destul de populară în România, pentru ca operele lui să fie căutate și gustate cu plăcere. De astă dată ar fi chiar de recomandat ca opera lui să se răspindească, căci ea tratează o problemă

de actualitate pentru noi, românii. Face anume apologia muncii, povestindu-se peripețiile unui anumit Luc Froment, care întemeiază societăți cooperativе și reușește a se îmbogăți, încît își creează un rai desăvîrșit pe pămînt. În acest roman Zola e de un optimism rar și instructiv ca și în precedentă sa lucrare *Fécondité* și își propune a fi tot astfel în cele două următoare romane ale sale: *Vérité* și *Justice*. Toate aceste stau în oarecare legătură și vor să fie „cele patru evanghelii“ ale lui Zola. Vor fi desigur cu mai mult folos cetite ca operele lui excesiv de naturaliste de pînă aci. Dar scuzați, prea multe reflecții asupra lui Zola nu se țin de această rubrică.

II

18 aprilie 1901 v.

Citeva ziare din Germania au publicat de curînd știri despre starea învățămîntului din România, constatînd că numărul analfabeților de aci e îngrijorător de mare. Comentînd aceste știri, ziarele independente din București, *Adevărul* și *Depeșa*, au făcut reflexiuni foarte pesimiste, întemeiate pe datele statistice oficiale din cari rezultă că la o populațiune de șase milioane de suflete, patru milioane nu știu nici să cetească, nici să scrie.

Creдем de foarte exagerată această notă pesimistă. Înainte de toate, date exacte despre numărul știutorilor sau neștiutorilor de carte nu există. Statistica școlară ne dă deslușiri pozitive numai despre starea actuală a învățămîntului și aceasta nu numai că e satisfăcătoare, dar trebuie să umple de mîndrie pe orice român. Starea culturală a unei țări tinere ca organizație modernă nu trebuie să o judecăm după cultura generațiunii bătrîne, aflătoare în viață, ci după progresul ce-l realizează această țară de la organizarea învățămîntului obligator incoace. Trebuie apoi să se țină seama de evoluția firească, căci nu putem să comparăm România, în chestiuni de învățămînt și cultură, cu o țară veche ca Germania sau Franța, de pildă.

Ultima statistică a învățămîntului rural (școlile primare sătești) ne arată cifre destul de mari chiar și în comparație cu alte state. Așa pe anul 1898, au funcționat în total 3575 școli rurale, cu 4342 învățători și 788440 școlari. Acestea sunt numai școlile sătești, cari răspîndesc cultura în mijlocul țărănimei și sporesc din an în an. Școlile primare urbane, din orașe și orășele, sunt cercetate de un număr și mai mare, în parte și de străinii concentrați de obicei prin capitalele de județe. Istoricul și criticul nepreo-

cupat, care se va gândi la timpul lui George Lazăr, încă atât de apropiat, va găsi aceste progrese chiar enorme. Călătorul străin va fi plăcut surprins de clădirile școlare din țara întreagă, cari întrec cu mult ca întocmire și igienă pe ale noastre din Ungaria; nu mai puțin va fi surprins de cultura tinerilor învățători, cari stau la o treaptă egală cel puțin cu învățătorii maghiari.

Învățământul primar în România este pus astăzi pe baze solide și lucrează cu rezultate sigure. Și ce viață puternică pulsează în special în corpul învățătoresc s-a putut vedea și acum, în săptămîna trecută, cînd în întreaga țară s-au ținut conferințele anuale învățătoresci, cu prelegeri publice, dări de seamă și discuțiuni pedagogice cari — trebuie să mărturisesc — ar fi făcut cîste pînă și învățătorilor germani, reputați de cei mai buni pedagogi astăzi.

Cît de serioasă este pregătirea corpului didactic primar din România se poate deduce și din faptul că, din an în an, crește numărul învățătorilor trimiși în străinătate, mai ales la universitățile din Jena și Lausanne (Elveția). Reîntorși de-acolo, ei se aștern pe muncă asiduă și e o plăcere a constata că, în timpul din urmă, *literatura pedagogică* ia un avînt în România. Așa, în revista *Convorbiri didactice* se pot remarca cîteva lucrări valoroase, între cari de curînd un frumos studiu comparativ asupra pedagogilor Herbart și Rousseau, scris de d-l B. Demetrescu-Oprea și apărut și în broșură. Amintesc apoi cartea apărută de curînd datorită d-lui Ștef Kirîțescu, intitulată *Teoria educațiunii după principiile lui Joh. Friedr. Herbart*. Este aceasta o traducere bună după a cărții pedagogilor francezi Pinloche și Roedrich și expune foarte clar toate teoriile marelui pedagog al intuițiunii.

O altă dovadă despre învățământul sistematic și rațional în România este broșura învățătorului Ilie Marinescu, *Procesul apercipiunii, sau treptele didactice formale, aplicate la lecțiuni practice* (București, 1901, Tip. Corpului didactic). Conține expuneri teoretice și mai multe modele de lecțiuni (analize), întemeiate îndeosebi pe principiile profesate de răposatul nostru pedagog sibian, Ioan Popescu. Afară de aceste, apar o mulțime imensă de cărți didactice scrise tot de către învățători, precum și broșuri de vulgarizare a științelor printre săteni. Iar o țară cu o așa mișcare culturală ca bază nu poate să nu progreseze.

O instituție excelentă, sprijinitoare a învățământului primar în România, sunt așa-numitele *cantine școlare*. Meritul de a le fi introdus revine actualului ministru de culte, d-lui Spiru Haret.

Chestiunea stă așa.

Legea asupra învățământului primar, concepută în 1893 și modificată în 1896, consfințește în mod categoric principiul

obligativității învățământului pentru toți fiii României. Constatîndu-se însă că o piedică mare pentru îndeplinirea conștiințioasă a legii este, pe de o parte, lipsa de mijloace a părinților pentru a procura copiilor cele necesare, pe de alta, apoi, depărtarea prea mare dintre școală și locuință, prin care se împiedică regulata frecvență, s-a hotărît, la 14 ianuarie 1898, înființarea de cantine școlare, cari să poată procura copiilor săraci și acelor cari nu pot merge acasă peste zi o mîncare caldă.

Idea aceasta a fost salutată cu însuflețire de toate păturile sociale. S-au constituit numaidecît comitete de organizare, în frunte cu bravii învățători din capitală, cari au luat afacerea asupra lor. S-au ivit donatori benevoli, mai ales băncile. S-au aranjat petreceri și concerte cu scop filantropic și rezultatul bun a fost că, imediat, cantinele și-au putut începe funcționarea. Astăzi există numai în București zece cantine la zece școli de băieți și se continuă mișcarea în provincie. Dintr-un tablou rezumativ al comitetului diriguitor aflăm că fondurile celor zece cantine din București se ridică astăzi la 33 mii de lei și că din noiembrie pînă la sfîrșitul lui martie a.c. s-au distribuit cu totul 45 164 porții de mîncare caldă la 2165 băieți din capitală, în cea mai mare parte gratuit, apoi și cu 5 și 10 bani mîncarea.

Iată deci cum lucrează nu numai statul, ci chiar și societatea românească la ridicare învățământului. Ei, și toate aceste semne trebuie să imprăștie orice pesimism al acelor cari se plîng de numărul prea mare al analfabeților.

MAMA LUI NIȚĂ POPOVICI

O scrisoare inedită a poetului

Dintre puținele date biografice ce le avem asupra regretatului poet bănățean Niță Popovici, cele mai precise se referă la mama lui. Chipul ei ne-a fost zugrăvit de poetul însuși, cu chip trist dar desăvârșit încadrat în lacrimi de iubire și dureri.

Mai întâi o întâlnim în cunoscuta lui poezie *Mamei*, din care reținem aici următoarele strofe caracteristice:

Nu mai plinge, nu mai plinge
Mamă dragă, nu mai plinge,
Ale tale doruri toate
Și dureri nu le poți stinge
Cu a lacrimilor picuri;
Roiul chinurilor crude,
Tipărite-n supta-ți față,
Suferințele troiene
Din a ta trudită viață
Pe-a mea inimă le smicuri...

.....
Gîrbovită și bătrînă,
Nesimțit tu te apropii
Cu durerile vieții
Pîn' la marginile gropii
Și nu poți muri de dor.
Lung te uiți în a mea cale,
Genele abia-ți ridici
Și în inima pustie
Te frămînji ca să despici
Zarea depărtărilor.

Dar fecioru-i dus departe,
Dar fecioru-ți nu-ți mai vine
Căci s-a pus atîta vreme

Între el și între tine,
Cale ce nu se mai curmă...
Mamă dragă, mamă dragă,
Nici atît nu ai pe lume
Să mă vezi în clipa morții,
Să mă strigi încet pe nume
Cu suflarea cea din urmă.

Să m-aplec plîngînd spre tine,
Să-nchid ambele-ți pleoape
Și să pun o cruce simplă,
Semnul tristei tale groape,
Într-un colț uitat tăcut;
Și împins de mina sorții
Pe-a vieții neagră cale,
Cine știe de-oi ajunge
Să mă-nchin țării tale
Și mormîntul să-ți sărut?

Vedem înaintea noastră o femeie gîrbovă cu „roiul chinurilor crude tipărite-n supta-i față“, o mamă ce plîngea și se zbuciuma de dorul fiului său iubit din depărtare. În o poezie analogă a lui Coșbuc, publicată în fruntea *Firelor de tort*, mai găsim o asemenea icoană, dar de o expresie a stării sufletești cu mult mai palidă. Pe cînd în poezia lui Coșbuc durerea poetului însuși, răsunetul la dulcea chemare a mamei sale, nu iese la iveală, ci totul se mărginește la o situație obiectivă, la descrierea unei familii dezolate din pricina lipsei din sinul ei a unui membru iubit, Popovici e subiectiv, suferă el însuși, își împreună lacrimile cu ale mamei sale și din tot șirul poeziei lui se degajă nețarmurita iubire dintre fiu și mamă.

Dar cît de sinceră și de pasionată a fost această legătură sufletească dintre ei se vede și mai lămurit din o *scrisoare* a lui Popovici adresată mamei, pe care țin s-o fac cunoscută, fiindcă ea constituie un frumos document psihologic pentru aprecierea poetului nostru. Scrisoarea aceasta datează dintr-un timp cînd et abia va fi făcut cîteva încercări de versuri, încă în clasa a *șasea liceală* din Brașov și e tocmai atît de limpede, de dureroasă și de o gîndire subtilă, ca și poezia citată, căreia îi poate servi, așa-zicînd, drept comentariu. Iată-o:

Iubita mea mamă! De multe ori, ba chiar în toate zilele, cu înfruntare pornită din nestinsă iubire de mamă, îmi ziceai că de ce nu-ţi scriu numai d-tale şi măcar numai două rinduri. Iată îţi scriu acuma şi mai mult de două şiruri. Şi la iubirea nemărginită ce pururea mi-ai arătat-o într-un mod ce trece peste toate graniţele; la învăţăturile ce-mi dai după firea d-tale afară din cale bună; la înfruntările pline de dragoste şi la temerea ca cel mai scump odor al d-tale să nu sufere nici o lipsă, nici o jignire — nu pot decît să-ţi întorc aceeaşi dragoste şi stimă nemărginită.

Şi, într-adevăr, cînd cineva are dureri, nu poate să-l înţeleagă mai bine nimeni decît mamă-sa, care i-a dat viaţă şi l-a nutrit cu chiar laptele său, şi oricît de sărac şi de chinuit fie cineva, este bogat cînd are o mamă, care cu bunătate şi dragoste îi netezeşte fruntea, alungîndu-i supărările şi îi uşurează inima — iar eu sunt dintre aceşti bogaţi, căci te am pe d-ta, care toate le întrupezi şi le faci.

Şi de cîte ori mă gîndesc la d-ta, o bucurie împreună cu lacrimi şi tristeţe mă cuprinde — bucurie, cînd mă gîndesc că mulţi alţii cu milioane nu se bucură cînd rostesc cuvîntul mamă şi lacrăm cînd mă gîndesc că ce fel de viaţă duce dulcea şi scumpa mea mamă.

Viaţa ce-o duci d-ta cred că nici d-ta nici eu nu o poftim celui mai mare duşman. E grea viaţa şi mult amară şi d-ta toate le suferi, multe înduri, verşi multe lacrimi chiar şi în somn, şi lupti ziua şi noaptea numai şi numai pentru mine.

Dumnezeu însă le vede toate, ştie ce-i bine şi ce-i rău şi dezbină unele de altele, pe rău bătînd, iar binele lăudîndu-l. Şi partea cea din urmă este şi a d-tale. Cu toate că în orice parte te întorci numai sărăcia şi chinul le vezi; cu toate că în fiecare minut suferi ocări cari nu ți se cuvin — suferă-le toate, căci în purtarea mea d-ta îi fi steaua conducătoare, care să mă ferească de rău şi să mă ducă la bine şi să ne ferească pe amîndoi. Şi răsplata suferinţelor d-tale va fi, fără îndoială, iubirea mea nemărginită.

În somn şi în vis numai pe d-ta te văd — păşeşte fără teamă înainte, căci eu cu iubire fiiască te voi urma.

Salut pe tata. Te sărut de mii de ori,

Niţă“

Răsplata suferinţelor?... Bietul Niţă Popovici! Aşa de puţin a putut să facă pentru mamă-sa cea dulce! Cînd s-a reîntors din Bucureşti, ca să o strîngă în braţe, el o găsi în o stare unde iubirea

fiiască nu mai poate ajuta. „Troienele de suferinţă“, „roiul chinurilor crude“ îi luaseră conştiinţa înainte de a se odihni la pieptul odraslei sale. E cunoscută scrisoarea lui Popovici, adresată la 20 martie 1893 d-lui Titu Maiorescu, unde vorbeşte astfel despre mamă-sa:

„Părăsită de tata, după ce în două rinduri a fost lovită de apoplexie, ea, un chip de frumuseţe şi femeie plină de energie şi voinţă, astăzi este cu faţa brăzdată şi cu mintea turburată. Abia se mişcă, speriată se uită în juru-i, şi cînd vorbesc cu ea, îmi face totdeauna impresia unei fete mari care a păcătuit. Nu mai e stăpină pe ea, afară din cale timidă, mereu îşi duce la bărbie degetul cînd vrea să spună ceva; ochii îi apleacă, glasul i se moaie a frică şi legătură sănătoasă între cuvintele ei abia mai găseşti“...

De astă dată nu mai era mama care plîngea de dorul fiului, ci plîngea el cu hohot de dorul aceleia pe care, sufleteşte, o pierduse. Ei se regăsiră însă în curînd... dincolo de groapă, în împărăţia sufletelor.

Un luptător pentru unitatea culturală a poporului românesc. Poporul nu-l cunoaște încă. Nu i-a văzut numele iscălit sub nici un manifest, nici sub vreun articol impetuos împotriva ungarilor. Nu l-a văzut figurind pe tablourile luptătorilor militanți sau al martirilor emeritați și nici măcar printre aderenții platonici ai cauzei naționale nu-l știe. N-a auzit pomenindu-se de el ca făcând parte din acei prieteni binevoitori ai acestei cauze care, cu elan nemărginit și cu voce vibrătoare, fac să răsune sălile în cari se țin grandioasele adunări din București.

Și cu toate astea, el este un luptător, un mare luptător pentru românism și pentru unitatea noastră culturală în special.

Cum însă sfera activității lui este sus, ca a tuturor marilor cugetători, atât de sus, încât noi, cei din pătura intelectuală inferioară și cu atât mai puțin poporul, cu greu îl putem urma cu șubreda noastră înțelegere, e foarte firesc ca numele lui numai cu încetul să se poată sălășlui în inimile noastre și munca lui cea din înălțime numai târziu să ni se prezinte conștiinței noastre în toată claritatea și importanța-i intrinsecă.

Sunt bărbați ale căror virtuți și înalte însușiri numai târziu se recunosc de către semenii lor contemporani, pentru că nu vinează ei înșiși popularitatea cu orice preț, această trecătoare și deșartă mărire care este motivul vieții atîtor suflete mijlocii, ci, retrăgîndu-se în lumea ideilor, viața lor întreagă și-o consacră ispitirei adevărului. Și d-l Iorga aparține acestei categorii de bărbați rari; este înaintea tuturor un nepărtinitor și intransigent iubitor de adevăr — o calitate care la noi românii nu totdeauna, ba chiar foarte rar, a fost socotită drept o virtute, ci dimpotrivă, foarte adeseori combătută cu înverșunare și cu arme detestabile.

Mai curînd sau mai târziu însă adevărul lămurit își face drum, iar în urma lui știința și viața publică se regenerează și opera săvîrșită rămîne un trofeu al întregului popor, o avere națională,

cu atât mai trainică și mai roditoare, cu cît mai puternică este personalitatea creatorului acelei opere.

Și în fața unui asemenea caz ne găsim acum. E vorba de marea operă a d-lui Iorga, *Istoria literaturii române*, care ne-a îndemnat la scrierea acestor șiruri; nu pentru a-i face o apreciere științifică, lucru ce cade în sarcina și competența oamenilor de specialitate, durere, atât de puțini, ci pentru a nu pierde prilejul de a ne arăta și noi sentimentele de grațitudine și de admirație față de acest distins fiu al neamului nostru.

Tînăr încă, d-l Iorga a scris pînă acum o serie întreagă de lucrări de-o înaltă valoare — căci, în privința multilateralității talentului, d-sa este un strălucit succes al marilor figuri istorice din epoca ce-a descris, al acelor meșteri și profeți cari erau istorici, poeți, filologi, filosofi și esteți în același timp — dar din tot ce-a scris, nu ne-a încălzit nimic atât de mult și nu ne-a deșteptat nimic atât de nemijlocit dragostea pentru d-sa ca scrierea aceasta.

Să mai spunem pentru ce? Dar e atât de firesc!

Istoria literaturii este istoria gândirii și a simțirii unui popor, istoria vieții sale sufletești.

Vedem înaintea noastră desfășurîndu-se evoluția spirituală a elementului românesc, din leagănul ei pînă la zorile strălucitoare.

La început un vijîit de izvoare, ascunse în negura îndepărtată a trecutului, pătrunde la urechea noastră ce ne înflorează aproape și ne evocă amintiri dureroase: atîtea influențe străine, produse de jugul politic și intelectual al popoarelor diferite, influențe polone, grecești, slavone și de altă sorginte străină, apuseană ca și orientală. Dar pesimismul nostru se împrăstie iarăși, socotind că asemenea influențe străine se găsesc la baza tuturor culturilor popoarelor de astăzi, fără ca, în același timp, continuitatea de rasă să fi suferit vreo știrbire.

Încă un pas și marea epocă a lui Cantemir, Dositei și a Costineștilor apare în toată splendoarea ei. Piraietele venite din negurile îndepărtate se unifică într-un singur riu, și cu toată cultura și instrucțiunea grecească, pornesc a se clădi întiiele monumente mari de frumoasă limbă românească, în formă de cronici și de versuri bisericesti.

Și de aici înainte pășim cu pași repezi spre stabilirea, „comuniunii spirituale a poporului“. Înaintea noastră dispare cu încetul orice limită politică dintre fracțiunile elementului român; nu vedem decît o singură mină, mișcîndu-se către același țel, avînd aceleași aspirații, călăuzindu-se de același dor de mărire

a neamului întreg. Este acesta curentul cu „discuții neconținute“, cu „luptă fără odihnă“, cu idei ce „întăresc caracterele“ și „fanatizează sentimentele“, cum, numește d-l Iorga epoca „marilor ardeleni“, despre care nimeni n-a scris cuvinte atât de înțelepte și totodată atât de frumoase și de însuflețitoare ca d-sa, dedicându-i aproape întreg volumul al 2-lea.

„Ideile învietoare au pătruns acum în singele poporului român, a poporului român de pretutindeni“, scrie d-l Iorga în caracteristica generală a acestei epoci, căreia, după reprezentantul ei de căpetenie, îi zice epoca lui Petru Maior. Poporul român de pretutindeni! Aici se dovedește cu mai multă evidență cu ce firească necesitate se înlanțuie soarta unei fracțiuni a poporului nostru de a celeilalte, care este influențarea lor reciprocă, ce condiționează procesul normal de dezvoltare, ducător la comuniunea spirituală. Iar „simbol“ clasic al acestui proces este George Lazăr, „dascălul“ de la Avrig, care „cu graiul său plin de icoane, cu vorba lui răspicată de ardelean, cu rostul lui cuminte de teolog“, și-a propovăduit învățăturile evangheliei sale naționale, făcînd de pe „amvonul“ de la Sf. Sava să triumfe „spiritul nou“ ideea românismului.

Toate aceste, în cari d-l Iorga rezumă firul vieții noastre sufletești din trecut, le găsim așternute pe frumoase pagini, cu un aparat științific unic în istoriografia română și cu multă forță de plastică generalizare.

Cetînd expunerile savantului bărbat, cine dintre noi „nu se va lăsa stăpînit de farmecul timpurilor de luptă și de credință“, cine nu va urmări cu inima palpitantă toate „visurile de lumină și mărire, pentru care poporul nostru trebuie să trăiască!?“...

Ca o optimistă concluzie apoi, care însă rezultă cu logică de fier, cunoscîndu-ne acum trecutul din care se desprinde o clară perspectivă în viitor, repetăm aceste cuvinte ale autorului, că poporul român „trebuie să trăiască“, trebuie să-și realizeze „mărirea“ sa prin unitatea culturală.

Iată de ce opera aceasta a d-lui Iorga ne-a încălzit mai mult ca oricare alta; pentru că prin ea un om de știință vine și dă sancțiune, pe calea cercetării adevărului, idealului nostru național

Dar să încheiem.

Cele două volume, împreună de peste o mie de pagini, cari tratează despre toate aceste, sunt puse la dispoziția tuturor românilor adevărați, așa că fiecare poate să se convingă despre ce am cuvîntat. Fiecare poate din ele să cunoască pe acest bărbat pe care a-l slăvi cu toții suntem datori și căruia i se potrivesc foarte exact cuvintele ce însuși le aplicase altora, că „nu este un istoric de amănunte, nici istoric cu inimă rece, ci clăditor de opere îndrăznețe, cari sunt în același timp o pioasă ofrandă literară, adusă geniului națiunii“.

LITERATURĂ POPULARĂ

1. Oricîtă bunăvoință am avea de a socoti pe d-l Ioan Pop-Reteganel printr reprezentanții literaturii artistice din Ardeal, nu o putem face. D-sa rămîne un harnic muncitor pe terenul literaturii noastre populare și numai atît. Probă, *Novеле*¹ d-sale, apărute de curînd, cari nu interesează decît sub raportul materialului lor folcloric.

Am fi preferit ca acestor „novele“ să li se zică povestiri din popor sau, mai corect, povestirea micilor nevoi ale țaranilor ardeleni, ceea ce și sunt în realitate. Într-adevăr, autorul nu face altceva decît să descrie micile conflicte sufletești și simplele peripeții ale vieții de la țară. Și mult ne miră cum de țaranii d-lui Reteganul sunt tot oameni mititei și mălăieți, caractere șterse, tipuri mai mult nesimpatice, cari n-au nimic comun cu vigoarea ardeleanului. Chiar și modul de povestire al autorului e neinteresant, dialogul greoi, faptele sunt redade exact cum se succed, adeseori fotografiate (pag. 58) și, prin urmare, lipsite de orice poezie, de orice artă.

Cît de mult predomină folcloristul în toate aceste bucăți reiese și din forma lor. Autorul creează anume situații sau întrebuințează forma povestirii în cadru, pentru a putea cita fie un vers din popor, fie un basm sau un proverb — lucruri cari iarăși n-au ce căuta într-o novelă.

Pentru aceia însă cari caută o lectură moralizatoare sau țin să cunoască cuvintele dialectale din împrejurimile Bistriței, pentru folcloriști mai ales, novelele d-lui Pop-Reteganel oferă un bun material și chiar distracție.

*

¹ *Novеле* de I. Pop-Reteganel, București, 1901, 1 vol. 8°, 116 p. Reproduceri din *Noua revistă română*.

2. O nouă colecție de doine și cîntece populare din Ardeal, este *Muza someșeană*, publicată de d-l I. Budnariu-Sălăușanu¹. Partea întâia a acestei publicațiuni, coprinzînd balade din jurul Năsădului, a apărut în 1892, la Gherla.

Prin colecția de față un serviciu deosebit nu s-a adus literaturii noastre folcloristice. Din aceleași împrejurimi locuite de români, avem o colecție mult mai bogată și mai rațional aranjată, anume volumul de doine adunate de Vasile Onișor, publicate în ediția bibliotecii Șaraga din Iași. Pe cînd Onișor în colecția sa a observat chiar cîteva puncte de vedere științifice, a fixat graiul dialectal cu toate particularitățile lui fonetice și a făcut o grupare a poeziilor după genurile lor, d-l Budnariu e străin de toate acestea. Cîntecele ostășești le amestecă printre doinele erotice; fragmente de descîntece printre fragmente de baladă — nici o alegere, nici un principiu conducător.

În întreaga *Muză someșeană* apoi nu sunt decît numai cîteva versuri inedite. Cele mai multe sunt variante, destul de interesante din punct de vedere comparativ, iar restul se află întocmai în colecțiile: Iarnîk-Bârsan, Bibicescu, Onișor etc.

Dintre cîntecele cele mai rare remarcăm următoarele:

Aseară cam pe la cină
Trecea dorul prin grădină
Cu lămpaș și cu lumină,
N-a fost dorul singurel
C-a fost și badea cu el...

Sau:

Duce-m-aș ca luna-n nor,
Dar nu pot de-al mîndrei dor;
Duce-m-aș sus între stele,
Dar nu pot de-a mîndrei jele;
Duce-m-aș să nu mai viu
Peste codru, peste rîu,
Peste munți, peste cîmpii,
Peste văile pustii...

Evident că, chiar și în forma aceasta a variantelor, colecția d-lui Budnariu nu e o publicație cu totul inutilă. Ea prezintă oarecare interes și pentru filologi. Găsim acolo cuvinte vechi românești ca: *brudie, turtea, hîcă, cidea, polog* și altele, pentru cari, la sfîrșit, un vocabular explicativ nu ar fi fost de prisos,

¹ *Muza someșeană*. Partea II-a, 1 br., 96 p. Reproducere din *Tribuna poporului*, Arad, 1901.

precum și diminutive ca: *struțișor, mindrulea și mindruleană, lebediță, merinjoară* etc. Nu înțelegem ce caută printre aceste ardelenisme cuvântul importat *nițel și nițică*. Probabil va fi un adaos din partea autorului, care și-a permis această licență, în diferite rinduri, totdeauna în detrimentul valorii originalității.

*

3. Părintele arhidiacon dr. Elie Cristea din Sibiu a îmbogățit literatura noastră populară cu un volum de proverbe, adunate din câteva părți ale Transilvaniei¹.

Lucrarea în sine pare a fi pripită. Materialul adunat n-a fost sistematizat, ci publicat în ordine alfabetică arbitrară, după cuvintele inițiale. Lipsște clasificarea după categorii sau după ideile generale, cari se pot cu ușurință distinge în sumedenia proverbelor române.

Un alt reproș pe care-l putem face d-lui Cristea e că n-a știut deosebi proverbele curat populare ardelenesti de sentințele cele cu caracter literar, sau apocrife. De pildă: „Alfa și omega“; „Binefacerea pusă rău e faptă rea“; „Nu începe un lucru fără un scop bine înțeles“; „E întunerec beznă“ etc. nu sunt ziceri populare. Nu mai puțin ne jignește a vedea în această colecție vorbe urite de stradă, ca „hai sictir“, cari, slavă D-lui, nu sunt încă încetățenite în Ardeal.

Se observă apoi că unele din proverbele publicate sunt de-a dreptul traduceri din nemțește și ungurește, precum probabil le întrebuițează clasa cultă a românilor ardeleni, nu însă și poporul.

Toate aceste defecte, fără indoială mari, ne dovedesc că valoarea științifică și cea națională a colecțiunii de față este inferioară publicațiilor lui Golescu, Hințescu și Zanne. Dar totuși nu găsim că ea ar fi de prisos. S-a dat la iveală un material care, făcându-se selecțiunea cuvenită, poate fi întrebuițat pentru studiul comparativ în direcția pornită de d-l Zanne. Pe de altă parte, apoi cartea aceasta mai poate fi folosită ca lectură populară, precum autorul — după cit rezultă din prefață — a și considerat-o.

*

4. Broșura *Din trecut* a d-lui Șt. Șt. Tuțescu, anunțată în numărul precedent al revistei noastre, conține câteva snoave, legende și credințe, culese din graiul poporului muntean și mai multe cîntece de dragoste și ostășești din județul Dolj. Pe cit

¹ *Proverbe, asemănări și idiotisme*, culese din graiul românilor din Transilvania și Ungaria de dr. Elie Cristea, Sibiu, 1901, vol. 8°, 279 p.

de simple și de neinteresante ca material nou sunt snoavele, pe atît de bine au fost alese versurile din această broșură. Deși aproape toate variante, credem vrednice de reprodus versuri ca următoarele:

Foaie verde trei cicori,
Vasilică briu cu flori,
Să mai vii la sărbători,
Să-ți dau guriță și flori.
De cînd gura nu ți-am dat
Limba ți s-a bășicat,
Vasilică, chic-aleasă,
Să mai vii și dimineață
Cu oițele pe coastă,
Tu cu oi și eu cu boi,
Să ne iubim amîndoi...

Sau:

Foaie verde de-un cireș,
Ț-am zis aseară să-mi ieși,
Ori n-ai vrut, ori n-ai putut,
Ori maică-ta te-a bătut?
— Ba maica nu m-a bătut,
Dar mi-a dat o sită deasă
Să-i cern căpisterea rasă.
De ești tu voinic viteaz,
Fă grădină, nu pîrleaz,
Și-n grădină o fîntînă
Și să fie apa bună,
Să vezi maica cum mă mină
Cu căldărușa pe mină
Să-i aduc apă de-a bună...

De altfel, se pare că d-l Tuțescu are mult material folcloric la dispoziție, căci ne-a trimis și nouă mai multe bucăți nepublicate încă, dintre cari reproducem câteva specimene în corpul revistei.

*

5. Învățătorii noștri de la țară sunt indicați mai mult ca origine a veni în ajutorul acelor cari vor să cultive folclorul ca știință. Unul dintre puținii învățători cari și-au înțeles misiunea în direcția aceasta, este d-l Rădulescu-Codin, din Priboieni, cunoscut în literatura noastră folclorică din anul 1896, cînd a publicat o voluminoasă colecție de cîntece populare din județul Muscel, cu o prefață elogiasă de d-l Coșbuc.

De curind, d-l Rădulescu-Codin a dat o și mai serioasă probă de pricepere în materie de literatură populară, publicind o măricică broșură de cuvinte dialectale dintr-un județ unde limba și obiceiurile românești sunt bine păstrate, din Muscel¹.

Lucrări de acest fel sunt foarte rare în literatura noastră. În Transilvania a apărut una singură, de Al. Viciu, conținând explicarea unui șir de cuvinte dialectale de pe valea Jiului. Aici, în România, s-au îndeletnicit cu această muncă mai mult străinii: Weigand, Șăineanu și Damé. Ar fi însă de dorit ca să nu mai îngăduim ca cele mai sfinte lucruri ale noastre, limba și literatura poporului să încapă tot pe minile străinilor, căci numai noi suntem competenți a le cunoaște și cîntări cu adevărat.

De aceea e de dorit ca pilda d-lui Rădulescu-Codin să găsească imitatori în cercul harnicilor noștri învățători, ca în curind în toate județele din țară, precum și din celelalte provincii române, să se adune și să se publice asemenea glosarii, pe de o parte în interesul științei, pe de alta însă pentru a se vedea toată bogăția limbei viună a poporului românesc, „limba ce-o vorbim“.

Noi vom deschide cu drag coloanele revistei noastre pentru lucrări de acest fel, dacă ele vor prezenta importanța dorită și nu vom pregeta să cerem ajutorul publicului sau a atrage chiar atențiunea guvernului asupra necesității publicațiunilor de acest soi.

Procedura urmată de d-l Rădulescu-Codin și pe care o recomandăm este simplă. Se notează în ordine alfabetică toate cuvintele caracteristice pentru un anume cerc sau provincie, cuvinte a căror noțiune diferă de aceea a cuvintelor identice, fie în alte provincii, fie în limba literară. Se dă apoi explicarea lor, ilustrându-se însă regulat prin o zicere exact fixată, surprinsă din graiul poporului, prin un proverb sau a poezie populară.

În broșura sa, d-l Rădulescu-Codin ne-a ilustrat cuvintele citate cu prea puține exemple, ceea ce constituie o mare greșală a cărții, căci cititorul este lipsit de posibilitatea de-a verifica el însuși afirmațiunile și concluziunile rostite acolo.

Nu mai puțin am cere să se facă o selecțiune cit se poate de pe sprinceană, căci o îngrămădire de cuvinte cu noțiune generală ca: *omăt, fudulie, zgîndări* etc., este de prisos. În schimb însă, frînturi de limbă din gura copiilor, interjecțiuni, particularități fonetice... cit de multe!

¹ O seamă de cuvinte din Muscel. Cu o introducere de Dr. Gustav Weigand. Cimpulung, 1901, 1 br. 8°, 81 p.

O CARTE ROMÂNEASCĂ

București, 29 oct. v. 1901

O minunată carte a apărut zilele din urmă în capitală. E vorba de *România pitorească* a d-lui Al. Vlahuță — piatra cea mai strălucitoare de pe coroana literară a autorului — un mărgăritar fără pereche în istoria literaturii române.

În cele 55 de capitole, autorul ne plimbă de-a lungul străvechiului Danubiu, căruia-i consacră câteva pagini înălțătoare, și cu o nespūsă măiestrie ne arată toate minunățiile și frumsetile ce se desfășoară pe țărmurii marelui fluviu, de la „Porțile-de-fier“ pînă la revărsarea lui în mare. Străbate apoi cu noi îmbelșugatele cîmpii ale Munteniei și înviorătoarele ținuturi ale Moldovii, făcîndu-ne să ne urcăm pînă-n mărețele culmi ale Carpaților, spre a admira aici toată splendoarea și bogățiile de tot felul cu care Dumnezeu a învrednicit pămîntul ce l-a dat de moștenire neamului românesc.

În toată această nespūs de frumoasă și de interesantă călătorie, autorul face să treacă pe dinaintea ochilor noștri un șir nesfîrșit de tablouri, unele mai frumoase decît altele, și se oprește cu noi la toate ruinele și monumentele de care este legată vreo amintire istorică, spre a evoca din adîncul vremilor întimplările triste sau glorioase care le fac scumpe inimii noastre.

Într-o limbă bogată, dulce și melodioasă, autorul ne face să vedem aievea munții cu izvoarele, codrii cu poienile, dealurile și văile unde răsună mișcătoarea noastră doină, mînoasele cîmpii ce gem sub greutatea rodului și satele și orașele cu trecutul lor mindru sau dureros.

Iată, de pildă, cit de înălțător și-n același timp nespūs de duios descrie el munții țării noastre și rolul mare ce l-au avut ei în istoria neamului:

„În munții aceștia s-a încheat tăria și unitatea neamului românesc. Ei au fost ocrotirea și scăparea noastră în zilele de

groază, cetatea sfântă în care s-au păstrat așa de curate credințele și limba și datinile poporului nostru. În locurile acestea tănuite, pe veci îngrădite de străjile Carpaților, plutesc umbrele strămoșilor noștri, denainde de descălciătoare. Aici în șoptitul izvoarelor și-n freamătul codrilor, a răsunat pentru întâia oară frumoasa noastră doină — și nu e pirău, nici plai de care să nu fie legată o amintire scumpă sufletului nostru, nu e virf de munte, în tot cuprinsul acesta, care să nu-și aibă povestea sau cîntecul lui.“

Toată cartea respiră un aer de înviore, de încredere, de speranță și de adîncă mîndrie națională. Ca dintr-un basm răsar din această pinză, așa de măestru țesută, figurile legendare ale voievozilor noștri, cu întregul cortegiu de fapte nemuritoare de care e legat numele lor — și ce inimă ar fi aceea care să nu se înduioșeze pînă la lacrimi cetînd paginile de o frumusețe divină închinată *Călugărenilor, Munților și Cetății Neamțului*, întristatei *Bucovine, Văii Prutului* și culminînd cu capitolul final: *Țara, Poporul!*

În adevăr, în ce limbă s-a scris vreodată ceva mai frumos, mai mîndru și mai înălțător decît rîndurile următoare, în care poetul își rezumă impresiile și amintirile ce i-au rămas din glorioasa-i călătorie!...

„Dar ceea ce se ridică mai luminos și mai sfînt în mijlocul amintirilor mele, podoaba cea mai aleasă și mai mîndră între podoabele țării, este poporul românesc. În sufletu-i larg, nespus de duios, lămurit în focul atîtor suferinți, am găsit izvorul curat al frumoaselor lui cîntece și tot înțelesul istoric al trăinicieii și stăruinței noastre pe acest pămînt. În marea lui putere de muncă, de luptă și de răbdare, în mintea lui trează și în inima lui caldă, am găsit sprijinul speranțelor noastre și dezlegarea înaltei chemări a neamului nostru. Îl urmăresc cu gîndul de-a lungul veacurilor, îl văd cu pieptul dezvelit în zloată și în bătălii, muncind ca să plătească dările țării, luptînd ca să-și apere pămîntul, căzînd și ridicîndu-se iar, murînd în șes și renăscînd în munți, pururea tînăr, pururea mîndru, cu toate nevoile ce-au dat să-l răpuie și mă întreb: ce popor a avut pe lume o soartă mai aprigă și mai zbuciumată, ce neam de oameni a stat mai viteaz și mai întreg în fața atîtor dureri!

Unde-ar fi ajuns el astăzi, dac-ar fi fost lăsat în pace!“

Cartea d-lui Vlahuță este nu numai o delicioasă operă literară, ci e o carte sfîntă, o adevărată evanghelie, dată la timp în mina scepticeii noastre generațiuni, lipsită cu totul de idealuri, spre a

se însufleți și a învăța din ea dragostea și simțul de jertfă către neam și către țară.

Prin această scriere clasică de un înalt înțeles moral și patriotic — în care se străvād la fiecare pas sufletul ales al autorului și inima lui largă — d-l Alexandru Vlahuță și-a ridicat pentru posteritate un monument mai strălucit, mai durabil decît cel pe care îl vor putea da bronzul sau marmora.

DESPRE ANTICRIST

I

Tradiția poporală ne-a păstrat și nouă mitul despre venirea lui Anticrist. Conținutul pe scurt al acestui mit, în versiunea cea mai generală, este următorul:

O fată de ovrei se chinuiește de mult să dea naștere unui fiu. Dar nu va putea aceasta pînă ce lumea nu va fi aproape de sfîrșitul său. Atunci va naște pe Antichrist. Acesta va crește ca-n poavești, într-o zi ca-n două, în două ca-n nouă și va putea face minuni. Iar D-zeu, ca să pună omenirea la încercare, va astupa toate izvoarele. Rîurile vor seca și va fi o foamete mare. Atunci Anticrist se va ivi între oameni. El va face ca apa să curgă vale, iar cîți beau din apa lui primesc botezul și credința lui. Și se vor arăta oamenilor Sf. Ilie și cu Sf. Mina și-i vor îndemna pe ei să nu bea. Dar Anticrist îi va învinge pe acești sfinți și-i va omori, iar din sîngele lor se va aprinde lumea și va arde de nouă coți afunzime. După toate astea se va arăta D-zeu, dreptul judecător, va doborî pe Anticrist și va învia pe cei drepți, iar celor răi le va da răsplata meritată¹.

Mitul acesta strîns unit cu mitul despre sfîrșitul lumii sau despre *vremea de apoi* variază, bineînțeles, sub raportul fantaziei și al dibăciei de povestire al țărănilor noștri. Deosebiri esențiale de fond însă nu sunt multe, precum, de altfel, a dovedit-o d-l Hasdeu prin variantele citate în articolul său *Antihîrt*.² Puținele deosebiri cari există se raportă mai ales la modul cum Anticrist va momi pe creștini și cum va birui pe Sf. Ilie. Așa de pildă, în două variante din Transilvania³, se găsesc următoarele amănunte vrednice de remarcat:

¹ Cf. *Poșta română*, Brașov, 1889, p. 166; *Șezătoarea*, I, 221; *Ibidem*, II, 27; *Ibidem*, *Antihîrtu*, III, 97; Fr. Müller, *Siebenbürgische Sagen*, Wien, 1885, p. 4.

² *Magnum Etymologicum*, II, p. 1232.

³ *Comunicate mie din Măgina și din Rășinari*.

„În acea cumplită secetă, *Nanticrist* va umbla cu o bute cu apă și Sf. Ilie numai cu o doniță. Oamenii, lacomi fiind, vor bea în mare parte din bute și numai puțini din doniță și astfel mulți vor crede în *Nanticrist*. Acesta, văzîndu-se mare, se ia la luptă cu Sf. Ilie, îl prinde și îl pune pe o piele de bivoli¹, apoi îl injunghie și din sîngele lui pămîntul s-aprinde și piere în flăcări.“

Uniformitatea constatată a mitului ne înlesnește căutarea izvoarelor lui. Anticrist face parte din grupul miturilor creștine și-și are de sorginte directă Sf-ta Scriptură și în special Apocalipsul lui Ioan. Numai intrucit și Apocalipsul, această scriere simbolică și nebuloasă, își are vechile sale izvoare antecreștine, se poate vorbi de urme mai vechi, pagine, în mitul despre Anticrist.

Pe lângă Apocalips, au contribuit la dezvoltarea acestui mit: epistola I a lui Ioan, cap. II, 18; Evanghelia de la Marcu, cap. III și Matei, cap. XXV, 3—11. Din Testamentul vechi îndeosebi: viziunile lui Daniil și prorociile lui Ezechiel.

Problemele escatologice cuprinse aici au străbătut în poporul nostru și pe cale indirectă, prin o sumedenie de scrieri tîlmăcitoare, între cari *Cazaniile* și *Sinaxarele* vin socotite în primul rînd. Cele mai multe scrieri în cari se face amintire de Anticrist sunt traduse din literatura bisericească greacă. Aici aparțin: 1) *Cîntarea tînguitoare a împăratului Leon pentru sfîrșitul lumii*²; 2) *Cartea ce se numește împărțirea de grîu a sfințului Ioan Gură de Aur*³; 3) *Învățătură creștinești folositoare de suflet*⁴; dintre cari unele circula prin popor ca manuscript.

Diversele manuscripte cari se găsesc în minile poporului poartă titlurile: *Sfîrșitul lumii*, *Semnele venirii lui Antichrist*, *Chronograf*. Țărăni și iutori de carte le copiază unii de la alții, iar așa-zii șolomonari sau vestitori ai vremii își dau toată silința să facă pe țărani a crede în cuprinsul acelor scrieri. Cel mai bogat manuscript de acest fel este o compilație isteată din tîlmăcirile sfinților părinți, apărută în grecește și tradusă în românește probabil prin jumătatea întîia a veacului al 18-lea, din care mai multe exemplare se găsesc la Academia Română.⁵

¹ În varianta din Cotnari, citată de d-l Hasdeu, încă găsim amintită această „chele de ghiol“. Se motivează precauțiunea de-a nu lăsa să picure sîngele Sf. Ilie pe pămînt.

² Apărută la Iași, 1846.

³ Buzău, 1833, p. 40—47.

⁴ Cap. V, *Juvățul de apoi*.

⁵ După un asemenea manuscript s-a tipărit *Anticristica*, ed. ieromonahului Paisie Lambru, București, 1895.

Aceleași preocupățiuni escatologice despre sfârșitul lumii, judecata de apoi, în legătură cu venirea lui Anticrist, vor fi fost determinate și de diverse cărți apocrife, cum e, de pildă, *Pseudo-apocalipsul* lui Pavel. D-I Hasdeu ne spune că „românii cunoșteau în secolul XVI-lea o redacțiune lungă a *Apocalipsului* lui Pavel, diferită de cele slavice existente... și totodată cunoșteau *Apocalipsul* lui Ioan în o redacție deosebită”¹, o constatare ce ne face să presupunem că mitul lui Anticrist a trebuit să fie cunoscut poporului nostru încă din timpurile cele mai îndepărtate.

Pentru a completa în sfârșit seria izvoarelor din cari s-a putut răspindi acest mit, nu putem trece cu vederea *Istoria lui Alexandru cel Mare*. Aici, descriindu-se lupta lui Alexandru cu limbile păgine, infringerea acestora și închiderea lor într-un munte, se zice: „Și așa se spunea, că vor ieși acele limbi în zilele lui Anticrist și se vor închina lui și vor fi muncitori de creștini... Așa vor face aceste limbi în zilele lui Anticrist, în trei ani.”² Tot în *Alexandria* se face amintire de Goți și Magoți, nume identice cu Gog și Magog din *Apocalips*³, cari la rindul lor au un rol și în istoria lui Anticrist. În general se observă că, la noi, ca și la alte popoare, tradiția populară prezintă pe Anticrist nu numai ca vrăjmaș al lui Isus Cristos, ci adeseori și ca antipod al lui Alexandru Machedon⁴, o consecință firească a tendinței popoarelor de-a contopi și confunda miturile diverse.

Aceste sunt ramificatele izvoare ale unei legende înfiorătoare care, deși nu conține nimic propriu al nostru, nici un element național, ci este un împrumut din vechea și noua literatură religioasă, joacă totuși un rol important în viața sufletească a țărânului român de pretutindeni.

II

Cu toată ramificația izvoarelor sale, mitul lui Anticrist n-a ajuns la vreo dezvoltare deosebită, nici în tradiția populară, nici în literatura noastră religioasă și s-a păstrat strict caracterul său biblic. Fata de ovrei care nu poate să nască corespunde perfect figurei din *Apocalips*, cap. XII, iar „chelea de ghihol” e o aluzie

¹ *Cuvente den bătrâni*, II, p. 446.

² *Alexandria*, ediția din 1862, p. 87.

³ Cap. XX, 8, apoi Ezechiil, cap. 38 și 39.

⁴ W. Bousset, *Der Antichrist in der Ueberlieferung des Indentumus, des neuen Testaments und der alten Kirche*. Goetlingen, 1895, p. 32—39. Vezi și Gaster, *Literatura populară*, București, 1882, *Alexandria*.

directă la una din fiarele apocaliptice. Faptul că Anticrist e prezentat ca fiind cu părul roșu este iarăși o conglăsuire cu zisa Apocalipsului, că acest monstru va fi ovrei, se va naște din Israil, și anume din neamul lui Dan. Foametea, minunile lui Anticrist și toate celelalte particularități sunt exclusiv biblice și fantazia poporului sau a scriitorilor noștri n-au mai adaus nimic la ele.

La alte popoare mitul acesta există, ce-i drept, și în forma primitivă arătată¹, dar, ieșind din marginile tradiției orale, a ajuns a fi totodată o problemă constantă și în literatura cultă. Teologii bisericei răsăritene și, mai târziu, protestanții au făcut pe larg uz de amănuntele aceste, întrebuițându-le ca armă de agitație politică și confesională împotriva bisericei Apusului, din motivul aluziunilor ce conțin la adresa lui Neron și a Imperiului Roman.

La germani credința aceasta s-a popularizat cu deosebire după cruciate. În poezia *Muspilli* din secolul al 9-lea, găsim întiiele ei influențe. Aici sunt descrise trei scene principale: lupta lui Anticrist cu Sfântul Ilie, aprinderea pământului și judecata de apoi.² În secolul al 12-lea, în așa-zisa epocă latină a literaturii germane, erau în uz un fel de drame ce se numeau *ludus de Antichristo*, în cari se dramatiza mitul întreg, cu scopul de-a delecta și intimida poporul. Aceste jocuri (*Mirakelspiele*) au contribuit mult la ațîțarea spiritelor împotriva imperiului latin și mai ales împotriva ovreilor.³

Mulți critici vor să găsească urme apocaliptice și în literatura veche germană, în *Völuspa* și *Edda*. Urme de felul acesta, natural că se găsesc la toate popoarele, mai ales în legende și basme, în cari se constată antiteze, cum este, de pildă, binele în opoziție cu răul.

Dar acestea nu sunt influențe creștine; în religia budhistă sunt chiar dese. Mitul lui Anticrist însă nu este o simplă paralelă a acestor două principii eterogene, ci se caracterizează prin însușirea specială că răul este o condiție pentru ca binele să triumfeze, lumea trebuie să se prăbușească pentru ca să vie răsplătirea și dreptatea generală — un principiu eminent creștin.

În forma sa vagă și alegorică de a caracteriza anume idei eretice și curente sociale potrivnice noțiunilor de etică creștină, mitul

¹ Aceste versiuni primitive în cele mai multe cazuri au și o interpretare locală. Vezi, d.p., E. Veckenstaedt, *Zeitschrift fuer Volkskunde*, III, p. 267.

² W. Scherer, *Literaturgeschichte*, ed. V, p. 44.

³ Vezi pe larg analiza unui text literar de *ludus*, făcută de M. Meyer în *Sitzungsberichte der Academie zu Muenchen*, 1882, p. 1 ș.c.l. Titlul complet al acestei drame escatologice este: *Laus paschalis de adventu et interitu Antichristi*.

lui Anticrist e relevat și astăzi. Așa, de pildă, în literatura suedeză a apărut de curind un important roman, intitulat *Antichrist*, tradus în nemțește de E. Bransewetter și tratînd despre curentul socialist, care amenință cu distrugere echilibrul sufletesc al unei mari mulțimi de oameni.

Acesta este Anticrist în tradiție și literatură. Rămîne să vedem cum se împacă știința cu el.

Știința nu-l întrebunțează nici ca armă de agitație în contra unui neam sau confesiuni, nici ca mijloc de împăcare a conștiinței creștine. Ceea ce caută ea este stabilirea izvoarelor primordiale ale mitului în chestiune. Și aici remarcăm trei direcțiuni științifice.

Direcțiunea *istorică* vrea să reducă totul la evenimente istorice, cari în Apocalips ar fi expuse în mod simbolic. Acesta este procedeul lui Ernest Renan.¹ În o serie de excursii istorice, Renan ne arată, în culori adeseori mai vii decît cele din romanul celebru al lui Sienkiewicz, persecuțiile colosale îndurate de creștini în împărăția romanilor, arderea Romei la anul 64, măcelărirea creștinilor în același an; orgiile lui Neron; crucificarea lui Petru și decapitarea lui Pavel. Toate aceste au trebuit să lase urme adînci în fantazia poporului și au avut răsunset firesc și în o scriere ca Apocalipsul, a căreia origine Renan o pune în anul 69. În consecință, Renan și aderenții săi justifică părerile acelor exegeți cari văd în Anticrist figura lui Neron redivivus, fiara cu numărul 666, acel *Lateinos ominos*, ale cărui litere numerale dau suma de 666, sau marca lui Anticrist.²

A doua explicație științifică, aceea care pare a avea mai mulți aderenți și mai multă bază reală, este cea de natură *filologică*. Reprezentantul ei este profesorul din Göttingen, Bousset³, care prin cercetările cuprinse în cartea citată în articolul meu precedent, a demonstrat existența în acest mit a mai multor urme de veche tradiție semită și, îndeosebi, urme din cinturile sibiline. Bousset admite însă, în același timp, și cîteva influențe istorice, îndeosebi privitoare la Roma și la Neron. Cu teoriile lui Bousset se ocupă, în o scriere recentă a sa, reputatul filolog Geffchen care, cercetînd filologiceste întreaga chestiune, îi dă acestuia perfectă dreptate.⁴

¹ *L'Antichrist*. Deuxième édition. Paris, 1873. În același an a apărut la Leipzig ediția germană, *Der Antichrist*.

² *Ibidem*, p. 330.

³ A nu se confunda cu oratorul bisericesc francez Bossuet, care și el s-a ocupat de chestiunea aceasta.

⁴ I. Geffchen, *Studien zur aelteren Nerosage*. Göttingen, 1899. În Anuarul societății literare din Göttingen pe același an, p. 460 ș.c.l.

Al treilea metod este cel *mitologic*. Aici avem un caz singular, dar interesant, prin colosalul aparat științific cu care se procedează. Hermann Gunkel, profesor de teologie la Berlin, vrea să deneghe acestui mit orice înrîurire creștină și să o derive întreaga origine în vechile legende egiptiene.¹ Savantul asiolog întrebunțează cele mai cutezătoare sofisterii, cele mai subtile ipoteze pentru a dovedi că toată legenda se poate explica prin ciclul de mituri despre balauri, cum au existat în tradiție asiriană.

A intra în amănunte asupra tuturor acestora nu este scopul nostru. Schițarea succintă ce am făcut este suficientă pentru a arăta importanța și rolul acestui mit în literatură, în știință și în credința populară.

*

Aceste premise², voi trece la un manuscris românesc, care se ocupă cu acest mit și care mi-a servit ca îndemn la reflexiunile de pînă aici, reflexiuni cari n-au altă pretenție decît de-a pune pe cetitori în curent cu o chestiune destul de importantă. Voi reveni poate, cu altă ocazie, cu un studiu complet, pentru care am adunat material bogat.

Manuscrisul care țin să fie cunoscut este un tractat complet despre Anticrist, nu despre forma tradițiunei populare, ci despre tradiția bisericească sau biblică.

Exemplarul meu a fost scris în Rășinari, cunoscuta comună românească de lângă Sibiu, și anume, prin popa Sava Popovici.³ Iată o notiță de la sfîrșitul manuscrisului ce deslușiri ne dă în privința scriitorului:

„De mult năcaz și strînsoare a lumii, am scris vouă, prin multe lacrimi, nu ca să vă mintuiți, ci ca să vă cunoașteți dragostea, carea am îndestul cătră voi. Acestea toate le încredințez socotelii cei dumnezeiești socotitoare a sfintei pravoslavne catolicești a răsăritului Biserici, din gata a îndrepta orice vei găsi greșit. Și am scris popa Sava Popovici de la Rășinari, 1773. Martie 4.“

¹ H. Gunkel, *Schoepfung und Chaos*. Mit Beiträgen von H. Zimmern. Goettingen, 1895.

² Începînd de aici reproducem continuarea din *Tribuna poporului* (numerele 111 și 112 din 14 și 15 iunie 1900), text care lipsește din *Curierul literar*, dar este foarte valoros pentru cunoașterea ariei vaste de preocupări critice ale lui Chendi (n.ed.).

³ Am ajuns în posesia manuscriptului prin bunăvoința părintelui Iosif Goga.

Preotul Sava Popovici a fost bunicul lui Sava Popovici-Barcianu, autorul *Dicționarului* și al *Gramaticii germane*, deci strămoșul actualului profesor și publicist din Sibiu, dr. D. P. Barcianu. El a fost unul dintre bărbații noștri de carte de la sfârșitul veacului trecut și a stat în strinse legături cu bărbații noștri erudiți: cu Budai și cu ceilalți de la Episcopia ortodoxă.

După informațiile ce le-am putut lua¹, o mulțime de manuscrise au rămas după dînsul, parte originale, parte copiate. Unul dintre acestea, o „pedagogie“ în două tomuri, se găsește astăzi în proprietatea d-lui Weigand din Lipsca. Altele: *Hronografe*, *Minunile Maicii Domnului*, *Fabule de Esop ș.a.* se găsesc imprăștiat prin familie și prin sat.

Date din viața lui Sava Popovici nu cunosc. În registrul lui Ghedeon Nichitici îl găsim amintit ca fiind preot în funcție pe la anul 1788². A murit la anul 1808, dacă data dintr-un Hronograf al părintelui Goga este exactă. În tot cazul, cel mai competent care ar putea verifica și amplifica aceste date este d-l profesor D. Barcianu.

Manuscrisul despre Anticrist este legat și foarte bine conservat, avînd în total 124 foi în 4°, scris mărunț, cu litere cirile, caracter de tipar, cu puține abreviațiuni. Singuraticile capitole sunt precedate de frumoase ilustrații, avînd chiar și în text cîteva floricele colorate cu deosebit gust estetic.

Întreg manuscrisul e foarte curat, aproape fără nici o corectură, lucru ce imediat m-a făcut să cred că *nu este originalul*, ci cel mult o copie după original.

Întrebarea ce mi se impunea era dacă această lucrare este originală a lui Sava Popovici, sau numai o copie după o carte sau manuscris mai vechi. Foaia întâia cu titlul lipsește, iar notița de la sfîrșit mă seducea și îndemna a crede că stau în fața unei lucrări originale de valoare.

Căutînd însă în arhiva Academiei Române, am descoperit alte manuscrise asupra lui Anticrist, între cari două aproape identice întru toate, în text și limbă, cu exemplarul meu. Unul dintre acestea este mai vechi și altul mai nou decît al lui Sava Popovici. Toate trei însă par a fi sau copiate după un original românesc sau traduse din grecește. Nu este exclusă posibilitate ca traducerea să fi fost făcută și din slavonește, căci în manuscrisul lui Sava Popovici întîlnesc adesea forma slavonă: „Antichristova“.

¹ Tot de la on. domn I. Goga.

² Dr. Il. Pușcariu, *Documente de limbă*, I, p. 151.

Cred că nu poate fi îndoios că Sava Popovici a *transcris numai* această lucrare, cu scop de-a o face cunoscută. (O nouă dovadă cît de mare a fost interesul în poporul nostru pentru acest mit.)

Limba în care este scrisă această lucrare e cea bisericească fluentă, fără multe arhaisme, ci, dimpotrivă, cu o vădită tendință neologistă. Deci, fie că lucrarea e originală românească a unui autor anonim, fie că e numai o traducere, nu poate fi mai veche ca din jumătatea întâia a secolului trecut.

În privința conținutului este extrem de interesantă, făcută cu un mare aparat de cunoștințe a scrierilor Sfinților părinți și a Bibliei. Pe de-a-ntregul am putea zice că acest manuscris este un comentariu la Apocalips, precum și la părțile biblice, cari întregesc problemele apocaliptice, și anume: un comentariu erudit pentru veacul trecut. În literatura noastră teologică, atît de lipsită de comentare sau tîlcuri¹, acesta trebuie să ocupe locul întîii.

Lucrarea aceasta deci este importantă pentru însăși chestiunea Anticrist și pentru problemele escatologice în general, la a căror lămurire oferă mult și prețios material.

Iată acum cum însuși autorul anonim își împărțește materialul cel vast, după capitule, numite *Semnele ce întîmpină venirea lui Anticrist*:

„Semnul ce întîmpină venirea lui Anticrist iaste îndoit. Întîii: stricarea și sfîrșitul monarhiei Rămului. Al doilea: propovăduirea evangheliului a toată făptura.

Semnele împreunate sunt multe.

Întîii: venirea lui Ilie și Enoch întru aceeași vreme, cînd se va arăta Anticrist și pre acei proroci îi va ucide.

Al doilea: că Anticrist va fi primit de jidovi în locul adevăratului Mesii și însuși va fi jidov din seminția lui Dan, dintr-o muiare spurcată și necurată.

Al treilea: că Anticrist are să facă minuni mincinoase și foc din ceriu va face să se pogoare.

Al patrulea: că Anticrist nu va mărturisi pe Cristos și pe cei ce-l vor mărturisi cumplit îi va munci și pe sine în locul adevăratului Dumnezeu va vrea să se mărească.

Al cincilea: că Anticrist va șede în locul cel sfînt în biserica Ierusalimului și va începe a se arăta pe sine ca un Dumnezeu și se va preînălța pe sine mai presus decît tot Dumnezeul.

¹ Despre Apocalips a scris arhereul Inocent M. Ploieșteanu un comentariu de orientare în *Biserica Ortodoxă* din 1884, p. 775 ș.c. Lucrarea sa e o traducere după francezul Glaire și e absolut insuficientă, nici științifică, nici teologică-dogmatică.

Al șaselea: că cei ce se vor închina lui le va da semnul pe minilor cea dreaptă și pe frunte.

Al șaptelea: că numele va fi închipuit cu numărul 666.

Al optulea: că vremea împărăției lui va fi numai ani trei și jumătate.

Apoi pentru oștile lui Anticrist și ce iaste Gog și Magog, ce iaste căderea Vavilonului și cele ce urmează venirea lui Anticrist, înfricoșată judecată și sfârșitul lumii acesteia.“

Acesta este expozeul, arătat la început, pe baza căruia apoi, comentându-se pe larg fiecare punct în special, autorul anonim clădește importanta lucrare, cuprinzând *toate* problemele referitoare la acest mit, afară doar de influențele istorice și în special a lui Neron, asupra căreia cartea asta nu insistă.

A intra în amănunte nu-mi este scopul deocamdată. Prin cele scrise aici n-am voit decât a da publicului nostru o orientare generală în materia ce am tratat și-a arăta că în literatura noastră escatologică locul întâi îl ocupă acest prețios manuscris, care ne dă cea mai completă lămurire asupra mitului despre venirea lui Anticrist.

ION GORUN: „CÎTEVA VERSURI“

București, 1901, I vol. 8°, 115 p.

D. Ion Gorun (Al. Hodoș) este unul dintre cei mai talentați reprezentanți ai poeziei noastre pesimiste. Avînd un fond mai pozitiv și mai bogat în idei clare decît d. Vlahuță, în schimb însă o versificație mai simplă și mai pecabilă decît acesta, locul lui este printre poeții noștri de frunte.

Volumul lui — întâiul și ultimul (căci sunt cinci ani de cînd Gorun nu mai scrie versuri!) — începe cu o traducere din Haine și sfîrșește cu o altă traducere din Leopardi, ceea ce probabil nu este numai o întîmplare. Autorul e destul de sincer și ne descopere el însuși pe măiestri din cari s-a inspirat. Mai ales în structura versurilor, influența „cîntecelor“ lui Heine e evidentă. Dar în nici una din poemele lui Gorun nu poate fi constatată o inspirație jignitoare, un împrumut direct, o plagiarie de idei și de situații, cum se găsesc din belșug la alți scriitori de-ai noștri. Și pe cînd toți pesimiștii actualei noastre generațiuni literare, în frunte cu d-l Vlahuță, scoboară din Eminescu și nu sunt decît imitatorii lui mai mult sau mai puțin dibaci, Gorun și-a știut păstra independența și nu poate fi numit eminescian decît în marginea ideilor generale, cari sunt la baza estetice și filosofice pesimiste.

Reflexiv, ca toți scriitorii din școala amintită, cugetările lui îmbrățișează și caută a rezolva problemele favorite: durerea vieții, nestatornicia fericirii, amorul și renunțarea. Viața de astăzi o satirizează, „trecutele speranțe“ le deplînge și de viitor se îndoiește. În concepția lui, durerea începe „din leagăn“, de aici înainte e „noroi și ceață“, „visuri sterpe de noroc“, ești un pribeag „cu inima-nceștată“ și „numai mormîntul nu te minte“...

Ca și Heine, poetul nostru consideră pe om drept un microcosm în macrocosm, o lume pentru sine, „din lanțul nesfîrșit de vieți verigă“, iar „lanțu-i etern, numai veriga piere“. Și în fața acestui adevăr, el exclamă îndurerat:

Dar de filosofia ta ce-mi pasă!
Cu mine singur pierе lumea-ntreagă...

Ideile acestea filosofice predominînd, adevărat că avem înaintea noastră o lectură serioasă, citim versuri lipsite de sentimentalismul vag și copilăresc al plingătorilor de modă, dar în același timp nu mai găsim forma lirică, ușoară și dulce, care de obicei înaripează versurile de acest fel și le popularizează. Cele mai multe parcă ar fi niște romanțe lugubre din vremuri apuse, pe cari ni le cîntă un bătrîn și cuminte chitarist. Fața încruntată și privirile severe ale chitaristului arareori se înseninează, poate numai cînd își amintește de a sa „sfîntă dragoste curată“:

Cum aș putea, cum aș putea
Să mi te smulg din minte,
Din inimă să mi te smulg,
Să fim ca mai nainte.

Un nume numai tu să-mi fii
Și eu ție un nume,
Să nu se-ncruciceze-n veci
A noastre căi în lume.

Nenorocire să nu poți
Să nărui peste mine,
Și eu cu gîndul liniștit,
Să pot să-ți vreau tot bine...

În volumul său de versuri însă, Gorun ni se mai prezintă și într-un al doilea ipostaz, în acela de luptător. Chitaristul blajin și îndurerat își sparge harfa și intonează un cîntec viguros cu refrenul revoluționar: „Trăiască sfînta ură! Trăiască răzbunarea! Trăiască libertatea!“ Poetul iese din cercul lumii sale proprii și trece pe un teren mai larg, cîntînd dragostea de neam și biruința:

Stejarul nalt și înverzît
Întinde crengile-i stufoase,
Desface brațele-i vînjoase
În cer cald și liniștit

Sunt ani... era numai o ghindă
Căzută-n praf și în noroi,
De glod mînjită și de plozi
Și totuși izbuti să prindă.

Ideile mîntuitoare
Hai, tăvăliți-le-n noroi!
Din glodul grămădit de voi,
Vor crește mai triumfătoare.

E atîta putere în vreo trei versuri de aceste, pe cari Ion Gorun le-a adresat fraților săi din Transilvania, pe cînd ei duceau luptă înversunată în numele unor principii ideale, încît ne vine a crede că firea originală a poetului e mai mult activă, pornită mai mult spre luptă decît spre resignare, și i-am fi fost poate mai recunoscători dacă ne-ar fi dat mai mult din partea aceasta, mai mult indemn la viață, decît spre deznădejde.

Oricum însă, cele *Cîteva versuri* au atîtea calități, încît e cu neputință ca să nu se răspîndească și să nu-i asigure autorului locul ce i se cuvine în literatura noastră. Ion Gorun poate zice despre sine ca unul dintre poeții săi predilecți: „*Nennt man hinfort die besten Namen|So wird meiner auch genannt ...*“

CARACTERUL LUI HEINE

O rectificare

În numărul al 3-lea al revistei *Facla*, d. B. Brănișteanu vorbește despre Heine, certînd pe nemți pentru faptul că pînă astăzi n-au ridicat nici un monument acestui poet și ocărînd pe cîțiva români „ignoranți și pretențioși, cari, fără a-l cunoaște decît din auzite și din criticile altor ignoranți, se răped să apere poporul român de primejdia lui“...

Redactorul *Faței* stinse își explică această pornire dușmănoasă a nemților și a românilor din împrejurarea că „Heine era evreu și nu-și nega deloc originea“ și că, pe de altă parte, „în toată viața sa, Heine a rămas neclintit fidel ideilor democratice“.

Explicarea aceasta însă fiind pe cît de superficială, pe atît de falsă, o scurtă restabilire a adevărului e necesară.

Pornire dușmănoasă în contra lui Heine există într-adevăr. Nu la noi, căci cunoștințele de literatură germană ale poporului nostru și chiar ale profesorilor noștri sunt prea puțin temeinice ca să se poată vorbi despre simpatii sau antipatii serioase față de un poet strein. Dar un asemenea curent se poate constata în opinia publică germană, unde a existat întotdeauna, încă de la întîia pășire în publicitate a lui Heine, de cînd reacționarul naționalist Menzel l-a denunțat ca nepatriot, iar evreul Börne l-a acuzat de trădător al intereselor democrației germane. Și sorginea acestui curent o constituie un complex de motive, așa că chestiunea întreagă nu se reduce la niște simple veleități antisemite, cum pre-textează oamenii iubitori ai motivațiunei ușoare, ci-și are justificarea sa psihologică.

Criticii antisemiți ca și coreligionarii mai serioși ai lui Heine recunosc unanim *caracterul* acestuia ca motiv al nepopularității sale între germani. Acest caracter, reconstruit din viața și operele lui Heine, precum și din scrierile celor trei biografi principali ai săi: Elster, Karpeles și Brandes, evrei și ei și, prin urmare, preocupați numai în direcție favorabilă, este următorul:

1. *Heine n-a avut nici o religie, n-a crezut în nimic.* Născut evrei, dintr-o familie de habotnici, educația și-a făcut-o la o școală catolică din Düsseldorf. Profesorii acestei școale, admiratori ai enciclopediștilor francezi, se conduceau de principii liberale, dar învățămîntul întreg de care Heine a avut parte pare a fi fost foarte confuz,¹ ceea ce fatal trebuia să se răzbune. Deismul și ateismul erau problemele filosofice discutate de acești profesori înaintea băieților, iar directorul școalei, catolicul Schallmeyer, un moralist de profesie, și-a dat toată silința să-l convertească pe Heine la catolicism. Sub influența acestuia se hotărăse odată a se înscrie într-un seminar catolic, pentru a se face preot — hotărîre de care mai tîrziu și-a bătut joc cu multă ironie.²

Ieșit din liceu, așa de puțin lămurit în chestiuni de credință, însă cu o vădită înclinare spre catolicism, ajunge în societatea intelectualilor evrei și, sub influența lor, devine un fervent apostol al sionismului. La 1822, fiind la Universitatea din Berlin, înființează împreună cu evreii Ed. Gans, și M. Moser, societatea pentru cultura israeliților, al cărei scop era „a menține credința străbună și a elibera pe evrei de sub jugul îndelungatei sclavii“.

Fanatismul lui semit însă ține abia timp de un an, căci în curînd îl vedem convertit la creștinism. După diferite declarații, între cari și celebra afirmație: religia israelită nu este o religie, ea e o nenorocire, Heine se botează. Încreștinarea sa însă nu era un act de convingere, ci un scop de a putea ajunge la vreo slujbă de stat; necreștînd, porni să injure din nou instituțiunile creștine.

Mai tîrziu trece prin o nouă fază. În Paris face cunoștința elevilor lui Saint-Simon și împreună cu aceștia desfășură mult zel pentru combaterea religiilor existente, propagă principii etice și religioase deosebite, mai cu seamă panteismul și reîntoarcerea la Spinoza.

Toate aceste faze de credință, prin care a trecut și pentru care a fost atacat, atît din partea evreilor ca și din partea creștinilor, au avut răsunset și în activitatea lui literară. În poeziile *Die Wahlfahrt nach Keylaar*, *Die Weihe* și în cîteva altele găsim urme de o cucernică credință creștină. În *Almansor* și-a intrupat durerea pentru rasa semită. În *Reisebilder* creează în figura lui Hirsch Hyacinth o caricatură de evrei, care face de ris întreaga lor semîinție. Iar ca aderent al sînt-simonismului se afirmă în a sa *Geschichte der Religion u. Philosophie in Deutschland*.

¹ Dr. Julius Asbach, *Heine u. das Düsseldorfer Lyceum*. Beylage zur Allgem. Zeitung. München, nr. 256 și 257, din anul 1899. *Ibidem*, nr. 112 ex., 1900.

² *Opere complete*. Ediția Elster, vol. II, p. 69, Geständnisse.

2. Heine n-a avut nici un ideal politic sau național. Fusese crescut în dragoste pentru francezi, căci la liceul din Düsseldorf cultul pentru Napoleon era la ordinea zilei. Ajungind însă la universitate, poetul intră în legătură cu corporațiunile studentești germane, a căror organizație era curat națională și a căror mișcare socială era ostilă francezilor. Întia atitudine politică a lui Heine a fost liberală, chiar demagogică. Cu grai viu și cu condeiul se face apostol al liberalismului și atacă sistemele reacționare. Luat însă la ochi de către guverne, se pocăiește și la 1828 scrie în *Politische Annalen* câteva articole în cari revocă multe din cite spusesse pînă atunci și se declară cu mult mai blind și mai concesiv de cum fusese.¹

Cu toate retractările însă, neprimind catedra de la München, cum sperase, publică la 1829 *Reisebilder*, opera sa plină de aluzii politice și idei revoluționare. Un an mai târziu, după încetarea revoluției franceze, pleacă la Paris și, pe cînd toată democrația germană și mai ales scriitorii grupării „Germania jună“ așteptau să-l vadă luptător al cauzei germane, în el se produce o nouă schimbare. Se lapadă de radicalii germani din Paris, grupați sub Börne și primește de la guvernul francez o rentă anuală de 4000 de franci, pe care o încasează regulat pînă la 1848. Din momentul stabilirii sale în Franța, începe epoca cea mai discutată din viața lui Heine și faptul că de aici înainte n-a mai avut pentru germani decît cuvinte severe, în schimb însă pentru francezi o simpatie continuă, a făcut posibilă acuzarea lui de trădare.

Această trecere a lui de la un principiu politic la altul, această continuă oscilare între extreme, se poate urmări cu evidență și în ceea ce a scris. În *Cei doi grenadiri* și în *Cartea Le Grand* îl vedem făcînd apologia cezarismului francez reprezentat prin Napoleon. În scrierile prozaice dinainte de 1830, luptă pentru libertățile germane. Iar în scrisorile din Paris, precum și în ciclul de poezii din *Deutschland ein Wintermärchen* apare ca un dușman cinic al Prusiei și ca un apologet entuziast al Franței democratice.

3. Heine n-a fost consecvent nici în principiile sale estetice. Alături de o poezie eterică, găsim cite un vers de cuprins obscen. De dragul unei glume sau a unei poante usturătoare, sacrifică adeseori o idee poetică măreață. Poet romantic prin excelență, toate versurile lui de la început sunt inspirate de popor și au forma populară; ele conțin toate elementele fantastice proprii scriitorilor romantici din acel timp; *Loreley*, cea mai răspîndită poezie a lui,

e de-a dreptul imprumutată din colecția de poezii populare a lui Clemens Brentano. Și cu toate astea nimeni n-a ris cu atîta sarcasm de întregul curent romantic ca Heine în răspunsul ce a dat d-nei de Staël în opera sa polemică *Die romantische Schule*...

Aceste și cîteva alte momente puțin luminoase din viața și activitatea lui Heine i-au întunecat calitățile de artist și meritele de scriitor și au făcut să fie desconsiderat de către majoritatea poporului german și să fie judecat cu asprime, desigur adeseori nemeritată. Explicarea însă zace în caracterul lui, care nu găsește apărători nici chiar printre criticii evrei de seamă¹ și în multe greșeli ce le-a săvîrșit ca om, iar nu în împrejurarea invocată de d-l Brănișteanu că ar fi fost prea „democrat“ și prea mare „evreu“.

Faptul că a fost ovrei ne spune cu totul altceva, explică toată nenorocirea lui. Ca ovrei el nu putea să se pătrundă de idealurile rasei germane; ca ovrei el nu putea să-și mențină armonia și echilibrul sufletului în mijlocul frămîntărilor unei epoci de tranziție și nu putea fi aderent sincer al romantismului, pentru același motiv pentru care un ovrei român sau un scriitor român de origine străină nu va putea fi niciodată însuflețit de un curent romantic în literatură, dată fiind baza națională a unei mișcări de acest fel. Iată de ce Carol Busse, un tînăr publicist de valoare, căutînd a dezlega „problema Heine“, o identifică cu „soarta tragică a evreului modern“² și o explică din particularitățile inerente rasei semite.

¹ Elster, N. 171 și Karpeles, ed. din Hamburg, 1887, p. 71.

² C. Busse, *Neuere deutsche Lyrik*, Halle a. S. p. 37-44.

CRONICA MEA

[I]

București, 7 decembrie v. 1901

Cît mi-ar fi fost de drag să scriu această cronică fiind în mijlocul acelor pentru cari îmi propun să o scriu ! Soartea însă voind altfel, voi conduce-o de aici, din depărtare. Voi scrie ca și cînd aș fi acasă, căci spațiul nu e o piedică dacă vrei să muncești pentru cei de acasă; depărtarea nu-ți înăbușește nici simțirea, nici cugetarea, pe cari a le pune în slujba unei cauze bune fiecare dator este.

Multe sunt lucrurile despre cari voiesc să vorbesc la acest loc. Le voi lua pe rînd, iar pentru astăzi voi spune cîteva cuvinte despre un bun început de mișcare literară în București.

Este o veste îmbucurătoare pe care vi-o trimit. Căci mișcarea de care spun, are un caracter *curat național*, iar în fruntea ei merg cei mai de căpetenie reprezentanți ai poeziei noastre de astăzi: G. Coșbuc și Al. Vlahuță și tinărul St. O. Iosif, cel dintîi și cel din urmă ardeleni, iar Vlahuță ardelean și el după mamă.

Poate veți face observație că e foarte firesc lucru și nu e nici un caz extraordinar cînd o mișcare literară este *națională*. D-voastre, printre cari nu se găsesc oameni cu vederi cosmopolite și nici gazetari ovrei, aveți dreptate cînd judecați astfel. Dar alții, cari își fac educația intelectuală în școala lipsită de idei naționale, au judecat altfel. În București și Iași au existat asemenea școli, iar elocvenții lor dascăli au făcut ca literatura să nu mai fie considerată drept mijloc de întărire a bazelor existenței naționale ! Ei, și *în contra acestor școli se ridică noua mișcare !*

Evenimentul acesta e cu atît mai vrednic de scos la iveală, marcat, cu cit el *coincide cu fapte analoage în viața socială și politică a României !* Astăzi pe întreaga linie se vorbește aici de *sanaarea moravurilor sociale și politice, se fac făgăduințe solemne de-a*

munci pentru înălțarea demnității neamului ! Semne bune cari îți încălzesc sufletul de român și vorbești bucuros despre ele și fraților dintre granițe străine.

Amintirii trei poeți scot revista *Sămănătorul*. Prin această revistă ei vor să răspîndească toate acele idei cărora le-au dat expresie în operele lor din urmă : Vlahuță în *România pitorească*, Coșbuc în toată viața lui, iar Iosif în volumul *Patriarhale. Iubirea de țară, de popor și de datinele strămoșești*, setea sfîntă de adevăr, dragoste entuziastă și evlavie pentru trecutul cel plin de virtuți — iată ce cuprinde programul lor de muncă !

O publicație periodică românească cu un asemenea program n-a mai existat din vremurile cele bune, din vremea lui Heliade, Bolintineanu, Bălcescu, Alecsandri și Bolliac, pe cînd toate ziarele erau și aici, în țară, puse în slujba românismului. *Sămănătorul* e o continuare a lor și totodată un progres față de acele ziare. Căci de la moartea martirilor naționaliști au progresat și cultura literară a poporului, a evoluat și limba și s-au înmulțit în același timp și pretențiile publicului cetitor. Bătrînii aveau o simțire caldă în tot ce scriau, în schimb, forma însă suferea adeseori. Astăzi trebuie să fii un măestru multilateral pentru a-ți cuceri un loc printre scriitorii fruntași și a putea să influențezi asupra cetitorilor. Cei trei de la *Sămănătorul* sunt așa de bogați în daruri sufletești, încît vor reuși să înlănțuie mulțimea și să o ducă către scopurile lor frumoase.

Să le dorim izbîndă !

A mai apărut o revistă, de care voi aminti pe scurt. I se zice *Săptămîna* și e scoasă întreagă de un maestru al condeiului, Gh. Panu, politician fruntaș al României. În cele șase numere, apărute pînă acum, se tratează despre diferite chestiuni politice interne. În afară de acele însă, d-l Panu își publică amintirile sale despre societatea literară „Junimea“ din Iași. Povestite cu claritatea caracteristică acestui publicist și în mod foarte sugestiv, aceste amintiri sunt obiectul atențiunii generale la București.

Pentru noi, ardelenii, lucrurile publicate aici au un interes special prin faptul că ne revocă în amintire figura măreață a lui Bărnuț, despre care d-l Panu vorbește cu multă pietate. Dar despre literatură și reviste voi vorbi și în numerii viitori, căci aceste sunt chestiuni cari tuturoara trebuie să ne fie o preocupățiune continuă.

București, 24 dec. v. 1901

Literatura națională ! Iată ce vrem o seamă de scriitori români. E natural și corect. La *cultură națională* numai prin *literatură națională* putem să ajungem. Cum noi nu voim să ajungem nici francezii, nici nemții, nu trebuie să ne asimilăm producțiunile lor, ci avem datorită să pornim din noi înșine, păstrind cu sfințenie firul tradiției. Înainte de a ști cine sunt corifeii literaturii franceze și nemțești, trebuie să fim pe deplin orientați asupra autorilor noștri, mici și mari, căci pe ei avem să clădim înainte.

În timpul din urmă am observat mai multe semne că un curent favorabil literaturii naționale pornește a-și face drum printre noi. În toate părțile începe a prinde rădăcini sănătosul principiu al culturii specifice românești.

Un asemenea semn este și întreprinderea marelui institut „Minerva“ de la București de-a edita două biblioteci naționale. Întreprinderile de acest soi pînă acum nu aveau caracter strict românesc. Mai ales ovreii erau aceia cari se angajau a populariza literatura. La Iași a apărut biblioteca fraților ovrei Șaraga; la Craiova două biblioteci mici ale ovreii Samitca, iar la București continuă să apară „Biblioteca pentru toți“ (odinioară condusă bine de D. Stăncescu) în editura ovreii Alcalay. Toate aceste biblioteci n-au o țință superioară, decît aceea de a se vinde cu bine ! Ele sunt astăzi conduse fără nici un sistem, cu o lipsă totală de pricepere în materie literară. Și atît în aceste, cît și, îndeosebi, în „Biblioteca internațională“ au apărut o mulțime de traduceri rele și cu un conținut bogat în idei subversive — romane franceze, studii sociale — cărți cari s-au vîndut bine și au avut darul de a zăpăci întreaga generație de astăzi.

Astfel fiind, întreprinderea casei românești de editură „Minerva“ vine ca o salvare, ca un necesar sprijin ce se dă aceluia cari și-au propus a realiza opera de îndreptare a moravurilor jig-nitoare.

Am zis că această tipografie scoate două biblioteci naționale. E una mare, „Biblioteca autorilor români“, în care, în intervalul de un an de cînd există, au apărut pînă acum o parte din scrierile a cinci autori români: Alecsandri, Bălcescu, Filimon, Alexandrescu și Ispirescu; iar a doua publicațiune periodică a „Minervei“ este mica „Bibliotecă populară“ din care au apărut pînă acum 18 numere, cuprinzînd cîteva momente culminante din istoria și literatura noastră națională: *Cîntarea României*, *Revoluția lui*

Tudor Vladimirescu și a lui Horia; viața și operele lui Alecsandri și ale lui Kogălniceanu; epoca lui Mihai Viteazul și altele.

Aceste indicații sunt suficiente pentru ca să se vadă numai-decît că aici avem de-a face cu un program conștient care, dacă se va continua cu consecvență și dacă va fi sprijinit cu căldura pe care o merită o cauză atît de frumoasă, va da rezultatele cele mai bune și sigure în direcția pornită. Pentru că cine va ceti frumoasa limbă a lui Bălcescu și Ispirescu fără să tragă vreun folos dintr-însa? Cine va răsfoi în dulcele Alecsandri fără să se simtă înviorînd sub puterea poeziei lui senine? Cine va trece în revistă anii zgomotoaselor mișcări naționale din trecutul îndepărtat, fără să se oțelească sufletește? Și o limbă românească bună, o simțire caldă pentru poporul tău și o conștiință națională oțelită — iată la ce se poate ajunge prin publicațiunile populare ale „Minervei“.

Mai încapă îndoială că pentru o astfel de tipografie nu se pot găsi decît cuvinte de laudă și de încurajare? Cu nimic nu se pot realiza programele noastre așa de ușor ca cu o lectură sistematică a unor cărți de cuprinsul celorla din bibliotecile amintite. Să facem deci sacrificii bănești pentru a face posibilă răspîndirea cît mai mare a astor fel de cărți în straturile poporului știutor de carte.

București, 3 ian. v. 1902

Sărbătorile, cu tradițiunile lor obiceiuri zgomotoase, au trecut. A fost un soare cald, ca de primăvară, și sara un cer semn și visător. Colindătorii n-au zgribulit de frig. Mîinile copilașilor n-au înghețat, încleștînd sorcova. Lumina din steaua magilor nu s-a stins în baterea crivățului. Au fost sărbători blinde și binefăcătoare pentru toată suflarea. Numai astăzi, de încheierea agapeilor, a venit o mică fluștureală, invălînd orașul în albul nevinovat al zăpezii.

De după fereastră privesc la fulgii mult așteptați și văd cum îngroapă urmele atîtor veselii și cîntece. Le îngroapă, bineînțeles, numai pentru cei săraci. Pentru ceilalți, le reînviază. Anul Nou e numai semnalul că programul unei îndelungate petreceri publice și private a început. Vin balurile mascate și nemascate. Vin diferitele festivaluri, cu jocuri de tombole; „soarelele“, teatrele și tot ce se cuvine unui oraș mare locuit de elemente pline de temperament.

Seria balurilor s-a și început în sara de Anul Nou, și anume, cu un bal la palat, pentru care se făcuseră 3500 de invitațiuni. Nu știu cum va fi fost pe-acolo... dar știu cum a fost la o altă petrecere, dată tot atunci, de către o societate de români ardeleni de la care am primit și eu o invitare.

Există în București mai multe societăți ardelenesti, organizate cu statute, ca și „Asociațiunea” din Sibiu. Fac mai puțină literatură enciclopedică decât „Asociațiunea”, în schimb însă dau baluri mai multe, adună parale frumoase și trimit acasă pentru îngrijirea bisericii și școalei române. Compuse sunt aceste societăți (în număr de vreo 6—10) de românii din împrejurimile Căhăluțului, îndeosebi de harnicii fii ai comunelor Cața și Mercheasa (satul vrednicului preot I. Bercanu). Au o organizație bună și o conducere cinstită, iar adunările lor sunt de mult interes.

Balul, dat în seara Anului Nou de două din aceste societăți în sala de la Eforie (cea mai mare sală din București), a fost ca o petrecere de vară din Săliște. Exact caracterul acela intim și românesc. Aceleași jocuri, aceleași costume țărănești, aceleași figuri de femei frumoase. Numai ochii ceva mai aprinși de patima jocului și fețele mai veștede de suferințele muncii — căci, în definitiv, membrii acestor societăți sunt niște bieți muncitori și muncitoare.

Acest fel de petreceri câștigă tot mai multă atențiune. Caracterul lor național interesează lumea de aici din ce în ce mai mult. Și e de prevăzut că ele vor avea o înriurire în bine asupra petrecerilor populare de aici, cari sunt lipsite cu totul de acest caracter.

*

Carnavalul însă, din norocire, nu este numai un lung prilej de... plăcere și de joc. Sunt și alte distracții, mai serioase și chiar mai ieftine. Tot acum încep conferințele publice de la Ateneul Român. Cățiva profesori universitari, publiciști și deputați au anunțat un ciclu de vreo 30 de conferințe, așa că, pînă aproape de Paști, fiecare muritor din București poate să-și îmbogățească, în mod gratuit, cunoștințele cu o mulțime de lucruri utile.

Îndeobște, aceste conferințe tratează în mod foarte popular teme literare și istorice, apoi chestiuni de drept, de igienă etc. Ascultătorii sunt mai mult studenți de la liceu și de la universitate. Dacă toate conferințele ar fi bune și toți ascultătorii atenți, rezultatele bune ar fi inevitabile.

Tot la Ateneu s-a deschis ieri expoziția celui mai mare pictor român în viață, a bătrînului Grigorescu. Intrînd în sala de expoziție te faci de zece ori mai român decât ești. Vezi și simți toată poezia țării tale și toată puterea și viața poporului tău. Văile cele

mai frumoase din Țara Românească, văi pe cari le-a descris de curînd Vlahuță în cuvinte măiestre, reinviază înaintea ochilor tăi. Vezi chipurile adevărat românești, mai cu seamă ciobănași visători, colindînd munții și doînd din fluierul jalnic. Toată viața idilică a românului, toată comoara lui sufletească se întrupează în pinzele acestui pictor, căruia D-zeul românilor și toate muzele îi conduc penelul.

Moșneagul pictor, cu părul alb ca zăpada, cu ochii negri fulgerători, arareori se arată printre publicul cel mare, care mișună prin sala de expoziție. În schimb, poezii Vlahuță și Iosif sunt acolo de dimineață și pînă seara și dau deslușirile de lipsă. Și, ca niciodată, publicul s-a dovedit atît de recunoscător și pricepător, încît, profitînd de prețurile cele relativ foarte mici, a luat expoziția cu asalt, cumpărînd pînă acum tablouri în valoare de zeci de mii de franci.

Cît mi-e de necaz că Bucureștii sunt așa de departe și că nu poți veni și voi, cei de-acasă, să soarbeți viața din lumea lui Grigorescu.

[IV]

București, 15 ian. v. 1902

Certuri între literați... De altfel, mai mult de haz decât tragice...

La noi, ca și aiurea, raporturile între scriitori sunt de-a pururea încordate. Puțini sunt cari se înțeleg asupra direcțiunii estetice și științifice. Foarte puțini cari se iubesc sau cel puțin se stimează reciproc... Și animozitățile în cele mai multe cazuri se reduc la motive personale, la mobiluri mici, invidie, ură. Aceasta nu numai în Țara Românească, ci și la noi acasă.

Ciudat lucru. Îndată ce un individ român știe să țină condeii în mină, se simte „puternic” și e total covîrșit de farmecul persoanei sale. Nu mai respectă pe nimeni și nimic! Nici capacitatea altuia, nici puterea de muncă nu-l impresionează. Cu suveran „dispreț” privește la tot ce nu este al său și suspectează buna-credință a tuturor...

Un caz „senzational” fu în București faimoasa afacere cu „plagiatale” lui Caragiale. Un tînăr ziarist din București, fără vlagă și fără să fi produs ceva, se năpustește cu violență întîi asupra literaturii române din Ardeal, numînd-o o „dihanie monstruoasă”. După ce dă gata sărmana noastră literatură, se apucă de

Caragiale și unde nu-mi brodește o poveste întreagă despre o preținsă plagiere a unui autor... ungar.

Lumea se pasionează. Caută pe Kemény, a cărui dramă s-ar fi plagiat, caută pe N. Bogdan din Brașov, care la 1848 ar fi tradus drama lui Kemény... Și când colo, nici urmă de ei, n-au existat niciodată și niciăieri, nici autorii, nici drama!

Îndrăznețul acuzator însă își susține calomnia și ca să poată dovedi ceva, știți ce face? Se duce la un tipograf și-l plătește să-i tipărească cu litere cirilice un fragment de dramă, așa ca el totuși să aibă cel puțin câteva foi din pretinsul *corpus delicti*.

Observați nemeipomenita șarlatanie? În cazul acesta ce putea face Caragiale, decît să dea în judecată pe nesocotitul calomniator?

★

Nouă, ardelenilor, Caragiale, ca persoană, nu ne e simpatic. Ironia lui ne-a lovit adeseori și pe nedreptul. Uneori s-a amestecat și în politica noastră și a scris prostii fenomenale. Schițele lui, cu ridiculizarea dascălului din Ardeal și a limbei vorbite de noi, sunt false și brutale. Dar, cu toate acestea, știm să-l apreciem ca scriitor, să-i admirăm spiritul puternic de observație și claritatea frazei. Apreciam în el pe artistul, pe scriitorul dramatic.

★

În timpul din urmă n-a rămas crușat nici Coșbuc. El, de altfel, e obicinuit cu dușmanii. Consecvent, ca nici un alt scriitor român, el a fost de pururea atacat în presa cosmopolită și în cea bolnavă. Coșbuc luptă pentru principii sănătoase. Și totuși, mulți îl atacă.

L-am întilnit zilele trecute și i-am atras atenția asupra brotăceilor furibunzi de la diferitele gazete cari îl injură.

— Ci lasă-i în plata Domnului, mi-a răspuns. Nu vezi cît sunt de rebegiți cu toții? Știe sfîntul, eu tot de oameni de aceștia am avut parte să mă atac, de oameni bolnavi, cari, după ce m-au atacat, au și murit. Bietul Lazu și-a dat duhul „critic“ în mîinile creatorului. Nenorocitul de Anton Bacalbașa i-a urmat. Ține minte că nici decadenții aceștia n-o mai duc mult...

Așa e Coșbuc, vecinic optimist și senin și lupta numai îl oțelește.

[V]

București, 23 ian. v. 1902

Săptămîna trecută a fost consacrată memoriei lui Heliade Rădulescu, marele învățăcel al lui George Lazăr. În capitală și în țara întreagă, s-a adus prinos de recunoștință aceluia care, prin

ramificata sa activitate literară și politică, a contribuit în mare măsură la emanciparea culturală și națională a neamului român. Toate școalele, toate instituțiunile de cultură, lumea oficială în frunte cu guvernul au luat parte la această aniversare.

Notez că, numai de curînd, mai în toamnă, România a mai trecut prin o sărbătoare națională de acest fel, cînd s-a serbat împlinirea a 300 de ani de la moartea lui Mihai Bravul.

E o dovadă bună și îmbucurătoare cînd neamul nostru nu-și uită de eroii săi. Reamintindu-și faptele lor, poporul dă probă de puterea sa de însuflețire, de sentimentele sale nobile, de civilizație, precum și probă de dorințele sale.

★

Ideea centenarului Heliade Rădulescu a dat-o acum câteva luni o femeie de inimă, cunoscuta scriitoare de versuri ocazionale, d-na Smara Gheorghiu. Ea a făcut întîiași dată propunerea într-un ziar, iar ideea ei, primită cu căldură, trup s-a făcut.

Seria festivităților a deschis-o Academia Română, în ziua de 13 ianuarie, unde a vorbit d-l Hasdeu. Prin caracterul său polemic, prin atacurile personale, cuvîntarea acestuia n-a mulțumit toată lumea, care nu se așteptase la vorbe ce nu se potrivesc tocmai cu caracterul serbării. Iată de ce această vorbire a fost și va fi încă mult comentată.

Pe noi, ardelenii, ne-a lăsat în nedumerire rostul acelei părți din vorbirea bătrînului academician în care se tăgăduiește influența lui Lazăr asupra lui Eliad. Căci, evident, chestiunea stă tocmai contrar. Fără Lazăr și fără școala latinistă, Eliad n-ar fi ajuns niciodată mare român, ci ar fi rămas poate un simplu elen, căci era dintr-o familie elenă. Și-apoi o mărturisește chiar Eliad în zeci de locuri din scrierile sale, că Lazăr l-a format și numai de la el a învățat a vorbi și simți românește. Cînd chestiunea e atît de clară, înaintea istoriei, ca și a științei, de ce s-ar admite contrarul?...

★

Celelalte festivități au fost lipsite de incidente de felul acesta. Din contră, la Ateneu, unde a vorbit un alt academician, cunoscutul arheolog, d-l Tocilescu, s-au spus cuvinte foarte frumoase despre raporturile lui Eliade cu ardelenii și s-a accentuat mai ales ideea unității culturale, de care erau stăpîniți bătrîinii noștri de la '48.

Iar duminică, după-amiazi, cînd serbarea și-a ajuns punctul de culminație, cînd toate școlile elementare și gimnaziile s-au

adunat în jurul statuii sărbătoritului din fața palatului Universității, n-a mai fost nici urmă de nemulțumire, ci entuziasm general. A vorbit reprezentantul Ministerului de Culte, d-l G. Adamescu, apoi primarul orașului, a vorbit un student universitar, iar câțiva tineri poeți au declamat ode ocazionale. Cum au vorbit vă puteți închipui, dacă vă asigur că românii de aici sunt oratori splendizi, improvizează ușor, au o frazeologie bogată și dulce, de-ți mîngieie inima. Noi, ardelenii, trîncănim cum putem, prețuim însă mult fondul celor ce spunem. Aici, la frații noștri, predomină forma, pe care o și au cu mult mai frumoasă ca noi.

*

La ocazii de aceste, bineînțeles că nu se spun decît cuvinte frumoase apologetice. Iată de ce se explică de ce nici un singur discurs n-a fost strict obiectiv și n-a redat complectă figură a lui Eliade. Așa, de pildă, nu este exact că înaintea lui nu s-ar fi scris o limbă corectă românească, știut fiind că cronicarii ardeleni și chiar Neculcea scriau o românească bogată. Nu este apoi exact că politica lui Eliade ar fi fost o politică totdeauna corectă, ci, din contră, ea a avut multe momente hotărît contestabile. Judecătorii imparțiali ar fi scos și aceste la iveală, fără a detrage însă din celelalte mari merite ale lui, cari tot mai rămîn atît de multe, încît îi vor menținea un loc glorios în istoria neamului nostru.

[VI]

București, 5 febr. v. 1902

Viața literară din București prezintă astăzi mai mult interes ca altă dată. E o mișcare intensivă; apar cărți și reviste; se încing polemici principiare și personale; se discută în public, în cafenele și în diferite grupări de scriitori tineri și bătrini: bărbați, cari pînă de curînd au stat în rezervă, ies la iveală și-și încearcă din nou condeul, și publicul urmărește cu atențiune toată această zbuclumare care, fără a prezenta pînă acum momente mai luminoase, este totuși destul de variată și de atrăgătoare.

Un moment vrednic de remarcat este, de pildă, și schimbarea întimplată în viața vechiei reviste *Convorbiri literare*. Organul „Junimei” de odinioară a trecut sub direcția d-lui Ioan Bogdan, a savantului slavist și istoriograf de la Universitatea din București, care a reușit să strîngă în jurul său chintesența bărbaților de știință ai generației mai tinere. Sub noua direcție, *Convorbirile*

au început să-și reia locul important în viața intelectuală a românilor, locul pe care-l avusesse sub d-l Maiorescu și pe care și-l pierduse în anii din urmă. După cît se poate deduce din întîilele numere, direcția estetică și națională va fi mai liberală și mai puțin doctrinară ca în trecut, iar locul principal îl vor ocupa studiile de istorie națională, avînd reprezentanți pe d-nii Iorga, Bogdan, Orășanu și Onciul.

Pînă aici *Convorbirile* treceau de revistă a unei grupări politice, a așa-zisilor „junimiști”, cari formau o fracțiune a partidului conservator. Astăzi nu mai au un caracter politic; cu atît mai mult că aceia dintre colaboratorii săi cari fac și politică s-au grupat în jurul *Revistei române*.

Există pînă acum *Noua revistă română* sub direcția d-lui profesor de filosofie Rădulescu-Motru. Caracterul ei cosmopolit, discuțiile asupra cestiunii ovrerești, cu vădită tendență de a proteja nizuințele străinilor în țară, au făcut ca revista aceasta să nu meargă. Iată de ce, un grup de scriitori, mai ales profesori universitari, toți aparținători partidului conservator junimist, între cari d-nii Bogdan, Mehedinți, Missir și Rădulescu-Motru, au hotărît să-i schimbe titlul și să-i dea un caracter politic, cu program conservator.

A și apărut numărul întîi, care a făcut senzație prin un important articol al d-lui Mehedinți, tînăr profesor de geografie la Universitate, bărbat cu judecata clară și cu multă inimă românească. Articolul acesta tratează despre „politica de vorbe”; în el se arată ce rol important joacă în politica românească frazeologia bogată, dar incoerentă, ce carieră face d-l Trîncănescu (așa numește d-l Mehedinți un tip de frazeolog), prin propagarea beției de cuvinte; ce nefastă este pentru viitorul țării o asemenea însușire, care nu este moștenită de la cumpăniții noștri părinți, ci o influență franco-levantină.

*

O altă revistă, *Săptămîna* d-lui Panu, continuă istoricul „Junimei” din Iași. Amănuntele, descrise cu vervă, din viața acelei societăți, în mijlocul căreia au răsunit multe cuvinte supărătoare la adresa scriitorilor ardeleni, ne arată că acolo nu totdeauna a domnit seriozitatea și gravitatea ce se presupuneau. A fost mai mult o viață de discuții ușoare și hazlii, cu ceaiuri și cu jocuri de perne, cu persiflări și cu polecrici.

E ușor de înțeles de ce Eminescu, de pildă, nu s-a simțit bine aici, unde nu i se permitea să-și valideze și desfășure principiile lui naționale. Tot ce era național, spune d-l Panu, era luat în ris

de cătră „Junimea“. Numai așa îmi explic că Eminescu a scris un vers plin de mîhnire, care se găsește acum între manuscrisurile aflătoare la Academie și care vers începe astfel :

Și tot mai bună soartă
Decît la *Convorbiri*
Ca nimeni să cetească
A tale izvodiri.
La ce să dai hîrtia
Și șiruri numărate,
Pe-a Caracudei labe,
Pe buze nespălate... etc.

De altfel, d-l Panu nu spune tocmai cuvinte măgulitoare despre Eminescu și mi se pare că va interveni d-l Slavici, ca să restabilească multe afirmațiuni exagerate.

*

La sfîrșit, o veste îmbucurătoare. Autorul *Patriarhalelor*, poetul St. O. Iosif, despre care la ultima adunare a Asociațiunii Transilvane, d-l Sextil Pușcariu a ținut o frumoasă conferință, a pus sub tipar un nou volum de versuri, care va apare peste trei săptămîni.

[VII]

București, 11 februarie v. 1902

O societate culturală, despre activitatea căreia se știe și se aude prea puțin, este societatea „Transilvania“ de aici, fondată la 1867, pentru ajutorul studenților și meseriașilor români. Zilele acestea a apărut o broșură, conținînd actele acestei societăți pe gestiunea anilor 1897—1901, lucru care mă îndeamnă a scrie cîteva cuvinte de orientare.

Indemnul la înființarea societății „Transilvania“ l-au dat la 1867 mai mulți studenți ardeleni de la Universitatea din București, cari, serbînd ziua de 3/15 mai, și-au adus aminte de frații lor de-acasă și de mizeriile cu cari se luptă pe la universitățile străine. Acei studenți s-au adresat lui Al. Papiu-Ilarian, rugîndu-l să conducă el mișcarea pentru crearea unei societăți de ajutorare a studențimei, și Papiu, văzînd că e la mijloc o mare cauză națională (căci pe atunci nu era în ființă fondul Gojdu și celelalte fundațiuni), a desfășurat numai decît steagul, sub care s-a grupat tot ce simțea româneste. S-au ținut întruniri, s-au publicat apeluri

prin ziare și la 23 iunie 1867 s-a constituit întîiul comitet, avînd de președinte pe Al. Papiu-Ilarian și, printre membri, între alții, pe Urechia, Laurian, Aaron Florian, Hasdeu și P. Grădișteanu. Statutele societății au fost aprobate de M. sa Carol la 18 decembrie 1867.

Scopul societății este curat cultural. Ținînd seama de reaua situație materială a românilor din regatul ungar, ea vrea să înlesnească progresul lor prin mici ajutoare date celor mai distinși dintre studenții meseriași, punîndu-le ca justă condiție, rămînea lor în patrie și servirea românismului.

Prin cotizații, prin ajutoare date de către județele din țară, prin conferințe și reprezentațiuni teatrale, societatea a ajuns la un fond relativ destul de mare și a distribuit pînă acum, de la 1867 pînă la 1900, în total, suma de 309 585 lei și 35 bani, ca stipendii, ajutoare și subvențiuni.

Actele, ca și întreaga activitate a acestei societăți sunt publice. Din ele rezultă că în timpul din urmă stagnează viața și scade entuziasmul în sinul ei. Membrii sunt puțini. Întruniri nu se țin, decît una singură pe an. Ajutoare se votează puține și fără o alegere totdeauna fericită. Pe de altă parte, nu se ține seama nici de principiul ca beneficiul acordat să se reverse asupra tuturor regiunilor românești din Ungaria.

Părerea mea este că această societate ar putea cu încetul să ciștige în importanță, fără a jigni interesele unui stat oarecare și să ia de pildă rolul pe care-l are *Schulverein*-ul la germani. Dar asta nu se poate prin o funcționare de șablon, prin o simplă administrare a unui fond, ale cărui roade, în definitiv, nu s-au văzut pînă acum.

Mișcarea culturală a românilor trebuie condusă din București. Cu mici lapalii însă, cu mici burse acordate rudelor sau favoriților, nu-și îndeplinește datoria de conducător cultural.

*

Ultimul anuar al societății conține, pe lîngă datele oficiale, o biografie a actualului ei președinte de onoare, Al. Lupașcu, scrisă de un alt român vrednic, de d-l Gh. Missail, președintele efectiv al societății. Născut la 1853 în Bacău, Al. Lupașcu a fost unul dintre acei puțini, zice Missail, cari fac binele și tac. Viața și-a consacrat-o mai ales ridicării școalelor și culturii române, fiind timp mai îndelungat secretar general al Ministerului de Culte. Interesele societății „Transilvania“ le-a reprezentat 33 de ani în șir, ca vicepreședinte și casar, neprimind nici o leafă pentru munca sa. A luat parte la întemeierea tuturor instituțiilor culturale,

a Ateneului și a „Ligei“. Așa că ovațiunile ce i s-au adus la 6 mai 1901, cînd societatea „Transilvania“ a ținut o ședință solemnă în onoarea lui și i-a prezentat o medalie comemorativă, au fost binemeritate.

★

Astăzi, cînd „Liga“ nu mai are nici un rost în viața publică, pentru că nu și-a știut cristaliza un program de muncă, bazat pe principiile unei politici culturale raționale, societatea de care vorbii este chemată să umple golul simțit și să îndrume spiritele spre căi sănătoase.

[VIII]

București, 12 martie v. 1902

Eminescu este iarăși la ordinea zilei. Singuraticele versuri, extrase din materialul inedit depus de d-l Maiorescu la Academie și publicate prin diferite reviste, fac să se vorbească iarăși de el, ca în alte vremuri. Și probabil că, în curînd, figura acestui mare poet al neamului nostru va fi prezentată în adevărata sa lumină. Anume, iată cum.

Este vorba ca în Editura Minervei din București să apară o ediție critică completă a operelor acestui scriitor, lucru ce pînă acum nu s-a putut întîmpla tocmai din pricina că lipseau manuscrisele. Cei ce s-au angajat a face această ediție sunt: Nerva Hodș, un excelent cunoscător al literaturii române, Alex. Rădulescu, colaborator al *Convorbirilor* și... umilul d-voastre colaborator mai jos iscălit.

Întîiul volum din această ediție va cuprinde numai literatură populară. Eminescu era un pasionat iubitor al poeziei populare. A colectat el însuși o mulțime de creațiuni poetice din popor, cu preferință din acele din Ardeal și Bănat. A scris apoi cîteva imitațiuni după aceste, imitațiuni din care numai bucata *Ce te legeni, codrule* este cunoscută. Și afară de versurile populare, sunt cîteva povești asemenea necunoscute. Toate aceste, publicate la un loc, vor dovedi, pe de o parte, izvoarele de inspirație ale lui Eminescu; pe de alta, vor arăta baza pe care el și-a clădit limba sa literară. Tinerii noștri poeți, cari bat cîmpii fără a cunoaște limba și poezia poporului, vor putea să învețe foarte mult din acest volum.

Celelalte volume, vreo două, vor cuprinde poeziile inedite, variantele, fragmentele dramatice și poate și puțină proză inedită. Va rezulta din aceste indeosebi nota națională, care vine să completeze o parte din personalitatea lui Eminescu.

Există printre poeziile nepublicate un ciclu de cinci poezii, cari constituie un fel de preludiu la *Doina*, poezii cari sunt barbare în forma lor, dar aproape revoluționare în fond. Adevărate hore oțelite. Sunt cinci poezii în cari se arată soarta românilor din [...] Transilvania, Crișana și Maramureș și, cîntînd starea lor de decadență națională, poetul îi invită să se ridice cu armele în mini pentru apărarea demnității naționale!

Spațiul nu-mi permite a reproduce aici mai mult decît cîteva fragmente. De pildă:

Pierit-au oare toți Vultanii
Și șoimii munților Carpați?
Voi fii ai vechei Transilvanii,
Sunteți cu toții enervați
Și suferiți cu înjosire
De la Brașov pin' la Abrud... etc., etc.

Sau:

Pierduți sunteți pe Criș și Murăș,
E moarte, e leșin, e somn?
Au Dragoș nu-i din Maramurăș
Și n-a fost la Moldova domn?
N-a frînt a dușmanilor nouri,
N-a frînt pe leși și pe tătari?... etc.

Iar despre Bucovina cînta:

Iar tu iubită Bucovină,
Diamant din stema lui Ștefan,
Ajuns-ai roabă și cadină
.....
Rușinea ta nu are seamăn,
Pămîntul sfînt e pingărit,
Mișel și idiot și famăn
Ce ar mai sta la suferit!
De-acum trîmbițați la alarme,
Nălțați stîndardul sfînt în mîni,
La arme,
La arme, frați români!

Și note de acestea puternice, indeosebi din întia epocă de activitate a lui Eminescu, se găsesc mai multe în manuscrisele lui. Așa că va fi o adevărată plăcere pentru orice român a le cunoaște. Se va vedea că, dintre toți poeții noștri, acela care a cunoscut mai bine poporul românesc *de pretutindeni*, acela care a pătruns mai adânc idealurile acestui popor a fost Eminescu.

[IX]

București, 19 martie v. 1902

Pe lângă multe alte instituțiuni culturale din România, o societate înființată de curînd, ce-și zice „Steaua” și e condusă de un comitet în frunte cu d-l Ioan Kalinderu, muncește din răpputeri la răspîndirea dragostei de carte în popor.

Tărînimea din România nu cetește nici cît a noastră. Ziare bune la ea nu străbat. Obiceiul frumos de la noi, ca în duminicile de vară și în serile lungi de iarnă, sătenii să se adune la un loc, fie în școală, fie la vreun fruntaș, și acolo unul să cetească și ceilalți să asculte vorbe frumoase despre tot ce privește interesele și bunul sufletesc al neamului, aici nu există.

Pînă de curînd, acești săteni erau prea adeseori lăsați în exploatarea unor aventurieri sociali, ziși socialiști, cari propagau în mijlocul lor fel de fel de erezii politice și lucruri antinaționale. În Moldova mai ales, pornind din Iași, curentul socialist a făcut destulă stricăciune și zăpăceală, și pînă de curînd se auzeau neconținut știri despre anumite „răscoale țărănești” cari, în cea mai mare parte, nu erau decît rezultatele uneltirilor cosmopolite.

În contra acestor tendințe, cari, de altfel, au pierdut astăzi mult teren de sub picioare, se ridică și societatea „Steaua”, a cărei înființare se datorește inițiativei actualului ministru de instrucție, d-lui Haret. Opera ce voiește a săvîrși este de mare importanță și, dacă va reuși, are să însemne o epocă în istoria noastră culturală.

„Steaua” voiește să alunge din sufletul poporului de jos toate pedicile cătră o viață mai conștientă. Să-i lărgească cercul de cunoștințe; să-i deștepte dorințele de înaintare și de mărire; să-i întărească dragostea de neam și de țară; să-l facă să creadă și să spere.

Prin ce alta o poate face decît prin cărți potrivite?

Și începutul s-a făcut. Cel dintîi care a alergat să contribuie cu obolul său (cu vecinic strălucitorul său obol) este iubitul nostru

poet George Coșbuc. Cine era mai indicat spre aceasta decît el, singurul poet care, după Alecsandri, s-a știut adresa direct mulțimei!

Din țara Basarabilor, broșura cu care Coșbuc deschide seria de publicațiuni populare ale acestei societăți, este scrisă cu aceeași țință, cu același foc și cu aceeași putere ca și cărțile lui despre războiul de independență. Și cînd aceste cărți ale lui vor străbate la vatra țărănească, cînd vorbele lui dulci și mîngietoare vor prinde rădăcini în inimile românilor, mulțimea va renaște, căci în ea se va sălășlui un nețărmuit ideal.

Ce-a fost românul și ce trebuie să fie, precum și mijloacele prin cari va ajunge la împlinirea misiunii sale, iată ce ne povestește Coșbuc. Și ne-o povestește cu atîta intuiție și cu atîta optimism, încît simțim o adevărată mîndrie națională în tot timpul cetirii.

De astă dată Coșbuc a găsit un mod deosebit de a se adresa poporului, dovedindu-se un excelent pedagog al mulțimei. Se închipuie adică pe sine ca fiind pe vîrfurile muntelui Negoiu și privind în jurul său. Cît vede cu ochii e tot pămînt românesc, locuit de poporul nostru. Și de aici își pornește reflexiunile, descriînd și pămîntul și istoria poporului.

„Ce de pămînt și ce de lume!” exclamă Coșbuc. „Și tot acest pămînt, această nesfîrșită întindere, e locuit de neamul nostru, al românilor, și toate riurile acestea sunt riuri românești și toate satele ale noastre!

Și cu toate că de pe Negoiu se vede așa de mult pămînt românesc, acesta nu e nici a zecea parte din cît îl avem noi și pe care locuim de veacuri. Noi, popor cu obîrșie în adîncimile vremii, am avut destulă vreme să ne înmulțim ca nisipul mării și să ne întindem în laturi cum bătrînul stejar își întinde frunzișul său acoperind din an în an tot mai mult pămînt. Și suntem mulți ca iarba cîmpului și ca frunza pădurii, și cînd suntem așa de mulți de cine să ne fie frică?...”

La tonul acesta ne zugrăvește cele mai glorioase pagini din istoria noastră, faptele vitejești ale oștilor și domnilor români, însoțindu-le de frumoase comentarii. Nu mă pot reține a reproduce ca pildă și frumoasele șiruri ce urmează:

„Doamne, cum să nu ne iubim noi românii țara părinților? De optsprezece sute de ani acest pămînt a primit oasele atîtor părinți ai noștri. Pe acest pămînt am dus-o noi, ca Făt-Frumos din poveste, care moare și iarăși învie. Și totdeauna înviam mai frumoși de cum am fost, tot mai trainici. Iar apa vie, care ne învia și pe noi ca pe Făt-Frumos, era iubirea de neam, de limbă, de lege și de pămîntul acesta, era sentimentul românismului, era ursita

lui D-zeu, care hotări din veac să ajungem unde am ajuns“ ...
Și aceste cuvinte vor pătrunde în sufletul poporului!

[X]

București, 26 martie v. 1902

Iarăși ceva despre cultura țaranului din România. În numărul trecut am amintit de începutul de activitate a societății „Steaua“, iar de data asta voi arăta existența unui factor cultural similar, ce lucrează în aceeași direcție, cu aceleași mijloace. E vorba de zelul ce-l desfășură „Administrațiunea domeniilor Coroanei“ pentru crearea unei stări mai bune țărânilor ce locuiește pe moșiile domnitorului.

Pe moșiile acestea, cari sunt mari și frumoase, răspindite în diferite părți ale țării, există sate multe și se zice că, în întreaga țară, acestea sunt satele cele mai bine organizate, cu cele mai frumoase școale și biserici. Pe seama lor, d-l Ioan Kalinderu, bărbatul ce stă în capul administrațiunii domeniilor regale, a creat o bibliotecă populară, care are de scop publicarea de broșuri cu caracter instructiv, îndeosebi economic.

Au ieșit pînă acum din această bibliotecă vreo douăzeci de cărți, cu fel de fel de povești și adresîndu-se mai ales învățătorilor. Faptul că la noi acasă nu prea există publicații analoge și scrise cu atîta claritate și competență, mă îndeamnă a atrage luarea-aminte a învățătorilor noștri asupra lor, ca să și le procure în interesul lor și al poporului.

Așa trebuie să releve înainte de toate prețioasele îndrumări ale d-lui Kalinderu însuși. D-sa a reunit într-o broșură toate circulările sale adresate administratorilor din provincie, circulări ce se referă la școală, la cîmp, la economia vitelor etc. Între altele, administratorii sunt invitați a aduna material pentru un muzeu special; a înființa biblioteci rurale; a împiedica agitațiunile socialiste; a dezvolta sentimentul religios la sat; a cultiva în sufletele curate iubirea binelui și dezgustul răului. Îndeosebi schițează foarte frumos rolul învățătorului la țară.

Dintre broșurile privitoare la economia cîmpului sunt de remarcat: 1. *Îngrășarea cîmpurilor* de dr. Popovici Lupu; 2. *Noțiuni de economia vitelor* de V. S. Brezeanu; 3. *Cultura lucernei* de Corneliu Roman și, cea mai practică și frumos scrisă broșură dintre toate, *Scrisori către plugari* de Constantin Sandu. Acest

din urmă vorbește despre diferitele sisteme de pluguri, despre grapă și semănat, despre fințe și despre socoteli (compatibilitate).

De mult folos pentru economi mai pot fi: *Noțiuni populare asupra grădinilor de legumi* de Ioan Pasăre și două broșuri ale învățatului economist D. G. Ionescu, cari tratează despre cultura plantelor de nutreț și despre arborii roditori. Urmează sfaturi de igienă, de albinărit etc.

Aceste și alte multe se cuprind în cărțile amintitei biblioteci. Nu știu ce rezultate au și dacă, în genere, sunt cetite și răspindite aceste cărți. Cunoscînd însă dragostea pentru cetit a învățătorilor noștri, presupun că la noi n-ar rămînea fără urme. Sunt lucrări cari la noi n-au putut să apară, parte din lipsă de inițiativă, parte din lipsă de scrîtori.

Aflu indirect că d-l Kalinderu ar fi dispus a pune cîteva exemplare din colecția aceasta la dispoziția bibliotecilor noastre sătești din Ardeal. Conducătorii mișcărilor culturale din România știu să țină seama totdeauna de interesele elementului român de pretutindeni. Astfel, învățătorii noștri vor face bine a cere aceste publicațiuni pe seama bibliotecilor existente, adresîndu-și petițiile d-lui Kalinderu, și sper că n-o să fie refuzați.

Pe aceeași cale a creșterii țărânilor și a dezvoltării gustului pentru cetit lucrează și revista *Albina* (ajunsă în anul al V-lea), destul de cunoscută și la noi, dar despre care aș dori ca să o văd și mai răspîdită. Precum bine se știe cel ce ilustrează mai mult paginile acestei reviste este Coșbuc, cu versurile și cu poveștele sale dulci și mîngîioase.

[XI]

București, 8 aprilie v. 1902

Autorizații reprezentanți ai culturile noastre naționale, membrii Academiei Române, își termină lucrările zilele acestea, încheind una dintre cele mai rodnice sesiuni ale acestei înalte instituțiuni.

Agendele Academiei cresc din an în an cu exigențele culturale ale poporului român de pretutindeni. Grijile ei se îndreaptă tot mai mult asupra promovării și încurajării bunurilor noastre sufletești. Tot ce se scrie, tot ce se cugetă la noi are un răsunset între părății acestei societăți. Și o enormă bibliotecă se îngrijește ca nimic să nu se piardă din ce a licărit vreodată în mințile pușinilor noștri scriitori și oferă prilej de muncă celor iubitori de carte.

De la 1 august 1867, cind s-a inaugurat, prin discursul călduros al lui Timotei Cipariu, s-au perindat în sinul ei toți oamenii noștri de literă remarcabilă și cu toții au contribuit cu cite o pietricică la frumoasa clădire națională.

Mai întâi se lucra mai mult cu inima. Principiile de conservare națională dirigeau faptele ca și cuvintele vechilor membri. Și chiar și astăzi, cei mai bătrîni dintre nemuritorii noștri nu se disting atît prin valoarea științifică a activității lor, cit prin fondul național al bunelor lor tendințe. O mare parte însă dintre dinșii sunt savanți în puterea cuvîntului, oameni de știință al căror renume a trecut peste granițele țării, făcînd fală numelui de român. Și se observă că numărul acestei categorii de bărbați crește întruna, ceea ce ne dovedește că, în curînd, acest corp va fi nu numai național, ci și doct, după chipul celor mai de frunte academii europene.

Anul acesta academia a cîștigat doi membri noi în persoana d-lui Ioan Bianu, la secțiunea literară, și a d-lui Ștefan Hepites, la secțiunea științifică. Nu sunt persoane necunoscute, ca să fi silit a vorbi pe larg de dinșii.

Membri corespondenți au fost proclamați compatrioții noștri Andrei Bărsan, profesor, Virgil Onițiu, director la gimnaziul din Brașov și Anghel Demetrescu din București, trestrei la secția literară. Pe cum vedeți, Ardealul a ocupat multe locuri în anul acesta. Brașovul, mai ales, s-a bucurat de o deosebită atenție. Cunoscînd însă pe d-nii aleși, trebuie recunoscut că distincțiile, desigur, sunt meritate.

Despre discuțiile iscate în jurul premiilor, în no. viitor.

[XII]

București, 22 aprilie v. 1902

Spiritul de organizare socială pătrunde tot mai mult și în poporul nostru de aici. În frunte merg firește, orașele și înainte de toate capitala țării.

O lege specială, votată de curînd de corpurile legiuitoare și care se va pune în aplicare la toamnă, organizează în bresle diferitele ramuri de *meserii*. La întocmirea acestei legi, prevăzătorii bărbați de stat au avut în vedere principiile de conservare națională în contra invaziunii străinilor în țară, un motiv care a ridicat presa ovreiască din străinătate în contra elementului român. Legea însă rămîne și se așteaptă cele mai frumoase rezultate de la aplicarea ei.

O altă mișcare de organizare este înființarea de *bănci* populare, după pilda băncilor noastre Reiffeisen. Într-un singur an s-au întemeiat cîteva zeci de institute de aceste, cari au de scop a întinde o mîină de ajutor țaranului, scoțîndu-l din ghearele exploatorilor particulari. Și paralel cu băncile e vrednică de luat în seamă constituirea unei societăți *agrare* a marilor proprietari din capitală. Această societate și-a început activitatea astă-iarnă, adunînd în jurul său, pe de o parte, pe marii moșieri ai țării, pe de alta, pe mulți specialiști profesori de agricultură. Ei vor raționalizarea economiei și vegherea continuă asupra marilor interese economice cari privesc mînoasa noastră Românie. Prin desc conferințe publice, prin editarea unui organ de publicitate, prin luarea dispozițiunilor pentru o expoziție agricolă anuală, societatea agrară a făcut întîii pași cătră ținta sa.

În cercurile literare și artistice avem de notat mai multe societăți de dată recentă. Sub conducerea d-lui prof. univ. Tocilescu s-a întemeiat o societate *istorică*, unind pe cîteva tineri și bătrîni publiciști, cari vor să scată și o revistă lunară, continuarea vechei publicațiuni cunoscută sub numele de *Revista pentru arheologie, istorie și literatură*. Numărul întii va apare în curînd, conținînd, între altele, un interesant articol de d-l Nicolae Densușianu, unul din istoricii noștri aparținînd școlaei vechi.

Mult interes s-a dovedit față de societatea tinerilor artiști *pictori și sculptori*, sub patronajul alteței sale regale, a principesei Maria. Abia organizați, artiștii noștri au deschis o expoziție splendidă prin aranjamentul său de gust și imbucurătoare prin talentele ce se relevau. Avem, într-adevăr, pictori de seamă între tinerii noștri veniți de la Munchen și Paris. Macedoromânul Loghi, apoi Petrașcu și Popescu au atras mai mult simpatiile publicului. Dintre sculptori place mult talentatul german Stork, o figură foarte simpatică între artiști. De remarcat este însuflețirea națională ce a străbătut în aceste cercuri și hotărîrea artiștilor de a rămîne aici în țară, pentru a se dedica studiului exclusiv al frumuseților poetice de cari din belșug se găsesc în poporul nostru.

Muzica n-a rămas nici ea mai pe jos. Se știe că aici nu există societăți corale ca la noi. De coruri țărănești, cum avem noi, de pildă, la Săliște sau în satele din Bănat, nici vorbă. A venit însă de la studii un harnic bărbat ieșit din popor, d-l Chiriac. Angajat de profesor la Conservator, d-sa a avut primul gînd de a-și aduna cîteva voci pentru un cor după pilda noastră. Și a reușit în scurt timp a crea o disciplinată societate de aproape o sută de voci mixte, dînd pînă acum două strălucite concerte cu un program mai mult național. Cîntecele noastre populare de Dima și chiar de Vidu

n-au lipsit din program și au fost printre cele mai aplaudate... Tot în interesul muzicii naționale s-a înființat luna aceasta Societatea lirică română sub conducerea maestrului Ștefănescu, directorul Conservatorului și unul dintre cei mai buni compozitori români. Societatea lirică se compune din absolvenții Conservatorului nostru, din cei mai buni cîntăreți români și are de gînd a lua Opera Română din miinile străinilor. Opera Română, alipită de teatru și condusă de aceeași direcție n-a putut prospera pînă acum și direcția s-a văzut silită a o încredința unei trupe italiene. Lupta în contra acesteia se dă acum din interes național și probabil că la toamnă vom avea din nou o Operă Română cu forțe muzicale române.

Despre alte mici societăți culturale și economice nu mai amintesc. Aduug numai că, zilele aceste, s-au ținut în toată țara conferințele anuale învățătoarești, iar din rapoartele publicate în ziare rezultă că o mulțime de probleme didactice și agricole au fost viu discutate și cu această ocazie.

[XIII]

București, 28 Iulie 1902

Ziarele noastre din Ardeal înregistrează prea puține știri despre viața publică de aici. Troieniți de grijiile apăsătoare ale „uniformizării” ortografiei, d-voastră uitați că se mai găsesc zeci de chestiuni de interes obștesc cari se agită în diferite regiuni locuite de români. Astfel, de pildă, n-am văzut în coloanele d-voastră nici o notiță despre o puternică mișcare socială și politică a unui partid din țară, de curînd organizat, care prin programul său își propune a realiza importante *reforme morale*.

Mișcarea aceasta, în fruntea căreia stau cei mai aleși oameni de litere, aderenți ai d-lui Maiorescu, prea e caracteristică și plină de învățăminte, decît să fie nebăgată în seamă, cu atît mai mult că, har D-lui, nici nouă nu ne-ar strica tendințe de felul acesta. De reforme morale avem și noi, ardelenii, trebuință. În viața noastră socială, în administrația noastră bisericească și școlară, la băncile și instituțiunile noastre de cultură, pretutindeni e nevoie de înnoiri morale.

Partidul de care vorbesc a ținut de curînd un congres la București. Politica ce s-a făcut cu acest prilej nu ne privește, bineînțeles. Este însă o datorie a constata înălțimea de formă și fond a discursu-

rilor rostite atunci de cătră o pleiadă de profesori universitari, discursuri în care se insistă atît de mult asupra reformelor morale.

Și în ce au să consiste aceste reforme?

Mai nimerit ne-o spune d-l Iorga, savantul nostru istoric, care în timpul din urmă se devotează mult acestei chestiuni. Într-o serie de articole publicate în *Epoca*, d-l Iorga face studii profunde de etnopsihologie, despre toate relele ce s-au încuibat în viața poporului român, despre cauzele lor și puțința de remediare.

„Reforma morală — zice d-sa — înseamnă schimbarea totală a direcției societății noastre, darea unei îndreptări nouă claselor conducătoare... Înseamnă prefacerea vieții politice, în care să nu se mai poată amesteca, în întruniri publice, în parlament și în ziare, rebutul vieții noastre sociale... Înseamnă prepararea administrației în această țară de funcționari... Înseamnă moralizarea curajoasă a școlaii... inspirarea pe această cale cătră un ideal nou de muncă și jertfă a generațiilor ce ne vor urma.”

„Și — continuă d-l Iorga — nu avem răgaz să așteptăm mult. Întii că, oricît am închide ochii ca să nu vedem și am căuta să oprim mersul gîndului, ca să nu atingă teribilele concluziuni din urmă, noi suntem în fiecare clipă în mijlocul primejdiei de moarte, suntem sub cuțitul care ne gîdilă, din timp în timp, ca să știm că poate și ucide. Dacă gălățenii vād lunecînd pe Dunăre — ca anul trecut — canoniere rusești împotriva tratatelor, dacă sistematic ni se șicanează funcționarii de graniță de cătră bulgari, dacă bandele ard în Macedonia, dacă politicianii unguri întrebunțează cele de pe urmă mijloace pentru a încinge *neamul* românesc cu granița *statului* român, dacă vuiuște aerul în Europa de turbatele strigăte de ură evreiești împotriva noastră, aceste sunt vecinic *memento mori*, ce ne indeamnă să ne organizăm pentru o luptă eroică“...

Astfel vorbește istoricul, care mai bine ca orișicine e chemat a cunoaște cangrena ce roade la corpul națiunii.

Natural că de la constatarea unui rău și manifestarea unei tendințe de reformă pînă la remediare rămîne încă un mare pas și sunt colosale obstacole de învins. Vorbiri frumoase s-au mai ținut ele și în trecut, articole admirabile asemenea s-au scris. Niciodată însă nu au avut succes imediat. Toate aceste sunt numai sămînțe dintre cari cîteva pot să incolțească și treptat să-și aducă roadele.

București, 2/15 august 1902

S-a dat undeva o serbare — nu precizez unde. Ziarele anunțau cu câteva săptămîni înainte că la serbare vor participa și cîțiva scriitori de frunte. S-a dus multă lume și nu numai de dragul serbării, cît mînați de dorul de-a vedea pe acești scriitori, de-a petrece cîteva momente în apropierea lor, de-a privi în ochii și în sufletul autorilor atîtor poezii și nuvele sentimentale, sau de-a schimba o vorbă glumeață cu vreun umorist.

Dar scriitorii anunțați au lipsit de la serbare. Lumea — ce-i drept — și-a petrecut în cîntece și veselie, dar a plecat, cu toate acestea, mîhnită că nu i s-a împlinit dorința și nu i-a fost dat să vadă pe „marii scriitori ai țării“.

Și-au început criticile severe. Poporul este totdeauna sever în criticile sale, mai ales cînd știe că are dreptate. Unii ziceau că scriitorii n-au destulă dragoste pentru popor, că s-au înstrăinat și nu mai sunt în stare să se coboare la dînsul. Alții învinuiau pe scriitori că numai vorbele sunt de dînsii, că între vorbe și cei ce le scriu e o mare prăpastie. Și era și o a treia categorie de nemulțumiți, cari numeau pe scriitori de-a dreptul vînzători de marfă falsă și exploatarei ai cetitorilor.

Am înregistrat toate aceste voci din public și am meditat asupra lor îndelung. Într-adevăr, îmi explic foarte ușor dorința cetitorilor de-a sta odată față în față cu autorii lor de predilecție. E la mijloc curiozitatea ce le-o deșteaptă opera cetită. Din orice poezie, nuvelă sau dramă, cetitorul poate, prin reconstituire sau prin vreo deducție, să-și urzească în minte o imagine oarecare; după cetirea unei poezii erotice, să-și închipuiască un poet cu ochii mari și plîși; după o tragedie, un om cu părul mare, vilvoi etc. Asta în ce privește numai exteriorul. În cît pentru fond, cetitorii speră să găsească în scriitorul moralist un suflet blind și smerit, în scriitorul umorist o inimă caldă și sinceră, iar în plîngătorul deznădăjduit o fire demnă de jale și lacrimi.

Sentimentul acesta de curiozitate a existat întotdeauna la cetitori și în cele mai multe cazuri a fost urmat de decepțiuni. Rar se întîmplă ca figura închipuită a unui scriitor să corespundă perfect figurii reale — aceasta din simplul motiv că cetitorul de obicei idealizează chipul scriitorilor. Din istoria literaturii cunosc un caz tipic în privința asta.

Se dăduse pe scena din Mannheim *Hoții* lui Schiller. Vestea-i mersese în toate părțile, și lumea, aristocrația ca și poporul,

era curioasă să vadă pe autor. Și-l închipuiau ca o figură erculică, cu ochii fioroși și barbă stufoasă, ca pe un cavaler al codrului și, cînd colo, după o reprezentăție, iată apare la rampă un tânăr slăbuț, un gligan lung și deșirat ca un biet croitor pribeag. . . Vă închipuiți ce dezamăgire în șirurile curioșilor.

În aceeași stare sufletească ar fi și lumea noastră cu stăruința sa de-a cunoaște pe scriitorul-om.

Dacă ai ridica perdeaua și i-ai lăsa să defileze înaintea ta pe toți cîți te încintă azi cu o poezie, mine cu o glumă sau cu un sfat, prin cîte dezamăgiri nu ți-ar fi dat să treci! Aici ai vedea pe unul semănînd cu ghebosul Leopardi, colo pe altul rece și neînțeles ca un sfînt, dincolo al treilea sclivisit și cu cărare la ceafă, și în fețele niciunuia aproape n-ai putea întilni trăsăturile caracteristice ale neamului tău.

Dar încă, dacă reducînd distanța între tine și dînsii, te-ai apropia cu totul și ai zăbovi timp mai mult în apropierea lor, ca să-ți observi în însuși „sanctuarul“ lor, să le știi toate urmele și faptele, să le surprinzi toată gîndirea lor intimă! Ai simți o adevărată muștrare, o părere de rău că n-ai rămas departe de ei, cu convingerea ce o aveai mai înainte.

Tu, desigur, n-ai confundat niciodată pe scriitor cu actorul și nu ți-ai închipuit că și cel dintîi se dedublează ca al doilea. Și, cu toate acestea, e multă, multă analogie între unul și celălalt. Și unul și altul pozează, și unul și altul posedă măști pentru diferite roluri și pentru anumite situații; unul ca și celălalt e meșter, e rege pe scena publică, dar om în viața sa de culise, om cu toate patimile mari și mici ale mulțimei celeilalte.

Ba ceva mai mult. Scriitorii cari, în sfîrșit, reprezintă pătura cea mai selectă și mai rafinată, cea mai sensibilă și mai pretențioasă, se ridică chiar și cu patimile lor peste mulțime. De-aceea nicăieri nu se manifestă mai viu și mai rafinat ca între dînsii: intrigile personale, sentimentul urei și al invidiei, minciuna și lîngușirea.

Toate aceste însă nu le vezi decît trăind lingă dînsii, pierzînd în fiecare clipă cîte o iluzie ce-o aveai despre ei din frageda copilărie. Te convingi repede cit de puțină congruență e între om și artist, cît de puțin consistent este fondul etic pe care acești scriitori și-au ridicat clădirea lor artificială. Și această convingere, desigur, îți pricinuieste destulă durere, cînd tu căutai oameni cărora să te închini, pe cari să-i slăvești și nu niște robi ai unor patimi și ei.

Vorbesc, bineînțeles, de cei de astăzi, căci n-a fost totdeauna astfel. Am avut și caractere mari printre scriitorii noștri de odinioară, dar aceia s-au stins și azi e epoca epigonilor.

[XV]

31 august n. 1902

În curînd „Asociațiunea“, întrunită în adunare generală, se va pronunța în câteva chestiuni discutate pînă acum în comitetele acestei societăți și în presă. Discuțiile acestea au luat proporții destul de mari și se așteaptă ca, în consecință, hotărîrile ce se vor lua să fie demne de interesul general ce s-a manifestat pentru chestiunile abordate. Probabil că la adunarea de la Oravița nu se vor mai reedita clișeele vechi, și ședințele nu se vor mai reduce la „verificarea proccsului-verbal“ și alte asemenea vorbe sterpe „în chestie de regulament“, ci prin o atitudine mai serioasă și mai obiectivă, prin propuneri mai cumpănite, se va ridica nivelul „Asociațiunii“.

Prevăd că, între altele, se va deschide din nou chestiunea limbei. După părerea mea, toată afacerea asta ar trebui luată de la ordinea zilei din motivul clar că „Asociațiunea“, ca instituțiune și avînd în fruntea sa bărbați puțin experimentați în materia asta, nu poate să se pronunțe cu succes sau să realizeze ceva din planul său.

Din capul locului o confuzie completă a stăpînit toată discuția. Unul vorbea despre limba literară și înțelegea limba de birou și cea de conversație; altul cerea unitatea limbei, și cînd colo o scotea la „uniformizarea ortografiei“. Și mai cu haz e hotărîrea de-a întocmi un fel de *index verborum prohibitorum*, punînd adică la răvaș toate cuvintele infamante din punctul de vedere al corectității — procedeu pe care aveau să-l urmeze tot oamenii cari, ei înșiși, nu se pot controla pe sine. Adunarea de la Oravița va face deci un lucru cuminte dacă va pune capăt acestei confuziuni, clasînd toată afacerea și lăsînd limbei drumul dezvoltării firești. Legile de limbă nu sunt supuse hotărîrilor unor societăți culturale.

În schimb, adunarea își va cîștiga un merit excepțional dacă se va devota altor cauze mai importante pentru existența „Asociațiunei“, și între acestea socotim chestiunea secretarului.

Secretarul-prim, d-l Diaconovich, din motive binecuvîntate, și-a dat demisia. Comitetul, din condescendență și complezență, ce-i drept, nu i-a primit-o. Motivele însă existînd mai departe, căci prim-secretarul e tot atît de ocupat de alte afaceri ca mai

nainte, suntem siguri că d-sa nu va ezita a-și prezenta demisiunea și adunării generale. Și nu ne putem închipui că adunarea, la rîndul său, să puie interesele personale ale secretarului mai pe sus de interesele instituțiunii. Adunarea generală, care nu este compusă numai din amicii personali și din tovarășii de muncă ai d-lui secretar, va judeca, desigur, mai cu sînge rece și mai dezinteresată decît comitetul.

E absolut necesar ca postul de secretar să fie ocupat de o altă persoană, întîi pentru că d-l Diaconovich are principii foarte bizare despre locul ce-l ocupă, făcîndu-și slujba nu în biroul „Asociației“, ci la Călimănești, sau în călătoriile sale după asigurări; al doilea, fiindcă n-a reușit să se afirme de ceea ce se aștepta de la un prim-secretar, nu s-a dovedit de pirghie sănătoasă a întregii mișcări culturale pornită din „Asociațiune“. Dar e necesar să vie o altă persoană în acest post și din motivul că d-l Diaconovich nu se bucură de nici o trecere între scriitori, bătrîni ori tineri de astăzi, și d-sa este exculsiva piedică în calea unei concentrări în jurul organului de publicitate al „Asociațiunii“.

Adunarea generală va reuși ușor să-și găsească un nou secretar, care să întrunească mai solide condiții ca demisionatul. Avem cîțiva tineri cu frumoasă reputație literară, persoane neangajate nici în politică, nici în negustorii de-ale d-lui Diaconovich. Acestor tineri trebuie să li se deie teren de muncă și nici un teren nu este mai priincios astăzi ca cel cultural. Dacă „Asociațiunea“ va fi fericită în alegerea secretarului, suntem siguri că rezultatele bune se vor vedea în curînd, fiindcă vor alerga s-o sprijinească în intențiile sale și aceia cari, pînă acum, aveau cuvîntul să fie mai rezervați.

[XVI]

„LUCEAFĂRUL“

În haosul neînțelegerilor personale și a lipsei de direcțiune în viața noastră culturală, tinerimea universitară din Budapesta, cu propriile sale sacrificii materiale, a scos o revistă literară.

Idea era veche. Pînă de curînd exista în Pesta o foaie litografiată, ce cuprindea cîteva din produsele literare ale tinerimei de-acolo. Necesitatea de a da unei asemenea reviste o publicitate mai întinsă s-a discutat apoi în *Tribuna* prin anii 1894—1896. Și pe urma acestor discuțiuni a răsărit *Luceafărul*, scos la lumină de cîțiva dintre studenții cei mai cu dor de muncă.

O revistă este totdeauna expresia talentului și a gradului de cultură al redactorilor săi, iar când aceștia sunt cei mai buni ai noștri, ea este și expresia culturii noastre a tuturor. Și cum la noi astăzi nu există o direcțiune în care vreo grupare să înainteze cu pași siguri și în succes vădit, natural, nu era cu puțință ca pînă acum în coloanele *Luceafărului* să se accentueze principii luminoase și o ținută anumită. Individualități puternice nu avem nici între bătrîni și nu se prea ivesc deocamdată nici între cei tineri. Iată pentru ce în numerele sale de pînă acum revista a fost mai mult o modestă tribună literară, de unde fiecare vorbea în felul său și mai ales în o formă împrumutată.

Credința mea este că chemarea unei reviste nu poate fi de-a constitui o tribună publică pentru orișice fel de scriere. Numai o revistă cu un capital de idei poate să aibă rost de viață și teren de muncă. Revistele scrise de redactori de ocazie și de sărbătoare, între cari nu există nici o comunitate de idei, foi ce nu apar decît de dragul literiei tipărite, nu pot să aibă un rol deosebit în viața noastră publică. Ca pildă am putea cita atîtea vechi reviste române cari, deși apar de vreme îndelungată, nu lasă nimic pe urma lor și n-au avut nici o epocă de glorie, pe cînd *Convorbirile*, cari de la început și-au cristalizat un program de activitate, au dat neamului scriitori de valoare și și-au asigurat un loc de frunte în istoria noastră culturală.

Trebuie deci să facem deosebire esențială între revistele comerciale cari, sub titlul că vor să contribuie la „gustul pentru citit“, oferă o marfă ieftină, adunată din cine știe ce piață și între revistele literare cari apar cu gîndul curat de-a străbate în toate straturile, pentru a influența în bine gîndirea și sentimentele poporului.

Luceafărul, fiind revista tinerimei, prin chiar caracterul său, nu poate fi o revistă comercială. Tinerimea este totdeauna dezinteresată în chestiuni materiale și mai ușor i s-ar putea reproșa desconsiderarea nevoilor materiale decît rivna de ciștig. Dar ca să-și ieie dreptul său de existență, va trebui să-și croiască o țință mai pozitivă și să-și concentreze toată forța asupra acestei ținte.

În programul acestei reviste, arta și poezia, vrînd-nevrînd, trebuie să cază pe planul al doilea. Nu numai pentru că acesta e un meșteșug foarte greu și că, în lipsă de autocritică severă, s-ar produce prea mult material netrebnic, dar mai ales din motivul că ne trebuie o revistă de idei, în care tinerimea mai matură să contribuie la rezolvarea diferitelor probleme de cultură națională.

Este în firea tinerimei de-a cocheta cu muzele în stări de lirică dispoziție sufletească și mai ales astăzi, cînd cuvintele frumoase și comparațiile poetice făurite de marii maeștri ai poeziei române zboară așa-zicînd în aer, este ușor oricui a formula un vers sau o navelă dulceagă. Dar prin această tînărul scriitor nu se pune în nici o legătură cu lumea din afară și îndeosebi cu poporul; urechea și sufletul lui sunt străine de tot ce agită mulțimea; el uită că, fiind parte a mulțimei, are atîtea sfinte îndatoriri pentru ea.

Se petrec multe în viața noastră publică și e natural ca tinerimea să se frămînte și ea, să se încălzească sau să se indigneze de diferite stări de lucruri. Nu înțeleg numaidecît *politica*. Iată, de pildă, chestiile din „Asociațiune“. Chestia limbei era foarte potrivită s-o vedem tratată în *Luceafărul*, asemenea chestiunea bibliotecilor populare și afacerea secretarului. Mai sunt apoi la ordinea zilei o mulțime de probleme de organizație culturală, de teatru și de chestiuni școlare. Să nu uităm că, chiar în sînul tinerimei, se discută afaceri de interes, cum e „masa studenților“, stipendiile, societățile de lectură. Toate, toate aceste încap foarte bine în cadrul unei reviste a tinerimei.

Luînd parte cu „vot consultativ“ la toate chestiunile de actualitate, lasă că s-ar familiariza cu dînsule, dar s-ar mai obișnui și cu tendințe de independență. Căci tot mai mult crește pericolul acomodării și al consimțirii cu spiritul de viețuire mașinală și egoistă a bătrînilor noștri crescuți la școli străine.

Viață nouă, întinerire, ieșire din sârbezimea asta încuibată în micile noastre centre culturale numai de la tinerime și numai pe calea asta o putem nădăjdui.

ÎN JURUL UNEI TIDVE

Ați ghicit că e vorba de tidva lui Petőfi, despre care în timpul din urmă s-au scris multe, nu numai în Blaj, dar și în ziarele americane. Ungurii, cînd e vorba, știu face vîlvă mare în jurul lor și o fac adeseori cu riscul de a deveni ridicoli.

Dar ce a greșit Petőfi, nenorocitul poet, să-l facă obiect al mincării lor de senzații? Și ce a greșit Blajul nostru, liniștitul nostru Blaj, paznicul evlavios al pustiului Cîmp al Libertății, ca să-l scoată din viața sa idilică și să-l tirască, așa din senin, înaintea lumii — căci despre Blaj nu s-a mai scris atîta poate de la 1848 încoace.

Ei, dar e o tidvă de poet la mijloc, a celui mai mare poet ungar, a unuia dintre poeții de frunte ai Europei! Și de ce o asemenea tidvă n-ar putea să dezlănțuie șuvoiul de patriotism maghiar, să pună în mișcare violență inimile unui neam întreg? De ce ea nu ar putea umplea cu mîndrie pe păstorii ei din Blaj? E lucru mic să ai în mijlocul tău o glavă de poet — glava numai, glava goală și nu ideile cari au răzvrătit poporul cu puterea lor?

Și ce tragică a fost soarta acestei tidve, ce înfiorătoare e istoria ei! Ascultați.

Un doftor neamț lupta în șirurile lui Bem. Alături de el se bate cu înverșunare un amic al său, poetul Petőfi. Oștile generalului muscal Scariatin curg puhoi de pe hula Sighișorii, curg și impresură ceata acestora ce au ridicat arma în numele lui Kosuth. Lăncierii muscali fac moarte în ungurime și bietul poet cade străpuns, cu gîndul la patrie și la iubita sa nevăastă de acasă, iar peste el cad alții, sute, și cîmpul Ferihazului e un morman de honvezi și husari.

Atunci e atunci, în toiul învălmășelii, în zingăitul armelor, cînd singele curge spre Tirnava cea tulbure, doftorul neamț — curajos ca toți nemții! — se apropie de cadavrul prietenului său

Petőfi, își scoate sabia din teacă și... ciors, ciors, ciors — el îi taie capul de pe corpul cald încă al poetului martir, îl taie să și-l ducă de... suvenir.

Sărmanul cap! Pletele cele frumoase cad în dezordine peste fruntea cea măreață, peste ochii cei rigizi și peste buzele cele vinete. Dar neamțul n-are vreme de reflexiuni, el aruncă prada sa într-o traistă și pleacă la drum cruțat de arma și plumbul rușilor, pleacă pe Tirnavă în jos, prin Daneș, Hoghilag, Copșa Mică, Micăsasa și... iată-l la Blaj! Iar de-atunci, după alte mici peripeții, capul e tot acolo și acolo va rămînea din îngrijirea lui Dumnezeu și a onoratului corp profesoral, care va binecuvînta fapta doctorului-erou și se va constitui în corp de veghe, ca odinioară păzitorii lui Graal.

Sărmană tidvă! Adevărat să fie, oare, că tu ai fost odinioară decorul unui om și al unui neam? Din tine să fi ieșit puternicele blesteme ale Apostolului, răzvrătit împotriva oamenilor, a bisericii și a lui Dumnezeu? Din gura aceasta, din care n-a mai rămas decît dintele „canin“, fatalul dinte după care te-au recunoscut blăjenii, din gura aceasta să se fi rostogolit frumoasele perle, în cari s-au cristalizat ideile de libertate?

Sau... *orribile dictu!*... e mințit cuvîntul și toată chestia e o farsă proastă a unui neamț șugubăț, secondată de atîția naivi? Jókay a zis că aceasta e căpățîna unui han-tătar — deci tot de neam unguresc... Altul a susținut că e glava lui Bimbașa. Așa că, în urma urmelor, numai chețanii din Blaj mai rămîn credincioși ai ideii și se grăbesc a procura sicriul de argint — căci vor să aibă cu orice preț un Petőfi între ei. *Ama-glava!* — le-ar zice un bulgar.

În tot cazul: *si non e vero, e ben trovato*. Chestiunea își are hazul ei și a făcut multă lume să ridă. Dar, cu toate aceste, nu s-a trecut cu vederea partea tragică a chestiunei, a neme, incertitudinea asupra morții popularului poet. Nimeni nu cunoaște împrejurările de aproape între cari a murit; nimeni nu l-a văzut zvircolindu-se în singele său; nimeni nu știe cu siguranță unde-i zac osemintele. Sunt oasele lui împrăștiate pe la cele patru vînturi? Tidva lui este ea îngropată în mormîntul cel comun de sub păduricea de brădet de la Sighișoara sau vreun românaș de la Hașfalău, găsind-o sub vreo salcie, și-a făcut potir din ea, ca să se cominece din cînd în cînd cu idei de însuflețire națională? Cine poate ști și cine va mai cerceta! Toate sunt zadarnice.

Poetul a prevăzut aceasta. El a scris o poezie în care, vorbind despre mircasa sa (prin care el simbolizează libertatea), ne spune că cea mai frumoasă floare ce o poate oferi acestei mirese este

însă capul său. Și i l-a oferit. I l-a sacrificat. Căci ce nu sacrifici pentru o mireasă amăgitor de frumoasă, dar tirană în același timp, căci mii de jertfe nu-i ajung și tot mai multe cere!... De ce i-am mai cere miresei înapoi ce este al ei?

Ci lăsați-l să doarmă în brațele ei și în sinul rece al pământului! Lăsați-l în poezia necunoscutului, căci cu cât mai departe va fi de aceia cari își bat joc de toate principiile pe cari le-a propăvăduit el, cu atât mai dulce îi va fi somnul.

CRONICA MEA

București, 29 ianuarie v. 1902

În București există o stradă cu numele Știrbei-Vodă. Aici, la numărul 72, într-o curte cu tufișuri de liliac și de viță sălbată, e căscioara unor nemți bătrâni, bătrâni — un moș și o babă, cari duc o viață de Phelimon și Baucis din legendele clasice. La acești bătrâni, într-o cameră îngustă și întunecoasă, căci liliacul stă să-i ia toată lumina, locuiește fidelul d-voastră cronicar. Aceasta n-ar avea nici o importanță. Dar, vedeți, înainte cu 13 ani, a locuit tot acolo, în aceeași cameră îngustă și întunecoasă și la aceeași nemți bătrâni, bătrâni, un mare geniu al neamului nostru, bărbatul căruia dacă ar trăi, eu și alții dintre d-voastră n-am fi vrednici nici să-i dezlegăm curelele încălțămintelor — Mihail Eminescu.

Și iată pentru ce vă spun aceasta.

Cînd, acum trei ani trecuți, venind de la Arad, am intrat în scundul meu sălaș de aici și am dat în vorbă cu nemții mei asupra lui Eminescu, aceștia mi-au povestit multe lucruri, și bune și triste, despre celebrul lor chiriaș. Și mi-au spus, între altele, că după moartea lui, întimplată la 1889, au venit la dinșii doi domni, cari erau prietenii lui Eminescu, și pachetînd toată sărăcia rămasă de pe urma lui, au umplut două cufere cu cărți și cu manuscrise și au plecat. „Noi nu cunoșteam pe atunci nici valoarea lui Eminescu, nici importanța cuprinsului celor două cufere — imi spusera bătrînii — așa că nu aveam de ce să ne împotrivim prietenilor lui Eminescu“...

De atunci mă întrebam adese: ce s-o fi ales de aceste manuscrise? La cine se vor fi affînd cele două cufere?

În scurt timp, oferindu-mi-se prilej, am făcut această întrebare în public. La 1899, împlinindu-se zece ani de la moartea poetului, mai mulți prieteni, în frunte cu St. O. Iosif, am publicat un număr comemorativ „Mihail Eminescu“; într-un articolăș am arătat afirmația gazdei lui Eminescu și am făcut apel la cei ce au

vreo știre despre existența manuscriselor lui, ca să lămurească chestiunea.

În presă, de altfel, a mai fost vorba de manuscrisele aceste. Iar acum, de curînd, *Sămănătorul*, a adus afacerea din nou în discuție. Și a fost o plăcută surprindere pentru toată lumea de aici, cînd, zilele aceste, ziarele au anunțat că *d-l Maiorescu a depus manuscrisele lui Eminescu la Academia Română pentru a le păstra în arhiva sa.*

Am văzut aceste manuscrise. Sunt vreo 25 de caiete mari și mici și mănunchiuri de file nelegate. În cea mai mare parte ele cuprind material inedit și, prin urmare, un tezaur întreg, care va da mult de lucru bărbăților noștri de litere, iar publicului îi va procura nouă plăceri estetice. E de prevăzut că, cu începerea publicării acestui material, o nouă eră eminesciană își ia începutul, de astă dată poate cu și mai adînci urme.

După o fugitivă frunzărire prin caietele lui Eminescu, am găsit acolo mai multe fragmente dramatice, între cari *Bogdan Dragoș*, o dramă în versuri, e aproape sfîrșită. La o altă dramă, *Văduva din Efes*, a scris numai scenarul și din o „comedie“ un act întreg. Proză inedită are vreo trei povești: *Finul lui Dumnezeu*, *Borta vîntului* și *Frumoasa lumii*. Resfirate prin diferite caiete se găsesc mai multe imnuri inedite, între cari am remarcat o invocăție la *Andrei Mureșan*, poezie cu fond duios național. Majoritatea acestui material o constituie, firește, versurile lui, o sumedenie de variante, cari, împreună cu versurile necunoscute, vor da alte două volume din operele lui Eminescu.

Nu lipsesc din această colecție nici caietele de cursuri ale lui Eminescu, din timpul studiilor sale universitare la Viena. Aici găsim diferite notițe, ca, de pildă: *Ueber die Principien der Hegelschen Philosophie*, apoi rezultatele studiilor lui de filologie, istorie și chiar de fizică. Importante sunt cîteva notițe ale lui despre cosmogonie în religia budhistă și, îndeosebi, traducerea lui Kant și discuția în jurul ideilor lui Machiavel. Cu Kant am văzut că s-a ocupat și într-o bucată literară în proză: un fel de dialog între poet și un bătrîn, dialog în care discută ideile filosofului din Königsberg.

În o parte a caietelor sale sunt șiruri întregi de rime, studii de ritm și de metrică, iar într-altă parte găsim transcrise, probabil din revistele literare, o sumedenie de *versuri din popor*. Aceste par a-l fi preocupat mult, căci pe cele mai frumoase le-am găsit încadrate cu creionul sau cu cerneală roșie, iar o bucată e notată cu cuvîntul nemțesc „*vortrefflich*“.

Iată o bucată din popor, remarcată de Eminescu:

Săracă inimă arsă
Varsă lacrimile, varsă,
Săracă față frumoasă
De lacrimi e toată ștearsă.

Mult mă-ntreabă inima
De ce m-am stricat așa.
De-aș trăi cît aș trăi
Tot stricat și trist oi fi,
Căci ce-am pierdut n-oi găsi...

Printre toate aceste se află împrăștiate date biografice scrise de mîna lui; cite-o sentință filosofică, sau cite-o exclamație, ca de pildă: „tot ce vine din Ardeal voi scrie cu litere sanscrite“ și alte multe. Mai precis se va putea vorbi despre toate aceste după ce hîrțile vor fi coordonate și trecute definitiv în registrele Academiei. Probabil peste vreo două-trei săptămîni se va putea ști mai mult. După cît sunt eu informat, cel ce se interesează mai de aproape de acest material este d-l Al. Vlahuță, cel mai de frunte reprezentant al școlii eminesciene, care va consacra o parte a revistei *Sămănătorul* exclusiv acestui material inedit.

În ceea ce privește pe d-l Maiorescu care timp îndelungat a conservat cu atîta sfințenie aceste hîrtii, opinia publică îi va fi desigur recunoscătoare. D-sa a făcut posibil ca să nu dispară documentele din cari cercetătorii literari au să studieze sufletul și să urmărească pas cu pas dezvoltarea artistică și intelectuală a celui mai mare poet român. D-sa a făcut probabil ca Eminescu să ni se arate în adevăratul său ipostaz, căci din materialul ce ni s-a pus la dispoziție, un lucru rezultă cu mai multă și mai luminoasă evidență: *fondul național al poeziei lui Eminescu este cu mult mai mare și mai puternic decît ni s-a spus pînă astăzi de toți criticii lui.*

Dar o altă chestie se ivește. Materialul depus la Academie pare a cuprinde numai activitatea lui Eminescu pînă la anul 1883, cînd s-a întîmplat întîia tulburare în sufletul poetului. Despre aceste manuscrise se știa că sunt la d-l Maiorescu. Ele i-au fost

duse din partea d-lui Slavici, la care locuise Eminescu pînă în acel an fatal.

De la 1884 însă, de cînd Eminescu s-a întors de la Viena, pînă în 1889, cînd a urmat catastrofa morții lui, el a mai muncit mult. Unde sunt manuscrisurile lui din acest interval? Să fie cumva acele, despre cari mi-au povestit mie bătrînii la cari el a stat în gazdă? La cine se vor fi aflînd deci cele „două cufere pline cu sârăcia lui Eminescu?“

Chestiunea tot nu e rezolvată încă, manuscrisurile lui Eminescu tot nu sunt toate la un loc.

CUM SE SCRIE LA NOI

I

Despre limba literară și îndeosebi despre limba scrisă și vorbită de noi, românii din Ardeal, iarăși se vorbește mult în timpul din urmă. Și propunerea d-lui Șuluțiu, făcută în una din numeroasele secțiuni ale „Asociațiunii“, în scopul „unificării limbei literare“, va da discuțiunii o extensiune și mai mare. Nici nu se poate altfel. Este la mijloc o chestiune atît de elastică, încît oricîcine își poate permite luxul de a avea o opinie a sa și a și-o socoti drept cea mai bună. Cîte capete atîtea păreri; și cu cît capetele sunt mai puțin orientate, cu atît părerile lor sunt de mai puțin folos pentru chestiunea însăși.

Dintre acei cu părerile nelămurite, unii confundă chestiunea limbei cu literatura în genere. Alții n-au nici o idee clară despre noțiunea limbei literare. Alții iarăși nu știu să țină seamă de condițiile elementare de dezvoltare a limbei noastre și discută fără a cunoaște chestiuni analoage din viața altor popoare.

Numai acestei lipse de obiectivitate se pot atribui multele acuzațiuni ce se aduc și mai ales felul cum aceste acuzațiuni se formulează împotriva limbei scrise și vorbite de noi. Numai așa se explică afirmațiunile ciudate ce se ivesc tot mai des că limba noastră e o piedică în calea unității limbei literare; că tot ce s-a scris la noi în timpul din urmă este lipsit de valoare, că limba ziarelor noastre nu se deosebește de felul cum se scria înainte cu patru decenii...

Și apoi tonul în care se scriu aceste exagerări!

De la Negruzzi și Eliade încoace, cari, împreună cu cei de la *Foata pentru minte*..., discutau tema cea actuală și astăzi, demnitățile polemicienilor, căldura și interesul specific național pentru cauza aceasta au scăzut treptat. Alecu Russo în *România literară* de la 1855 începuse deja a fi ironic. D-l Maiorescu, absolut sigur de cauza sa, a dat ironiei un ascuțit și mai simțitor. Iar astăzi

unica armă cu care se „combate“ este zeflemeaua. Cei mai mulți, începînd cu un publicist de frunte și sfîrșind cu nefericitul Eros-trat literar, osîndit de curînd, fac haz și-și petrec pe socoteala unei chestiuni atît de serioase, care atinge în noi toți coarde așa de simțitoare.

Meritul direcțiunii zeflemiste îi revine mi se pare d-lui Caragiale. D-sa și-a făurit un dialect artificial, o limbă nouă, absolut necunoscută, exagerînd influența maghiară asupra modului de-a ne pronunța. În acest dialect al său pretinde a imita graiul din Ardeal, iar cîteva tipuri hazlii din schițele sale propagă credința despre existența de fapt a acestui grai. Și pe urma lui Caragiale a venit Teleor și alții de nivelul literar al acestui din urmă și, făcînd glume în „jargon“, rid de o presupusă greșeală nu pentru a o îndrepta, ci pentru a ride pur și simplu.

Toate aceste fatal au trebuit să producă: înainte de toate oarecare înstrăinare între o parte și cealaltă, apoi convingeri greșite și, în sfîrșit, acea lipsă totală de bunăvoință pentru noi, a multora cari își ridică glasul în chestia limbii literare. Și în condițiile aceste nu mai e de mirat dacă, de pildă, un ovreu sau orice alt străin pripășit pe la vreun ziar din România se socotește drept un element cultural mai puternic și cu mult superior gazetarului ardelean, numai din motivul că limba scrisă de el e mai... literară.

Dar nu se poate afirma că pornirea arătată ar fi intenționată și nici de rea-credință nu se poate vorbi. E o pornire ce se explică foarte ușor din deosebita dragoste a scriitorului bucureștean pentru tot ce e formă și frază frumoasă. Imperativul categoric al „Junimei“ privitor la formă era: eleganța de stil și o limbă fără cusururi, ca o haină nouă, croită după ultima modă. Acest imperativ a triumfat aici pe toată linia, numai cit astăzi a degenerat în alt extrem, destul de periculos și acela. Forma a început să țină locul fondului, ea să fie totul — lucru pe care l-am remarcat de curînd la doi tineri poeți, prevăzuți cu prea multe brevete de capacitate în raport cu talentul lor și care s-ar putea constata la o sumedenie de alți scriitori, mai mult sau mai puțin reputați, a căror singură însușire vrednică de luat în seamă este corectitudinea și frumusețea frazeologiei.

La noi în Ardeal entuziasmul acesta pentru formă n-a putut pătrunde. Conservatismul nostru, pe de-o parte, luptele noastre naționale și influențele culturale străine, pe de alta, ne-au împiedicat a privi cestiunea limbii literare ca o cestiune de viață. Fără a vedea pericolul național și literar semnalat din atitea părți, ziarele noastre au ținut întotdeauna mai mult la principiul ce

să vorbească, decît *cum* să se adreseze poporului. Și pînă de curînd vorba goală și fraza frumoasă erau o plantă exotică la noi. Lucram mai mult cu creierii și cu inima decît cu condeiul, crezînd în vechea vorbă românească:

Nu-i condeiul

Tot temeiu!

Și cînd vedem cum gazetele noastre, cu toată limba greoaie în care sunt scrise, au străbătut pînă în păturile cele mai de jos ale poporului — lucru cu care gazetele bucureștene nu se pot lăuda — cînd vedem că ele sunt susținătoarele naționalismului la hotarele cele mai periclitate; cînd privim de-aproape starea culturală suportabilă a țaranului nostru și superioritatea moravurilor lui creștine și sociale — ajungem la încredințarea că nu este nimeni în drept a ne face cap de acuzație din faptul că nu știm ticlui fraze frumoase.

Prin aceasta am voit să fac numai o constatare principiară, care este în același timp un răspuns acelor ce cred că limba ziarelor noastre ar constitui nici mai mult nici mai puțin decît un pericol național, din cauză că scriu „provocare“ în loc de „somațiune“, „conturb“ în loc de „deranj“, „bună ziua“ în loc de „bon jour“...

II

Constatarea din articolul nostru precedent nu ne împiedică însă a recunoaște, ceea ce am făcut întotdeauna, că, într-adevăr, limba scrisă și vorbită de cărturarii noștri nu este dintre cele mai frumoase. Și cine urmărește cu atențiune ce se scrie în ziarele noastre a putut vedea cît de adeseori s-au dat pe față nemulțumirile contra acestui fapt. Nimeni nu regretă mai mult ca noi deosebirea ce există între limba vorbită de poporul nostru și între cea scrisă de cărturarii ieșiți din școlile străine. Chiar și noua mișcare pornită din sinul „Asociațiunii“ este o dovadă că ne dăm seama noi înșine de greșelile limbii noastre, fără să avem nevoie ca aceste să fie *descoperite* de alții. Dar reproșul că n-ar exista în mijlocul nostru tendința continuă către o limbă unitară, prin înlăturarea sistematică a elementelor ce ne deosebesc, este neîntemeiată.

Pedantismul latinist s-a spulberat de mult și pînă și cărțile școlare ale Blajului încep a fi anacronisme și cari, ne place a crede, vor fi scoase în curînd pentru totdeauna din întrebuințare. În schimb însă, în ziare, în cele mai multe cărți de școală și în puțina

literatură cită se face, tindem a ne apropia tot mai mult de izvorul adevărat, de limba poporului, cu care trebuie să ne îmbogățim limba literară.

În procesul acesta de dezvoltare firească a limbei, un punct culminant ocupă d-nii Slavici și Coșbuc și ceilalți din jurul lor, cari, grupați în jurul *Tribunei*, de la 1884 pînă la 1894, prin scrisul lor, fie politică, fie literatură, au propagat cu succes mare principiile de bună limbă românească. Numai cei neorientați pot să nesocotească bunele rezultate în direcția aceasta a grupărei tribuniste, unde, din fericire, nu erau adunați numai bărbați politici, ci și scriitori dintre cei mai buni citi a avut literatura noastră pînă astăzi.

În urma activității d-lor Slavici și Coșbuc, limba noastră de aici evident a trecut prin o fază îmbucurătoare. Am putea zice că numai prin ei a devenit literară, *literatur fähig*, cum s-ar zice nemțește. Și tot atunci s-a dezmințit acca „convincțiune dure-roasă” exprimată odinioară de Alecu Russo că „Ardealul pe mult timp nu este menit a *prinde loc* în mica literatură românească”. Prin ei, Ardealul „a prins loc” cît de bine, și în urma lor au venit și alții, dintre cari unii: Popovici, Rudow, Hodoș și Bogdan-Duică au ajuns podoaba frunțașelor reviste literare din București. Aceste toate nu se pot tăgădui, oricît de modești am voi să fim.

Și dacă, cu toate astea, mișcarea n-a ajuns la ținta dorită și noi n-am reușit a scrie pe placul intoleranților noștri apreciatori din presa bucureșteană, e că o asemenea evoluție nu se face de azi pe mine. Progresele ei sunt condiționate de multe și, în primul rînd, ar fi trebuit ca împrejurările politice și sociale să permită amintirilor noștri scriitori a-și dezvolta aici între noi opera lor începută.

Cum însă, prin diferite împrejurări, cei grupați odinioară la *Tribuna* s-au împrăștiat și cum, pînă astăzi, ei n-au putut fi înlocuiți prin forțe identice, sau superioare chiar, era fatal ca lucrul să se simtă. Și într-adevăr, orice cetitor al *Tribunei* de astăzi poate să constate ușor cît de puțin îngrijită este ea în ale limbei față de trecut. Numai cît, de aici nu se poate trage concluzia că limba noastră n-a progresat intru nimic. Halul *Tribunei* să nu-l punem în sarcina limbei, ci în aceea a *conducătorilor* ei, ceea ce nu este totuna.

Cînd, de pildă, poetul *Tribunei*, d-l Traian Mihai, cîntă cu glas duicos: „În capul meu e o dulce zăpăccală”, nu e de vină limba, ci capul d-sale, dacă versul nu e reușit. Sau, cînd un corespondent din Alba Iulia, imitînd limba confraților bucureșteni, scrie despre o „tarabă de muzicanți” în loc de „taraf” și o „societate ce s-a

sugerat de curînd” în loc de „înjghebat” (vezi *Tribuna* din 24 februarie 1902), iarăși nu e o dovadă despre puținul progres al limbei noastre, ci, pur și simplu, despre lipsa de inteligență a celor ce publică astfel de ineptii.

Dăm tot dreptul apreciatorilor noștri să ridă cînd cetesc, de pildă, raportul unui corespondent al *Tribunei* despre „însoțirea pentru valorizarea laptelui în Seliște”. Acolo va ceti, d.p., următoarele:

„Scopul însoțirii este valorizarea în mai avantajos a *laptelui de vacă acuirat de membri*, prin fabricarea de unt și brînză.

Principalul drept al membrului e valorizarea laptelui *de la vacile sale prin însoțire*“???

„Lapte” acuirat de la „membri”, cari au „vacii prin însoțire” — iată fraze delicioase pentru zeflemiștii noștri. Dar iată și sfîrșitul acelei corespondențe:

„Datorințele membrilor sunt: a garanta pentru obligațiunile însoțirii cu părțile fundamentale subscrise și pînă la formarea fondului de rezervă cu o sumă egală a capitalului fundamental, cu garantarea unci sume egale a prețului nominal a părților subscrise“???

E de vină limba sau dulcea „zăpăccală” din capul scriitorului și lipsa de cultură a domnilor redactori, cînd se scrie în chipul acesta? Evident, cazul din urmă.

Era deci just și logic ca cei ce ne fac proces din cauza „limbei gazetelor de peste munți”, să constate că actualmente, pe de o parte, multe dintre organele noastre de publicitate se găsesc în mîini incapabile, iar, pe de alta, ne lipsesc scriitorii de valoare cari, prin scrisurile lor literare să exerciteze o influență mai simțită asupra poporului nostru de aici. Acesta este adevărul și nu că limba noastră de 4 decenii încoace ar fi rămas staționară.

III

Lipsa de individualități, nu numai ca scriitori, ci și ca cugetători — iată ce simțim noi mai mult de cîtiva ani încoace. Și nicăieri această sărăcie intelectuală nu se observă mai ușor ca în ziarurile noastre și, în special, în discuțiile politice.

În timpul din urmă în jurul chestiunilor politice se încing serii de polemici, un adevărat sufragiu universal; d-l Aurel Mureșanu, care, de altfel, are o frază românească destul de corectă, face adevărate tururi de forță, fără însă a reuși a lămuri o singură idee. În loc de discuții de idei, d-sa vîntură cuvinte. Și în privința

aceasta a făcut școală de-a binele. O mulțime de scriitori tineri de la *Tribuna* calcă direct în urmele lui. Așa, de pildă, un oarecare *Geno*, căruia îi place a-și ridica glasul în toate chestiunile mari și mici ale neamului, scriind mai zilele trecute despre societatea noastră teatrală, glăsuia în chipul acesta: „Numai prin emulațiune se face intelectualizarea și nicidecum prin aceea că se intercalează în statutele cutare și în o ședință literară obligatorie spre a elibera acțiunea societății de cămașa de forță (*Zwanghemd*) administrativă, fără de care însă o societate cu fonduri de sute de mii nu se poate susține“.

Scriind astfel, cum Dumnezeu să se înțeleagă oamenii?

Și iată, așa înnoată gazetele noastre cele mai multe de pe la 1894 încoace. Beția de cuvinte e ce ne apasă și care amenință a zăpăci generația de astăzi.

În situația aceasta va înțelege orișicine că propunerea d-lui Șuluțiu e cât se poate de inoportună. Când vorești să reformezi o limbă nu e suficient să simți numai necesitatea acelei reforme, ci trebuie să-ți dai seama și de forțele de care dispui.

Cu cine s-o faci? Unde sunt acei scriitori, în mijlocul nostru, cari intrunesc calitățile de lipsă? Unde sunt filologii, unde poeții, unde prozatorii cari ar putea încerca o operă de acest fel?

Lasă că nainte de toate propunerea e hazlie în sine. Șuluțiu-baci, când cu mini tremurinde și neputincioase ridică drapelul reformei, imitând poate pe ilustrul maghiar Kazinczy Ferencz, uită cu desăvârșire că toate tendințele de natura aceasta au rămas aproape zadarnice, nu numai la noi, ci și la alte popoare. Iubitorii de reforme lingvistice ar trebui să nu uite adevărul elementar, mărturisit și la noi așa de des, că *limbile nu se reformează, ci se formează din timp în timp*, urmindu-și legile lor firești, destul de ușor de înțeles.

Când se vor mai ridica dintre noi scriitori ca Slavici și Coșbuc, sau chiar superiori lor; când personalități puternice iarăși ne vor înălțați atențiunea prin scrisul lor, atunci influența lor binefăcătoare se va observa și asupra limbei noastre, și vom face iarăși un pas înainte; limba noastră nu prin reformatori, nu prin Cipariu, Pumnul, Laurian și Eliade, a progresat, ci prin Alecsandri și Eminescu, pe de o parte, prin Slavici și Coșbuc, pe de alta.

Bine ar fi deci, ca „Asociația“ să nu-și piardă timpul cu încercări infructuoase și, trecind peste propunerea d-lui Șuluțiu, să rămână numai cu dorința exprimată (dorință pe care, de altfel, a exprimat-o și Cîrțan), de a vedea odată pe tot românul vorbind și scriind deopotrivă.

Până atunci am dori ca „Asociația“ să facă altceva. Să controleze cu de-amănuntul manualele de limba română din școlile populare, mai ales cele din Blaj și să le deie spre îndreptare celor câțiva scriitori mai de dai Doamne, câți îi avem. Să stăruie pentru realizarea ideii discutate în anul din urmă, de-a trimite anume în București pe tinerii profesori de limba și literatura română de la gimnaziile române de aici, ca să se specializeze. Să dezvolte mai multă activitate în jurul bibliotecilor de popularizare.

Aceste, deși măsuri indirecte, vor duce cu mult mai sigur la „unificarea“ dorită, căci cel puțin se va da prilej ca cei ce nu știu carte să se lumineze.

„POEZII“ DE ST. O. IOSIF

*Dare de seamă*¹

Reintors din Paris, unde timp de doi ani s-a îndeletnicit cu studiul literaturilor străine, Iosif a stat câteva luni la București, pentru a contribui în mare măsură la fondarea și popularizarea unei reviste săptămânale, iar de când s-a imprimăvărat, petrece în nordul Moldovei, la reședința unui „burggraf“ român, a d-lui Leon Ghica, la Dumbrăveni. Acolo, departe de zgomotul asurzitor al capitalei și departe de micile griji ale vieții, poate să se dedice numai ocupațiilor sale literare. Munții cu pădurile lor străvechi, văile încintătoare ale celor două provincii române, Moldova și Bucovina, mănăstirile și bisericile străbune, cari reamintesc atâtea pagini glorioase din trecutul neamului nostru, pot să-i servească drept izvor îmbelșugat de muncă și de inspirație.

„Frumusețile naturii — îmi scrie poetul în scrisoarea din urmă — munții Bucovinei și toată panorama Bistriței mi-au umplut sufletul de lumină și sănătate. Mă simt regenerat și cred că voi scrie de aici înainte mai mult. Primăvara triumfă pretutindeni, și inima mea tresare cuprinsă de-o bucurie tainică. Ieri am fost la biserica din sat, în mijlocul mulțimei am ascultat liturghia în genunchi; aiurit, am sărutat crucea ca bun creștin, cu lacrimile în ochi și cu sufletul plin de pocăință. Și am plins gândindu-mă la suprema mîngiere ce trebuie să se reverse în sufletele acestor bieți țărani, al căror unic reazim e credința în mijlocul atîtor necazuri. . . Azi m-am întors din parc cu un buchet mare de vioarele — parfumul lor mă îmbată în momentul cînd îți scriu și simt în ele plutind ceva din vraja copilăriei mele.“

Reproduc acest fragment de scrisoare pentru că în el se reflectează o parte intimă din sufletul și, în același timp, din poezia lui Iosif. Dragostea evlavioasă de natură și de neam, și multă, multă

¹ *Poezii*, 1901—1902. Editura Librăriei Sococ, București, 1 vol. 80 p.

cinste sufletească sunt întiile lui însușiri, pe cari le-au salutat cu toată sinceritatea toți criticii lui, cari din capul locului l-au primit cu neobicinuit de multă căldură.

Iosif nu scrie numai de un an de zile, de cînd se vorbește mai mult de dînsul. Revistele publică de-un șir de ani încoace versurile lui. Dar dacă anul trecut, cu ocazia apariției *Patriarhalelor*, s-a afirmat deodată cu atîta tărie, dacă recunoașterea acestui talent a fost atît de generală, a fost pentru că atunci s-a putut observa mai bine lipsa de talente între scriitorii tinerei noastre generații; atunci s-a dat pe față nemulțumirea față de apele turburi în cari înotau acei scriitori și s-a manifestat bucuria că, în sfîrșit, unul s-a ridicat la suprafață senin, cuminte, sănătos și războinic.

Născut în orașul de sub poalele Timpei, unde și-a petrecut copilăria și întiile ani de școală, dintr-o familie de-aproape înrudită cu Florian Aaron, Gavriil Munteanu și psihologul Ioan Popescu — aceste trei caractere ideale din istoria școalelor noastre — Iosif a moștenit și păstrat mult din atmosfera curată a Carpaților și din caracterul de elită sufletească a familiei sale. Caracter și atmosferă curată de inspirație — deci, tocmai calitățile cari lipsesc corului de tineri cîntăreți, cărora Iosif, în volumul său mai nou, le adresează un apel ce, desigur, nu este numai ieșit din inima sa, ci din inima întregului popor.

Găsim în ceata tinerilor scriitori poeți de toate categoriile. Sunt figuri ofilite cărora Eminescu le-a făcut minunata caracteristică în *Tinerii corupți*. Sunt trubaduri ai patimilor și senzațiilor trecătoare. Găsești visători seci și vînturători de fraze goale, ce se numesc — ei între ei — simbolști, naturalști, realiști și încă în alte multe sunătoare chipuri. Și sunt alții cari trăiesc în poligamie cu toate cele nouă muze și au un talent ce stă în ridicolă proporție cu pretențiile lor. Acestora se adresează Iosif în cele trei sonete de la începutul volumului său:

Întunecată-i steaua țării noastre,
Înstrăinați trăim în zile grele,
Și viitorul, plin de semne rele,
Vestește lacrimi numai și dezastre.

Spre voi se-ndreaptă glasul rugii mele,
Frați cîntăreți. Sus inimile voastre,
Poeți pierduți prin nouri și în zări albastre,
Ce nu visați decît la flori și stele. . .

Pe acești frați rățăciți ai săi, Iosif îi cheamă să vie „cu suflet și cu voie bună“, să se grupeze sub „flamura străbună a dragostei de lege și de țară“...

Cîntați umbriți de-a flamurei aripă,
Sub care uriași bătrîni luptară!
Au n-auziți, pe-nțesele hotare,
Ce jalnic paseri mari de pradă țipă...

Și nu vedeți ce nouri se-nălțară?
Grea vijelie-n fiecare clipă
Ne spulberă comorile-n risipă,
Chiar sfînta noastră doină stă să piară...

Fără emfază și fără declamație fățărîtă sunt pronunțate aceste cuvinte. Ele vin din una dintre cele mai simțitoare inimi românești, în care soarta neamului are un firesc răsunset și care simte primejdia generală ce amenință astăzi românismul. Și de aceea el cere confrăților săi aprofundarea trecutului cu vechile lui virtuți; să lase jocul dulceag de cuvinte și, în schimb, să îmbrățișeze problemele mai mari și „eternale aspirații“ ale acestui popor.

E o coardă aceasta ce nu se mai înstrunase de mult. E un ton ce ne-am dezobicinuit a-l mai auzi. E o adiere blindă și plăcută, ce vrea să ne deștepte cu bunătate, pe noi, cei ce din școală, din literatura străină și chiar din presa noastră, ne facem oarecari veleități internaționale de artă și de poezie. Iosif vine cu un fel de dezavuare a esteșilor noștri teoretici și, făcîndu-se interpretul a tot ce mai nobil a palpat și palpită în neamul nostru, poezia lui, fără a cădea pînă acum în exagerări și în manieră, constituie un început de program, care singur poate să asigure literaturii noastre artistice rolul ce i se cuvine.

Pe fondul național, nu prin fraze superlative, ci prin ideile ce le agită, Iosif clădește versuri de o formă artistică desăvîrșită. Îi place, îndeosebi, să evoce momente din trecut. Îl vedem cufundat în lectura vechilor cronicari, a lui Miron Costin și „bunului Ion Neculcea“. Îl vedem preocupat de vechile noastre așezăminte, de boierii „de-acum două veacuri“ — o lume din care n-a mai rămas decît „ruina goală“. Tot din acele vremi ne prezintă un plastic fragment de „răzmiriță“, descriind trecerea unui convoi de chervane, ducînd averea celor refugiați — un tablou demn de penelul lui Grigorescu. Și alătura de boieri, de lăutar și de toată gloriola aceasta romantică a trecutului, nu poate să nu figureze

și „Haiducul“, minunat încadrat într-un peisaj de codru, prin care voinicul trece doinînd din frunză.

Acesta este un fond priincios mai ales *baladei*, și nu ne miră deloc trecerea lui Iosif la acest gen literar, în care, desigur, pe viitor ne va da foarte mult, avînd deosebită înclinațiune și aptitudini pentru aceasta. Din imensul material al literaturii noastre populare, deocamdată a scos tipurile *Novăceștilor*, al lui *Pintea*, apoi *Frumoasa Irina* și în sfîrșit, splendida creațiune a *Ielelor*, descriind momentul în care un călăreț fugar e cuprins de vîrtejul ielelor:

Voinicul dă pinten
Fugarului sprinten,
Pornește săgeată
Și zboară șoimește...

Tîrziu, căci sosește
Năprasnica ceată.

*

La mijloc îl prinde
Și-n giuru-i întinde
O horă păgîină;
Lung clocote dealul,
Voinicul și calul
Se zbat în țărîină.

*

Iar ielele, fetele,
Nouă surori,
Își spulberă pletele
Pînă la nori
Și șuieră,
Fluieră,
Chiotă-n lună
Și-n lanțuri
De danțuri
Se-ntind și s-adună,
Sălbatică cîntă
Și iarăși s-avîntă
În goană nebună...

Specific ardeleană este poezia *Eroul de la Königgrätz*, în care

aduce tributul său de admirație vitejeii românești. Iar de dragostea lui de „țara doinei“ ne vorbesc duioasele cîntece, scrise în giganticul Paris, de unde se dorea acasă:

Mi-e dor de munți, de Caraimanul
Pe veci acoperit de nor,
Mi-e dor de freamăt lin de brazi,
De murmur tainic de izvor,
Mi-e dor de tine azi...

Mi-e dor de toaca din vecernii
Și de tălângi, de verde plai,
De jalnic fluier de păstor,
De mindru port, de dulce grai,
Mi-e dor de tine, dor...

În forma subtilelor pastele și-n cîntece preamărește frumusețile poetice ale țării sale: lanurile de grîu, cu glas de ciocirlii și de secerătoare și cu hăulit de flăcăi, cîmpul instelat de fluturi și de flori, podgoriile cu zgomotul de cules de vii, codrul cu tot farmecul său, cu toată maiestatea sa. Ți se deschide înaintea ochilor o țară scăldată în poezie, cu un popor blind și bun și demn de-un viitor mai fericit. Și-n toată armonia aceasta mîndră de colori și melodii nu e nici o notă de deznădejde, nici o urmă de subiectivism jignitor, ci numai inviorătoare exuberanță de sănătate.

Își va rămînea Iosif consecvent, ca maestrul său predecesor în direcția aceasta, Coșbuc? Putea-va să facă un pas înainte, ca să-și desfășure și mai marcat programul său, în care a concentrat atîtea idei mîntuitoare? Sunt sigur și de una și de alta.

V. RANTA-BUTICESCU: „NOVELE“, TOM. I

Gherla, 1902, I vol., 286 p.

Numele d-lui Ranta-Buticescu ne duce involuntar cu patru decenii îndărăt, într-un timp cînd în centrul cultural al românilor bihoreni exista un interes destul de viu pentru literatura română. E vorba de „Societatea de lectură a junimei studioase de la Academia juridică și de la archigimnaziul din Oradea Mare“, ale cărei „Versuinți“, „Culesiuni“ și „Fenice“ au format pe vremuri obiectul observațiilor critice din coloanele *Convorbirilor literare*.

Pentru cine ar voi să urmărească viața noastră literară de la 1848 pînă la apariția *Convorbirilor*, activitatea numitei societăți, care, în definitiv, nu era altceva decît manifestarea unor nizuințe laudabile de cultură națională, prezintă destule momente atrăgătoare. Aici fie numai constatat că cele mai multe dintre sentințele de-atunci ale românismului, în frunte cu Alexandru Roman și Dionisie Pășcut, s-au stins. Dintre scriitorii de versuri nici unul nu s-a menținut și n-a străbătut în popor, afară doar de cele cîteva strofe din „Mai turnați-mi încă-odată“, ale lui D. Sfura, care se cîntă și astăzi de studenții ardeleni. Singur d-l V. Ranta-Buticescu, pe-atunci „practicant la sedria orfanală din Clusiu“, iar acum moșneag retras la Bistrița, a trăit mai mult decît societatea din care făcea parte, continuîndu-și activitatea sa pînă astăzi, cînd ne dă întîiul volum din colecția sa de nuvele.

Evident că dintre toți ciți făceau literatură în cercul orădean, numai d-l Ranta-Buticescu pășa pe o cale ce putea cu timpul să-l scoată din labirintul frazeologiei străine în formă și seacă în idei. Căci de la început d-sa s-a inspirat de-a dreptul din popor, a scris „doine“ populare și a căutat să deie nuvelilor sale un caracter mai popular decît ceilalți. *Fata pădurii*, bucată sa din almanahul *Fenice* (1867), cu toată naivitatea în expunere, cu toată ciudățenia „nesuportaveră“ a „spiritelor nocturne“, în părțile de către sfîrșit conține multă poezie și lasă să se întrevadă oarecare talent de nuvelist.

De atunci și pînă astăzi, d-l Ranta-Buticescu a luptat mult cu sine și cu preocupățiunile lingvistice din trecut. An de an s-a lăpădat de ciparisme, coborîndu-se tot mai mult spre vatra țărănească. În limba sa de acum rareori mai „survine“ cite un „efept“, un „ma“, sau cite-o frază rău „fipsată“. Încolo ni se dă să citim o limbă, ce-i drept, ardeleană, dar din popor și de-o bogăție deopotrivă surprinzătoare și de interesantă pentru filolog ca și pentru estet. Așa că dacă n-am avea nici un alt motiv de-a vorbi despre acest volum, el merită cel puțin să fie recomandat atențiunei celor ce urmăresc procesul de evoluție al limbei noastre literare.

Majoritatea nuvelor d-lui Ranta-Buticescu sînt țărănești și d-sa a făcut rău că n-a deosebit pe aceste de cele cu subiecte scoase din viața păturei mai culte, cari sunt cu totul inferioare. Judecata ce și-ar fi făcut orișicine asupra d-sale ar fi fost mai favorabilă în cazul acesta, căci toată forța sa e în povestirea scenelor idilice de la țară. Dintre scriitorii ardeleni puțini ne-au dat ca d-sa: tipuri de țărani români, moșnegi „lotri și potcași“, flăcăi „ulicareși“ și cite-o mindrenie de fată „mădărită“. Autorul însuși pare un sfătos și cuminte unchiaș, care are în degetul mic toată filosofia țaranului de la noi, care știe că „dor-i mare cîne și dragostea rea cățea“ și cunoaște ranele sufletești ale poporului, ca și partea frumoasă a vieții lui.

Iată cum povestește Ranta-Buticescu despre un flăcău îndrăgostit:

„Sărmanul păstor a rămas pe munți, cu dragostea și cu jalea lui.

Și una din două i-ar fi fost destul!

A cutreierat munții, a străbătut codri, dar de Dochia cea frumoasă n-a mai dat.

A căutat stincele, ponoarele și peșterile pe unde se țin balaurii, dar de urma ei n-a dat în veci.

Și s-a întors iară la turbulița sa din munte.

Și ș-a luat fluieruța în mină, jelea la inimă și a cîntat și a plîns necurmat.

Cît erau codri, cît erau culmi, numai de jelea lui răs_cîntau. Pe unde umbla el cu fluierul, cu doina și cu dorul lui, trecea jalea după el ca un plîns al munților.

Vai de cel ce nu-și uită dragostea! Dragostea neuitată e viermele inimei. Cu cît te roade mai tare, cu atît il nutrești mai bine, cu atît crește mai mare.

Pentru bine, rău.

Într-un tîrziu îți face apoi un bine: te pune la pămînt și scapi de el!...“

Simplitatea aceasta a stilului, pentru cei obicinuiți să găsească în Ardeal numai perioade interminabile, va fi o constatare plăcută. În genere, un dram bunicele de poezie rustică și puțină coloratură romantică face ca nuvelele țărănești ale d-lui Ranta-Buticescu să fie o lectură simpatică pentru toți citii n-au pretenții riguroase de artă.

„CLIFE DE REPAUS“ DE SORCOVĂ (VIRGIL ONIȚIU)

Brașov, 1 vol. 8°, 208 p.

Autorul cărții ce anunțăm este cunoscut cititorilor acestei reviste dintr-o amănunțită dare de seamă ce d-l Evolveanu a publicat asupra unui alt volum de proză, intitulat *De toate* (vezi *Convorbiri lit.* din 1898, p. 1038). Acesta este al doilea volum de literatură beletristică ce a scris d-l Onițiu, directorul liceului român din Brașov, și cuprinde un șir de „schite și foițe“, apărute mai întâi într-un ziar săptămânal din Banat. Ca și cel dintâi, noul volum merită să fie relevat pentru nota satirică și pentru critica socială a celor mai multe bucăți dintr-insul.

Din capul locului trebuie făcută rezerva ce se impune față de literatura satirică în genere. Aceasta se adresează unui cerc restrâns de cititori. Probleme cari interesează mai mult o clasă sau o provincie anumită; glume în jurul moravurilor locale, spuse adeseori într-o limbă dialectală; zugrăvirea tipurilor cari sunt expresia fidelă a diferitelor stări sociale — iată ce întâlnim în literatura satirică. Și iată pentru ce, de pildă, d-l Caragiale n-a putut fi înțeles la Lugoj, ci, cînd era să-i joace *Noaptea furtunoasă*, diletanții au fost nevoiți să i-o localizeze. Din aceleași motive, un român ardelean nu va înțelege rostul jocurilor de cuvinte din literatura umoristică a elevilor doctorului Urechia, iar un cititor bucureștean nu va putea gusta schițele d-lui Onițiu. E fatal să fie așa și excepție fac doar talentele superioare, cari își întemeiază satira și umorul pe motive mai generale și mai dăinuioare, nu pe situații ce se schimbă și pe calambururi și sublinieri ce-și pierd rostul în scurtă vreme.

Cum d-l Onițiu n-are pretenție de a fi scris lucruri cari să rămână, volumul acesta nici nu poate fi cîntărit altfel decît ca operă ocazională, în care se reoglinesc citeva clipe de gîndire și de distracție ale unui foiletonist de sîrbătoare, a căruia principală îndeletnicire nu este literatura.

Față de întîia sa lucrare, volumul acesta nu este un progres,

ci din contră. Condeiu d-lui Onițiu s-a mai burocratizat, veselia d-sale e mai obosită, mai plată. Lipsește acea forță juvenilă cu care satiriza diferitele moravuri urite de la noi, și în schimb, stăm în fața unui burghez perfect de mulțămît cu sine însuși, căruia îi place ca în orele de repaus să se distreze cu caricaturile din *Fliegende Blätter*, citind hazurile nemțești despre trenurile vicinale, despre păcăliturile ce le fac „burșii“ cu paznicii de noapte și despre căței numiți Dakel-i ai cutărei cucoane.

Exact aceleași teme de inofensiv umor nemțesc le tratează și d-l Onițiu, cu amintiri și scene familiare dintr-o atmosferă liniștită și patriarhală, dar le lipsește orice putere emoționantă, orice frăgezime spirituală. Poate vreun cititor mai exigent să se emoționeze în fața unui pasagiu de felul acesta?

... De cite ori am încercat în viața mea să fac mai multă economie, totdeauna atunci am *spesat* mai mult. Știu, ca universitar, într-o vreme, ne-am găsit vreo trei-patru prieteni cari, văzînd că nu o mai scoatem la capăt cu budgetul, am introdus un sistem sever de crușare. La dejun luam un corn, la prînz eram abonați cu 10 fl. pe lună, după masă nu mai mergeam la cafenea, iar sara cinam o sarfeladă (4 cr.), ceapă de 1 cr. și o bucată de pine (2 cr.). Am fi dus-o noi vro 3 zile așa. A patra zi, după sarfeladă, ne lovise o sete nebună, mîncasem fiecare vreo 3 cepe și cina fusese pipărată a dracului. Facem noi socoteala și constatăm că în aste 3 zile am *economisit* cel puțin cite 3 fl. Evident că ne puteam permite luxul să bem cite două pahare de bere, tot rămînem în profit cu 2 fl. 80 cr. Și am mers la 2 pahare de bere, și după cele două pahare mai urmară nouă, și ne apucase iarăși foamea, și am cinat cu toții *à la charte*, și am schimbat apoi berea cu vin, iar de la vin am mers la cognac“...

Să fie de bine — dar acest soi de literatură în jurul unei „sarfelade“ e mai mult culinară decît umoristică. Și dacă vom mai adăuga că autorului îi place să forțeze și nota realistă, vorbind cam neîndemînatec despre „părțile adnexe ale corpului“ (vezi p. 111 și *Sărmanul Sînducului*, la p. 168), am avea aproape motive estetice suficiente ca înaintea acestei proze să dăm preferință ciripiturilor nevinovaților amoreați, pe cari d-l Onițiu îi pune la contribuție (p. 24—26).

Reputația volumului însă o salvează bucata *Sărmanul Fetkei Joska*, povestirea vieții unui renegat român, fiu de preot, ce se dă cu ungurii și în care reinviază conștiința națională. Întregul proces de deznaționalizare și motivarea lui, apoi psihologia renegatului și, în sfârșit, reculegerea sufletească a acestuia și dorul lui de a pleca în Țara Românească pentru a lupta și a muri în războiul de independență — sint momente fixate cu adâncă pricepere și ne dovedesc că autorul știe să se apropie și de cele mai serioase probleme sociale.

EMINESCU

Sunt numai mîndru, mîndru că pot fi
Astfel cum alții nu-s. Ei slabi, eu tare,
Ei mint, eu adevărul spun,
Căci nu mă tem de ale lui urmări.

(Eminescu, vers. inedit)

În Dumbrăveni, un sat romantic din nordul Moldovei, în mijlocul unui parc boieresc, sub umbra unui copac străvechi, s-a dezvelit în duminica trecută bustul celui mai mare și mai popular poet român, al lui Mihail Eminescu.

Afluența n-a fost mare. Au lipsit mulți din cei ce trebuiau să fie de față la acest act solemn. Și au lipsit îndeosebi acei scriitori cari toată situația lor de astăzi și tot ce au creat ei, limbă și meșteșugul versului, le datoresc lui Eminescu. În schimb, au venit inimoșii bucovineni, în număr destul de mare, ca să prăznuiască pe fostul elev al lui Pumnul, pe cîntărețul falnicei provincii române, Bucovina.

Manifestația întreagă, mai ales prin caracterul ce i l-a imprimat d-l Petre Grădișteanu, președintele „Ligei“, a fost mai mult națională, decît literară. Și se pare că aceasta este și direcția nouă în care de aici încolo se va dezvolta mai mult cultul lui Eminescu.

Niciodată nu s-a vorbit și nu s-a scris atîta despre regretatul nostru poet, ca în anul acesta. Tezaurul de manuscrise inedite, ce sunt acum în curs de publicațiune, au deșteptat un interes imens, și chiar și ridicarea bustului din Dumbrăveni stă în legătură cu noua lumină în care Eminescu se prezintă în urma cunoașterii tuturor scrierilor sale.

A fost o surprindere din cale-afară plăcută pentru toată ființa românească știutoare de carte faptul că sentimentele lui națio-

nale fuseseră mult mai adânci și turnarea lor în forma versului cu mult mai numeroasă decît se știa pînă acum. Acel șir de versuri în *La arme*, care s-a cîntat la Dumbrăveni și care e un zguduitoare apel la luptă și unire a tuturor românilor, e nici mai mult, nici mai puțin decît imnul viitorului nostru: fără luptă și fără unire nu avem dreptul de a nădăjdui într-un viitor mai demn.

Eminescu a fost un *panromân*. De altfel, toți poeții români au fost panromâni, căci visarea gloriei viitorului este apanagiul sufletelor mari. Dar deosebirea între Eminescu și cei mai mulți dintre ceilalți poeți este că, pe cînd ei exprimau în fraze superlative o dorință, acesta exprima o convingere. Eminescu e cu mult mai pozitivist decît antecesorii săi.

Convingerile sale naționale și politice, Eminescu și le-a dobîndit pe o cale grea, pe care nici un poet român n-a umblat. El este singurul care în tinerețele sale a cutreierat toate provinciile române, a contemplat și analizat toate calitățile și toate durerile poporului răslețit în diferite țări, este singurul poet în literatura noastră care a avut o vastă cultură istorică și științifică, împrejurare grație căreia gîndirea lui a devenit mai pătrunzătoare decît a celorlalți.

Toate convingerile lui naționale se vor putea fixa definitiv numai după cunoașterea întregului material rămas nepublicat. Din cîte cunoaștem pînă acum însă, mai clar se poate deosebi teoria lui privitoare la păstrarea caracterului puritan de rasă. În versurile lui, ca și în articolele politice, se arată mereu trista situație ce se creează elementului român prin amestecul de sînge cu popoare străine, prin degenerarea rasei străbune. Remarcăm aceasta mai ales pentru frații noștri bucovineni, asupra cărora pericolul amestecului de sînge atîrnă ca o sabie a lui Damocle.

Pentru modul franc și aproape violent în care își comunica teoriile aceste, Eminescu a avut mult de suferit, nu atît material, cît ca moral. Pe cînd scria la *Timpul*, adeseori era silit să țină seama de raporturile înguste politice de partid și să nu spună adevărul întreg, cum îl simțea și cugeta.

Un contemporan și bun prieten al lui Eminescu, întrebînd asupra motivelor psihologice cari l-au reținut pe acesta a se pro-

nuța în chestia războiului de la 1877—78 și a se inspira de triumfurile armatei române, a răspuns că în anii aceia poetul a avut mult de suferit din partea superiorilor săi politici, cari îi sechestrau articolele entuziaste.

Ne-au rămas însă, cu toate acestea, destule *adevăruri*, spuse de marele nostru poet, adevăruri cari pot constitui aproape dogme naționale. Rămîne numai datoria noastră de a le cunoaște și a le urma, căci mai mult decît aniversări și înălțări de busturi valorează dragostea și pricepera pentru opera însăși a autorului.

RECENZIUNI

Th. Șerbănescu: „Poezii“. Adunate și publicate de T. G. Djuvara. Însofite de studii asupra poeziilor lui Șerbănescu de D. C. Ollănescu și T. G. Djuvara. București, 1902, un vol. în 8, 338 p. + LXVI; G. Tutoveanu: „Albastru“, București, 1902, 1 vol., 121 p.; V. Pozeanu: „Cinzece“, vol. II, București, 1902, 1 vol. în 8 mic, 104 p.; Demetrius: „Versuri“, Buzău, 1901, 1 vol. 8° 153 p.; Maria Cunșan: „Poezii“, Orăștie, 1901, 1 br. 8° mic, 76 p.; Maria Popescu: „Spre infinit“. Versuri. Ploiești, 1901, 1 vol., 112 p.; Elena din Ardeal: „Stropi de rouă“, Arad, 1902, 1 br., 90 p.

O mulțime de subiectiviști; un șir lung de poeți lirici! Cei din volumele lor, pare că am fi răsfoit vreo câteva romane, unele de o simplitate și monotonică plicticoasă, altele destul de variate și de interesante prin peripecțiile eroului. Aici eroul e însuși autorul cărții, care-ți dă firul în mână, ca să-l însoțești pe toate cărările vieții lui și să-i fii martor la toate frământările lui sufletești. La fiecare pas te întâmpină cite-o aventură de dragoste, cite un tablou din natură, cite o comparație între lumea dinlăuntru și cea din afară. Înaintea ta e multă iubire, alternează cîntecul de jale cu chiotul de bucurie, armonia naturei cu dizarmonia vieții, dorul de viață cu resignațiunea.

Și norocul tău, cetitor nepretențios, este că nu ți se cere să fii nici psiholog profund, nici teoretic de profesie, ca să înțelegi ce se petrece în sufletele acestea. Îi pricepi ușor, pentru că cu toții sint natori croite din stofă mijlocie și nici într-unul nu licărește scînteia geniului. Îți sint simpatici, pentru că dacă nu te înalță sufletește, cel puțin nu te mîhnesc.

Este îmbucurător sau nu faptul că naturile mijlocii se înmulțesc în literatura română?

Periculos nu este în nici un caz, cită vreme aceste firi nu ies din cadrul lor, ci se manifestă sincer și cu toată probitatea unor scriitori conștienți de oarecari îndatoriri fundamentale față de cetitori. Dimpotrivă, în lipsa talentelor superioare, acești scriitori sint indispensabili; ei oglindesc caracterul epocii și societății în care trăiesc, pregătesc terenul unei renașteri și au misiunea de a vulgariza ideile și formele scriitorilor de valoare.

Existența în masă a acestei categorii de scriitori mijlocii poate fi socotită chiar ca o dovadă de progres. N-avem decît să comparăm autorii despre cari avem să vorbim cu scriitorii similari dintre

contemporanii lui Conachi și I. Văcărescu. Între ei nu este nici o deosebire de talent și de inspirație. Să fi trăit Radu Rosetti, d.p., în vremea lui Anton Pann, îl vedeam colaborator la *Spitalul amorului*. Sint aceleași firi mijlocii, și totuși „ai noștri“ apar în lumină superioară; cel din urmă dintre dișii e stăpin pe forme mlădioase, fiecare e stăpin pe o limbă trecută prin o lungă și grea dezvoltare, la care cu toții au contribuit cu cite ceva — puțin de tot, ce-i drept. Deci, dacă nu de altceva, volumele datorite acestei clase de scriitori sint cel puțin proprii a ne arăta o spirală de dezvoltare estetică și lingvistică.

Iată, de pildă, Șerbănescu, părintele unui gen de romane ce a luat o întindere mare în literatura noastră. Superioritatea lui față de liricii care l-au precedat este necontestată. Stilul și forma limpede, expresia nemeșteșugită și căldura versului sint meritele ce l-au pus în evidență. Și cu toate acestea, „liricul ofițer Șerbănescu“ aparține și el acelor talente care plutesc la suprafață, pentru care poezia nu și-a deschis taine mai adînci și care vād arta în culori ce-i drept senine, dar destul de simple, pentru a nu se putea ridica la o înălțime ideală.

Cum se explică atunci popularitatea lui Șerbănescu? Pentru că, într-adevăr, versurile lui se popularizează binișor, înainte de a fi adunate în volum.

Explicația e foarte ușoară. Popularitatea lui se mărginește mai mult la o anumită parte din societatea noastră. Cîntecele lui sint îndrăgite mai ales de către societatea care simte ca dînsul, care încearcă aceleași senzații, are aceeași simplă și îngustă filosofie de viață, e cuprinsă de același optimism dulceag și nutrește același cult pentru frumos și același dispreț pentru mizerie și trivialitate. Am înțeles acea lume elegantă, căreia îi place să se lase răpită de ariile duioase ale lui Cavadia — lumea de salon, care ține să aibă poetul său de salon. Și se știe că Șerbănescu a fost poetul elegantei.

Toate acestea însă nu pot justifica afirmația d-lui Djuvara că Șerbănescu a fost, în același timp, poetul „sănătății morale“. Sănătate morală nu poate fi chintesența acestor impresii, această răsfățare într-o viață de mulțumiri personale, în care, afară de torturile iubirei și de farmecele seninătății, nu vezi și nu cunoști alte dureri și alte probleme. Sănătatea morală e luptă, este cheltuire de energie în urmărirea unor idealuri superioare, nu o continuă armonizare a intereselor egoiste. Acest fel de sănătate morală era străină lui Șerbănescu.

Genul liric al lui Șerbănescu a fost îmbrățișat, între alții, și de d-l G. Tutoveanu, un tînăr și dibaci povestitor al iubirei, femi-

nin și blind ca și maestrul său, iubitor de viață și de natură ca și acesta. Fără a ști să dea „aripi gândirei și vieții înțeles“, Tutoveanu e, ce-i drept, monoton cînd rătăcește prin sferile albastre — pentru a-și justifica poate titlul volumului — dar e destul de concis în unele descripțiuni (*Acum*, p. 61 și *Cetatea Neamțului*, p. 103), sincer și nerafinat încă. Versurile aceste sînt o lectură ușoară, care încă nu te îndreptățește să-ți faci mari iluzii în privința viitorului literar al autorului.

Înrudit cu dînsul, deși mai puțin eteric, este un alt autor de *Cîntece*, d-l V. Podeanu, care publică a doua serie de versuri lirice, în majoritatea lor mai mult schițe de versuri, decît lucrări isprăvite. Sînt mai mult icoane poetice, prinse în fuga unei vieți fără astîmpăr, cîteva pînze (*Seara*, *Apus*, *Iarna pe lac*), în care nu se zăresc decît întîiele trăsături ale unui talent începător. Un ciclu de „cîntece de lume“, de o ștîngărie veselă și simpatcă, constituie o notă personală a autorului și, dacā aceasta ar fi o probă de vigoare, am avea cuvinte de incurajare; i-am zice să persiste în această direcție și i-am recomanda, drept școală, să studieze pe Burns, anacronicele lui Coșbuc și alți poeți de acest gen.

O apariție mai interesantă este Demetrius, un tînăr învățator din împrejurimile Buzăului. Interesant, fiindcă stăm în fața unui caz de evoluție ciudată.

Începuturile lui Demetrius sînt versurile unui frumos și echilibrat talent în inmgurire, visuri inocente de copil, ca d.p., următoarele *Visări de mai*:

Pierduți, departe-n înălțime
Alene se rotesc cocorii;
Dinspre pădure de mai vine
Un vînt de mișcă roata morii.

În pacea asta de la țară,
S-adorm pe miriștea-nverzită;
În caldul ăst de primăvară
De ce nu vii și tu, iubită?

E locul visului tău lin,
Și oameni blinzi și-un grai mai dulce
Și două rîndunele vin
În stuhul casei să se culce.

Și-n crîng am merge, draga mea,
Sînt flori ca ochii tăi, frumoase,

Și cîte păsări ai vedea
Și tot ca tine de sfioase,

Și cît de bine-ar fi atunci:
Uita-vom rana sărăciei,
Eu ți-aș culege flori din lunci
Ca-n vremile copilăriei,

Și-am ride ca-n trecuta vreme;
Iar tu să-mi împletești cununi,
Și mamă-ta din prag ne cheme:
„Veniiți acas’, copii nebuni!“...

Dar seninătatea copilului se tulbură repede. Începe a-l frămînta „pădurea de gînduri“, și ia-l pornit pe urmele tuturor decadențelor străini, cîntîndu-și „splendida suferință“, rătăcind prin prăpăstii și incurcîndu-se în incoerențe de felul următor: „Sufletul meu, ocean învolburat, fără țarm, vagabond al gîndirei, sub doliul unei nopți tenebroase, în văzduhul încetat, arar, luna, în rostogoliri leneșe, prin nouri de forme bizare, — privea înghețat, adormit“.

Ce păcat că un tînăr poet, care într-o mare parte a poeziilor sale dă dovezi vădite că în sufletul său poartă o comoară, că viața de la țară cu farmecul pururea viu al poveștilor și poeziilor populare a lăsat urme neșterse într-însul — ce păcat că se dedă la fantasmagorii atît de tenebroase și nu poate să reziste influenței amicilor săi, oameni cu puțină cultură străină și autori de scrieri lubrice, respinse de opinia publică. Pentru ca Demetrius să ajungă la o dezvoltare oarecare este o condiție absolută ca ceața de pe ochii copilului bolnav (în sensul poeziei de la p. 9) să se împrăștie și, revenind la fondul clar și sănătos de la început, să-și continue munca în direcția aceasta.

De puțină atenție s-au învrednicit pînă acum volumașele de versuri a trei domnișoare. Nu e mirare. Sînt așa de puține femei în literatura noastră, e așa de mică încrederea în talentul lor! Timide își scot capul prin cîte-un colț de coloană în revistele săptămînale, spre a dispărea din nou. Curios că nici una din aceste scriitoare n-are vreo cultură înaltă sau erudită; sînt domnișoare de la țară, care acasă, în prispă sau la vatră, torc din caierul gîndirei și-și numără bătăile inimii în tăcerea idilică a căscioarei lor. Viața intelectuală universitară a d-șoarelor nu și-a dat încă roadele literare, nu s-a ridicat încă deasupra biletelor parfumate, ca în Germania, de pildă, unde numărul scriitoarelor culte crește zil-

nic. Și poate e mai bine așa, căci altfel am avea înaintea noastră reflexele palide ale problemelor sociologice moderne sau îngâmbări după cine știe ce teorii nietszcheane. Preferăm să vedem femeia în literatură așa cum au fost cele mai de valoare, de la Sapho pînă la Carmen Sylva: cu o sensibilitate delicată, suflete impresioniste, sincere, cu patimi neînvățate din cărți și neimprumutate din vreo atmosferă artificială.

Astfel este domnișoara Maria Cunțan, aș putea zice singura poetesă între cele trei. Volumașul de poezii al d-șoarei Cunțan merită mai multă luare-aminte decît majoritatea volumelor apărute în anii din urmă, căci într-însul ni se manifestă o scriitoare de merit și de o gingăsie feciorelnică superioară celorlalte scriitoare de versuri. La început, d-șoara Maria Cunțan își cîntă „dulcile iluzii”, în genul romanțelor lui Șerbănescu, dindu-le însă un colorit mai întunecat, ca în versurile următoare:

Nu mă iubești, mi-o spune zarea,
Crai-nou, cînd iese pe-nserat,
Mi-o spune drumul și cărarea
Pe care singură le bat;

Nu mă iubești, mi-o spune plopul
Cel aplecat peste abis
Și mai amar mi-o spune stropul
De lacrimă ce-l plîng în vis.

De mai iubi, ți-aș cădea roabă
Și-n păgînescul meu amor,
Din rime, biata mea podoabă,
Să calci ți-aș împleți covor.

Sau:

Să nu cobori, iubite,
În trista mea chilie,
Căci m-ar ucide focul
Întîiului sărut.

Rămii, rămii departe
Și pentru vecinicie
Să cînt așa-n neștire
De-un farmec neștiut.

De-ai cobori, s-ar rupe
Și coarda cea subțire,
S-ar spinteca și vâlul
Din vis numai țesut.

S-ar stinge și cîntarea,
Ce-o cînt așa-n neștire,
Căci aș muri ucisă
De-ntîiul tău sărut...

Dar scriitoarea nu păstrează totdeauna acest ton de o durere intimă; e mai variată decît tovarășele sale de poezie. Împletind elemente populare în forme artistice, reușește a schița cîteva scene de dragoste idilică în genul lui Coșbuc și Geibel, vorbește de gura clevetitoare a satului și de poezia riului, cu foarte multă muzică în ritm:

Seara-n pervaz
Te mai aștept, sau în cale,
Uit că e azi,
Nu mai știu anii de jale.
Parcă-o să vii
Și-o să-ți mai treacă prin minte
Copilării
Ce-ai petrecut înainte.

Dudul din drum
Umbra-și întinde-n potică
Neguri de fum
De peste sat se ridică,
Luna-ntr-o plopi
Urcă pe cerul senin,
Ochii-mi de stropi,
Pieptul de tine mi-e plin.

Jalnicul vers
Greierii-și cîntă sub grindă
Rarul tău mers
Parcă s-aude prin tindă.

Parc-o să vii
Și-o să-ți mai treacă prin minte
Copilării
Ce-ai petrecut mai-nainte.

Aceeași subtilă muzică în versurile următoare:

Talangele răsună lin,
Căci soarele ne lasă.
Talangele răsună lin
Și turme după turme vin
De peste deal spre casă.

Cunosc pe sunet turma ta,
Mi-e cea mai dragă mie,
Cunosc pe sunet turma ta,
Nebună-mi bate inima
Și plîng de bucurie.

Stau sprijinită în pridvor
Cu lacrimi în pleoape
Și-ascult, și-ascult de pe pridvor
Talangele de la izvor
Aproape... mai aproape...

Aș vrea, dar nu mai știu ce-aș vrea
Și nu știu cum îmi vine,
Aș vrea, dar nu mai știu ce-aș vrea,
Să fiu o floare-n calea ta
Și să mă iai cu tine...

Versuri ca aceste fac, desigur, cinste literaturii noastre mai nouă.

La un nivel cu mult mai jos stau produsele poetice ale domnișoarei Maria Popescu. Sint inspirațiuni comune, versificate cu ușurință, dar fără a ne putea sili să ne oprim asupra lor. Totu-i vag în aceste lamentațiuni amoroase; e o reeditare de clișee vechi, cu „fluturile ce-și arde aripile în raza lampei“ și cu alte asemenea figuri din cimpul romanțelor cîntate cu acompaniament de chitară.

Tot din lumea „micului dor“ se inspiră domnișoara Elena Simtion (pseud.: Elena din Ardeal), ale cărei poezioare sint foarte potrivite pentru „albumuri“, ca dedicații prietenești, dar nu poartă urmele unei gândiri originale.

UN ALT PROCES CARAGIALE

Moment din viața familiei Caragiale

În familia Caragiale (sau Karagialy, cum se scriau cei dintii membrii ai acestei familii) s-a mai intimplat un caz analog cu procesul ce s-a desfășurat anul acesta cu atita zgomot și interes în jurul autorului *Năpastei*. Se pare că numita familie de artiști și scriitori a avut totdeauna darul de a-și crea, pe lingă prieteni devotați, și o sumedenie de adversari. Atunci ca și acum a fost vorba mai mult de o calomnie personală decit de vreo chestiune literară sau artistică și, în amîndouă cazurile, publicul a fost chemat să judece și să facă dreptate. E mult de atunci, căci lucrul s-a petrecut la 1848 și de aceea îl vom reimprospăta ca un apropoș la cazul mai recent.

Familia Caragiale fusese acuzată în public de lipsă de patriotism. Faptul că cei trei frați — Costache, Iorgu și Luca — n-au luat parte la mișcările revoluționare, iar pe timpul răzmeriței s-au retras la o moșie din comuna Budești, a dat de bănuț asupra sentimentelor lor naționale, mai ales că originea lor greacă era o dovadă mai mult în contra lor.

Într-o broșură intitulată *Dreptatea poporului judece pe frații Caragialy*, ei se apără cu multă amărăciune și violență în contra acuzațiunii ce li se aducea. Din această apărare rezultă, ce-i drept, că frații Caragiale nu se identificaseră încă deplin cu sufletul românesc, și că se considerau încă străini de poporul românesc, iar „ca străini nu se cuvenea să luăm parte la vrajba de familie“. Dar cu toate aceste, acuzațiunile erau nedrepte, intrucit ele se adresau unor artiști absolut absorbiți de ocupațiuni teatrale și lipsiți de priceperea evenimentelor politice.

Pe timpul revoluției, frații Caragiale, și indeosebi Costache, aveau la activul lor un rodnic trecut pe terenul teatrului român, cuceriseră Iași și Bucureștii pentru scena română, scriseseră piese teatrale și erau de aproape împrieteniți cu Rosett și Alecsandri, așa că indignarea lor era legitimă.

„Români, români — zice cu drept cuvînt Costache Caragiale în apărarea sa — voi nu cunoașteți durerile și rănile de moarte ale acestui prunc, pe care l-am ținut strîns la pieptul meu și l-am legănat la brațul meu, dîndu-i drept hrană sudoarea frunții mele. Nu știți voi de cîte ori m-am prosternut la pămînt ca să calce peste mine brute, cărora în alt timp nu le-aș fi dat nici disprețul meu... Ați avut cuvînt foarte mare să vă îndoiiți un minut despre mine, căci eu v-am înfățișat întotdeauna un om care știe să vă aducă risul pe buze, ați prețuit în mine numai un singur actor comic, care ar fi putut să cază ușor în greșală!...”

Iar la sfîrșit, după ce dăscălește pe calomniator cum se cuvine, Costache Caragiale îi anunță cu mîhnire:

„Ție, calomniatorul, îți anunț o bucurie, că aștept să mă intrăm de boală, să-mi vind casa și să nu ne mai vedem decît acolo unde ne va judeca Dumnezeu. Cit pentru popor ce am iubit, l-am stimat și pentru care am lucrat, voi păstra o eternă suvenir, urîndu-i din acel unghi în care mă voi afla fericire și înfrățire.”

Se vede însă că această dispoziție melodramatică l-a părăsit în curînd, căci departe de a pleca din țară și a se reîntoarce în Grecia, cum avea de gînd, Caragiale și-a continuat activitatea pînă la 1877, cînd a murit în regretele unanime ale Țării Românești, în care și-a creat un loc însemnat în istoria culturii naționale. Ba mai mult. Chiar în anul 1848 îl vedem nizuindu-se a șterge eventuala rea impresie ce va fi produs atacul în contra lui.

Astfel *Pruncul român* (1848, p. 103), care făcuse apel călduros către toți cetățenii de-a aduce „sacrificii bănești pe altarul patriei”, publică următoarea scrisoare a lui Costache Caragiale:

„Domnilor redactori,

Numărul 19 al *Pruncului* anunță o colecție; nevinovatul prunc cere pentru maică-sa; el cere și primește oricît de mic ar fi darul. Deși străin și calomniat de enemicii mei, voi să iau parte de această păftă. Aflîndu-mă astăzi în lipsă de bani, trimit *Pruncului* un inel al meu de diamant și o podoabă de granate a soției mele. Binevoiți a le pune spre vînzare și prețul lor îl veți depune la Casa adunării.

Sacrificiul e mic, dar și puterile mele de astăzi sunt mici. Dea Domnul să mă însănoțez, să poci lucra și zeciuiala muncelor mele o depun la așa colecții. Aș fi vroit să continui scrisoarea, dar periodul frigurilor mă întrerupe.

Fratele și amicul vostru: *Costache Caragiale*”

Evident, un nimerit răspuns la o calomnie! Și noi am fi foarte recunoscători calomniatului de astăzi, d-lui I. L. Caragiale, dacă și d-sa ne-ar surprinde cu asemenea daruri naționale, nu însă cu inele și granate, ci cu vreo nouă tragedie de valoarea *Năpastei*.

RECENZIUNI

Vasile Pop: „Din ocna vieții”
Schițe, fantazii și nuvelete

Ploiești, 1902, 1 vol., 162 p.

Ioan Petrovici: „Un colț de viață”
București, 1902, 1 br., 95 p.

La noi talentele se proclamă și se incurajează repede. Foarte puțini scriitorii tineri se pot plînge că au fost nesocotiți din partea criticii și a publicului. Ajunge un an, doi de activitate, la fiecare autor, de versuri sau proză, ca să-și aibă piedestalul său, de cele mai multe ori imaginar, în o parte a opiniei publice; și întemeiat pe aceasta, să-și continue „opera”, cu multă încredere în sine, exagerîndu-și aproape totdeauna valoarea.

Unul dintre acești scriitorii tineri, îmbrățișați cu o căldură părintească de o mulțime de recenzenți, este și d. Vasile Pop, mi se pare ziarist în Ploiești.

Întiul său volumaș de schițe umoristice, intitulat *Fleacuri* și apărut acum cîțiva ani în „Biblioteca pentru toți”, a fost bine primit. Și, într-adevăr, glumele acelea din viața unui ucenic de fabrică, descrierea cîtorva zbenguiri de copil răsfațat, presărate cu o mulțime de note autobiografice, cărora le zice: „amintiri duioase” (duios în sens ironic), departe de a avea ceva din fondul serios și din motivele sociale ale schițelor lui Gorki, au totuși calitatea de a fi povestite ușor și limpede și fără vreo pretenție deosebită. Cusurul acestor schițe zace însă în umorul convențional bucu-reștean, în acel sarbăd umor ce rezultă dintr-un joc exagerat de cuvinte, din apropouri, aperçu-uri și din alte asemenea artificii aproape totdeauna fără nici un înțeles, ca, de pildă:

„Felinarele mă priveau cu coada ochiului, iar eu, politicoș, de cîte ori mă loveam de unul, ziceam: Pardon, nu vă supărați, nu v-am călcat pe bătături?”

Sau, într-o scenă de stradă:

„Oborul? Hai să-l descriu. E o îngrăditură mare, în care mișună de vite potcovite și vite încălțate, ba pardon, am văzut și vite pîntenate, însă alea erau pe afară...”

Și multe de acestea care, cu toată banalitatea lor, plac unei anumite societăți.

Incurajat de succesul întîiului său debut literar, d. Pop dă la iveală un volum de *Versuri*, cari n-au nici o legătură cu felul de a gândi și de a scrie al autorului schițelor amintite, ci se prezintă drept un saltomortale de la o direcție la alta. Tinărul realist și veselul boem de pînă ieri îmbracă toga de apostol și, în versuri de o rară neglijență a formei și de o și mai mare neajutorare în exprimarea ideilor, declară lucruri din domeniul celor mai frumoase ideale. Trecutul eroic, patriotismul, dinasticismul și unitatea națională sînt trîmbițate ca de un reformator curajos. Dar glasul lui răsună în pustiu, căci îi lipsește puterea convingerii proprii și, mai ales, puterea de a convinge pe alții, și astfel volumul rămîne nebăgat în seamă. Un motiv ca autorul să revie la direcția de la care a plecat. Și a revenit.

În volumul său din urmă, *Din ocna vieței*, V. Pop reia firul povestirilor realiste cu substrat social, păstrînd și de data asta — cu foarte puține excepții — poza gravă de scriitor consumat, care își poate permite să se apropie de analiza și critica celor mai grele probleme sociale; ca, de pildă, asuprirea și libertatea omului, chestiunea religiei și a administrației politice și altele. Apostolul naționalist a devenit iarăși luptător umanitar, el ia apărarea asupritului țaran contra prigonitorilor săi, spune cîte o vorbă bună despre jidan și ride, ride cu poftă de preotul român („Goniți porcu de la ciubăr, că se imbată și el ca popa...”, p. 53; „Tu păcătoasă, eu popă, ne-am potrivit tocmai bine!...”, p. 75).

Cunoaștem acest soi de literatură „umanitară”. Ea este răsunetul tot mai palid al încercării căreia i-au căzut victimă mulți scriitori începători cu adevărat talentați și care n-a reușit să producă nici o operă literară de valoare, ci a zăpăcit numai spiritele cu teorii străine de scopul culturii noastre.

Tocmai tendințele și tezele înguste și forțate ale diferitelor bucăți constituie partea slabă a acestui volum. E o fericire numai că autorul, care, de fapt, are stofă de prozator, evoluează așa de ușor, căci în felul ăsta putem nădăjdui a-l vedea și aprecia în curînd în vreo nouă fază, ceea ce am dori mult.

Mai tinăr, dar destul de încrezut în sine, d. Ioan Petrovici publică o „culegere de scrieri”, compusă din cîteva plămuiuri poetice și din două poeme dramatice.

Poeziile pătînesc de boala creațiunilor tuturor poezilor tineri: lipsă de viață și de consistență. Și mai au același păcat general: afectarea unei erudițiuni filosofice. Prin tendința de a se ridica la un nivel superior tinerilor improvizatori lirici — o tendință desigur lăudabilă — autorul se pierde sistematic în generalizări sentențioase, în abstracțiuni din domeniul metafizicei, asupra

cărora, de obicei, nu poezii tineri spun cuvintele cele mai înțelepte. Și toate acestea imprimă poeziilor un caracter oareșcum artificial, de muncă silită, și împiedică limpezirea și desăvîrșirea cîtorva versuri și idei într-adevăr frumoase care se găsesc în puținele pagini.

O lectură mai plăcută ne oferă cele două poeme dramatice: *O sărutare și Urmările iertării*, dintre cari cea dintîi a fost jucată pe scena Teatrului Național. În stilul bărbătesc și poetic al tragediilor noastre, reușește a desfășura, în cîte un singur act, două povești de amor romantic, știind să ne țină înlănțuită atențiunea, atît prin subiectul său simplu, cît și prin tehnica sa destul de îndeminatică. Se pare că drama este terenul potrivit dispozițiilor d-lui Petrovici și ca muncitor serios cum se relevă, va stărui, desigur, mai mult în direcția aceasta.

LENAU
1802 — 1850

Presa literară germană a serbat în luna lui august a cincizecea aniversare a morții lui Lenau. Poet cunoscut și la noi — cel puțin după numele lui atît de des amintit în legătură cu numele lui Eminescu — Lenau merită cîteva reflexiuni ocazionale și din partea noastră.

Numele lui complet este: Nicolaus Franz Niembach von Strehlenau. S-a născut la 1802 (13 august) în comuna ungurească Csátád, lângă Timișoara, din părinți germani. Despre etimologia cuvîntului Csátád, Lenau vorbește astfel: „csata“ însemnează pe ungurește „luptă“, iar „csatad“ e „lupta ta“, deci „lupta vieții tale“ — o rea prevestire pentru un fatalist și un poet.

Tată-său, ofițer în armata austriacă, bărbat ușuratec și cartofor, a dus o viață de desfriș, căreia i-a și căzut încă de tînr jertfă. Micul Nichi, cum îl numeau pe Lenau în copilărie, a rămas sub îngrijirea mamei sale, o femeie sensibilă și visătoare și un fenomen de mamă, care mult a suferit din iubire și mizerie.

Născut din acești părinți, trăsăturile principale în temperamentul lui Lenau au fost nestatornicia și sensibilitatea.

El studiază în scurt timp la diferite facultăți germane drepturile și agricultura, apoi s-apucă de medicină, nu aprofundează nimic și la anul 1830 iese din școală fără vreo diplomă. În inima lui se deșteaptă dorul de pribegie și, luîndu-și de tovarășe o chitară și-o vioară, pe cari știa cînta cu măiestrie, el pleacă în Alpi și de-acolo peste ocean, în America, ca să-și hrănească fantazia. Din Alpi el scrise unui prieten următoarele caracteristice rînduri:

„Un moment ce-am petrecut pe marginea unei prăpăștii a fost cel mai fericit din viața mea. Ah, ce bucurie să privești crunt în prăpăștia cea înfiorătoare și să vezi moartea cum își întinde brațele să te cuprindă; ce bucurie să privești în fața naturii grozav de sublime, pînă ce ea însăși se înseninează, pînă ce, așa-zicînd, se bucură și ea de spiritul nebiruit al omului, pînă ce înfiorătorul se preface în frumos.“ Dragostea pentru antiteze și un spirit inclinat către o metafizică vagă, ce se detașează din șirurile aceste le întîlnim și în versurile poetului.

Întors din călătorii, Lenau publică la anul 1832 întiul său volum de poezii, primit cu căldură de obștea germană și mai ales de scriitorii contemporani din Heidelberg și Stuttgart, grupați în jurul romanticilor Schwab, Kerner și Uhland, cu a căror direcție estetică se înrudea și el.

În cercul acestor poeți, și fiind foarte productiv, Lenau trăi pînă la 1844, cînd se logodi cu frumoasa Marie Behrends din Francfort. „Peste întreaga mea viață a venit o pace binevoitoare, de care nu mai credeam a avea parte pe pămînt“ — scrie el atunci către o prietenă a sa.¹ Și totuși această pace nu i-a fost binevoitoare decît timp de 18 zile, căci după acest interval de la logodna sa, poetul s-a îmbolnăvit și în curînd a innebunit. La 24 august 1850 a murit în sanatoriul din Ober-Döbling, lângă Viena, după chinuri cumplite — soarte de care, de altfel, au mai fost părtași alți trei romantici germani: Lenz, Hölderlin și Nietzsche.

*

Lenau este reprezentantul cel mai tipic al pesimismului în literatura germană și unul dintre cei mai subtili lirici germani.

Exclamația lui: „Die ganze Welt ist zum Verzweifeln traurig“², cuprinde o întreagă filosofie de viață. În concepția aceasta lumea-i un burete de dureri, natura însăși o continuă durere, iar soarta omului e plînsul, și dorința lui pentru o altă viață, eterică, e cea mai mare fericire.

În marginile acestor teorii se mișcă toate versurile lui Lenau — teorii concepute sub influința lui Byron și a romanticilor germani și dezvoltate prin o puternică autosugestiune, ajutată de dispozițiile fizice și sufletești moștenite de la părinți.

Moarte și plîns pretutîndeni în natură! Cînd se plimbă prin pădure, îi pare că duce de braț pe mireasa ceea moartă — un ideal pierdut (*Nächtliche Wanderung*). Mireasa lui îi este chinul, iar ceea ce îi dă binecuvîntarea este nefericirea (*Meine Braut*). Amin-tirile și le aseamănă cu niște hoți de codru cari îl surprind pe potecă. Pădurea e plină de visuri și peste virfuri trec melodii de moarte. În fața naturii îi vine să cadă în genunchi și să soarbă sărutarea morții (*Waldlieder*). Plimbîndu-se, crucile și morții din morminte îl salută cucernic (*Traurige Wege*).

¹ Karoline Unger. Vezi Emil Bartel, *Biographische Skizze zu N. Lenau's Werke*, Leipzig, p. 161.

² „Lumea întreagă e tristă pînă la disperare.“

Această melodie a morții, cîntată cînd în acorduri mai blinde și mai duiosase, cînd cu puterea cumplită deznădejdi, nu mai încetează în toate versurile lui. Karpeles, biograful lui Heine, are o idee perfectă, caracterizînd în acest chip pe Lenau: „El este o harfă a lui Eol. Furtuna morții trece prin coardele acestei harfe și, atingîndu-le, produce acorduri miraculoase.“¹

Principiul morții sau „duhul piericunii“, cum i s-ar zice în S-ta Scriptură, este o trăsătură fundamentală a romantismului german, care însă cu versurile lui Lenau atinge apogeul. El este abordat în literatură de acele caractere pe cari în cea mai recentă scriere asupra acestei direcțiuni estetice le găsim astfel zugrăvite:

„Sunt în cea mai mare parte niște naturi zdrobite, caractere complicate, oameni problematici, a căror voință e prea puțin dezvoltată, ale căror instincte estetice sunt prea fin organizate pentru exigențele robuste ale zilei și ale istoriei contemporane. De pe culmi, ei cad amețiți în prăpastie și din prăpastie se avîntă la înălțime. Nicăieri nu au pămînt real sub picioare și vecinic sunt în căutarea plăcerilor cerești... Sunt niște *glasuri cari vorbesc din noui, din prăpăstii, din atmosferă și din mormînte*“...²

Natural, pe lîngă acest principiu al pieririi, găsim la Lenau și toate celelalte elemente romantice: preamărirea trecutului, împoporarea naturii cu spirite, credința în vrăji, predilecția pentru simboluri și comparații, și, în sfîrșit, în fragmentele sale dramatice *Faust* și *Don Juan*, o bună parte de senzualism. Dorințe vagi după fericire, dar rar de tot luptă și energie de viață. Și dacă versurile lui ce debordau de aceste idei bolnăvicioase au pătruns cu toate astea în public și au ajuns la mare grad de popularitate, e pentru forma lor cea simplă și pentru limba cea dulceagă în care sunt îmbrăcate.

*

Eminescu a fost și el influențat de aceste „visuri de opiu“, cum le numește Jacobowsky, de acești „copii ai suferinței“, cum le zice Otto v. Leixner. Vecinica vinare după fericirea transcendentă, căutarea nehotărîtului și a inefabilului, Eminescu le are comune cu școala romantică germană.

Pornind de la idealismul sentimental al lui Schiller, pe care și l-a însușit încă de pe cînd era sufleur la trupa teatrală din Mol-

dova, Eminescu a trebuit să cunoască poezia floarei albastre din versurile lui Novalis, farmecul de lună din versurile lui Tieck, monismul mistic și panteismul creștinesc din filosofia lui Schelling și, în sfîrșit, poezia Gangelui și Nirvana lui Schopenhauer. Iar dintre romanticii din epoca a doua („*Spätromantik*“), a cunoscut mai bine pe Lenau.

Adevărat este că d-l Gherea e de părere contrară. D-sa, categoric ca totdeauna, afirmă ca lucru sigur că „Lenau n-a avut nici o influență asupra lui Eminescu; e sigur că geniul lui Lenau e cu totul deosebit de-al lui Eminescu“¹. . . Aceeași părere apoi o dezvoltă mai pe larg și răposatul adept al d-lui Gherea, Ionescu Raicu-Rion.

Cel ce însă mai plastic dezavuează afirmația d-lui Gherea este însuși Eminescu. El a tradus după Lenau poezia *Foaie veștedă*², o dovadă că s-a inspirat direct din romanticul german, și apoi, dacă vom mai ceti minunatele *Schilflieder* sau *Abendbilder*, sau *An der Bahre der Geliebten* și le vom compara cu *Sommu-roase păsărele* și *Mortua est* etc.; sau dacă, între altele, vom ceti versuri ca *An meine Guitare*, cu strofa:

Auch deine Saiten sind zerissen
Es schweigt dein süßer Liederklang
Seit in des Busens Finsternissen
Mir jede frohe Saite sprang...

și ne vom gîndi la

Ah, organele-s sfărmate
Și măestrul e nebu...

nu ne va mai fi posibil a afirma că acest poet german n-a influențat întru nimic pe Eminescu; că sunt două naturi poetice de diferit gen și că între ei doi n-ar fi alte puncte de asemănare decît acele ce există în general între frunțași ai omenirii cari sufăr, cum sunt Byron și Leopardi... .

Dimpotrivă. O analiză amănunțită ne impune convingerea că în întreaga literatură universală nu se găsesc două firi de-o înrudire mai intimă și absolută ca aceea dintre Lenau și Eminescu. La amîndoi pesimismul e de natură organică, ereditar — un lucru absolut cert. Același temperament, aceeași lipsă de energie, același dor de-o viață pribeagă. În amîndouă părțile acea autosugestiune, care silește pe criticul R. Meyer din Berlin să numească pe Lenau

¹ *Allgem. Gesch. der Literatur*, II, p. 638.

² L. Jacobowsky, *Zur Psychologie der romantischen Lyrik*. Prefață la *Die Blaue Blume*, Leipzig, 1900, p. 37.

¹ *Critice*, I, p. 174.

² Publicată în ediția Șaraga.

„ein Selbstmörder seiner Seele“¹, apostrofare ce foarte bine i se poate face și lui Eminescu, dată fiind ușurătatea și lipsa de scrupul la îngrijirea sa trupească și sufletească. Dar această înrudire nu-i scade nimic din valoarea lui Eminescu, pentru că aici el n-a fost un simplu imitator, nici n-a contrabandat idei și forme, iar în ce privește partea estetică și artistică a muzei sale, ea e în incontestabilă ascendență față cu Lenau, un adevăr recunoscut de curind și de către un tânăr critic german, G. Adam. Asemenea în poezii de mai puțin subiectivism și acolo unde ironia romantică și satira iase mai mult la iveală, Eminescu e totdeauna superior; aceasta și în poezii de cuprins alegoric, ca, de pildă, în *Luceafărul*. Impunitatea ce i se aduce lui Lenau, că prea a fost om și prea puțin artist în versurile lui, nu i se poate aplica și lui Eminescu. Asemenea lipsește din poeziile lui Lenau viguroasa notă națională...

Dar despre toate aceste ne-am putea convinge mai ușor dacă am avea mai multe traduceri din Lenau. Până acum însă un număr foarte neînsemnat de versuri de-ale lui au fost traduse în limba noastră. Ar fi de dorit ca tinăra noastră generație de poeți, aproape cu toții romantici, să-și îndrepteze atenția asupra lui Lenau și prin traduceri bune să servească material pozitiv de comparație între el și Eminescu. Versurile lirice ale lui Lenau, în o traducere bună, ar fi o podoabă pentru literatura noastră.

INFORMATOII STRĂINĂȚII

Iubitorii de bibliografie universală găsesc din cind în cind și cite o notiță, rătăcită prin cine știe ce colț de revistă, prin care se certifică existența unei literaturi românești. Mai găsesc apoi și cite o traducere, din ani în Paști cite una mai bună, care face să vorbească în treacăt de calitățile noastre sufletești. E știut însă că nici notițele bibliografice, nici traducerea, bune sau rele, n-au reușit să ne ridice la nivelul unui serios factor de cultură europeană. Nici traducerea frumoasă ale Carmen Sylvei și Mite Kremnitz în Germania, nici Stanley și Mawer în Engiltera, nici recente traduceri ale d-rei Miller-Verghi și ale d-lui Bengescu în Franța n-au făcut vilvă mai mare în jurul lor și n-au avut puterea de a sili pe esteții și criticii străini a se opri mai cu dinadinsul asupra productelor intelectuale ale poporului român. Dimpotrivă, cei ce pe baza traducerilor s-au încercat să analizeze particularitățile noastre etnice au ajuns la rezultate foarte ciudate, ca în cazul *Năpastei* d-lui Caragiale, jucată la Berlin și Paris. Vor fi de vină și traducătorii, cari nu reușesc să redea originalul cu măiestria cuvenită; vina principală însă poate să zacă în chiar operele noastre literare, cari dacă nouă ne plac pentru farmecul limbei și dintr-un orgoliu național foarte firesc, nu plac tot așa străinătății care dispune de măsuri de comparație mai înaintate.

Oricum însă, e cert că traducerea sunt un mijloc de informație cu mult superior simplelor notițe bibliografice sau critice, cari prin laconismul lor sunt prea puțin convingătoare.

Am înaintea mea două articole informative apărute de curind, unul în *Das litterarische Echo* din Berlin, scris de d-l dr. Georg Adam și altul în *La Renaissance Latine*, publicat de d-l N. Vaschide, cel dintii autor, un scriitor german foarte serios și foarte binevoitor literaturii noastre; cel de-al doilea, un meșter universal, pentru care literatura pare a constitui mai mult un mijloc de distracție.

¹ *Die deutsche Literatur des neunzehnten Jahrhunderts*, Berlin, 1900, p. 179.

Amindouă aceste articole păcătuiesc poate prin caracterul lor prea enciclopedic; prea viră domnii autori toate sub aceeași căciulă, fără a face o deosebire marcată între valoarea diferitelor opere și articole citate. Cu toate acestea, însă, vezi aici pe germanul obiectiv și substanțial, care nu spune decît strictul necesar, care în două-trei cuvinte caracterizează un scriitor, schițează un curent și e convins de adevărul fiecărei afirmațiuni — pe cînd în revista franceză găsim un frazeolog încrezut, întreținînd o conversație de cafea, cîntărind literatura cu kilogramul, împărțind galante complimente în dreapta și-n stînga și căutînd a masca prin zeflema superficială sa orientare în materia ce tratează.

Cîteva pilde.

D-l Adam vorbește de Iosif și găsește că „din ceata de simbo-liști realiști și impresioniști a tînerei generații de poeți români, personalitatea tînărului St. O. Iosif se ridică tot mai accentuat”. „Poezia lui lirică e subtilă, cîntecul lui, fără a avea putere zgomotoasă și lumină orbitoare, sunt simple, sănătoase și vioaie, ca și izvorul pururea viu al poeziei populare, al acelei doine care-n melodiile sale visătoare întrupează toate suferințele și toate bucuriile acestui popor — și deasupra tuturor poeziilor lui Iosif plutește revărsatul zorilor... Acest poet însă, care concentrează în tine și redă în mod intim natura patriei sale și ființa simplă a poporului său, nu uită a studia și pe străini, după cum dovedesc traduceriile lui din *Convorbiri*” etc.

Și acum, alătura de reflexiunile criticului german, poftim cetiți pe d-l Vaschide: „*M. Stefan Iosif, un jeune poète doué d'un talent bien personnel*”. Atît! Natural că cetitorii sunt la largul lor să creadă ce vor voi despre rostul acestui „talent bien personnel”.

Tot d-l Adam vorbește despre d-l Iorga, a cărui *Istorie a literaturii române* o apreciază în cîteva cuvinte elogioase. (În treacăt amintesc că aceeași operă a fost călduros apreciată de d-l Dr. Weigand în *Literarisches Centralblatt* de la 7 dec. a.c.)

Iar d-l Vaschide, savantul domn Vaschide, căruia nu i-ar șede deloc rău dacă ar vorbi mai cu pălăria în mină cînd amintește numele d-lui Iorga, scrie următoarele:

„*Il y a peu de volumes à signaler, si on ne tient compte de l'activité de M. Iorga, auteur de plusieurs kilos de documents des familles de la haute société roumaine, documents qu'il transcrit sur du papier propre, digne d'être reimprimé et signé par le compétent et l'illustre professeur d'énergie nationale*”.

Și continuînd comparația, vom putea constata continua lipsă de obiectivitate a informatorului francez, care aruncă cite-un calificativ ca „admirable roman”, vorbind de *Ciocoi vechi și noi*

sau ca „un jeune poète bien connu et qui a surtout la sympathie du public”, vorbind de d-l R. D. Rosetti.

Mă întreb ce servicii reale pot aduce literaturii noastre și, în general, ideii latine informații de categoria celor din urmă? Luxul acesta de epitete absolut banale față de unii și de informații revoltător de false și de nepricepute asupra altora, cui folosesc? Cu cît a contribuit cronicarul revistei panlatine la ridicarea culturii noastre naționale și la lămurirea străinilor în punctul acesta prin faptul că prezintă, d.p., călăuză d-lui Rosetti mai pe sus de cîteva podoabe ale istoriografiei române? Căci, slavă Domnului, dacă ne putem mîndri astăzi cu ceva în străinătate, apoi o putem face tocmai cu literatura istorică, reprezentată prin cîteva gînditori de frunte, cari îi dau tot mai multă strălucire, întrecînd mult pe celelalte ramuri ale literaturii noastre.

Cîteva învățăminte vor fi deci la locul lor.

Sintem un popor tînăr, al cărui glas abia pătrunde în Parnasul popoarelor culte. De pe cele cîteva catedre de literatură comparată din Germania și Franța numele scriitorilor noștri nu răsună încă. De aceea în principiu nu poate fi decît îmbucurător dacă se găsesc condeie cari se încearcă a ne face cunoscute modestele noastre manifestațiuni, fie prin traduceri, fie prin informațiuni. Există însă anumite condiții fără de cari munca lor devine zădărnică, dacă nu chiar periculoasă.

Se cuvine ca informatorul — preemițînd că motivele activității lui sunt curate și cinstite — să fie la rîndul lui destul de bine pregătit, să aibă facultatea de-a deosebi esențialul din sumedenia de crime de tipar ce se săvîrșesc la noi și să urmărească îndeosebi produsele cele mai caracteristice pentru simțirea și mentalitatea poporului românesc. Din cazul d-lui Vaschide am mai putea apoi învăța că fiecare informator e ținut să aibă conștiința răspunderii pentru cele scrise.

E destul că aici, acasă, opinia publică e mistificată, că informatorii literari, cari au atîtea victime pe sufletul lor, au făcut din literatura noastră mai nouă un fel de lac de broaște și de alte vietăți, în care fiecare brodac se consideră drept un rege al poeziei. Nu mai e nevoie să trîmbițăm în lumea largă laude sarbede și în același timp să ne arătăm mici unde suntem mai puternici.

Evident însă că echilibrul nu-l pot stabili decît oamenii echilibrați sufletește și sperăm că — în ceea ce privește străinătatea — cele două mari opere ce sunt în preparație — o istorie politică a românilor și alta literară, scrise în nemțește, cea dintîi de-un profesor universitar din București, a doua de-un profesor din Budapesta — vor fi un început pe calea informării temeinice și astfel se va pune deocamdată capăt multor cronici inutile, cari mai mult compromit în ochii străinătății și bruma de literatură cită avem.

NOTE ȘI COMENTARII

PRELUDII

Articole și cercetări literare

Acest volum este singurul care a apărut în două ediții în timpul vieții autorului. Ediția I poartă pe pagina de titlu următoarele indicații: „Iliarie Chendi, *Preludii. Articole și cercetări literare*. Editura revistei *Sămănătorul*, Minerva. Institut de arte grafice și editură, București, Strada Regală, 6, 1903”. Ediția a II-a are pe foaia de titlu următoarele: „Iliarie Chendi, *Preludii. Articole și cercetări literare*. Ediția a II-a. București, Editura Institutului de arte grafice Minerva. Strada Regală (Hotel Union), 1905”. Ambele ediții au același număr de pagini (209). La sfârșit, „tabla de materii” indică 17 titluri numerotate cu cifre romane. Diferă între ediții numai titlul de la numerotarea VII. În loc de *Maria Cunșan și Maria Cioban*, existent în prima ediție, cea din 1903, în ediția a II-a, din 1905, apare titlul: *Din școala lui Coșbuc*, existent în interiorul volumului și în ediția I, ca supratitlu. Ediția a II-a mai diferă de prima și prin următoarea notă introductivă din partea autorului:

„În noua ediție a *Preludiilor* s-au introdus foarte puține schimbări de formă și s-a menținut fondul în întregime.

La 1903, când am tipărit pentru întâia oară culegerea mea de articole din *Sămănătorul* și *Convorbiri literare*, o parte a presei i-a făcut o primire dușmănoasă. Poate mai mult mulțămită acestui fapt decât cuprinsului său, scos, de altfel, într-un număr destul de restrâns, s-a epuizat repede.

Acum, că ideile exprimate de mine nu mai sunt nouă, când ceea ce eu abia am schițat a fost dezvoltat de altul, cu un aparat mai mare, mai limpede și mai entuziast, iar curentul ce se anunța pe atunci cu atîta sfială a luat proporții mari și sigure, cartea mea rămîne numai un izvor de informație pentru anul literar în care a fost scrisă.

8 martie 1905

Autorul“

La *Tabla de materii* de la sfârșitul volumului cele șaptesprezece studii și articole din cuprins sînt însemnate cu cifre romane, în următoarea ordine: „I. Două categorii (p. 5); II. Eminescu (material nou de studiu) (p. 7); III. Creangă și Eminescu (p. 55); IV. Samson L. Bodnărescu (p. 62); V. Th.

Șerbănescu (p. 68); VI. În chestiunea limbei literare (p. 73); VII. Din școala lui Coșbuc (p. 89); VIII. Iuliu C. Săvescu (p. 99); IX. Radu D. Rosetti (p. 110); X. Grimm în românește (p. 119); XI. Traducătorii lui Heine (p. 133); XII. Un poet reclamagiu (p. 147); XIII. Un „poet decadent“ (p. 155); XIV. Geniul din Constanța (p. 163); XV. Frumoasa Loreley (p. 172); XVI. Poveștile în versuri (p. 185); XVII. Semne bune (p. 205).

În cadrul acestei ediții, articolele din cuprinsul volumului *Preludii* se reproduc după ediția a doua, ultima apărută în timpul vieții autorului, respectînd intru totul textul și ordinea dată de Chendi studiilor și articolelor sale.

Apariția volumului *Preludii* era anunțată în *Sămănătorul*, nr. 18, din 4 mai 1903, în următorul context:

„Biblioteca *Sămănătorului*

S-au pus sub tipar și vor apare zilele aceste următoarele scrieri ale redactorilor revistei noastre:

Traduceri din Verlaine de D. Anghel și St. O. Iosif;

Preludii, articole de critică literară, de Iliarie Chendi;

Visuri de noroc de Zaharia Bărsan“

(*Sămănătorul*, 4 mai 1903, p. 280).

În numărul 20, din 18 mai 1903, al *Sămănătorului* se publică și prima „dare de seamă“, cu privire la *Preludii*, ceea ce înseamnă că apariția cărții respective trebuie situată la cumpăna lunii mai 1903.

După cum remarcă Iliarie Chendi în nota care însoțește cea de-a doua ediție a *Preludiilor*, apariția acestui volum în prima sa ediție a stîrnit în o parte din presa vremii o adevărată campanie de denigrare veninoasă a autorului. O mostră ignobilă, totuși demnă de remarcat în acest sens, ne oferă articolul lui Florian P. Becescu, „poetul reclamagiu“, criticat de Chendi. Articolul acestuia, intitulat *Din viața piraților literari (Articole critice? de Iliarie Chendi)*, a apărut în ziarul *Cronica*, vineri, 30 mai 1903. Cităm din cuprinsul articolului respectiv:

„Tăcerea bătrînilor literați și a criticilor cuțli și destoinici a dat naștere apariției întristătoare a unui soi de păianjeni critici, de pirați literari.

Cercăm să ne ocupăm astăzi de unul dintr-aceștia, d. Iliarie Chendi. Volumașul său de articoleșă critice n-ar merita defel atenția noastră, din punctul de vedere al ideilor literare exprimate în el, d. Iliarie Chendi întrupînd la perfecțiune pe veninosul, egoistul și periculosul individ din zisa specie a piraților literari, a păianjenilor critici.

Preludiile d-lui Chendi copriind cîteva articoleșă scrise în momente de isterie deplorabilă și au fost publicate în revista *Sămănătorul*. Treceam peste faptul că doi-trei scriitori tineri destul de cunoscuți de lumea inteligentă sunt batjocuriți așa cum numai critica mahalalei știe să batjocurească. Orice român, fie cit de profan, va ști să aprecieze incapacitatea și absoluta nechemare a acestui domn improvizat în critic... D. Chendi, care din insuficiența sa învă-

țătură a extras numai ceea ce putea hrăni îndeajuns vicioasa sa organizație psihică, d. Chendi, care, dintre cei mulți de felul său, posedă cu prisosință toate multiplele și cameleonicele calități de parvenire, crede că se va putea impune astfel, profanând totul, făcând pe obiectivul uneori, pe admiratorul nechemat al unor figuri prea nemuritoare pentru a avea nevoie de postuma și interesata sa tămiere. Și astfel, acest obscur și incult pirat literar, după ce a prins cheag din specularea poeziilor postume ale lui Eminescu, își face astăzi apariția pe cimpul părăsit al criticei, trăgând tutulor poezilor noștri tineri meriți și criticilor de valoare o formidabilă injurătură.

Însemnătatea periculoasă a acestui prea neînsemnat individ, însemnătatea care a ocazionat în mare parte acest articol, își are izvorul în cunoașterea faptului că d. Chendi este numai o erupțiune a unei bine organizate *bande literare* care cred ei că fac un act de patriotism asmuțindu-l.

Volumul *Preludii* al eminentului (?) critic Chendi ne face impresia injurăturilor ce bătașii tocmiți înadins la alegeri de niște politicieni fără scrupul aruncă adversarilor lor. *Este expresia urei* ce ne-o hrănesc o seamă de transilvăneni «știutori de carte», a luptei... «artistice» întreprinsă de aceștia pentru ghilotinarea tutulor poezilor tineri din regat, pe ruina cărora ei vor să se ridice cu orice preț.

Mijloacele și scopul sunt atât de dezgustătoare și de sălbatic încât titlul de *articole critice*, dat sforțării bestiale ale d-lui Chendi, constituiește pentru toți cea mai îndrăzneată sfidare adresată lumii cititorilor de literatură, de către un mercenar al condeului, maniac și doritor de procopseală“...

Continuând în acest stil, pe vreo trei coloane ale ziarului, Florian P. Becescu socotea volumul *Preludii* „cel mai mișelesc și deplorabil precedent din viața noastră literară“ (*Cronica*, 30 mai 1903).

Un fel de bilanț al „atacurilor“ la adresa *Preludiilor* se încerca într-o prezentare anonimă a volumului în *Revista idealistă*, al cărei director era Mihail G. Holban și prim-redactor, N. Vaschide:

„D. Chendi de la *Sămănătorul* a publicat de curînd un volum de critică cu titlul *Preludii*. D-sa este cam agresiv. Cei atacați au răspuns cam violent, după obiceiul nostru, astfel că cartea d-sale a fost destul de discutată și criticată la rîndul ei. O observație în treacăt. Cum se face că la noi, îndată ce un scriitor a fost criticat, ripostează imediat? Oricare se vede tipărit trebuie să se aștepte la critică; de altminteri, o critică bine întemeiată este indispensabilă formării talentului; atunci pentru ce o susceptibilitate așa de mare? Cine se poate aștepta să fie numai lăudat? Din cauza acestei mari susceptibilități neconținut se nasc *personalități* între critici și criticați, ceea ce e o nenorocire, pare-mi-se. Aceasta s-a întimplat și cu d. Chendi; desigur, nu ținem să intrăm în discuție cîtuși de puțin. Vom spune însă că găsim că d. Chendi este un critic conștiincios, cunoscînd bine operele despre cari se ocupă și care,

cu timpul, adică cu vîrsta și experiența, va deveni unul din bunii noștri critici. Pentru aceasta îi trebuie d-lui Chendi să se ocupe mai puțin de persoane și mai mult de operele lor.

Am citit cu un viu interes *Preludii* și cu altă ocazie vom reveni mai pe larg asupra acestei cărți, precum și asupra autorului. D. Chendi de un timp face critică literară la *Voința națională*. Citim articolele sale cu o adevărată plăcere, fiindcă ele dovedesc că autorul lor este un spirit serios.“

(*Revista idealistă*, nr. 9, noiembrie 1903, p. 640—641).

În mod paradoxal, la *Sămănătorul* volumul *Preludii* nu era primit prea bine. Cronica pe care i-o făcea Nicolae Iorga, e deși favorabilă, marcată de rezerve, ceea ce nu scăpa din vedere nici lui Florian P. Becescu. Iată cuprinsul acestei „dări de seamă“:

„Volumul apărut acum al d-lui Chendi (titlul: *Preludii e prea căutat*, criticul nefiind ca poetul, acela care «preludiază», o pasăre cîntătoare, sau, cazul poezilor rai, o pasăre croncănitoare, cotcodăcitoare) cuprinde articole ce au apărut prin reviste și culegeri. Autorul lor a făcut însă bine că le-a adunat; el constituie, în adevăr, cartea de vizită prin care d. Chendi se introduce în ce s-ar putea numi cenaclul — ceea ce înseamnă: cina cea de taină a scriitorilor români. Nu zic: al scriitorilor români de talent (ce e aceea talent și ce nu e? Și e așa de vechi cuvîntul!), ci al scriitorilor români cuvincoși, cărora unii le pot da sfaturi, iar alții pot să le primească fără supărare de la dînsii (chiar dacă ar fi crudul, dar prietenescul sfat de a nu scrie).

Un articol singur studiază ceva din literatura germană. Celelalte înseamnă puncte nouă de vedere cu privire la Eminescu — cu reproduceri din admirabilele lui inedite — la Creangă, constată curente sau direcții și lovesc în reputații care — în cele mai multe cazuri — sînt în adevăr, cu totul neîndreptățite.

D. Chendi e ardelean și are toate însușirile ardeleanului: vorbește numai după ce se informează, judecă cinstit în sufletul său și spune fără sfială ce crede. Deși n-are diplomă universitară și e un modest funcționar al Academiei, el se arată foarte cetit; e și un om de gust, fără să aibă fumurile celor ce între noi, ceștia de aici, își atribuie această calitate. Înaintea ochilor săi el are un ideal, care e idealul de adevărată cultură, specifică nouă, pe care-l împărtășim cu toții.

Ar mai fi un punct de discutat: e d. Chendi și un om harnic? În privința aceasta aștept să-mi fac o părere.“

(*Sămănătorul*, nr. 20, din 18 mai 1903, p. 316)

Articolul acesta despre *Preludii* este reluat de N. Iorga în *O luptă literară*, vol. I (mai 1903 — iulie 1905), „Neamul românesc“, tipografie și legătorie de cărți, 1914, p. 12—13, cu datarea la sfîrșit „18 mai 1903“.

Mai caldă, mai apropiată este prezentarea de la rubrica de „Bibliografie“ a revistei *Luceafărul*, semnată T. (Tăslăuanu?):

„Activitatea distinsului nostru publicist, care în prezent rabdă căldurile

și caraghioslicurile gingăvitorilor cosmopoliți din București, e bine cunoscută cărturarilor noștri iubitori de lectură.

D-l Chendi se îndelstnicește de multă vreme cu plivirea și stîrpirea buruienilor puturoase și netrebnice de pe ogorul literaturii noastre. Mulți greieruși răgușiți și mai mulți visători după nimbul nemuririi de pe la noi cunosc de-aproape și mai bine această activitate de purificare a d-lui Chendi. De cînd a trecut însă hotarul, d-lui a mai uitat de cei de-acasă și stă cu mult mai bucuros de vorbă cu «paternicele talente», cu «ignobiliile genii» și cu «sacerdoșii decadenți» ai artei ce se batjocurește «de la munte pîn' la mare», pornind împotriva lor un război crîncen de exterminare, biciuind cu energie ardelenescă pe fariseii Parnasului românesc.

Volumul acesta conține o parte din articolele critice — prin cari, cu o nobilă osteneală, încearcă s-abată pe cei rătăciți pe calea adevărată și să disciplineze opinia publică pentru o cultură și literatură mai românească, în care să ne regăsim pe noi înșine — și cîteva dintre interesantele lui cercetări literare, ca *Eminescu (Material nou de studiu)* etc.

D-l Chendi prin puterea talentului d-sale de-a descoperi și aduce la rezon pe privighetorile năuce ale literaturii românești, prin cunoștințele bogate, prin darul de-a cumpăni drept și clar rostul mișcărilor artistice și, în fine, mai cu seamă prin hărnicia neobosită a d-sale, credem că va aduce bune servicii neamului, năpădit de streini și streinism, atît în cultură, cît și în cele sociale. Nădăjdum a nu fi profeți mincinoși.“

(*Lucașfărul, Revistă literară, Budapesta, nr. 12—13, iulie 1903.*)

În *Junimea literară* din Cernăuți, numerele 1, 2, 3, din 1904, George Tofan publica un amplu articol la rubrica „Dări de seamă“, în care prezenta în paralel volumul *Preludii* de Ilarie Chendi și *Încercări critice* de H. Sanielevici, apărute în același timp. În primul număr, autorul făcea un lung expozeu asupra lipsei de orientare în literatura momentului, caracterizată prin spirit de gașcă, absența inițiativei, a talentelor, tare împotriva cărora s-a ridicat Chendi.

„Pe cît de greșit ar fi a lăsa literatura fără critică demnă și serioasă, pe atît de greșită e lupta aceasta pătimașă, dusă mai mult pe motive personale și de răzbunare. Îndată ce un recenzent își spune părerea asupra opului, te poți aștepta la un atac al autorului, nu în merit, ci asupra persoanei lui, provenienții etc.“ Aici se făcea o trimitere la subsolul paginii: „Vezi atacurile contra d-lui Chendi care ar «ardeleniza» literatura, apoi un articol al lui F. Bocescu din *Epoca* din anii trecuți, sub titlul *Pirații literaturii*“...

Comentînd retragerea din critică a lui Măiorescu, C. D. Gherea și M. Dragomirescu, apoi caracterul diletant al criticii de recenzenți pe la reviste a lui D. Evolceanu, Iorga, Bogdan-Duică „fiindcă ocupația lor obișnuită nu era critica“, George Tofan constata;

„Un critic stabil, care să îndeplinească anevoioasa meserie de «împărțitor de titluri și de glorie», ne lipsea. Nu demult s-a ivit d. Ilarie Chendi...

Chendi s-a făcut cunoscut prin articolele ce le-a publicat în *Familia*, dintre cari cel mai însemnat, *Zece ani de mișcare literară în Transilvania*, a apărut și în broșură, și prin articolele publicate în *Convorbiri, Sămănătorul, Revista bibliografică* și în foiletonul *Voinței naționale*; puține articole mici a publicat și în foisoara *Tribunei poporului* din Arad.

Volumul prezent e reunirea articolelor tipărite în *Sămănătorul*. Chendi pare a fi adoptat ca principiu al criticii sale părerea d-lui Dragomirescu de la finea studiului *Critica științifică și Eminescu*, unde zice: «În contra lor (a pseudoartiștilor) trebuie îndreptat ochiul neadormit al criticii și sarcasmul este cea mai bună armă ce li se cuvine. Sentimentul de milă, pe care ni-l lasă lamentările unor interesați în cauză, că prea mult se critică și prea puțin se creează, trebuie întunecat de sentimentul de indignare pe care acești profanatori ai artei ni-l provoacă cu fiecare nouă producție a lor.»

Chendi n-a abordat încă un studiu mai mare asupra unui scriitor român sau asupra unei epoci literare, din care am putea deduce mai bine metoda, principiile și ideile de cari e călăuzit în cercetarea operelor și caracterizarea personalităților scriitorilor; volumul de față se compune din articole mici, cari se ocupă de fenomene literare izolate sau de scriitori, studîndu-i numai în liniamente generale, fără a aprofunda mai tare studiul lor; articolele lui sunt recenzii de revistă, începuturi pe baza cărora se scriu studiile mari. Cele zise aici nu micșorează întru nimic valoarea opului d-lui Chendi; el corespunde tocmai necesității constatate de noi în articolul trecut.

Chendi e un aderent convins al curentului ale cărui zori încep a se ivi, a cărui înghesbare e pe cale: a *curentului național în literatură*; aceasta se poate urmări de-a lungul articolelor sale. El e dușmanul cel mai aprig, dar totodată și cel mai mult insultat, al curentului decadent-simbolist. În contra acestui curent este îndreptat articolul *Un „poet decadent“*, în care analizează volumul recent a lui Iuliu Dragomirescu“...

După ce făcea o prezentare mai amănunțită a articolelor din volum, G. Tofan conchidea: „Chendi e specialist în literatură germană, cunoaște temeinic operele marilor poeți și prozatori germani și e familiarizat cu cercetările cele mai nouă în domeniul acesta. Cel mai însemnat articol din volumul întreg e, desigur, cel intitulat *Eminescu, material nou de studiu*.“

Prezentînd starea lucrurilor în legătură cu studiul lui Eminescu în momentul respectiv („el a fost pînă în anii din urmă cel mai neglijat dintre scriitorii noștri mai însemnați“, „o indiferență de condamnat“), autorul constata: „o reînviere a studiului lui Eminescu, pornită din entuziasmul generației mai tinere și sprijinită prin descoperirea unui bogat material inedit. În acești doi-trei ani din urmă de cînd s-au reînceput cercetările asupra lui Eminescu, s-a făcut mult mai mult decît în cei zece ani de la moartea poetului.“

În acest cadru, „d-l Chendi caută să fixeze puncte nouă de orientare în judecarea operei și personalității lui Eminescu. Autorul ne arată că poetul a cunoscut temeinic poporul român din toate provinciile, s-a ocupat mult de

poezia populară, a cărei influență se cunoaște mai ales în bucățile inedite. La aceasta am mai putea adăuga că în bucățile tipărite din inedite se află o mulțime de cuvinte populare foarte frumoase pe cari astăzi nu le mai aflăm în limba poezilor noștri, dintre cari mulți scriu o limbă cam împestrată” (*Jumimea literară*, nr. 2 și 3 din 1904).

Cea mai judicioasă prezentare a volumului *Preludii* o întâlnim în *Arhiva*, „organul societății științifice și literare din Iași”, nr. 4, aprilie 1904, la rubrica „Dări de seamă”, fiind semnată doar în sumarul revistei: *O. Botez*: „Orizontul d-lui Chendi e mai îngust ca cel al d-lui H. Sanielevici, a cărui *Încercări critice* au apărut cam în același timp. D-sa e reprezentantul unei critici mai mult literare și psihologice, fără pretenții filosofice și științifice. D-l Chendi nu studiază opera unui scriitor în raport cu probleme de ordine etică și socială și se ferește de idei generale și teorii, cari pot fi un prilej de dezvoltări adinci și interesante, dar pot aluneca adesea pe un teren nesigur și șovăitor. În aceste limite, articolele d-lui Chendi dovedesc multe calități alese, simț artistic, sănătate intelectuală și întinse cunoștințe literare, mai ales a literaturii germane.

Aprecierile sale estetice, deși uneori prea subiective și nemotivate, sînt mai totdeauna drepte. Samson Bodnărescu n-a fost un talent original, ci mai mult reproductiv, n-a fost o personalitate artistică, ci un bărbat cu multă bunăvoință și însuflețire pentru progresul limbii și literaturii române. Theodor Șerbănescu «nu e un geniu, cum l-au caracterizat d-nii Ollănescu și Djuvara, ci un harnic și jovial versificator al iubirei». Creangă nu e un simplu copist de povești ca Grimm, nici falsificator al spiritului popular ca un Pop-Reteganul, ci rămîne în același timp artist în toată puterea cuvîntului, poet fără a inventa, fără a adăuga de la sine decît simțul cald și meșteșugul limbii armonioase. Eleva lui Coșbuc, Maria Cunțan, «nu îmiteză direct și nu plagiază ideile poetului baladelor și idilelor, cum au făcut cei din școala lui Eminescu. Ea are o simțire proprie, o gândire originală și este, desigur, o personalitate artistică».

Prin articolele sale asupra poezilor Rosetti, Fl. Becescu, Dragomirescu, ca și d. H. Sanielevici, d. Chendi a adus servicii reale literaturii noastre, luptînd pentru a purifica atmosfera ei viciată și a înăduși glasul discordanțelor acestor artiști falși și cîntăreți săraci de simțire adevărată și idei profunde.

D-l Chendi are un talent real de polemist, spirit mușcător și fin. E caracteristic în această privință articolul *Geniul din Constanța* (Vulcan, autorul celebrului roman *Fecioara*).

Stilul său natural și clar are multă vigoare și avînt...

Din sintetizarea prezentărilor din epocă ale volumului *Preludii* se desprind cîteva concluzii cu caracter mai general, valabile peste timp. Astfel, se impune atenției prezența tot mai puternică a scriitorilor transilvăneni în dezvoltarea literaturii române de la începutul secolului XX. Chendi, după

cum atrag atenția mai ales adversarii volumului *Preludii*, se afla în fruntea acestor scriitori, acuzați de a fi format un adevărat curent care ar fi „ardelezizat” literatura română a epocii.

O altă precizare necesară privește chiar titlul dat de Chendi volumului său. Iorga se arată total neînțelegător față de acest titlu, pe care-l socotește pretențios și nepotrivit. În perspectiva timpului însă acest titlu se justifică, dovedind intuiția autorului. Pe de o parte, prin conținut, volumul *Preludii* pledează pentru un curent literar în curs de constituire. El are un caracter evident programatic, mai ales prin articolul care încheie cartea (*Semne bune*). Prin acest articol programatic, cît și prin amplul studiu dedicat lui Eminescu, Ilarie Chendi „preludiază” noul curent național în literatură, care va lua în curînd o amploare deosebită, sub numele de sămănătorism, pentru că a avut în centrul său de ofensivă polemică revista *Sămănătorul*.

Dar *Preludiile* lui Chendi se disting în peisajul epocii și prin o altă modalitate de a face critică. După cum atrag atenția recenzenții cărții, volumul lui Chendi a apărut în același timp cu *Încercări critice* al lui H. Sanielevici, care nutrea ambiția programatică să dea criticii literare o orientare științifică și filosofică. Or, Chendi se opune în mod evident, chiar și prin titlul cărții sale, unei asemenea tendințe. El preferă o critică artistică, asimilînd erudiția de care dădea dovadă elocvența în studiile din epoca anterioară unei tendințe noi, aceea de elaborare frumoasă, armonioasă, a textului critic. Și din acest punct de vedere, Chendi „preludiază” un mod de critică literară ce se va statornici abia mai tîrziu, în epoca interbelică. El este cu acest volum un adevărat deschizător de drumuri în dezvoltarea criticii literare românești.

DOUĂ CATEGORII

A apărut întîi în revista *Sămănătorul*, nr. 30, din 20 octombrie 1902 (în colecția anuală p. 50—53), de unde s-a reluat în deschiderea volumului *Preludii*, cu unele modificări de text.

Astfel, pasajul referitor la „procesul de calomnie în jurul *Năpastei*” are în revistă următoarea redactare mai amplă:

„Procesul de calomnie în jurul *Năpastei* abia terminat, și iată un caz analog, provocat de o existență similară, de data aceasta împotriva savantului istoric N. Iorga. Noul proces va avea loc în luna noiembrie, cînd se va desfășura din nou tristul tablou ce ne-a fost dat să-l avem în primăvara trecută.”

„Răposata revistă” din care se citează despre Vlahuță și Coșbuc, este dată în *Sămănătorul* cu numele ei real, de *Pagini alese*.

În revistă, încheierea articolului e următoarea: „De aceea o analiză amănunțită a operelor acestor poligrafi se impune”. Această încheiere explică mai clar caracterul programatic al articolelor negative, demolatoare de false glorii, pe care Chendi le include în cuprinsul volumului *Preludii*.

Cea mai mare parte a studiului *Eminescu. Material nou de studiu* din volumul *Preludii* a fost publicat întâi de Chendi ca prefață la volumul M. Eminescu, *Opere complete, I. Literatura populară*, București, Editura Institutului de arte grafice „Minerva”. Societate anonimă pe acțiuni. Strada Regală, 6 (Hotel Union), 1902. Prefața respectivă poartă la sfârșit însemnarea „București, în mai 1902” și semnătura autorului. În ampla elaborare din volumul *Preludii, Eminescu. Material nou de studiu*, se fac numeroase trimiteri la volumul M. Eminescu, *Opere complete, I, Literatura populară*, cit și la „Prefața” sa.

Studiul despre Eminescu din *Preludii* este, cu o mică modificare asupra căreia vom reveni, același cu „Prefața” respectivă, în partea de început, pînă la referințele critice privitoare la marele poem *Memento mori*, după care se reproduce apoi, din nou identic, interpretarea dată de Chendi influenței romantismului german asupra poeziei eminesciene, pînă la ironia romantică în creația poetului nostru. Elaborat ulterior „Prefetei”, studiul despre Eminescu din volumul *Preludii* prezintă unele firești modificări de text, mici intervenții în notele de subsol. Diferă complet numai partea finală pe care o reproducem, în continuare, din prefață:

„În volumul acesta — întiiul din operele complete ale lui Eminescu, ce se tipăresc în Editura Minerva sub îngrijirea d-lui Nerva Hodoș și a subsemnatului — am grupat o parte a materialului ce dovedește spusele noastre privitoare la legăturile lui cu literatura populară. Publicarea versurilor din popor culese de Eminescu, fiindcă asupra acestor versuri ochii poetului au vegheat îndelungat, el le-a studiat, s-a inspirat din ele și și-a alcătuit o bogată limbă literară.

De cînd Eminescu a adunat aceste versuri în cursul călătoriilor sale — ca un pribeag ce-și culege un mănunchi de flori din luncile prin cari trece — s-a strecurat vreme lungă și ele au trecut în mai multe colecții, căci interesul pentru folclorul nostru a crescut.¹ Cu toate acestea, colecția lui Eminescu

¹ Iată colecțiile pe care le-am consultat la stabilirea variantelor acestor poezii: Jarnik-Bărseanu, *Doine și strigături din Ardeal*, București, 1885; Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, București, 1866; G. D. Teodorescu, *Poeziile populare române*, București, 1885; D. E. Sevastos, *Cîntece moldovenești*, Iași, 1888; M. Canianu, *Poezii populare*, Iași, 1888; Enea Hodoș, *Poezii populare din Banat*, Caransebeș, 1892; Idem, *Cîntece cătănești* („Biblioteca noastră”); I. G. Bibicescu, *Poezii populare din Transilvania*, București, 1892; I. Rădulescu-Codin, *Din Muscel, Cîntece*, vol. I, Buc., 1896; Gr. G. Tocilescu, *Materialuri folcloristice*, Buc., 1900, 3 vol.

poate servi nu numai de orientare celor ce au să facă studii speciale asupra elementelor lui de inspirație, ci va fi o lectură folositoare laicilor, ca și omului de știință.

Urmează apoi versurile lui cu motive populare, imitațiuni rămase parte fragmentare, parte fără ultima cizelare a lui Eminescu. Aceste ne arată o direcție specială, în care poetul e prea puțin cunoscut, anume direcția poporanică, importantă fiindcă este una din originile romantismului său.

Poveștile-poeme, cu subiecte din popor, cu forma însă artistică, de asemeni erau necunoscute în forma în care se prezintă aici, afară doar de cîteva fragmente din ele, pe cari poetul le-a contopit în poezia *Călin* din ediția d-lui Maioreșcu și în substratul *Lucașărului*.

În sfârșit, alăturăm cunoscutului *Făt-Frumos* alte trei povești în proză. Aceste sunt mai mult niște schițe, prinse de autor din gura vreunui povestitor moldovean și redată întocmai, după modul de povestire jărănesc. Eminescu și-a adunat aceste povești, între altele, și cu scopul de-a le prelucra în versuri, cum a făcut și cu *Călin*, pentru care în manuscris găsim și forma prozaică originală, sub titlul *Călin Nebunul*, culeasă tot din Moldova, pe la anul 1869.

Nădăjduim că generația de astăzi, care nu cunoaște pe Eminescu decît sub eticheta laconică de *pesimist* — un cuvînt ce spune prea puțin, fiind vorba de o personalitate așa de multilaterală — va găsi în acest volum un prilej de-a începe să-și formeze o credință mai obiectivă și demnă de marele poet al poporului nostru.

București, în mai 1902.”

Partea finală a studiului începînd de la: „Legăturile lui Eminescu cu poezia romantică germană ne fac să insistăm aici și asupra umorului și ironiei romantice din poeziile lui”, pînă la ultimul pasaj, a apărut mai întii în *Sămănătorul*, nr. 32, din 3 noiembrie 1902, p. 81—87, sub titlul *Humorul lui Eminescu*, cu aliniatul de introducere diferit față de cel din volum: „Ca la toți poezii romantici, găsim și-n creațiunile lui Eminescu urme evidente de ironie romantică”. În rest textul este identic.

Comentariul lui Chendi la creația eminesciană postumă este mult mai amplu decît îl reflectă studiul despre Eminescu din volumul *Preludii*. Astfel, în cuprinsul revistei *Sămănătorul* apar o seamă de poezii postume ale lui Eminescu la care Chendi face o seamă de comentarii de subsol, precum, de pildă, la poemul *Un roman*:

„*Un roman* e una din cele mai desăvîrșite poezii inedite ale lui Eminescu și purta mai întii titlul *Pădure și salon*, șters cu cerneală și înlocuit astfel de autorul însuși. O indicație ne arată că poezia e scrisă între anii 1865—1877, ceea ce ne dovedește strecurarea cîtorva asperități juvenile printre pasagele

de forță genială. Așa cum este, bucată e o podoabă a literaturii române“ (*Sămănătorul*, nr. 3, 1903, p. 37).

La poemul *Demonism*, publicat în *Sămănătorul* nr. 9, din 2 martie 1903, Chendi dădea următoarea *notă* finală:

„Idea demonismului l-a preocupat pe Eminescu îndelung. Bucata publicată aici, descrierea unui moment uriaș din cosmogonie, este o parte din proiectul unei lucrări mai mari, *Demon și inger, o tragedie*. Motivele din poezia aceasta le găsim presărate în diferite fragmente, între altele și în schița inedită *Mirodonis*. La sfârșitul acesteia, Eminescu notează:

«Plan: *Mirodonis* întretesută de ideea Demonului-Weltgeist (Lucifer)»

Mirodonis e numele unei zine, pe care Eminescu o descrie în culori romantice. Ea locuiește într-un palat de stinci, «într-o nemaivăzută feerie și e draga lui Lucifer»:

Pe drumuri

Cireși în floare scutură zăpada
Trandafirie-a înfloririi lor.
Vântul le mână, văluros le-nalță
De flori troiene-s în loc de omăt.
Iar zina Mirodonis
Ajunge în grădina de codri
Și rătăcește-o umbră argintie.
Ici se pleacă spre-a culege-o floare,
Colo aleargă după-un flutur,
Îl prinde, îi sărută ochii și-i dă drumul,
Apoi ea prinde-o pasăre măiastră
Și zboară-n noapte printre stele d-aur...

Printre poeziile cu fond filosofic, fragmentele aceste ocupă un loc de valoare, înlesnind mult cunoașterea lui Eminescu ca gânditor. Ch.“

(*Sămănătorul*, nr. 9, 1903, p. 138.)

Studiul chendian despre creația eminesciană, cit și întreaga sa contribuție la cunoașterea operei marelui poet nu s-au bucurat nici în epocă, nici mai târziu de prețuirea care li s-ar fi cuvenit. Să notăm aici, întâi, o intervenție severă a lui Titu Maiorescu, intitulată *O rectificare literară*, publicată în *Convorbiri literare* (an. XXXVII, nr. 6, din iunie 1903, p. 548–550), în legătură cu introducerea studiului lui Chendi despre Eminescu. Iată textul acesteia:

„Domnule Director,

Într-o bibliotecă publică am dat astăzi din întâmplare peste volumul I al operelor complete ale lui Eminescu, editate de Institutul Minerva (București, 1902) și am văzut acolo și o prefață a d-lui Ilarie Chendi, care începe așa:

«Prefață

Într-o poezie rămasă fragment ca formă și gândire, Eminescu face astfel apologia personalității:

Spun popoare, sclavii, regii,
Că din cite-n lume avem
Numai personalitatea
Este binele suprem.

Ca-n ziua-n care lumii te dete mai întâi,
Sta soarele pe ceruri spre-a saluta planetei,
Crescuși după-acea lege, de ea și azi te ții
Cum o urmași pe-atuncea, pășind în drumul vieții;
Nu scapi de tine însuși, cum ești trebui să fii,
Din vechi ne-o spune aceasta sibila și profetii;
Și nici un timp, cu nici o putere laolaltă
Nu frâng tiparul formei, ce vie se dezvoaltă.

Cităm acest fragment nu numai pentru că exprimă o teorie ce din capul locului răstoarnă un întreg sistem de critică, care o parte a personalității lui Eminescu o atribuie cu stăruință unor factori și fenomene exterioare, sociale, dar mai ales pentru că prin acela poetul însuși ne conduce pe calea pe care trebuie să înaintăm, voind a-l cunoaște, și fiindcă ne arată cât de mult Eminescu prețuia personalitatea sa — rămasă până astăzi nestudiată deplin... .

Domnul Chendi se înșală cu punctul său de plecare. Nu e vorba de o poezie a lui Eminescu «rămasă fragment», ci versurile de mai sus sînt traducerea a două cunoscute, foarte cunoscute poezii ale lui Goethe. Cea dintîi este o parte din dialog din *Suleika Nameh* a *Divanului occidental-oriental* (*West-östlicher Divan*) și glăsuiește în original:

Volk und Knecht und Ueberwinder
Sie gestehn zu jeder Zeit;
Höchstes Glück der Erdenkinder
Sei nur die Persönlichkeit.

Cea de-a doua este celebra strofă a lui *Daimon* din *Urworte-Orphisch*:

Wie an dem Tag, der dich der Welt verliehen,
Die Sonne stand zum Grusse der Planeten,
Bist alsobald und fort und fort gediehen
Nach dem Gesetz, wonach du angetreten
So musst du sein, dir kannst du nicht entfliehen.

So sagten schon Sibyllen, so Propheten;
Und keine Zeit und keine Macht zerstückelt
Geprägte Form, die Lebend sich entwickelt.

De altminteri, amîndouă aceste strofe sînt reproduse în capitolul întii al *aforismelor* lui Schopenhauer, *Zur Lebensweisheit*, și, prin urmare, se află traduse și de mine, firește în proză, cu ocazia întregii traduceri a acelei opere de filosofie populară (pag. 15 și 19 din ediția a 4-a, București, Socec, 1902). Acolo se găsește și indicarea exactă a provenienței acelor versuri.

Aforismele lui Schopenhauer sînt pline de asemenea citate din poezii germani, englezi, latini și greci. Pentru a apropia traducerea română ceva mai mult de efectul originalului, rugasem pe Eminescu să-mi traducă pentru a doua ediție (proiectată încă de pe la 1883, dar apărută d-abia la 1890) toate citatele poetice din Schopenhauer în versuri române. Primele trei din aceste citate sînt cele două strofe ale lui Goethe și cîteva hexametre dintr-o pistolă a lui Horațiu. Numai pe aceste a apucat Eminescu să le traducă în eprimăvara anului 1883, înainte de întunecarea minții sale, și printre notele lui manuscrite trebuie să se fi aflat și traducerea hexametrelor horațiane.

Dacă sînteți de părere, domnule Director, că această rectificare merită să fie adusă la cunoștința cetitorilor lui Eminescu, vă rog să-i acordați un loc printre notițele finale ale *Convorbirilor*."

Intervenția lui Maiorescu nu a rămas fără ecou în epocă. Ioan Bogdan, noul director al *Convorbirilor literare*, care-l avea încă din anul precedent pe Chendi colaborator la rubricile de critică literară, găsea de cuviință să dea o notă explicativă, care ne arată, printre altele, că la data de „20 mai 1903”, cînd Maiorescu își expedia scrisoarea deschisă *Convorbirilor*, volumul *Preludii* apăruse deja și se consemna, în favoarea lui Chendi, schimbarea de text făcută de autor independent de intervenția maioresciană. Totuși această schimbare era socotită insuficientă, greșala doar „întrucîtva” reparată. Iată în continuare textul notei lui Ioan Bogdan, care, în spiritul adevărului, caută o cale de apărare a tînrului critic de acuzația de incultură atît de categoric adusă de Maiorescu:

„Publicînd cu plăcere această interesantă rectificare literară a d-lui Maiorescu, notăm că d-l Chendi și-a îndreptat întrucîtva greșala strecurată în prefața de la 1902, în reproducerea acestei prefețe în *Preludii*, București, 1903 p. 7, unde zice: «Eminescu, imitînd pe Goethe, face astfel apologia personalității».

I. B. "

Faptul că intervenția lui Maiorescu n-a rămas fără ecou în epocă o dovedește și finalul cronicii la *Preludii* semnată de George Tofan în *Junimea literară* din Cernăuți (nr. 3 din 1904), unde se afirmă în legătură cu studiul lui Chendi despre Eminescu:

„De rectificat am avea numai ceea ce a observat deja d-l Maiorescu în notița *O rectificare literară* (*Convorbiri*, XXXVII, 6), că fragmentele de poezie publicate de d. Chendi la începutul articolului și ascrise lui Eminescu ca imitare după Goethe nu sînt decît traducerea respectivelor bucăți originare din Goethe”.

Chendi a primit, fără îndoială, cu durere „rectificarea” maioresciană, în care i se puneau la îndoială tocmai cunoștințele sale de literatură germană, unde dăduse atîtea dovezi de bună cunoaștere și interpretare. El nu a răspuns însă criticului junimist prin ieșiri violente sau insinuări, deși e socotit un reprezentant prin excelență al subiectivismului în critică. Dimpotrivă, o dovadă că el a rămas obiectiv și și-a însușit critica o constituie, pe de o parte, faptul că Maiorescu rămîne un punct de referință superlativă în aprecierile sale, iar pe de altă parte, intervenția lui însuși în textul respectiv. În ediția a II-a a *Preludiilor* el modifică acest text în mod cît se poate de evident în spiritul observației maioresciene, deși ideea de imitație a lui Goethe din prima ediție putea fi apărută, ținînd seama de faptul că Eminescu dăduse traducerilor sale o amprentă personală puternică, specifică modului său de gîndire.

Iată cum arată textul acesta în cele două ediții ale *Preludiilor*.

Ediția I: „Într-o poezie rămasă fragment ca formă și gîndire, Eminescu, imitînd pe Goethe, face astfel apologia personalității”... (urmează versurile din Eminescu), după care Chendi continuă: „Cităm acest fragment nu numai pentru că exprimă o teorie ce din capul locului răstoarnă un întreg sistem de critică”...

Ediția a II-a: „În două poezioare inedite, Eminescu, traducînd pe Goethe face astfel apologia personalității”... (urmează citatul), după care Chendi continuă: „Cităm aceste traduceri nu numai pentru că exprimă o teorie ce din capul locului răstoarnă un întreg sistem de critică”...

Chendi s-ar mai fi putut apăra și prin faptul că el modificase textul din *Prefață* la Eminescu, *Opere complete*, vol. I (1902), în prima ediție a *Preludiilor* (1903), independent de observația maioresciană, iar în momentul în care își trimetea Maiorescu scrisoarea deschisă către *Convorbiri*, *Preludiile* deja apăruseră, iar modificarea de text putea fi luată în seamă (o chestiune de loialitate în polemică). Cu toate acestea, Chendi preferă să tacă și să-și modifice textul său în cea de-a doua ediție a cărții (1905), în spiritul observației lui Maiorescu. S-ar putea ca însăși realizarea atît de grăbită a unei noi

ediții a *Preludiilor*, fapt fără analogie în scrisul lui Chendi, să fi fost cauzată, în ciuda explicațiilor din nota introductivă a ediției, tocmai de această intervenție a criticului junimist.

Modificările de text făcute de Chendi în cele două elaborări ale textului incriminat nasc și alte întrebări. Criticul modifică textul în amănuntul criticat de Maiorescu, dar îl lasă nemodificat în interpretarea de ansamblu, pe care criticul junimist o considera greșită încă din „punctul său de plecare”. Or, pentru Chendi apare evident că originală, imitată, sau tradusă, ideea despre personalitate la Eminescu rămâne aceeași, ea are o corespondență clară cu ideea imuabilității geniului din *Luceafărul*, idee susținută și de Maiorescu. Ciudat și paradoxal pare, la prima vedere, faptul că, ocupându-se de o chestiune de amănunt din introducerea la studiul despre Eminescu al lui Chendi, Maiorescu intră în contradicție cu el însuși, pierzând din vedere pledoaria pe care o făcea tinărul critic pentru o interpretare, în fond, în spirit vădit maiorescian și antigherist a personalității marelui poet. Să nu fi observat Maiorescu acest aspect? Nu credem. Intervenția lui are un sens polemic ascuns. Ea procedează conform cunoscutului tact maiorescian de a ataca adversarul în punctele slabe, ignorând complet celelalte aspecte. În felul acesta „rectificarea” maioresciană plătește lui Chendi polițe mai vechi, ea se constituie într-un răspuns indirect la provocările pe care tinărul critic transilvănean i le făcuse cu ani în urmă. „Sfinxul” în sfârșit vorbea, dar făcea acest lucru pedepsitor, la ore stelare. Orice răspuns ar fi fost în pustiu. Chendi, se vede, a ales, nu întâmplător, tăcerea.

Interpretarea de către Chendi a creației eminesciene a făcut și obiectul mai multor intervenții ale lui Ibrăileanu. Astfel, într-un curs de *Istoria literaturii române moderne. Epoca Eminescu*, ținut la Universitatea din Iași între 1912–1913, Ibrăileanu interpreta sublinierea de către Chendi și alții a filonului național în creația lui Eminescu drept o „reacțiune împotriva literaturii decadente de la 1900, iar pe de altă parte erau întâmplările sociale în țară care făceau ca sentimentul național să fie foarte necesar. Trebuie deci să iertăm că sentimentul național era pus pe primul plan, fiindcă știți că atunci țara românească era în primejdie de a-și pierde autonomia și chiar independența” (Ibrăileanu, *Opere*, Ediție de Rodica Rotaru și Al. Piru, Editura Minerva, vol. 9, 1980, p. 109).

Mai departe, prin tonul de zeflema pe care-l arborează, peste câteva pagini, față de primii editori ai postumelor lui Eminescu, Ibrăileanu contrazice această concluzie:

„Prin urmare — zice el — Eminescu trebuia să fie scos la iveală, trebuia să fie glorificat, însă trebuia să fie complectat, să se dovedească că Eminescu

nu-i aici — Eminescu cu cultura universală — ci e Eminescu naționalist, care a făcut teorii naționaliste și a fost naționalist și în arta sa. Vedeți: nu național, ci naționalist. Și cum acești domni erau funcționari la Academie le-a fost foarte ușor să studieze manuscrisele lui Eminescu și acolo au găsit în adevăr artă mai naționalistă. Vedeți ce spune în prefață d. Chendi: la început Eminescu era mai național. A căutat, prin urmare, primele manuscrise ale lui Eminescu, unde să se găsească un Eminescu mai naționalist. Și l-a găsit. Și-a mai găsit încă altceva: pe Eminescu ardelenist. S-a găsit că Eminescu în adolescența sa a cutureiat Ardealul, Banatul, pe la Viena, cunoștea bine graiul ardelen, a publicat articole de adolescență prin ziarele din Ardeal. Ce urma de aici? Urma să se tipărească acele opere de adolescență ale lui Eminescu, ca să se întruchieze un Eminescu mai util pentru moment, un Eminescu mai naționalist și un Eminescu mai ardelenist. Am spus că naționalismul, țărănismul și ardelenismul sînt cam la fel. Întotdeauna se cam întilnesc aceste lucruri.

Prin urmare, s-a găsit un Eminescu ardelenist și naționalist. Au urmat tot felul de postume: *Geniu pustiu*, *Literatura populară*, *Poezii postume ale lui Eminescu*. Întîia ediție din *Poezii postume* a fost timidă. S-a văzut că merge lucrul, s-a mai luat un vraf de la Academie. Acum sîntem amenințați cu un volum ca *Evanghelia de la Mînăstirea Neamț*, tot ce a scris Eminescu, toate rețetele, toate conturile” (Ibrăileanu, *Opere*, ed. cit., vol. 9, p. 110–111).

Aceeași atitudine restrictivă nejustificată față de activitatea primilor cercetători pioși ai manuscriselor eminesciene o arată Ibrăileanu și în 1932, cu prilejul apariției monografiei lui G. Călinescu despre Eminescu:

„D. Călinescu — spune el — a compensat, pe cît posibil, penuria izvoarelor și nesiguranța mărturiilor prin cercetarea manuscriselor poetului. D-șă, e primul care a știut să cetească, din punctul de vedere din care vorbim aici, punctul de vedere cel mai important, afară de cel estetic, hîrțile rămase de la Eminescu. Hodoș, Scurtu și chiar Chendi au stat ani și ani între manuscrisele poetului, dar n-au înțeles nimic — ori nu i-a interesat nimic — e același lucru” (Ibrăileanu, *Opere*, ed. cit., vol. 3, 1976, p. 427).

Cercetarea actuală se arată mai receptivă față de contribuția esențială a lui Chendi în descoperirea și interpretarea postumelor eminesciene: „Studiul său asupra lui Eminescu întrevece un crîmpei din zarea încă necunoscută a postumelor, în structurile adînci ale căreia imaginea geniului eminescian începe a se contura altfel decît pînă atunci. Chendi nici n-a forat toate aceste nivele, doar le-a indicat. Pentru epocă și pentru momentul critic de atunci, gestul său a avut consecințe dintre cele mai grave, mai pline de responsabilitate” (Mircea Popa, *Ilarie Chendi*, Editura „Minerva”, 1973, p. 142).

CREANGĂ ȘI EMINESCU

A apărut întâi în *Sămănătorul*, nr. 28 din 7 octombrie 1902, p. 19—23, sub titlul: *Creangă și Eminescu — Cu prilejul apariției operelor lor complete*. Textul a fost reluat în volumul *Preludii* cu unele mici modificări, mai ales în final. De exemplu: „sunt legături sfinte cari ar trebui să unească pe toți scriitorii români de valoare“ (în *Preludii*): „Toate aceste sunt legăturile sufletești dintre Eminescu și Creangă, legături sfinte cari ar trebui să unească pe toți scriitorii români de valoare“ (*Sămănătorul*, nr. 28, 1902, p. 23).

În textul acestui articol, precum și în câteva altele din cuprinsul volumului, întâlnim termenii de „rasă“ și „naționalism“ într-un sens pozitiv (echivalent cu ideea de naționalitate), diferit de acela care li s-a atribuit mai târziu.

SAMSON L. BODNĂRESCU

A apărut întâi în *Convorbiri literare*, anul XXXVI, nr. 5 din mai 1902, p. 477—480, cu subtitlul *Notiță biografică* și semnătura, la sfârșit, *Il. Chendi*. În primul alineat, după „Pomirila“, o trimetere la subsol precizează: „Note biografice mai pe larg vezi în *Deșteptarea din Cernăuți*, anul 1902, numerele 16, 17 și 24“.

TH. ȘERBĂNESCU

O primă formă a acestui articol a apărut în cadrul grupajului de „Recenziuni“ publicat în *Convorbiri literare*, nr. 9 din 1 septembrie 1902, p. 854—862 (în acest volum, p. 332). În *Preludii* (p. 68—72), Chendi a dezvoltat mult textul inițial, i-a dat un caracter independent, sub forma unui medalion legat de moartea recentă a autorului. Cu această ocazie, criticul a precizat caracterizarea valorică, pe linia situației în epoca „Junimii“, ca un dosar de istorie literară precis delimitat și definitiv închis.

ÎN CHESTIUNEA LIMBEI LITERARE

Un răspuns d-lui Duiliu Zamfirescu

A apărut întâi în revista *Familia*, nr. 32 din 12/25 august și nr. 33 din 19 august / 1 septembrie 1901 (în colecție p. 373—375 și 385—387). Textul acestei polemici a fost reluat într-un șir lung de numere ale ziarului *Tribuna poporului* din Arad (nr. 155, 158, 159, 162, 165, 167, 169 și 172 din 1901) la o rubrică intitulată „Partea literară“ și cu mențiunea la sfârșit: „*Familia*“ Polemica aceasta a fost reluată în volumul *Preludii* cu multe modificări de text, unele mai mărunte, altele însă importante. Astfel, în revista *Familia*,

după ce citează opinia negativă a lui Duiliu Zamfirescu despre Coșbuc, Ilarie Chendi comentează pe larg, într-un text care nu există în volum:

„Am înțelege pe criticaștri ovrei, pe un reporter¹ de la vreo gazetă cosmopolită, pe un intelectual decadent, să se ridice împotriva patriotismului, pretins exagerat, al lui Coșbuc. Dar un artist, autorul naționalist — să fi fost sincer? — al poeziilor *Bucovina* și *Invectivă* să vină și să se năpustească cu atîta violență asupra unui scriitor pentru idealismul lui național, pentru direcția în care în mod sistematic muncește la deșteptarea patriotismului în masa iuștă a poporului, e o pornire dușmănoasă pe care nu o înțelegem, dar o regretăm.

Că d-l Coșbuc ar fi deprins a gândi nemțește, că ar întrebuința prea des forma inversiunei sunt iarăși afirmațiuni nedovedite. Coșbuc înainte de toate gîndește românește, scrie și simte românește, e român dintr-o bucată.

Dar, în definitiv, ce vrea această ploaie de atacuri la adresa lui Coșbuc? Astfel, de curînd, un alt recenzenț, care nu e artist și, prin urmare, nu era reținut de spiritul de colegialitate a fi mai rezervat în expresii, și căruia, de altfel, în diferite rînduri, i-a plăcut a-l ridica pe d-l Zamfirescu și a micșora importanța lui Coșbuc, scrie la adresa acestui din urmă, între altele, următoarele:

«Originalitatea lui Coșbuc e în tehnică și într-o meșteșugită întrebuințare a unei limbi, dacă nu întotdeauna frumoasă și literară, dar veșnic bogată, veșnic împodobită, care dă impresia unei *mitocance* cu stare, care, mergînd la teatru, și-a pus un car de diamante pe ea».

Deci limba lui Coșbuc e mitocănească, vorba noastră, prosteasca limbă românească, care nu vrea să placă deloc aderenților muzei cterice și serafice, palizilor elevi ai lui Baudclaire, căci ei sunt refractari la tot ce e vigoare și idee națională.

Semnele vremii! Într-o epocă de stagnare literară, de idei mici, de decadență a simțului național, de predominare a elementului strein în opinia publică, de «criză morală», și de nu știu ce, cei mai greșit apreciați, cei mai izolați sunt bărbații cari reprezintă ideile contrare, în cazul acesta reprezentanții vigoarei și ai idealului național.

Și nu este mai puțin adevărat că Coșbuc, chiar fără să fi atins idealul unui apostol național, unei individualități așa de distincte încît influența lui regeneratoare să se resimtă în toate ramurile culturii noastre naționale, sub

¹ Un asemenea reporter scria zilele trecute: „Literatura de peste munți, a fraților transilvăneni, e ca o dihanie apocaliptică, monstruoasă și ofilită“ și alte monstruoase grațiozități (*Patriotul* din 29 iulie). Pe acest ofilit reporter îl cheamă Caion (C. A. Ionescu), un tinăr incult.

raportul stărilor de astăzi, el este cel mai puternic muncitor pe acest spinos și la noi ingrater teren... Ceea ce mult explică.

Dar, pentru a reveni la limba vorbită la noi în Ardeal, nu vom ezita a recunoaște că, într-adevăr, între limba poporului și aceea a cărturarilor e o mare distanță și că limba uzuală a clasei noastre culte e cu mult inferioară celei vorbite la București.

Așa că d-l Ion A. Rădulescu, amintit mai sus, vorbește în necunoștință de cauză cînd afirmă că «ce e de spus despre limba care se scrie și se vorbește de oamenii culti de peste Carpați o știm din criticile d-lui Maiorescu — aceeași limbă se folosește și azi acolo»...

Quod non! Fără a vorbi și scrie o frumoasă limbă literară, facem și noi progresele noastre pentru cari însă trebuie să luptăm în grele condițiuni, despre cari judecătorii noștri ar trebui să țină seamă. Nimeni nu regretă și nu combate mai mult ca noi influența inevitabilă a școalelor streine și urmele funeste ale conviețuirii și vecinătății atîtor elemente neromânești; dar nu se poate afirma că nizuințele noastre în această direcție ar rămîne fără nici un rezultat. Sunt rele vechi pe cari trebuie să le dezrădăcinăm și progresele sunt anevoioase, căci tot ce se face la noi pentru îmbunătățirea limbei e o inițiativă privată, e bunăvoință și luptă totodată. Și oricum ar fi această limbă este nedrept și nemeritat a o pune — cum face d-l Zamfirescu — pe același nivel cu limba scrisă de ovreii din Iași...

Ar mai fi multe de zis, dar sper a putea reveni cu alt prilej."

(*Familia*, nr. 33 din 19 august 1901, p. 387.)

Pe acest fond mai vechi de ranchiună față de scriitorii transilvăneni, apar aspecte noi, care dezlănțuie și mai mult atitudinea polemică a autorului *Vieții la țară*. Astfel, în sesiunea din 1903 a Academiei Române. Duiliu Zamfirescu prezintă romanul *În război* pentru premiul „I. Eliade Rădulescu“. D. A. Sturdza, șeful partidului liberal, președintele Academiei, influențează premiarea lui Slavici, cu romanul *Din bătrîni*, ceea ce provoacă o reacție violentă a lui D. Zamfirescu. „Lucrarea lui Slavici e atît de nevrednică, încît eu consider hotărîrea Academiei ca o insultă“, îi scria el lui Titu Maiorescu. „Gașca transilvăneană trebuie spartă cu orice preț“ (Emanoil Bucuța, *Titu Maiorescu și Duiliu Zamfirescu în scrisori*, p. 271).

Cu prilejul apariției în volumul *Preludii* a articolului *În chestiunea limbe literare*, Duiliu Zamfirescu publică un amplu articol polemic, *Literatura românească și scriitorii transilvăneni*, în *Revista idealistă*, nr. 7 din 1 septembrie 1903. Reproducem aici partea de început, referitoare la Chendi:

„De cîtva timp se petrec în literatura noastră o mulțime de nedreptăți, pe cari eu nu pot să le mai îngăduiesc.

Cine se scoală mai de dimineață are dreptul, în țara lui vodă, să hotărască despre soarta și meritul scriitorilor, impunînd acestora tăcere, sub cuvînt că ei au vorbit în lucrările lor.

Deprinderea tăcerii, venită din țări civilizate, presupune o bună creștere obștească, presupune suflet curat și mai cu seamă iubirea frumosului în sine, fără nici un gînd ascuns.

Aceste postulate lipsesc majorității criticilor, după cum lipsesc, în general, oamenilor politici de la noi, savanților de la noi, femeilor de la noi, întregii lumi gînditoare din țara noastră, care este caracterizată printr-o absență totală de sinceritate sufletească și care, făcînd artă, sau politică, sau literatură, sau știință, sau critică, umblă după căpătuială.

Prin urmare, trebuie vorbit verde cu asemenea persoane.

I

Acum vreo trei ani am publicat un articol asupra limbei literare, în care, între altele, vorbeam despre inrîurirea dialectală a scriitorilor transilvăneni și afirmam că d-l Slavici scrie o limbă românească pocită, iar că țărani din creațiunile sale sunt niște biete ființe anemice, neadevărate și nereale, în contra cărora se revoltă simțămîntul estetic și patriotic.

Nu-mi închipuiam atunci că o să mă întîlnesc cu d-l Slavici la Academia și mai cu seamă nu-mi închipuiam că un critic transilvănean, d. Chendi Ilarie¹, care nu scrie bine românește, dar gîndește bine, o să ia apărarea celui dintîi în contra mea.

Cu toate acestea, așa se leagă interesele neliterare ale lumii acesteia încît totul este cu puțință și trebuie să primești fără ilaritate pe d. Chendi în discuție.

Prin urmare, d. Chendi își închipuiește că eu am spus cele de mai sus asupra d-lui Slavici ca să înlătur pe ceilalți scriitori și, indirect, să-mi fac loc mie.

Dar pe cine să înlătur? Cine îmi stă în cale cu scrierea romanelor?

Au, oare, crede d. Chendi că eu nu-mi dau seama de ce pot eu și de ce pot ceilalți? Că am nevoie de o mincinoasă modestie, ca să capăt aprobarea unor critici mediocri?

Apoi dacă e vorba de modestie, slavă Domnului, sunt mai bine de 15 ani de cînd stau deoparte, lucrînd neconținut și lăsînd să mă critice tot felul

¹ Ilarie Chendi, *Preludii*. Articolul ce mă privește a fost publicat într-o foaie literară din Transilvania, mi se pare în foaia d-lui Iosif Vulcan. Negreșit el a fost republicat în volum, ca nu cumva să se piardă.

de lume, fără să rostesc un cuvânt. În intervalul acesta, d. Chendi a mai avut ocazie să mă judece o dată, și parcă atunci cu laude. Îmi aduc aminte de părerea d-sale tocmai fiindcă unul din tinerii domni de la *Convorbiri* răspundea d-lui Chendi că prea afirmase mult când zisese că eu sunt deja un scriitor format, căci nu eram decît o *speranță*.

Ce curios se învîrte roata lumii!

E probabil că astăzi d. Chendi împărtășește părerea tînărului amic de la *Convorbiri* asupra mea. O împărtășește, oare, și asupra d-sale?

Oricum să fie, d-sa a venit de atunci la noi în țară — cu alte cuvinte, s-a înscris la o bisericuță literară, de unde primește inspirații. Foarte bine face și are să ajungă departe, dacă mai cu seamă o fi ceva mai precaut, că doar așa e alcătuită lumea asta plină de zădărnicii, încît chiar oamenii puternici trec și mor, și alți oameni le iau locul.

Cum însă părerile mele asupra scriitorilor transilvăneni, de cari mă învinuiește d. critic, nu sunt înjghebate acum, pentru a înlesni o afirmare literară, ci sunt rezultatul unei pregătiri ceva mai lungi, mă cred în drept să le expun aici...

În continuare autorul face un lung expozeu asupra deosebirilor de caracter, de mod de a gândi și a se comporta între diversele ramuri de români (olteni, moldoveni, transilvăneni), pentru a justifica părerea lui despre incapacitatea creatoare a scriitorilor transilvăneni, care, în schimb, ar fi „iubitori de vin bun, cam greoi, cam intriganți“, cu alte cuvinte „oameni practici“. Partea cea mai mare a „studiului“ este dedicată direct lui Slavici care, „printr-o întâmplare nenorocită“ obținuse, împotriva lui, premiul Academiei. Cu toate acestea, „d. Slavici, de cînd a luat condeiul în mînă, zugrăvește un neam de ființe cari parcă ar trăi pe o lature, undeva într-o lume stranie, cu niște suflete purure aceleași, neisprăvite și neînțelese — dar nu știe să creeze oameni adevărați.

Romanul de față, ca valoare psihologică, este tot așa de nul ca și novelele de mai înainte“ (*Revista idealistă*, nr. 7 din 1 sept. 1903).

Ilarie Chendi se apără în *Sămănătorul* prin articolul *Mai sunteți?*, pe care îl reproducem în continuare:

„Iată și d-l Duiliu Zamfirescu!

Cine ar fi crezut că, printre gălăgioșii adversari ai *Preludiilor* mele, să se ivească și nobila figură a « pesimistului de la Soleni »! Și încă fără nici o deosebire în ton și în gândire, exact în același rol cavaleresc de-a evita discuția bărbătească și de-a săpa pe o tangentă, în țipete și risete de femeie răsfățată, de-o acuzație ce li s-a adus.

Pe 16 pagini tipărite eu am discutat cu d-sa, bine-rău, cum am putut, o sesiune specială asupra limbei literare. Și în locul unui răspuns convingător, cuminte și așezat, cum se cuvînta unui vechi muncitor în cîmpul literaturii, iată-mi-l, dragă Doamne, arogant ca un ciocoi calicid din vină proprie,

duhliu ca un licean și grav în același timp ca omul care vorbește din înălțimea capitolină a urbei eterne, *Roma locuta*:

« De cîntva timp se petrec în literatura noastră o mulțime de nedreptăți, pe cari eu (Duiliu Zamfirescu, poet român! red.), nu pot să le mai îngăduiesc! »

Ah!...

Și cincisprezece ani i-a trebuit pînă a se coborî în arenă (« că mii de ani i-a trebuit luminii să ne-ajungă »), voinic ca luptătorul Levante de la Zante, cu spada ațintită spre mine, dar trăgînd înainte și străpungînd pe... d-l Slavici, « nuvelistul Aradului », un scriitor « ardelean », fără valoare.

Mă dau la o parte. Privesc sfios și mirat la războinicul cavaler, care e autorul unor cărți respectate și de umila mea ființă pămînteană, dar nu-l mai cunosc în haina asta de luptător de carnaval, nu-l mai cunosc în rîndul acelor arlechini sprintari din suplimentele « literare » ale gazetelor noastre fără control intelectual, vai! nu-l mai cunosc alături de acei imbecili cerebrali cari își acopăr neputința prin închipuirea lor bolnavă de-a fi victimele unei tiranii a scriitorilor ardeleni.

Cîtă deosebire între un Zamfirescu, pe care l-am iubit și apreciat în rînd cu alții și între cestălalt, polemistul nepriceput, afectat și invidios; între scriitorul de odinioară, care, pe cînd eram student universitar și abia scrisesem cîteva încercări critice, mă ținuse destul de vrednic a-mi trimite volumul său de poezii, și scriitorul de astăzi, care abia se îndură a-mi recunoaște calitatea de a « gîndi bineșor »!

Mulțumesc și de-atît; dar asta nu mă împiedică deloc a constata că d-l Zamfirescu numai cavaler nu este. Cavalerii sunt oameni drepti și uzează de arme corecte cînd atacă. D-sa însă:

1) Nu este corect cînd mă bănuiește că am scris articolul după anumite inspirațiuni de la « bisericuța » unde aș fi înscris;

2) Nu este loial cînd atribuie munca mea dorinței de-a « ajunge de parte »;

3) Nu este om serios cînd vorbește de « critica de gașcă », de « iubitor de vin bun (?) », greoi și intriganți;

4) Nu este obiectiv în teoria d-sale de etno-psihologie cînd găsește că ardelenii din țară se deosebesc de cei de-acasă, pe cînd e vorba de « scriitori ardeleni », iar scriitorii în realitate sunt elementele de frunte, expresia cea mai tipică a însușirilor unei provincii;

5) Nu dovedește tocmai o onestitate literară exemplară cînd își face singur dreptate, atacînd cu violență pe un rival, pe motivul că premiul Academiei s-a acordat acestuia.

Și cîte momente sufletești urite aș mai putea scoate la iveală din critica d-lui Zamfirescu, tipărită în *Revista idealistă*, momente cari ne-ar reaminti începuturile literare ale d-sale, legăturile cu acea grupare de scriitori puțin

echilibrați, între cari unul (mai știi de pseudonimul Rienzi, d-le Zamfirescu?) nu găsea în Eminescu decît un scriitorăș « lipsit de bun-simț », care « visează la păianjeni, motani și șoareci », iar altul, tăgăduind lui Alexandri orice talent, îl acuza de arghirofilie, cum e acuzat Slavici astăzi.

Legăturile aceste nu se dezintă. D-l Zamfirescu s-a întors la vechea-i obirșie" (*Sămănătorul*, nr. 37 din 14 septembrie 1903, p. 591).

Cu privire la înfruntarea polemică dintre Duiliu Zamfirescu și T. Maiorescu, din 1909, în cadrul Academiei Române, Pompiliu Constantinescu observă:

„Iaric Chendi cu mult înainte de acest faimos « tournoi » academic, fiind drept « motto » concluziile maioresciene (despre relația poet-critic, n.ed.), întreprindea, de altfel, o întemeiată refutare a opiniilor aceluiași Duiliu Zamfirescu, în chestiunea limbei literare, încheind cu sfatul lui Goethe: « *Bilde, Künstler, rede nicht!* », după cum ar fi putut să termine cu avertismentul clasic al lui Apelles" (Pompiliu Constantinescu, *Scrieri*, 5, 1971, p. 322).

DIN ȘCOALA LUI COȘBUC

Maria Cunțan și Maria Cioban

A apărut întâi în *Tribuna poporului*, nr. 15 din 23 ianuarie și nr. 34 din 20 februarie 1900, sub titlul *Din școala lui Coșbuc* și semnat *Fidelio*. Același, studiu a fost reluat cu unele modificări în revista *Sămănătorul*, nr. 15 din 13 aprilie 1903, cu următoarea trimitere la subsolul primei pagini: „Din volumul *Preludii*, încercări critice, ce se tipărește în editura Bibliotecii *Sămănătorului*“.

Dacă textul din *Sămănătorul* este aproape identic cu cel din *Preludii*, acela din *Tribuna poporului* prezintă unele fragmente în plus, valoroase mai ales sub aspect biografic. Astfel, paragraful al patrulea, care începe cu: „În iarna anului 1896“... are în ziar (*Tribuna poporului*, nr. 15, 1900) aspecte de viață culturală sibiană mai ample și mai precis conturate:

„Era în toamna anului 1895. În Sibiu pe atunci era armonie completă și dor de avînt pe toată linia. În cercul familiilor tribuniste se formaseră două grupări literare. Una era științifică, care și-a început conferințele intime în casa și sub egida d-lui dr. Barcianu, unde d-l Bogdan-Duică a dezvoltat o temă de sociologie. Cealaltă era compusă din cîteva domnișoare cu interes

viu pentru literatură, în frunte cu Maria Cunțan și cu doamna Lucreția Russu-Șirianu — restul mai mulți domni, între cari și modest-subscrisul. Întîia noastră întîlnire, cum îi ziceam noi, literară, se ținu în salonul familiei Cunțan. Abia termină un domn lectura unei lucrări, cînd d-șoara Maria aduse în discuție pe favoritul ei poet Coșbuc. Recita versuri întregi de-ale lui. Îi cunoștea pînă și cele mai neînsemnate « anacreontice » din « foița » *Tribunei* — versuri nereproduse în *Balade și idile*, nici în *Fire de tort*. Îi admira limba cea dulce, originalitatea formei, simplitatea frazei și seninătatea gîndirei. Era cu desăvirșire transportată de puterea poeziei lui Coșbuc și ne vorbea atît de sugestiv încît noi priveam uimiți și cu simpatia cu care poate nici la însuși Coșbuc n-am fi privit. Și, drept corolar — tatăl dînzei se așează la pian și ne cîntă, ca un mag însuflețit, frumoasa sa compoziție muzicală la textul gazelului *Lupta vieții*...

Aici — mă gîndesc — în familia aceasta, s-a ridicat un altar poetului nostru. Ei, și domnișoara Cunțan e o vrednică vestală, ce slujește la acest altar, împodobindu-l cu mîndre mărgăritare.“

Tot bogat în amănunte biografice este și finalul articolului din ziar despre Maria Cunțan, diferit de cel din volumul *Preludii*:

„Dar mă opresc a mai cita, căci aș fi silit a-i reproduce toate versurile risipite prin atîtea gazete și reviste, oăci toate sunt deopotrivă de vrednice a fi reproduse. Din cîte am citat însă, cred că se poate orișicine convinge că avem de-a face cu un talent real și scopul meu acesta este, a arăta că sub ochii noștri s-a dezvoltat, pornind pe urmele lui Coșbuc, o scriitoare cu care trebuie să contăm. Cu toată sărăcia noastră literară, cu toate obstacolele din calea dezvoltării limbei și literaturii noastre, posedăm și condeie distinse cari se ridică mult peste corul trubadurilor-versificatori din gazetăria noastră. Și dacă pînă acum nu s-a vorbit încă de talentata noastră scriitoare, e pentru că nu și-a adunat și publicat în volum versurile, pentru ca astfel cunoașterea și aprecierea lor să fie înlesnită.

Acum doi ani, cînd m-am despărțit de Sibiu, d-șoara Cunțan își pregătea volumul, ce era să apară sub titlul *Din gura riului*... Pînă astăzi însă n-a văzut lumina zilei și... e păcat că întîrzie! Sunt convins că publicul românesc de pretutindeni ar primi cu căldură acest volum, care pentru noi va constitui un eveniment literar îmbucurător.“

Și textul referitor la cealaltă elevă din „școala lui Coșbuc“, Maria Cioban, publicat în *Tribuna poporului* (nr. 34 din 20 februarie 1900), apare mult

schimbat, mai ales în partea finală, față de cel din volum, unde Chendi concentrează exprimarea și accentuează spiritul critic. Iată, spre comparație textul din ziar, pe care îl reproducem și pentru că prezintă opiniile lui Chendi în legătură cu o altă poetă transilvană, Lucreția Suciu, mult discutată în epocă:

„O altă și mai caracteristică poezie, scrisă cu desăvârșire în chip și în grai motesc, este *Cercuitorul*, publicată în *Familia* din 1898. Aici, ca și în poezia de sus, se îngină și se necăjesc doi îndrăgostiți, moțul cercuitor și cu Leana. Moțul vine să cercuiască un ciubăr dogit și întrebându-l Leana de plată, el îi răspunde:

Ia, mi-i da o gură dulce
Și plata s-a isprăvit...

Dar Leana se supără de vorba lui atât de îndrăzneță și, minioasă, îl reflectează:

Las' ciubărul, nu ți-l dau,
Tu ești moț viclean și rău!
Crezi că mor de dorul tău?
Ți-ai găsit-o!...

Atunci moțul se gătește de plecare, văzându-și respinsă dragostea lui, și, fără multă supărare, replică fetei:

Dacă nu-s de seama ta,
Noroc bun și iacă-așa.

Ea însă plînge de căință văzându-l plecând, căci oricum, totuși îi place ei de ciubărul ăsta. Și moțul mișcat de lacrimile ei — ca orice țaran care mai lesne crede în lacrimile femeii decât noi aștia — se întoarce la dînsa și o întreabă:

De ce plîngi? Ce ți-am făcut?
Nici un lucru rău n-am vrut!
Că doream să te sărut?
Mi-ai fost dragă!... Ei, și-apoi?
Nu se poate pe la voi?...

În urmă se împacă și cercul dragostei îi leagă pe amîndoi.

Am remarcat această idilă fiindcă, afară de Coșbuc, nimeni n-a dat literaturii noastre asemenea creațiuni. Este, fără îndoială, efectul școlii lui Coșbuc, care tinde a scoate pe scriitorii din cercul îngust al subiectivismului și îi îndeamnă a privi lumea și oamenii mai obiectiv, a descrie dragostea și sentimentele altora. Întreaga ceată de poeți moderni își cîntă și descîntă mai ales propria suferință, propriul amor — un amor de obicei nesimțit, miștit, din care nici nu pot rezulta decît versuri anemice și fără nici un Dumnezeu. Peste toți aceștia, d-șoara Cioban prin felul de a privi obiectiv lumea externă, se ridică la o înălțime mult promițătoare.

Același lucru îl observ și în versurile în care preamărește frumusețile naturii. Sunt adevărate imnuri de laudă aceste, din care se dezvelește un suflet curat și cernic, ce se închină înaintea firei și a dumnezeirii (vezi, de pildă, *Mi-i dor*, din *Convorbiri literare*, 1899, p. 254 — una dintre cele mai reușite poezii ale d-șoarei Cioban).

Și cu toate aceste frumoase calități, d-șoara Cioban este un talent încă în zorile dezvoltării sale, încă abia ajuns în epoca pubertății. Înjgheburile versurilor, în general, e primitivă încă. Minuirea artistică a formei, conducerea și desfășurarea ideii nu îi sunt încă în putere deplină. Dialogurile — unde sunt — sunt sfîngace și nu tocmai clare. Versurile adese fac impresie de a fi niște improvizații grăbite, fără a fi cizelate și studiate, cum s-ar conveni. Liniște mai multă, cernere mai scrupuloasă și îngrijirea formei se impun deci.

Și, înainte de toate, cît de multă adîncire în studiul poporului, al limbii și literaturii lui. Aici eleva iarăși trebuie să-și ia de pildă pe maestrul său. D-l Coșbuc și astăzi încă se îndeletnicește cu scrutarea nesecatei comori a poporului. Iată urma pe care trebuie s-o apuce și eleva, pentru ca talentul d-șale să aibă temelia necesară pe care trebuie să se dezvolte.

Mi-aduc amînte de soarta d-nei Lucreția Suciu. Muza d-sale abia își scosese capul la lumina soarelui și deja se ofili și dispăru pentru totdeauna. N-aș dori și am pierde cu toții, dacă talentul d-șoarei Cioban — altfel cu totul de altă categorie, cu mult mai puternic și mai individual — ar fi și el numai o floare de dimineată care își închide potirul la cea dintîi rază de soare.

Eu am convingerea că, cu multă cumpănire și cu mult studiu, d-șoara Cioban își va ști cultiva talentul și ne va dovedi plastic că « munții noștri aur poartă ».

Asupra poeziei Mariei Cunțan revenea și Ibrăileanu în *Viața românească*, nr. 2 din 1906, cu trimitere la articolul lui Chendi din *Preludii*: „Despre

d-șoara Maria Cunțan nu știu mai nimic, «critica științifică» încă nu ne-a dat «portretul» său... Nu știu decât cele spuse de d. Chendi în *Preludiile* sale: o față visătoare, sensibilă, iubitoare și înțelegătoare de poezie, fiica unui profesor și compozitor de muzică bisericească din Sibiu." După ce făcea o prezentare a poeziei Mariei Cunțan, pe linie mai mult negativă, acuzând excesul de lacrimi, de „morbiditate” și lipsa de „idei generale”, Ibrăileanu conchidea: „Oricum, să-i fim recunoscători că a îmbogățit literatura feminină românească cu câteva note sincere, cu câteva cuvinte adevărate” (Ibrăileanu, *Opere*, ed. cit., vol. 4, 1967, p. 25 și 28).

IULIU C. SĂVESCU

A apărut întâi în *Sămănătorul*, nr. 16 din 20 aprilie 1903, p. 246—251, cu indicația de subsol, pe prima pagină: „Din *Preludii*”.

În numărul 11 al *Sămănătorului*, din 16 martie 1903, la rubrica „Informațiuni literare și artistice”, imediat după articolul *Poveștile în versuri* semnat de Chendi, apărea știrea anonimă, *Moartea unui poet*: „Aflăm cu părere de rău moartea prematură a poetului Iuliu Săvescu”. Anunțul aparține lui Chendi, căci are un corespondent în începutul articolului din *Preludii*: „Și când au venit vestitorii primăverii”...

În legătură cu acest articol al lui Chendi, un cercetător actual notează: „La începutul anului 1903, Chendi publica în mod curent foiletoane critice, intrate apoi în sumarul volumului *Preludii*. De menționat ar fi, între acestea, pertinentul articol despre poezia lui Iuliu Săvescu” (Z. Ornea, *Sămănătorismul*, ed. a II-a, Editura Minerva, 1971, p. 63).

Faptul acesta se cuvine cu atât mai mult remarcat, cu cât i s-a reproșat, cu exagerare, lui Chendi că ar fi avut o atitudine ostilă față de poezii simboliste. Dimpotrivă, acest articol, cit și cel despre Ștefan Petică din volumul *Foiletoane* (1904), îl înscriu pe Chendi printre primii critici care prezintă și apreciază pozitiv creația poezilor noștri simbolști.

RADU D. ROSETTI

A apărut întâi în revista *Sămănătorul*, an. I, nr. 12 din 17 februarie 1902, p. 188—191, cu titlul: *Radu D. Rosetti — un fost poet*. Textul articolului publicat în revistă este identic cu cel din volum, excepție făcând numai unele mici modificări în final.

În *Bibliografia scrierilor lui Chendi*, Vasile Netea adăugă și o recenzie, „*Cele din urmă poezii*”, poezii de Radu D. Rosetti, în *Curierul literar*, nr. 3, 1901 (vezi vol. Ilarie Chendi, *Pagini de critică*, Editura pentru literatură, 1969, p. 596). Recenzia respectivă nu are însă nimic din spiritul ironic mușcător și din sprinteneala stilului articolelor lui Chendi despre R. D. Rosetti. Ea este, dimpotrivă, greoaie și confuză, iar înainte de semnătura „D”, de la sfârșitul articolului, se precizează: „*Cele din urmă*... Acest titlu a dat unui colaborator al *Curierului literar* ideea de a scrie un studiu întreg despre d. R. Rosetti. Aceasta este o cauză mai mult suficientă ca să mă opresc aici cu descrierea impresiilor mele.” Nota respectivă ne arată că în redacția *Curierului literar* existau și alte opinii despre autor și volum și că acel „colaborator” cu „ideea de a scrie un studiu întreg despre d. R. Rosetti” trebuie să fi fost chiar Chendi.

GRIMM ÎN ROMĂNEȘTE

A apărut întâi în revista *Curierul literar*, nr. 4 din 28 oct. și nr. 5 din 4 noiembrie 1901, la rubrica „Dări de seamă” și cu titlul *Poveștile fraților Grimm* (I, II). Textul din volum prezintă unele mici modificări față de textul din revistă. Paragraful al doilea a fost eliminat: „Sunt atîția alții, profesori și publiciști de valoare, cari, probabil, își vor spune cuvîntul competent asupra traducerei basmelor acestora și cari trebuiau poate să-și fi dat opinia pe cînd lucrarea era încă în manuscris. Eu mă voi mărgini numai la câteva observări fugitive, spre orientarea cititorilor ai acestei reviste.”

În revistă lipsește ultima frază a textului din volum.

TRADUCĂTORII LUI HEINE

A apărut întâi în *Convorbiri literare*, an. XXXV, nr. 9 din 1 septembrie 1901 (p. 855—864), sub titlul *Despre traducătorii români ai lui Heine*. Este cea de-a doua colaborare a lui Chendi la *Convorbirile literare*, după notița *Lenau și Eminescu* (1900) și singura pe 1901.

Studiul a fost reluat în cele două ediții ale *Preludiilor*, cu mici modificări de text.

UN POET RECLAMAGIU

A apărut întâi în revista *Sămănătorul*, nr. 5 din 30 decembrie 1901, p. 76–77, la rubrica „Dări de seamă” și cu titlul: *Florian I. Becescu*, „*Vise și lacrimi*”. Cu mai multe scrisori din partea d-lor I. Bogdan, Dragomirescu, Hasdeu, Ionescu-Gion, Maiorescu, Strajan, V. A. Ureche și Xenopol. Ediția I. Craiova, 1901, I vol. 8°, 168 p. Cu o prefață, cu portretul și iscălitura autorului.

Textul din revistă este identic cu cel din volum, minus titlul și ultimul alineat, care în volum este un adaos, pe linia accentuării ironiei și sarcasmului față de autorul repudiat.

Cercetînd revista *Sămănătorul*, istoricul literar Z. Ornea remarcă recenția lui Chendi, „spiritual negatoare la placheta *Vise și lacrimi* de Florian Becescu (poet stupid, care se bucura de oarecare considerație în epocă: a publicat și la *Convorbiri literare*, apoi la *Convorbiri critice*)” (Z. Ornea, *Sămănătorismul*, ed. cit., p. 60).

UN „POET DECADENT”

A apărut în volumul *Preludii*, p. 155–162. Constituie primul dintre articolele lui Chendi împotriva „decadentismului”, care nu este, în concepția criticului, totuna cu simbolismul, cel îmbrățișat teoretic în eseu *Dulcea sim-amăgire* și practic în studiile despre Iuliu Cezar Săvescu și Ștefan Petică. După cum se vede aici, în definierea decadentismului, Chendi insistă asupra dereglării programatice a relației dintre scriitor și cititor („burghezul imond”). Problematika acestei relații este reluată de Chendi teoretic în articolul *Cititor și scriitor (Voința națională, nr. 5524 din 1903)*, precum și în studiul demolator despre Macedonski (vol. *Foiletoane*, 1904).

GENIUL DIN CONSTANȚA

Poligraful Petru Vulcan

A apărut întâi în revista *Sămănătorul*, nr. 36 din 1 decembrie 1902, p. 152–156, cu titlul puțin diferit: *Geniul din Constanța. D-l Petru Vulcan*. Textul din volumul *Preludii* este același cu cel din revistă, cu excepția finalului. În revistă, articolul are un paragraf în plus, pe care-l reproducem aici, pentru că aduce o seamă de clarificări cu privire la atmosfera intelectuală a epocii:

„Se va da astfel o dovadă că opinia publică nu poate fi mistificată, oricît de mare ar fi ceata invidioșilor, nu, căci românul se conduce în toate de cunoșcutul adevăr din cîntecul poporal:

Ce mi-e drag nu mi-e urît,
Fie cît de ocărit,
Ce urâsc nu voi iubi,
Cît de lăudat ar fi”...

Acest aliniat este succedat de următorul post-scriptum:

„P.S. Cea mai frumoasă poezie a genialului Becescu este, desigur, cea apărută zilele aceste în ziarul *Cronica*, sub titlul *Pirații literari* (piraiți pe uscat!), poezie care confirmă cu vîrf presupunerea mea, exprimată cu altă ocazie, că bietul domn Florian este o victimă a fantaziei bolnave și a minții sale mărginite. Poezia mi-este dedicată mie și «companiei» mele și nici nu o voi trece cu vederea, căci îmi va servi ca document uman la o încercare mai lungă asupra cazurilor patologice în poezia română mai nouă, lucrare în care d-lui Becescu și colegilor lui de arme le voi acorda cuvenitul loc de onoare. Ch.” (*Sămănătorul*, nr. 36, din 1 decembrie 1902.)

La rubrica de „Notițe” din *Sămănătorul* (nr. 45 din 9 noiembrie 1903, p. 721), întîlnim următoarea însemnare a lui Chendi, care ne dovedește că polemica împotriva sa și a revistei *Sămănătorul* a continuat din partea celor atacați în volumul *Preludii*, respectiv din partea „poetului reclamagiu”, Florian Becescu și a lui Petru Vulcan, „geniul din Constanța”, redactorul revistei *Ovidiu*:

„*Un mort viu*. — Ce frumos să fii mort și totuși să te simți teafăr; vreun nemuritor să-ți țină discursul funebru și tu să te prăpădești de ris în sicriu. . . E cazul *Sămănătorului*. Cîțiva psalți de contrabandă ne cîntă mereu prohodul. Cioclii, de cei cu gura vecinic plină de trivialități, dau. . . cu copita în cosciugul nostru. Și din toată fauna Dobrogei, copita cea mai delicată își depune urmele în coloanele *Ovidiului*.

Ascultați o parte din cel mai nou necrolog ce ni s-a făcut:

«Prevestisem că ticăloșia nu va dura mult, faptele ne dau însă o frumoasă dezmințire (?). Ticăloșia a murit devreme. *Sămănătorul* e mort, deși subvenția ministerială și tipografia Minerva trăiesc încă»...

Ei, nu, ticăloșia n-a murit, căci se repetă sub forma aceleiași acuzațiuni despre o subvenție ce nu există și asupra căreia am dat o lămurire, luată la cunoștință de orice om fără «fotografii variate și colosal de multiple în creier». Dar n-a murit nici *Sămănătorul*. Tomo, vino de pune degetul în ranele ce ne-au lăsat loviturile tale și te convinge.

Dar ascultați mai la vale:

«Pirații literaturii sunt morți sau demascați. Aceasta era cel puțin dorința mea (!). Acum să ne ocupăm de alte lucruri. E noapte tîrzie. . . Aș fi dorit să dorm și eu, dacă sufletul ar fi dorit să doarmă.»

Așa mai vii de-acasă. Dormi, Floriene taică, somnul e binefăcător și-ți va potoli fierbințeala. Morții nu-ți vor mai încălci visurile. Dormi și închi-puieste-ți că am murit. Ch.”

(*Sămănătorul*, nr. 45 din 1903)

FRUMOASA LORELEY
Schiță din literatura germană

A apărut întâi în revista *Familia*, nr. 17 din 25 aprilie / 7 mai și 18 din 2/14 mai 1899. O formă mult schimbată ca text a apărut apoi în *Sămănătorul*, numerele: 3 din 19 ianuarie și 5 din 2 februarie 1903, cu titlul: *Schițe din literatura germană. Frumoasa Loreley*, iar textul publicat în cele două numere poartă indicația I, II.

În volumul *Preludii* a fost reluată, cu ușoare schimbări de text, forma îmbunătățită din *Sămănătorul*.

POVEȘTILE ÎN VERSURI

A apărut întâi în volumul *Prinos lui D. A. Sturdza*, București, 1903, p. 215–231, cu titlul *Un gen de literatură națională. Poveștile în versuri. Partea de început a studiului* a apărut și în *Sămănătorul*, nr. 11 din 16 martie 1903, cu titlul *Poveștile în versuri. Fragment*.

SEMNE BUNE

A apărut întâi în revista *Sămănătorul*, nr. 1 din 5 ianuarie 1903, p. 2–5. În volumul *Preludii* textul acestui articol a fost reluat cu foarte mici schimbări de cuvinte. Așezat la încheierea volumului, el dă sensul de ansamblu al militantismului literar chendist din perioada respectivă. Prin acest articol, Chendi se arată adevăratul ideolog al curentului sămănătorist pe cale de constituire. Semnalăm faptul că în numerele de duminică ale *Tribunei poporului* pe anul 1902, a cărei pagină culturală era redactată sub îndrumarea lui Chendi, apar o mulțime de ample prezentări ale marilor personalități istorice ale poporului nostru, în spiritul pe care-l preconizează acest articol. Unele din aceste prezentări sînt anonime, altele semnate cu trei asteriscuri în formă de piramidă, recunoscut asteronim al lui Chendi: *Ștefan-Vodă cel Mare și Bun* (în *Tribuna poporului*, nr. 26 din 9/22 febr. 1902), *Alexandru Ioan Cuza* (*Tribuna poporului*, nr. 31 din 16 febr./1 martie 1902).

PREFAȚĂ

[la volumul „*Opere complete*” de Ion Creangă,
Editura Minerva,
1902]

A apărut ca introducere la volumul Ion Creangă, *Opere complete*. Cu o prefață și un indice. Edițiunea Minervei, București. Institutul de arte grafice

și editură Minerva. Societate anonimă. Strada regală, 6 (Hotel Union), 1902. Prefața este datată la sfîrșit „București, în septembrie 1902” și e semnată „II. Chendi și St. O. Iosif”. Aceeași prefață, cu unele adaosuri de text, este reluată și în ediția a II-a: Ion Creangă, *Opere complete*. Cu o prefață și un indice. Ediție nouă revăzută. București, Institutul de arte grafice și editură Minerva. Strada regală, 6, 1906. În această ediție, prefața este datată „București, în mai 1906” și semnată „Gh. T. Kirileanu și II. Chendi”.

Pe baza acestei treceri a prefeței, cu mici modificări, de la prima la cea de-a doua ediție, cercetătorul Mircea Popa afirmă: „Prefetei din 1902 i se adaugă doar câteva explicații în plus, dovadă că ea fusese concepută de II. Chendi” (Mircea Popa, *Ilarie Chendi*, Editura Minerva, București, 1973, p. 241). Cu privire la valoarea ediției, același cercetător conchide: „Ediția lui II. Chendi și G. T. Kirileanu a fost multă vreme cea mai căutată ediție din Creangă, fiind retipărită aproape periodic, de un mare număr de ori: în 1909, 1915, 1916, 1936, 1937, 1942, 1943, 1947 etc.” (idem, p. 242).

În această ediție reproducem textul prefeței la ediția lui Creangă din 1902, socotind că toate completările care i s-au adus acestei prefețe în ediția din 1906 aparțin lui G. T. Kirileanu sau provin din sursele lui de informație.

DIN PERIODICE
(1900–1902)

Studiile și articolele din periodice culese în cel de-al doilea volum al acestei ediții a *Scrierilor* lui Ilarie Chendi, în completarea celor din *Preludii*, vin să definească mai precis personalitatea acestui critic literar, în evoluția ei cronologică, imediat după 1900. Limitele temporale în care am selectat aceste articole nu sînt întâmplătoare. Anul 1900 este acela în care Chendi face un salt evident în activitatea sa de critic literar, de la comentarea literaturii transilvănene a momentului la interpretarea și direcționarea mai decisivă a fenomenului literar general românesc. Sfîrșitul anului 1902 este și el important, deoarece definește momentul în care Chendi încheie selecția articolelor sale pentru volumul *Preludii*, apărut deja la începutul anului 1903.

Intervalul dintre 1900 și 1902, cuprinzînd trei ani de activitate critică intensă, de o febrilitate extraordinară, precizează la Chendi nu numai un salt de cuprindere, ci și de viziune. Criticul se arată preocupat acum în mod programatic, după repetate tatonări anterioare (la *Floare albastră*, la *România jună*), de constituirea în literatura română a unui curent de idei favorabil problemelor naționale încă nerezolvate. De data aceasta el și reușește să

impună un asemenea curent prin intermediul revistei *Sămănătorul*, al cărei prim ideolog a și fost.

Volumul *Preludii* reflectă și schimbările profunde care se produc în metologia critică a lui Chendi, evoluția lui tot mai decisă către o critică de interpretare artistică a fenomenului literar, în sensul saine-beuvecan al cuvîntului, concept pe care îl și definește cu precizie, pentru prima oară în spațiul criticii românești (grupul de articole *Divănire*, rămas pînă acum din păcate, nevalorificat, în periodicele vremii).

În același timp, articolele din periodice din această etapă reflectă într-un mod mai decis, legăturile strînse ale criticii chendiene cu problematica politică și culturală a momentului respectiv, în dezvoltarea generală a societății românești. În sensul de mai sus, selecția din acest volum oferă numeroase exemple.

HEINE

Aniversarea nașterii lui

A apărut în revista *Familia*, nr. 3 din 16/28 ianuarie 1900, p. 25—30. Articolul are la sfîrșit indicat locul redactării lui: „București” și semnătura *Il. Chendi*. Se reproduce pentru prima dată în cuprinsul acestei ediții, după textul din revista *Familia*. Acest studiu prezintă unele asemănări, în partea finală, cu articolul *Heine*, apărut în ziarul *România jună* (nr. 12 din 15 decembrie 1899), iar în partea inițială cu însemnarea anonimă *Ziua nașterii unui poet*, apărută la rubrica „Notițe literare și artistice”, în același ziar *România jună* (nr. 17 din 19 decembrie 1899), ceea ce dovedește redactarea lor unitară, textul din revista *Familia* fiind un fel de text-matcă pentru celelalte două.

Între multele studii și articole ale lui Chendi despre Heinrich Heine, acesta este cel mai amplu, mai cuprinzător, dovedind din partea criticului o cunoaștere exhaustivă a operei poetului studiat, cît și a bogatei bibliografii critice legate de viața și activitatea lui atît de controversate.

D-L HASDEU DESPRE NOI

A apărut în *Tribuna poporului*, nr. 14 din 22 ianuarie / 3 februarie 1900, pe pagina întâi a ziarului, cu trei asteriscuri în formă de piramidă drept semnătură, cunoscut asteronim al lui Chendi (vezi, în acest sens, *Mircea Popa Ilarie Chendi*, ed. cit., p. 36).

Articolul prezintă o importanță deosebită, arătîndu-ne, pe de o parte, deschiderea teoretică largă a lui Chendi spre problemele asigurării prin cultură a victoriei în lupta pentru libertate și unitate națională, pe de altă parte,

cunoașterea de către el a unor subtilități mai vechi ale disputei dintre Hasdeu și Titu Maiorescu. Se reproduce pentru prima dată în cuprinsul acestei ediții, după textul din *Tribuna poporului*. Semnalăm faptul că în *Tribuna poporului*, nr. 38 din 27 febr./12 martie 1901, apare articolul *Iarăși d-l Hasdeu*, nesemnat, în care se fac trimiteri la acest articol și-i constituie problematica și stilul.

HENRIK IBSEN: „CÎND NOI, MORȚII, ÎNVIEM”

Epilog dramatic în trei acte

Berlin, 1900. Ediție germană, S. Fischer

A apărut în *Familia*, nr. 4 din 23 ianuarie/4 februarie 1900, p. 44—45, avînd la sfîrșit semnătura *Il. Ch.*

De notat este faptul că, începînd cu numărul 9 al *Familiei* pe 1900, aceeași piesă a lui Ibsen apare în traducere românească sub semnătura lui *Il. Chendi* și *C. Sandu*, cu titlul ușor schimbat: *Ziua învierii*. Epilog dramatic în 3 acte de Henrik Ibsen. La sfîrșitul aceluiași număr 9 al *Familiei*, se dădea următorul anunț anonim, care pare a fi scris de Chendi:

„Cea mai nouă piesă a lui Ibsen în românește

Epilogul dramatic al marelui dramaturg Ibsen, despre care s-a vorbit în nr. 4 din anul curent al revistei noastre, s-a tradus și în românește. Anunțînd aceasta cu plăcere, noi avem și o bucurie specială, căci traducerea se publică întîia oară în *Familia*.

Ca oricare piesă a autorului, astfel și lucrarea aceasta este un eveniment literar, care s-a aprețuit de cele mai ilustre condeie ale națiunilor mari; de aceea o bună traducere a ei este un cîștig pentru literatura noastră. Traducătorii, d-nii *Il. Chendi* și *C. Sandu*, s-au achitat cu succes de însărcinarea ce și-au impus; traducerea ce ne ofer reoglindește, în o bună romînească, toate calitățile profundului cugetător. Titlul adevărat al piesei este *Cînd noi, morții, înviiem*, însă traducătorii l-au schimbat în *Ziua învierii*, pentru simplificarea frazei germane, din care limbă au tradus, rămînînd, cu toate acestea, în perfectă conglăsuire cu textul.

Desigur, publicul nostru va primi cu plăcere această valoroasă lucrare, a cărei publicare o începem în numărul acesta.”

Interesul pentru marele dramaturg nordic a generat și un foarte interesant articol publicat anonim în paginile *Tribunei poporului*:

„Despre Henrik Ibsen

În presă de un timp încoace se aduc mereu știri despre îngrijorătoarea stare a sănătății marelui scriitor norvegian, a veteranului Henrik Ibsen.

Admirat de întreaga lume cultă, epocalul dramaturg este urmărit cu simpatie și cu viu interes; așa că vestea boalei sale, la vârsta înaintată în care se găsește, ne umple de îngrijorare — când ne gândim că ar fi să apună acest strălucit astru, care prin lumina sa a turnat o adâncă filosofie în cea mai perfectă formă de artă.

De aceea credem că nu e lipsit de interes ca să dăm cetitorilor noștri oarecare note din obiceiurile aceluia celebru scriitor, din ale cărui opere o parte sunt cunoscute și elitei culturale române, îndeosebi din traducerile românești, despre cari la acest loc s-a mai vorbit.

Trăind Ibsen mulți ani în Germania, avînd relațiuni prietenești prin orașele în cari a petrecut — după indicațiunile unuia din prietenii lui de pe acea vreme, un ziar german dă următoarele amănunte asupra obiceiurilor și modului cum lucrează literatul-filosof.

De pe la sfîrșitul anilor 70 la sfîrșitul deceniului 90, Ibsen a petrecut cînd la Roma, cînd la Dresda, cînd la München. Din această perioadă de ani datează cele mai importante opere ale sale. Cu o uimitoare regularitate apărea din doi în doi ani, în pragul Crăciunului, cite un nou volum din pana maestrului. După ce termina o lucrare, întrebuiința jumătatea de an următoare în căutarea materialului pentru viitoarea operă. În cealaltă jumătate de an își fixa subiectul, care în acest timp lua forme mai precise în mintea sa. Adevărata lucrare, scrierea, o începea poetul abia în al doilea an. Cînd lucrarea era sfîrșită, se apuca s-o transcrie, s-o copieze, făcîndu-i îndreptări de stil și intercalări; o tot transcria avînd o scriere admirabilă, ceteață și curată, pînă cînd își făcea un exemplar fără absolut nici o corectură, pe care apoi îl da la tipar.

Pe această cale se pare a fi ajuns Ibsen la dialogul așa ușor și natural, fixat în dramele sale: căci cînd bucata era gata, numai dialogul îl mai preocupa.

În cursul amîndor anilor în cari pregătea o operă a sa, corespunzător diferitelor categorii a ocupațiunei sale, Ibsen trăia în moduri deosebite. Întîiul an îl petrecea în vilegiatură, unde rămînea multă vreme. În al doilea an sta vara acasă și lucra cu multă sirguintă. Dimineața se scula, la îmbrăcat îi trebuiau cam două-trei ore. Într-un rînd a socotit singur că pentru a-și întocmi «*hosensträger-it*» i-au trebuit $\frac{3}{4}$ de ceas; o dovadă este aceasta cît de mult era preocupat de munca spiritului său. După aceea se apuca de lucru și lucra neconținut pînă la amiază. Foarte tîrziu mergea la masă, iar după masă se ducea, pe cînd petrecea la München, în cafeneaua Maximilian, iar în Cristi-

ana la Grand Hotel. Totdeauna apărea în cafenea la aceeași oră, lua loc la aceeași masă și reglementar lua un cogniac și un pahar de bere. În cafenea Ibsen citea ziarele cu mult interes. Seara o petrecea poetul de obicei acasă.

Interesant e că Ibsen se interesa mai mult de viață, așa cum se prezintă ea, decît de literatură. Cetea puține cărți, dar multe ziare și se oprea chiar la inserate și reclame.

De la obiceiurile și regulile sale de viață, Ibsen se abătea foarte cu greu și foarte rar. Foarte cu greu s-a hotărît, într-un rînd, să facă o călătorie artistică la Viena și la Berlin. Dacă ajungea în societate străină, era tăcut peste măsură. Poftit la un dejun de Paul Lindau, poetului i se făcu loc de onoare între principele de Ratibor și Rudolf Gnoist. În timp de trei ceasuri, cită a duraa dejunul, nici o vorbă Ibsen n-a schimbat cu vecinii săi. Dacă însă la o masă întinsă era bogăție de șampanie, poetul de la o vreme apuca la veselie și eră vorbăreț, de nimeni nu mai încăpea la cuvînt de el. După un astfel de exces însă, vreme îndelungată era potolit. Cînd s-a reprezentat întîia oară în Teatrul «Lessing» din Berlin drama sa *Edda Gabler*, abia cu greu l-au putut duce la teatru dintr-o circumuliță obscură, unde se infundase cu un prieten mai tînăr, la vin bun, de care nu era dispus să se despartă așa deodată, pentru... a asista la debutul său în teatrul berlinez, cu capodopera *Edda Gabler*.

În cafeneaua Maximilian din München, Ibsen era obiectul atențiunei generale. Aproape totdeauna se postau nu departe de dînsul pictori tineri, cari îi făceau pe neobservate schițe de portret. A mers aceasta pînă a observat Ibsen și apoi a început să-și ascundă capul după cite un ziar, așa că le răpea pictorilor modelul.

În cafenea primea Ibsen mai bucuros vizita prietenilor săi și a cunoscuților. Îl supărau însă foarte rău doritorii de a-i face cunoștință; deși nu prea sta de vorbă cu ei, totuși și din pricina acestor fel de «prieteni» și admiratori fugea dintr-un oraș în altul.

În München se găsesc o mulțime de schițe, portrete Ibsen în cafeneaua Maximilian, făcute de pictori cari îl urmăreau cu creionul în mînă.

Ca îmbrăcăminte, Ibsen umblă totdeauna foarte curat, în redingotă neagră, la gît cu cravată albă și cu joben în cap. Pe stradă umblă foarte încet, ca și cînd nu l-ar interesa nimic ce vede, dar ochilor lui ageri nimic nu le scapă ce e semn al vieții, al luptei vieții.

Sotia sa Susana duce gospodăria casei. Singurul fiu al lui Ibsen, Sigurd, trăiește în Cristiania și-i bărbat politic. Căsătorit cu fiica marelui scriitor Björnson, are din această căsătorie un fiu — nepot al celor mai mari scriitori norvegieni, fruntașilor literați ai lumii culte, Ibsen și Björnson, multă vreme antagoniști.“

(*Tribuna poporului*, nr. 98 din 29 mai/11 iunie 1901.)

Ibsen a rămas în critica literară a lui Ilarie Chendi un punct de referință permanent, de maximă valoare.

DUILIU ZAMFIRESCU: „POEZII NOUĂ”

București, 1899, Carol Göbl

A apărut în *Familia*, nr. 7 din 13/25 februarie 1900, p. 80—81, marcat la sfârșit cu trei asteriscuri în formă de piramidă, cunoscut asteronim al lui Chendi. Articolul atestă, printre altele, interesul criticului transilvănean pentru creația literară a lui Duiliu Zamfirescu, pînă la intrarea acestuia în polemică deschisă cu scriitorii ardeleni. De altfel, opiniile despre poezia patriotică a lui Duiliu Zamfirescu de aici se regăsesc și în articolul polemic din volumul *Preludii, În chestiunea limbii literare. De asemenea, în schimbul de replici dintre cei doi se fac referințe la trimiterea de către scriitor a volumului său de poezii tinărului critic (vezi în acest volum notele de la p.375).*

S-A ÎNCHIS CAMPANIA ÎN CHESTIUNEA NAȚIONALĂ?

A apărut în *Tribuna poporului*, nr. 40 din 29 februarie/13 martie 1900, ca articol de fond, pe pagina întâi, marcat la sfârșit cu trei asteriscuri în formă de piramidă, cunoscut asteronim al lui Chendi. Se reproduce pentru prima dată în volum, în cadrul acestei ediții, după textul din *Tribuna poporului*.

Articolul prezintă o importanță deosebită în cunoașterea ideologiei culturale a lui Ilarie Chendi, subliniind viziunea largă, cuprinzătoare, în care se integrează aceasta, și anume, a luptei generale a poporului român pentru desăvîrșirea unității noastre naționale.

Așa-numita „afacere a rentei” care se discută aici are anumite antecedente care se cer cunoscute. Iată ce ne spune, în acest sens, Ion Bulei, un cercetător autorizat al epocii:

„Ajutoarele materiale din partea statului român liber pentru instituțiile școlare și culturale din Transilvania, Banat sau Bucovina erau o necesitate izvorită din forța de supraviețuire a neamului. În Brașov, de la înființare, din secolul al XVI-lea, școlile românești beneficiaseră de sprijinul domnilor din Muntenia, de danii și donații de bani și moșii de la boieri, negustori, cărturari, ajutoare, care, după constituirea statului românesc modern, au luat forma unor subvenții trecute în bugetul statului. Liceul brașovean « Andrei Șaguna » era « indirect, dar efectiv sub îndrumarea Ministerului Instrucțiunii din București ». În 1871, directorul Eforiei școlare din Brașov, Ion Meșotă, scria: « toată existența și viitorul acestor școli atîrnă de sprijinul și ajutorul binefăcător al României ». În 1896, D. A. Sturdza, prim-ministru al guvernului, șef al partidului liberal, a sistat acest ajutor. A făcut-o însă în urma demersurilor diplomaților Austro-Ungariei la București, la incitarea cabinetului de la Budapesta, care amenința cu închiderea școlilor brașovene. La 31 mai 1897, guvernul maghiar comunica, de data aceasta oficial, la Viena că va închide școlile din Brașov (P. S. Aurelian, știind sau nu de asigurările lui D. A. Sturdza, reluase subvențiile), sub pretextul legii din 1883. Viena se opune, dar face alte presiuni

la București, D. A. Sturdza oprește din nou ajutorul. În același timp, însă, începe să caute soluții pentru a-i da acestuia o acoperire legală. El motivează renta anuală cu dreptul Eforiei școlilor din Brașov de a revendica bani din partea statului român « ca despăgubiri pentru moșiile secularizate ale bisericii din Scheii Brașovului » și cere răgaz pentru a strînge documentația istorică necesară și a legitima dreptul Eforiei brașovene. Și aceasta și face în vreme ce guvernul maghiar se străduiește și el să procure dovezi pentru a argumenta caracterul nelegal al subvențiilor. Conducerea celor două biserici române din Schei și din Cetate și directorul Liceului « Șaguna » sînt somați să pună la dispoziție toată arhiva.

Registrul secret al tuturor donațiilor îl ținea însă protopopul Voina într-o cutie metalică îngropată în pămînt. Și ca acolo rămîne.

În martie 1899, D. A. Sturdza își încheie memoriul său justițiar, pe baza lui cîrînd guvernului maghiar să consimtă la includerea unei sume de 38 500 lei în bugetul României, sub titlul de despăgubiri în favoarea Eforiei școlare din Brașov. Dar guvernul maghiar nu acceptă (în vreme ce Viena era de acord) și începe presiunile asupra Eforiei brașovene, luînd măsuri pentru a spori și mai mult greutatea materiale în care se zbătea. Și propune ca această sumă să fie înscrisă în bugetul Ungariei și în nu acela al României. Eforia rezistă tuturor presiunilor, pentru că numai astfel putea să-și păstreze caracterul românesc în cadrele autonomiei profesionale garantate prin statutul organic al bisericii ortodoxe române din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș.

Tratativele asupra soartei subvențiilor pentru Eforia brașoveană continuă, în mijlocul unor confruntări politice în țară, cum nu se mai văzuseră, cele două partide guvernante și disidențele lor folosind chestiunea națională în luptă pentru menținerea sau cucerirea puterii” (Ion Bulei, *Lumea românească la 1900*, Editura Eminescu, 1984, p. 57—60).

Tochmai o asemenea îngustare a „chestiunii naționale”, reducerea ei la aspecte mărunte, cu incriminări înguste între partidele politice ale timpului, vizează articolul lui Chendi. El constituie o demonstrație riguroasă, patetică și convingătoare a caracterului politic și cultural cuprinzător al luptei pentru apărarea și afirmarea unității naționale a poporului român.

CURENȚUL ANTITRANSILVĂNEAN

A apărut în *Tribuna poporului*, numerele: 42, 44, 45, 46, 49, 50 și 51, între 2 și 15 martie 1900, cu trei asteriscuri așezate în piramidă drept seranătură, cunoscut asteronim al lui Chendi. Se reproduce, pentru prima dată în volum, în cuprinsul acestei ediții, după textul din *Tribuna poporului*.

Acest studiu ocupă un loc central în definirea concepției despre cultura națională românească la Ilarie Chendi, despre sarcinile ei de importanță majoră în acel moment istoric, în vederea asigurării continuității luptei pentru

unitate națională. Este vizibilă aici, poate mai mult decât oriunde, actualitatea ideilor publicisticii eminesciene în contextul epocii, fapt scos în evidență direct de către Chendi. O seamă de noțiuni ca „unitate de rasă“, „naționalism“ au în contextul studiului o valoare pozitivă, diferită de aceea care li s-a atribuit mai târziu.

Despre existența unui „curent antitransilvănean“ în presa bucureșteană a vremii ne vorbesc nu numai citatele elocvente date de Chendi aici, ci și multe altele. În campania aceasta, cu multe aspecte literare, s-au antrenat, din păcate, datorită unor înguste ambiții personale, și unii scriitori, altfel eminenti, ca Duiliu Zamfirescu și Al. Macedonski. Primul îi scria lui Titu Maiorescu: „Gașca transilvăneană trebuie spartă cu orice preț“ (Em. Bucuța, *Titu Maiorescu și Duiliu Zamfirescu în scrisori*, p. 271). El s-a remarcat și printr-un violent articol polemic intitulat *Literatura românească și scriitorii transilvăneni* (în *Revista idealistă*, nr. 7 din 1 sept. 1903), iar Macedonski ataca la modul general pe transilvăneni pentru că ar fi „monopolizat prin josnicie pe oamenii de stat români, că s-au introdus sterpi și ignoranți în literatură, că, în sfârșit, corup și distrug ca o substanță corosivă aurul sufleteș și că ajunși, din venetici și servi, a se vedea covârșiți de onoruri și îmbuibăți din snaga noastră, bat insolenți din picior, sau ridicoli se sumetesc cu aere de clovni“ (*Românul*, 26 septembrie, 1903).

În aceste condiții, replica lui Chendi se arată, ca și întreaga sa acțiune critică militantă, judicioasă și profundă. Ea constituie un document de epocă de maximă însemnătate documentară.

„CONVORBIRILE LITERARE“ DESPRE „ENCICLOPEDIA ROMÂNĂ“

A apărut în *Tribuna poporului*, nr. 80 din 30 aprilie 1900, cu semnătura Ch. Reprezintă o continuare a polemicii cu redactorii *Enciclopediei române* deschisă de Chendi încă în anul precedent (vezi în acest sens notele la Ilarie Chendi, *Scriseri*, vol. I, 1988, p. 492–498). În continuarea acestei polemici, în paginile *Tribunei poporului*, anul 1900 adaugă, în afară de acest articol, două intervenții ironice: *Trif și dr. Ilarion Pușcariu* (în *Tribuna poporului*, nr. 153 din 17/30 august 1900) și *Cum se face literatură enciclopedistă?!* (în *Tribuna poporului*, nr. 160 din 27 august/9 septembrie 1900). Ambele articole sînt semnate „L.“ (probabil Leandru, pseudonim sub care se ascundea adesea I. Russu-Șirîianu, redactorul-șef al ziarului). Reiese că la polemica împotriva redactorilor *Enciclopediei române* au participat și alți scriitori ai vremii.

CONTINUAREA „BIBLIOTECII PENTRU TOȚI“. NOUL DIRECTOR. ÎNȚIUL VOLUM AL „BIBLIOTECII“ SUB NOUA DIRECȚIE

A apărut în *Tribuna poporului*, nr. 108 din 7/20 iunie 1900, cu supratitlu *Cronică literară* și cu trei asteriscuri în piramidă, drept semnătură, cunoscutul asteronim al lui Chendi. Articolul demonstrează, între altele, cadrul larg, cuprinzător din punct de vedere cultural, în care Chendi înțelegea să-și exercite activitatea critică. Grija deosebită și interesul lui Chendi față de buna întocmire a colecției „Biblioteca pentru toți“ sînt mai vechi în activitatea sa de critic literar. Semaalăm, în acest sens, articolul *Dumitru Stăncescu*, în *Familia*, nr. 9/1898.

DIVĂNIRE

A apărut în *Tribuna poporului*, pe anul 1900, în cinci numere: 120 din 28 iunie; 143 din 1 august; 144 din 2 august; 176 din 21 septembrie și 205 din 2 noiembrie. În fiecare număr, alături de titlul comun *Divănire*, articolele poartă subtitluri diferite: *Divulul Givu*, *Forța majoră*, *O republică*, *Un fel de răspuns și Brașoave*, ceea ce dovedește unitatea de concepție a grupajului.

În afară de primul articol, semnat „Ghelașcău“, toate celelalte sînt semnate „Fidelio“, cunoscutul pseudonim al lui Chendi. Unitatea de problemă și de stil între primul și toate celelalte este mai presus de orice îndoială.

Deși este unul dintre grupajele cele mai științifice și definitorii ale criticii literare chendiene, el a trecut pînă în prezent ca și neobservat de către cercetătorii literari. Lucrarea n-o găsim citată în *Bibliografia scrierilor lui Chendi* alcătuită de Vasile Netea.

În transcrierea textului acestui grupaj din *Tribuna poporului* — prima, în cadrul acestei ediții — am păstrat ordinea apariției în ziar a articolelor cu același titlu, indicînd aceasta și prin cifre romane puse între paranteze drepte.

Titlul general dat grupajului acesta de articole are și un sens ironic, pe care-l regăsim târziu, într-o recenzie dedicată volumului II din *Amintiri de la „Junimea“* de G. Panu:

„Pînă de curînd credeam că cele mai limbute însușiri, pentru povestirea de amintiri și de anecdote, le are românul bănățean. Căci este, într-adevăr, extraordinar, cit de mult îi place bănățeanului să se divănească sau să sporovăiască“ (*Schițe de critică literară*, 1924, p. 24).

SIR FREDERICK POLLOCK: „ISTORIA POLITICEI“

Traducere de T. V. Păcățianu

Sibiu, 1900, 1 vol., 203 p.

A apărut în *Tribuna poporului*, nr. 161 din 29 august/11 septembrie 1900, cu trei asteriscuri în piramidă drept semnătură, cunoscut asteronim al lui Chendi. Criticul a manifestat și altă dată o atenție deosebită traducerilor lui T. V. Păcățianu, cum, de altfel, mărturisește și în introducerea la această cronică.

UN LUPTĂTOR

După citirea unui „Anuar“

A apărut în *Tribuna poporului*, nr. 185 din 4/17 octombrie 1900, cu trei asteriscuri în piramidă drept semnătură, recunoscut asteronim al lui Chendi. Se reproduce pentru prima dată în volum, după textul din ziarul *Tribuna poporului*.

Articolul acesta ne arată cadrul larg în care înțelegea Chendi să-și exercite rolul de critic al culturii și al educației. Formarea tinerelor generații are, după opinia lui, nevoie de modele, și în acest sens Nicolae Cristea, cel evocat aici, vechi colaborator al lui Șaguna, dezvoltă, prin lupta sa pentru dezvoltarea manufacturilor românești din Sibiu, „un crîmpei superb de istorie culturală din epoca noastră de renaștere“.

HERMANN SUDERMANN: „JOHANNISFEUER“

Schauspiel in vier Akten

Stuttgart (I. G. Cotta), 1900

A apărut în *Familia*, nr. 46 din 26 noiembrie/9 decembrie 1900, p. 573—574, cu supratitlul *Literatură germană* și cu trei asteriscuri în piramidă drept semnătură, cunoscut asteronim al lui Chendi. Se reproduce pentru prima dată în volum, după textul din revista *Familia*.

Motivul pentru care articolul e semnat de Chendi cu asteronim îl putem găsi ușor în faptul că în mai multe numere ale *Familiei* din această perioadă, începînd cu numărul 27, semna cu numele lui traducerea piesei *Ioan Botezătorul*, «tragedie în cinci acte și un preludiv de Hermann Sudermann», în traducerea lui H. Chendi și C. Sandu“. Explicarea alegerii traducerii respective o găsim în chiar textul acestui articol.

Chendi a mai tradus (împreună cu C. Sandu), în paginile *Familiei* din acest an și piesa *Sora Beatrice* de Maurice Maeterlinck, ceea ce dovedește interesul lui deosebit pentru ce era mai nou în dramaturgia europeană a timpului. Referințele la Sudermann sînt obișnuite în scrierile critice ale lui Ilarie Chendi.

O pledoarie pentru ceea ce era mai nou în mișcarea teatrală europeană, legat de numele lui Sudermann, unul dintre autorii dramaticei preferați de Chendi, este și articolul *Teatru pentru popor*, apărut în *Familia*, nr. 10 din 5/18 martie 1900, p. 116. Publicat la rubrica „Salon“, rubrică susținută mai ales de Chendi, articolul are la sfîrșit localizarea „București“, obișnuită în articolele lui din această perioadă. Semnătura *Dr.* este, credem, pentru a induce în eroare, avînd în vedere caracterul incendiar, în epoca respectivă, al articolului. Informația bogată, la zi, din presa germană a timpului, conținutul și stilul articolului trimit la Chendi. Autorii citați fac parte din perimetrul său de referințe critice, iar trimerile la regimul polițienesc din Prusia sînt comune cu cele din studiul despre Heinrich Heine. Pentru valoarea sa deosebită, redăm în continuare textul acestui articol, aparținînd, după unele probabilități, lui Ilarie Chendi;

„Teatru pentru popor

În statele occidentale a început de cîțva timp o mișcare de popularizare a artei dramatice. Începutul l-a făcut Berlinul, unde s-a înființat cel dintîi teatru liber al poporului («*Freie Volksbühne*»).

Era, de altminteri, natural ca Prusia să niergă în fruntea acestei mișcări.

Nicăieri ca în Prusia, arta dramatică nu este mai atîrnată de poliție; nicăieri ipocrizia morală nu e practică mai mult decît în acest stat. Constituția Prusiei recunoaște, ce e drept, fiecărui cetățean dreptul de a-și exprima părerea, în libertate; dar un articol al regulamentului administrativ abrogă acest drept, pur și simplu, în următorii termeni: «a lua dispozițiile necesare pentru menținerea odihnei, siguranței și ordinii publice a și prezerva publicul sau pe cetățeni contra oricărui fel de primejdie, este funcțiunea poliției».

În virtutea acestui articol s-a interzis la Berlin reprezentarea publică a *Strigoilor* lui Ibsen, a *Puterii întunericului* de Tolstoi. Ibsen și Tolstoi, dușmanii ordinii și siguranței, primejdie pentru popor! Acești mari artiști au prezentat în scrierile lor, în mod izbitor, conflictele tragice de patimi, aspirații și interese ale vremii noastre și sîlesc astfel pe cititori și spectatori să mediteze asupra acestor conflicte și să caute soluționarea marilor probleme ale omenirii actuale. Dacă această meditare este o primejdie, atunci, în adevăr autorii în chestie cad sub prevederile articolului de regulament administrativ... Poliția prusacă corespunde perfect menirii sale apărînd publicul de primejdia... giadirei!

În contra despotismului polițienesc a fost natural să se producă în Berlin

o mișcare de rebeliune literară; și astfel un grup de scriitori berlinezi fonda în 1889 un teatru liber (imitat după întreprinderea lui Antoine), care juca numai pentru membrii unei societăți închise și cu invitații. Astfel acest teatru avea un caracter privat și poliția nu se putea amesteca.

Pe această scenă liberă se reprezentară piesele lui Ibsen, Tolstoi, Gerhart Hauptmann etc.

De remarcat este că cluburile și societățile de lucrători din Berlin se întresară la această întreprindere și fondară o scenă liberă pentru popor. În martie 1890, dr. Bruno Wille, cunoscutul poporanist și propagandist-etician din Berlin, lua inițiativa acestei opere și lansa un program în care se spuneau următoarele: «Teatrul trebuie să fie un izvor de înaltă putere artistică, de înălțare morală și de puternică impulsune: meditare asupra marilor chestiuni ale timpului. Azi el s-a coborât la nivelul literaturii amuzante, al romanului de colportaj, al foaici umoristice. Totuși sub influința poezilor, ziaristilor și oratorilor cu aspirații cinstite, o parte a poporului s-a emancipat de această corupțiune a gustului și au făcut cunoștință cu Tolstoi, Dostoievski, Zola, Ibsen, Kjelland etc. Pentru această parte a poporului este o trebuință să citească și să vază reprezentate piese de teatru aiese. Iată necesitatea înființării unei societăți închise, „teatru liber pentru popor“, care să evite piedicile polițienești.»

În ziua de 29 iulie 1890, avu loc o mare întrunire publică, în care Bruno Wille dezvoltă ideea că arta nu trebuie să fie privilegiul citorva și că orice nouă trebuință, materială sau intelectuală, este o pirghie a civilizației.

Astfel se născu primul teatru liber popular în Berlin. Societatea se constituie în condiții foarte lesnicioase: taxa de admisiune este minimă, iar locurile sunt distribuite societărilor prin tragere a sorții. Inaugurarea se făcu la 19 octombrie 1890 cu *Stilpii societății* a lui Ibsen. Succesul fu mare. După un an abia, societatea număra 3.940 membri; se jucaseră, între altele, piese de Schiller, Gogol, Ibsen, Hauptmann, Sudermann, Pisemski, Zola etc., etc.

În curînd se fondară asemenea teatre libere pentru popor și la Hamburg, Hanovra, Viena etc.

Acum e vorba să se întemeieze o asemenea scenă liberă și la Paris.

De notat este că acei cari au dovedit mai multă dragoste și pricepere pentru operele marilor artiști moderni au fost tocmai oamenii din popor, muncitorii. Aceștia dau teatrului adevărata sa valoare și caută la teatru o ocazie de a gândi, iar nu un prilej de amuzare și de petrecere ușoară.

De altminteri, arta dramatică adevărată trăiește numai în asemenea teatre. Cele oficiale sunt sau sere artificiale, sau temple tradiționale, unde orice suflare de inovație este proscrisă. Artă dramatică — și toate artele — trăiește numai prin perpetuă evoluție, vecinice încercări de a se schimba: și aceste încercări, dintre cari nu toate reușesc, sunt posibile numai pe scenele libere deschise tuturor îndrăzneților.

Cînd vom avea și noi un teatru liber pentru popor?
București.“

(*Familia*, nr. 10 din 5/18 martie 1900.)

FRIEDRICH HEBBEL: „INELUL LUI GHIGES“
Tragedie în 5 acte. Tradusă de G. Bogdan-Duică
București, 1900

„DESPRE GRIGORE ALEXANDRESCU“. STUDIU DE
G. BOGDAN-DUICĂ
București, 1900

A apărut în *Familia*, nr. 50 din 10/23 decembrie 1900, p. 594—595, la rubrica „Salon“, cu supratitlul *Cronică literară* și cu litercele *Ch.* drept semnătură. Același text, fără referințele la Grigore Alexandrescu de la sfîrșit, a fost reluat și în *Tribuna poporului*, nr. 236 din 20 decembrie și în nr. 237 din 21 decembrie 1900, cu însemnarea de la sfîrșit: „*Familia*“. Se reproduce pentru prima oară în volum, în cuprinsul acestei ediții, după textul din revista *Familia*.

POLEMICI

Articolul acesta a apărut, cu semnătura *Fidelio*, cunoscutul pseudonim al lui Chendi, în *Tribuna poporului*, nr. 11 din 18/31 ianuarie 1901, p. 2—3, de unde îl reproducem, pentru prima dată, în cuprinsul ediției de față. Marcat puternic de umor și ironie la adresa unor fenomene negative din presa transilvăneană a timpului, articolul lui Chendi reprezintă o contribuție efectivă la ridicarea nivelului intelectual al acestei prese.

ÎNCETAREA „FOII PEDAGOGICE“

A apărut în *Tribuna poporului*, nr. 25 din 8/21 februarie 1901, cu semnătura *H. Chenedi*. Se reproduce pentru prima dată în volum, după textul din *Tribuna poporului*.

Articolul se înscrie în seria multelor luări de atitudine ale lui Chendi în problemele educației tineretului. El demonstrează, printre altele, și atenția pe care o acorda autorul vieții culturale sibiene. Chendi se arată aici un critic obiectiv, drept și cinstit. Dacă în alte articole el critică vehement și ironizează aspectele negative ale vieții culturale sibiene, de data aceasta îi scoate în evidență aspectele pozitive. Într-adevăr, *Foia pedagogică* a fost o revistă remar-

cabilă, colecția ei poate fi consultată și azi cu folos, ca un model de înaltă ținută profesională.

TRĂDĂTORII LUI HORIA

Un document inedit

A apărut în *Tribuna poporului*, în nr. 28 din 13 februarie și nr. 29 din 14 februarie 1901. În primul număr articolul e nesemnat, iar în al doilea apare semnătura *Il. Ch.* Se reeditează pentru prima dată în cadrul acestei ediții, după textul din *Tribuna poporului*. Reprezintă o contribuție critică deosebit de valoroasă pe linia elucidării modului cum au fost arestați capii răscoalei țărănești de la 1784. Înfierarea trădătorilor de neam, dezvăluirea caracterului josnic al acțiunii acestora revin adesea în publicistica lui Ilarie Chendi din această perioadă. În cuprinsul articolului, criticul insistă și asupra valorii literare a documentului istoric: „acest document oferă multe detalii pentru a cunoaște starea sufletească și moralul celor opt trădători“. Scrierea se dovedește astfel într-o strinsă legătură cu îndrumarea teoretică mai generală pe care o dădea Chendi în această perioadă către literatura de inspirație istorică.

REPRODUȚIUNILE

A apărut în *Tribuna poporului*, nr. 62 din 1/14 aprilie 1901, cu semnătura *Ch.* la sfârșit. Se reproduce pentru prima dată în volum, după textul din *Tribuna poporului*.

Promovarea scriitorilor reprezentativi prin intermediul editurilor, al ziarelor, revistelor, almanahurilor, calendarelor etc. constituie un obiectiv programatic fundamental al criticii literare a lui Chendi. Acest obiectiv figurează și în articolul de deschidere al volumului *Preludii*.

UN LITERAT DE CONTRABANDĂ

A apărut în *Tribuna poporului*, nr. 50 din 15 martie 1901, semnat *Ch.* Se reproduce pentru prima dată în volum, în cadrul acestei ediții. Face parte din marea serie de articole critice dedicate de Chendi demascării și respingerii nonvalorilor din literatură. Ca în toate articolele de acest fel, Chendi se arată și aici ironic, plin de vervă, nimicitor.

SCRISOARE DIN BUCUREȘTI

A apărut în *Tribuna poporului*, nr. 71 din 17 aprilie; nr. 77 din 26 aprilie și nr. 82 din 3 mai 1901. Se reproduce pentru prima dată în volum în cadrul acestei ediții, după textul din *Tribuna poporului*.

„Scrisoarea“ poartă în cadrul ediției noastre numerotarea dată de autor în cele trei numere ale ziarului, în cifre romane: I, II, III. În primul număr al ziarului, textul este semnat cu trei asteriscuri în piramidă, recunoscut asteronim al lui Chendi. În ultimele două numere de ziar textul apare fără nici o semnătură. Continuitatea de idei și de stil între cele trei părți ale scrisorii este evidentă. Dintre acestea am selectat numai primele două.

MAMA LUI NIȚĂ POPOVICI

O scrisoare inedită a poetului

A apărut în *Tribuna poporului*, nr. 72 din 18 aprilie 1901, cu semnătura *Il. Chendi*. Se reproduce în volum pentru prima oară, în cadrul acestei ediții. După semnalarea de către Titu Maiorescu a talentului lui Ioan Popovici-Bănățeanul, Ilarie Chendi este acela care revine de mai multe ori asupra acestui scriitor cu multă înțelegere și, după cum se vede, și cu rigoare de istoric literar.

N. IORGA

A apărut în *Tribuna poporului*, nr. 113 din 19 iunie 1901, ca articol de fond pe pagina întâi, nesemnat. Articolul acesta aparține lui Chendi. În afară de fondul de idei și stilul lui, în general, divulgă acest fapt existența unor formulări specifice, întâlnite și în alte scrieri ale criticului: „durere, atât de puțini“ „despre toate aceste“, „George Lazăr“. Textul se cuvine a fi restituit lui Chendi și integrat scrierilor sale în cadrul acestei ediții, datorită unor motive de mare importanță istorico-literară. În primul rând, aici se fixează o apreciere de valoare exactă, printre primele de acest fel, asupra *Istoriei literaturii românești* publicată de Nicolae Iorga chiar în acel an. Și aprecierile de ansamblu asupra personalității lui Iorga avansate în acest articol rămân valabile peste timp. În al doilea rând, acest articol are o evidentă valoare biografică, fiind punctul de reper inițial în cadrul relațiilor dramatice dintre Chendi și Iorga. Criticul — se poate vedea clar în acest articol — a pornit în relațiile respec-

tive de la o apreciere sinceră, deosebit de entuziastă a personalității marelui istoric și om de cultură. Această apreciere stă și la temelia stăruințelor lui Chendi de a aduce pe Iorga la conducerea revistei *Sămănătorul*, pentru a o investi cu prestigiul și autoritatea numelui său. Mai tirziu însă, cînd Chendi va cunoaște de aproape o seamă de deficiențe personale ale lui Iorga (orgoliul nemăsurat, tendințele acaparante, grandomania, subiectivismul exagerat în aprecierea oamenilor), el se va detașa tot mai mult, ajungînd, prin 1905, la o ruptură dureroasă cu Iorga și cu prietenii săi de la *Sămănătorul*.

LITERATURĂ POPULARĂ

A apărut în *Curierul literar*, nr. 1 din 7 octombrie 1901, nr. 2 din 14 octombrie 1901, semnat cu trei asteriscuri în formă de piramidă și în nr. 3 din 21 octombrie 1901, cu semnătura CH. Printre altele, acest articol este valoros pentru că ne dezvăluie, cît se poate de clar, identitatea între numele lui Chendi și asteronimul cu trei asteriscuri, în piramidă, atît de frecvent în scrierile sale din această perioadă.

În general, revista *Curierul literar*, în cele patru numere ale ei, în cîte a apărut, se caracterizează printr-o mare atenție acordată problemelor de folclor, în spiritul celor susținute în cadrul articolelor lui Chendi, ceea ce denotă orientarea dată de către el acestei reviste.

O CARTE ROMĂNEASCĂ

A apărut în *Tribuna poporului*, nr. 205 din 3/16 noiembrie 1901, semnat *Fidelino*. Se reproduce pentru prima dată în volum, după textul din *Tribuna poporului*.

În cadrul articolului cu titlul de mai sus, Chendi fixează o apreciere de valoare asupra cărții *România pitorească* de Al. Vlahuță, socotită de critic drept cea mai importantă scriere a acestui autor.

DESPRE ANTIICRIST

A apărut întii în *Tribuna poporului*, numerele 109, 110, 111 și 112 din 11, 13, 14 și 15 iunie 1900, cu titlul *Anticrist. Un manuscris vechi din Rășinari*. Studiul a fost reluat cu unele îmbunătățiri de text și trimiteri bibliografice mai bogate, dar fără partea finală, referitoare la manuscrisul din Rășinari, în *Curierul literar*, nr. 1 din 7 octombrie și nr. 2 din 14 octombrie 1901, cu titlul *Despre Anticrist*, la rubrica „Literatură populară”.

Se reproduce pentru prima dată în volum, în cuprinsul acestei ediții,

după textul ultim, cel din *Curierul literar*. Partea finală a studiului, cea referitoare la manuscrisul din Rășinari, care lipsește în *Curierul literar*, o reproducem după textul din *Tribuna poporului*, numerele 111 și 112 din 14 și 15 iunie 1900, marcînd la subsolul paginii respective acest adaos.

În ceea ce privește valoarea manuscrisului de la care pornea Chendi, se cuvine să remarcăm faptul că în colecția lui Sava Popovici din Rășinari s-a descoperit și copia executată de el la 1781 a celebrei opere a *Învățăturilor lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, „singurul manuscris cu miniaturi al acestei mari lucrări” (*Magazin istoric*, nr. 8, august 1987, p. 27).

Studiul lui Chendi despre *Anticrist* este unul dintre primele studii de mitologie, în sensul modern al cuvîntului, din istoria criticii românești, impunîndu-l pe criticul transilvănean drept un deschizător de drumuri în această direcție. Preocuparea lui Chendi de a da o cercetare de amploare pe probleme de mitologie este precis conturată în mărturisirea intenției de a „reveni cu un studiu complet, pentru care am adunat un material bogat” (*Tribuna poporului*, nr. 111 din 14 iunie 1900). Ce l-a împiedicat pe Chendi să realizeze această intenție? Greu de spus. Cert rămîne faptul că, furat de virtutea criticii literare curente, Chendi renunță tot mai mult la studiile docte, bazate pe un vast aparat critic. Se poate spune că studiul despre *Anticrist* încheie o adevărată etapă în activitatea sa critică.

ION GORUN: „CÎTEVA VERSURI”

București, 1901, 1 vol. 8°, 115 p.

A apărut întii în *Curierul literar*, nr. 2 din 14 octombrie 1901, p. 6, la rubrica „Dări de seamă”, de unde a fost reprodus și în *Tribuna poporului*, nr. 196 din 21 octombrie/3 noiembrie 1901, la rubrica „Partea literară”, cu semnătura Ch. și cu indicația în paranteză „C.I.”.

Acesta este întiul articol al lui Chendi despre scrierile lui Ion Gorun, autor care s-a bucurat de o atenție specială din partea criticului.

CARACTERUL LUI HEINE

O rectificare

A apărut în *Sămănătorul*, nr. 3 din 16 decembrie 1901, p. 43—45, de unde îl reproducem în cuprinsul acestei ediții. Cercetătorul Z. Ornea consideră acest articol o „violentă notă polemică împotriva lui Brănișteanu de la *Facța*” (*Sămănătorismul*, ed. cit., p. 60). Important ni se pare de semnalat faptul că Ilarie Chendi se dovedește aici, ca și în multele sale studii și arti-

cole despre Heine, un excelent cunosător al acestui scriitor, cât și al discuțiilor care se duceau despre el în critica literată germană.

Să reținem și faptul că acest articol reprezintă prima colaborare semnată de Chendi la revista *Sămănătorul*, începutul contribuției sale remarcabile la consolidarea acestei reviste și a unui întreg curent de idei în literatura română a vremii. Apariția *Sămănătorului* era consemnată elogios în *Tribuna poporului*, nr. 229 din 8 decembrie 1901, ceea ce dovedește unitatea punctului de vedere între cele două redacții. O asemenea unitate este, în mod evident, rodul activității critice a lui Ilarie Chendi.

CRONICA MEA

A apărut, cu semnătura *Fidelio*, în ziarul *Libertatea* din Orăștie, în numerele: 1, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 18, 21, 34, 35, 37 și 41, între 1 ianuarie și 21 septembrie 1902. Se reproduce pentru prima dată în volum, în cadrul acestei ediții, după textul din ziarul *Libertatea*. Unind cele 16 texte sub titlul generic cu care au apărut, editorul a marcat cu cifre romane așezate între paranteze drepte, trecerea de la unul la altul, pentru a da cititorului posibilitatea să urmărească mai ușor desfășurarea pe ansamblu a „cronicii”.

Această *Cronică a mea*, prelungită pe parcursul aproape a unui an de zile, este una dintre cele mai mozaicate contribuții critice ale lui Chendi, o adevărată mină de informații, dintre cele mai diverse, cu privire la viața literară și culturală a momentului respectiv. De aici se poate înțelege mai clar și sensul larg pe care-l dădea Chendi noțiunii de „cronică”, relația ei generoasă cu publicul cititor.

ÎN JURUL UNEI TIDVE

A apărut în *Tribuna poporului*, nr. 12 din 17 ianuarie 1902 (cu semnătura *Fidelio*, cunoscutul pseudonim al lui Chendi), de unde reproducem textul. Despre Petőfi, Chendi mai scrisese rînduri de înaltă prețuire (a se vedea în vol. I al acestei ediții, p. 349—343). Aici meditația lui Chendi în jurul marelui poet atinge înălțimi shakespeareene. Ca să înțelegem mai bine ce a cauzat izbucnirea de amărăciune și durere a lui Chendi, transcriem în continuare o știre din ziarul *Tribuna poporului*, apărută cu puțin înainte de articolul său:

„Craniul lui Petőfi

Tot în mîini românești a fost! Cînd Societatea literară «Petőfi» pornise

să-l găsească, s-a îndreptat întîia oară la Seminarul român din Sibiu, dar nu nimerise; căci istoricul craniului din muzeul Seminarului din Sibiu s-a restabilit fără intermezzo epopeic și, în același timp, nu prezenta semnul caracteristic ce-i atribuiește Jókay: dintele canin din stînga încirliat în afară.

Cercetătorii au ajuns în urmă la Blaj, unde, dintre cele trei craniile ce are muzeul liceului, pare a fi, în adevăr, unul craniul lui Petőfi. Iată ce declarațiuni au făcut în această privință păstrătorii craniului. Reverendissimul domn canonic și director gimnazial Iosif Hossu a spus comisiunii care căuta craniul următoarele:

Ca profesor de fizică, din 1874, la acest gimnaz, am avut adeseori ocaziune să văd în muzeu acest craniu, care avea o țidulă cu inscripția «Capul unui ofițer revoluționar din 1848». Profesorii mai bătrîni toți știu că acest craniu a fost dăruit institutului de medicul Reichenberger, fost medic de casă al mitropolitului Șuluț, al cărui nepot, Alexandru Neagoe, a și luat în căsătorie pe o fată a medicului. Craniul din vorbă, dintre cele trei cite se află în muzeul din Blaj, este mai mic decît celelalte două; dintele canin din stînga mult mai mare decît cel din dreapta, osul frontal e la linia sprîncenelor foarte dezvoltat și rădăcina nasului mult adîncită; forma craniului e rotundă.

Părintele prepozit I. Micu-Moldovan a comunicat în privința craniului următoarele: Era deja profesor la gimnaziul din Blaj în anii șazeeci. Știe bine că a văzut adeseori craniul pe masa de lucru a lui Reichenberger. Și din datele de pînă aci, că adică doctorul Reichenberger a luat capul cadavrei lui Petőfi, găsit pe cîmpul de luptă de la Sighișoara, ca medic de ambulanță — după informațiile fiului răposatului dr. Reichenberger — și din înfățișarea craniului și-a format convingerea că, în adevăr, este craniul lui Petőfi. Convingerea i-o întărește faptul că dezvoltarea extraordinară a osului frontal în linia sprîncenelor dovedește tipul slav. Iar Petőfi, se știe, a fost sîrb.

Societatea literară maghiară «Petőfi» va trimite la Blaj doi antropologi ca să studieze craniul și să spună ultimul cuvînt.

Craniul e păstrat, de cînd a ajuns la preț, într-o casă Wertheim.”

(*Tribuna poporului*, nr. 2 din 3/16 ian. 1902.)

În foiletonul său, Chendi dă tuturor acestor date o prelucrare superioară, o interpretare artistică, specifică modului său de a concepe critica literară.

CRONICA MEA

A apărut, avînd la sfîrșit semnătura *Fidelio*, cunoscutul pseudonim al lui Chendi, în *Tribuna poporului*, nr. 22 din 2/15 februarie 1902, de unde se reproduce, pentru prima dată în volum, în cuprinsul acestei ediții. Textul cronicii prezintă o importanță deosebită. Este primul articol critic ce atestă în presa română începuturile cercetării manuscriselor eminesciene, depuse doar eu cîteva zile mai înainte de către Titu Maiorescu. la Academia Română.

Chendi poate fi socotit, pe drept cuvânt, primul cercetător al acestor manuscrise, avînd conștiința clară că o dată cu punerea lor în lumină va începe „o nouă eră eminesciană“.

Acest articol ne dezvăluie și pe autorul anonim al articolului *La cine sunt manuscrisele lui Eminescu?* din *Floare albastră*, 15 iunie 1899, arătîndu-ne faptul că Ilarie Chendi a jucat un rol agitatoric deosebit în sensibilizarea și mobilizarea opiniei publice pentru primirea și valorificarea acestor manuscrise.

Textul *Cronicii mele* din *Tribuna poporului* are și o valoare biografică. În cuprinsul ei Chendi descrie ambianța în care a trăit după venirea sa în București, chiar în casa și camera în care locuise cu zece ani în urmă marele Eminescu. Reiese că unul din scopurile intime ale criticului era întemeierea unui cult eminescian, bazat pe o cunoaștere profundă a tot ceea ce venea în atingere cu poetul.

Aici Chendi ridică și problema manuscriselor lui Eminescu din ultima perioadă a vieții, între 1883 și 1889, problemă încă neelucidată de cercetarea literară nici pînă astăzi.

Referințe la această scriere a lui Chendi, ca punct de reper în valorificarea manuscriselor eminesciene, a făcut Perpessicius, în *M. Eminescu, Opere*, vol. IV. Editura Academiei R.P.R., 1952, p. XX și XXI.

CUM SE SCRIE LA NOI

A apărut în *Tribuna poporului* din Arad, numerele 53, 55 și 57 din 19, 21 și 24 martie 1902, avînd în fiecare număr, la sfîrșit, semnătura cu trei asteriscuri în formă de piramidă, recunoscut asteronim al lui Chendi. Se reproduce pentru prima dată în volum după textul din *Tribuna poporului*.

Inițiativa *Astrei* de a unifica ortografia și îndrepta limba literară a fost luată în februarie 1902. O parte din discuțiile provocate de această inițiativă, în periodicele de pe ambele părți ale Carpaților, a fost reprodușă în colecția pe 1902 a revistei *Transilvania*, p. 189 și urm. Ziarul *Tribuna poporului* din Arad, prin condeul lui Chendi, fixează, după cum vedem, opinii deosebit de judicioase. A se vedea, în același sens, și articolul *Limba literară și Asociațiunea*, semnat de G. Bogdan-Duică, în *Tribuna poporului*, nr. 162 din 1902.

„POEZII“ DE ST. O. IOSIF

Dare de seamă

A apărut în *Familia*, nr. 17 din 28 aprilie 1902, la rubrica „Salon“, de unde se reproduce pentru prima dată în volum, în cadrul acestei ediții. Colecția pe 1902 a revistei *Familia* înregistrează numai această colaborare a lui

Chendi, ceea ce înseamnă că relațiile criticului cu conducerea revistei s-au răcit brusc, după publicarea studiului *Zece ani de mișcare literară în Transilvania*.

V. RANTA-BUTICESCU: „NOVELE“, TOM I

Gherla, 1902, 1 vol., 286 p.

A apărut în *Convorbiri literare*, nr. 6 din 15 iunie 1902, p. 573—574, de unde se reproduce pentru prima dată în volum, în cuprinsul acestei ediții. Este prima dintre recenziile publicate de Chendi în *Convorbiri literare*. Faptul s-a întîmplat după venirea lui Ioan Bogdan la conducerea vechii reviste junimiste și atestă o creștere evidentă a prestigiului de critic literar al lui Chendi.

Scriitorul V. Ranta-Buticescu s-a bucurat într-o perioadă, pe la începutul secolului XX, de aprecieri superlative din partea unor critici (vezi, în acest sens, H. Sanelevici, *Literatura de peste munți*, în *Noua revistă română*, nr. 10, din 15 mai 1900, p. 463—468). Acest scriitor și folclorist figurează și în *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea românească“* al lui I. Aurel Candrea și Gh. Adamescu.

Față de scrierile lui Ranta-Buticescu, Ilarie Chendi are o atitudine destul de rezervată, fixînd valoarea acestora mai mult din punct de vedere istoric, în epoca de tranziție de la 1848 la „Junimea“, cînd a desfășurat o activitate merituoașă așa-numită „Societate de leptură“ din Oradea Mare. Situată în epoca debutului eminescian și legată de acesta, activitatea „lepturiștilor“ a stîrnit într-un mod foarte viu interesul cercetătorilor actuali.

„CLIFE DE REPAUS“ DE SORCOVĂ (VIRGIL ONIȚIU)

Brașov, 1 vol. 8°, 208 p.

A apărut în *Convorbiri literare*, nr. 7 din 1 iulie 1902, p. 668—670, de unde se reproduce, pentru prima dată în volum, în cuprinsul acestei ediții. Despre proza lui Virgil Onițiu, Ilarie Chendi scrisese o cronică deosebit de entuziastă cu peste 4 ani de zile în urmă: *Virgil Onițiu: „De toate“*. *Schițe și nuvele*, în *Telegraful român*, nr. 17 din 12/24 februarie 1898. Cităm cîteva rînduri semnificative din cuprinsul cronicii respective:

„Precum flagelează Caragiale vițiile societății din România în comediele sale, astfel se folosește și d-l Onițiu de ironie și sarcasm pentru a înfiera scăderile noastre, cari, firește, sunt cu totul de altă natură, dezvoltate între condițiile și împrejurările de pe la noi“.

Virgil Onițiu figura ca valoare reprezentativă a literaturii transilvănene a momentului și în polemica lui Chendi cu reprezentanții *Convorbirilor literare*

(D-I Tit Maiorescu despre noi. *Tinerii noștri poeți*, în *Familia*, nr. 18 din 3/15 mai 1898; *Reneșterea literară?*, în *Familia*, nr. 27 din 5/17 iulie 1898).

După cum se vede, entuziasmul lui Chendi față de proza lui Virgil Onițiu a mai scăzut între timp, judecata criticului căpătînd mai multă obiectivitate.

EMINESCU

A apărut în ziarul *Libertatea* din Orăștie, nr. 33 din 17 iulie / 8 august 1902, cu trei asteriscuri în piramidă drept semnătură, recunoscut asteronim al lui Chendi. Articolul e nesemnalat în *Bibliografia scrierilor lui Harie Chendi*, alcătuită de Vasile Netea. Se reproduce pentru prima dată în volum, în cuprinsul acestei ediții, după textul din *Libertatea*. Cuprinsul articolului se înscrie în ideea generală a lui Chendi cu privire la creația eminesciană, dezvoltînd această idee, dezvăluindu-i noi fațete.

Despre prezența lui Chendi la Dumbrăveni, cu prilejul dezvelirii bustului lui Eminescu, ne vorbesc și alte scrieri ale lui (*Sim. Florea Marian*, în volumul *Foiletoane*).

RECENZIUNI

Th. Șerbănescu: „Poezii”. *Adunate și publicate de T. G. Djuvara. Însoțite de studii asupra poeziilor lui Șerbănescu de D. C. Ollănescu și T. G. Djuvara. București, 1902, un vol. în 8°, 338 p. + LXVI; G. Tutoveanu: „Albastru”, București, 1902, 1 vol., 121 p.; V. Podeanu: „Cîntece”, vol. II. București, 1902, 1 vol. în 8° mic, 104 p.; Demetrius: „Versuri”, Buzău, 1901, 1 vol., 8°, 153 p.; Maria Cunțan: „Poezii”, Orăștie, 1901, 1 br., 8° mic, 76 p.; Maria Popescu: „Spre înfinit”. *Versuri, Ploiești, 1901, 1 vol., 112 p.; Elena din Ardeal: „Stropi de rouă”, Arad, 1901, br., 90 p.**

A apărut în *Convorbiri literare*, nr. 9 din 1 sept. 1902, p. 854—862, de unde se reproduce pentru prima oară în volum, în cadrul acestei ediții. Deși cuprinde o mare diversitate de autori și titluri de volume de poezii, articolul este rotund prin concepție și realizare.

Despre unii dintre poeții recenzați aici, Chendi mai scrisese anterior texte diferite de cele din această cronică: despre Th. Șerbănescu, în volumul *Preludii*, ca și despre Maria Cunțan. Despre V. Podeanu, Chendi scrisese o cronică entuziastă în *Familia*, nr. 51—52 din 1900: „La revista *Floare albastră*... alături de St. O. Iosif, d. V. Podeanu dăduse nota senină romantică, față de accentele mistice ale lui Nanu și Elvira Santorino”.

În toate aceste cazuri, atitudinea criticului manifestă o evidentă tendință către creșterea exigenței valorice, către obiectivitate și realism în apreciere.

UN ALT PROCES CARAGIALE Moment din viața familiei Caragiale

A apărut în *Sămănătorul*, nr. 29 din 13 octombrie 1902, p. 39—41, de unde se reproduce pentru prima dată în volum în cuprinsul acestei ediții. Scrierea articolului a fost prilejuită de scandalul imens care a avut loc în epocă în legătură cu acuzația de plagiat adusă lui I. L. Caragiale de către obscurul ziarist C. Ionescu (Caion). Atitudinea criticului este evident de simpatie față de marele dramaturg și de condamnare a murdării afaceri cu „plagiatul”.

RECENZIUNI

Vasile Pop: „Din oca vieții”. *Schițe, fantazii și nuvelete. Ploiești, 1902, 1 vol., 162 p.; Ioan Petrovici: „Un colț de viață”, București, 1902, 1 br., 95 p.*

A apărut în *Convorbiri literare*, nr. 11 din 1 noiembrie 1902, p. 1048—1050, de unde se reproduce pentru prima dată în volum, în cuprinsul acestei ediții.

LENAU

1802—1850

A apărut întâi în *Familia*, nr. 42 din 1900, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la moartea poetului. Același text a fost reluat și în *Tribuna poporului*, numerele 197 și 198 din 1900. Cu ușoare modificări a fost reproduș și în *Sămănătorul*, nr. 35 din 1902, cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la nașterea lui Lenau. În ediția de față reproducem versiunea ultimă dată de autor, cea din revista *Sămănătorul*. Lenau este, alături de Heine, unul dintre autorii germani care s-a bucurat din partea lui Chendi de o atenție specială, datorită apropierii sensibilității lui romantice de aceea a lui Eminescu.

INFORMATORII STRĂINĂȚII

A apărut în *Sămănătorul*, nr. 38 din 15 decembrie 1902, p. 182—185, de unde îl reproducem pentru prima dată în volum, în cuprinsul acestei ediții.

În legătură cu articolul respectiv înlînim în presa vremii o grosolană diatribă împotriva lui Chendi din partea lui Florian I. Becescu, intitulată *Din viața piraților noștri literari*. Spicuim din cuprinsul acesteia câteva frag-

mente semnificative pentru epocă:

„Cetitorii au văzut în articolul meu *Pirații literaturii* cum aceștia, în vreme ce trăiesc din furtișaguri și escrocherii literare, luându-și aere de preoți ai literaturii... vor să treacă drept luptători cu dor de inimă. Întimplarea îmi pune sub ochi un nou articol al piratului literar Ilie Chendi, apărut în nr. 38 al *Sămănătorului*.

Ilie Chendi, după ce ieri a înjurat, azi se revoltă... Acest articol relevăză cititorului conștient un nou mijloc întrebuințat de pirateria literară... Ilie Chendi se plînge cu lacrimi de crocodil contra celor ce informează rău străinătatea asupra mișcării noastre literare...“

Articolul lui Chendi era socotit drept „rezultat al unei perversități fără seamăn la noi... E uimitor chiar meșteșugul acestui pirat literar de a-și masca intențiile sale neonest. Cu asemenea calități îi prevăd junelui scrib viitor strălucit, dacă ulciorul va merge de prea multe ori la apă... Ar trebui să-și ia și pedecapsa întemnițării, geniale Ilie Chendi, acei cari caută să otrăvească totul cu balele lor veninoase și, în acest caz, care azi faci pe fecioara sentimentală cînd s-a lovit de-un *frache*, atunci cînd ai vrut să informezi publicul asupra volumului meu de versuri ai făcut, pe lângă alte necuviințe grosolane, și escrocherie. D-ta ești un escroc literar“ (ziarul *Cronica*, 9 februarie 1903).

În ciuda unor astfel de acuzații ignobile, articolul lui Chendi dezvăluie, între altele, privirea largă cu care criticul îmbrățișa fenomenul literar românesc, grija ca el să-și poată găsi o cale firească în conștiința europeană, problemă de mare actualitate și astăzi.

INDICE DE AUTORI

- Aaron Florian: 92, 287, 319
Aaron, Vasile: 124
Adam, Georg: 348, 349, 350
Adamescu, Gh.: 284, 405
Alecsandri, Iancu: 38
Alecsandri, Vasile: 13, 124, 125,
126, 127, 128, 135, 138, 170,
217, 232, 233, 240, 277, 278,
279, 291, 316, 339, 362
Alexandrescu, Grig. I.: 43, 115, 137
Alexandrescu, Grigore M.: 216,
219, 278, 397
Alexics György: 186
Anghel, Dimitrie: 355
Antoine, André: 396
Anzengruber, Ludwig: 58
Apelles: 376
Aricescu, C.D.: 77, 97, 98
Aristia, C.: 97
Arndt, Ernst M.: 147
Arnim, Ludwig Achim von: 82
Asachi, Gh.: 17, 122, 183
Asbach, dr. Julius: 273
Auerbach, Julius: 145
Aurelian, P.S.: 390
- Bacalbașa, Anton: 282
Balzac, Honoré de: 59
Barac, Ioan: 122, 124
Barcianu, Daniil Popovici: 224,
266, 376
Barițiu, Gh: 193
Basile, Giambattista: 84
Bărsan, Zaharia: 355
Bârseanu, Andrei: 253, 294, 362
Bărsescu, Agatha: 213
Bădescu, Scipione: 139
Bălcescu, Nicolae: 277, 278, 279
- Bărnuțiu, Simion: 154, 277
Becescu, Florian I.: 97-101, 111,
355, 357, 360, 382, 383, 407
Beldiceanu, N.: 138
Beldiman, Al.: 13
Benfey, Th.: 84
Bengescu, G.: 349
Bianu, Ioan: 294
Bibicescu, Gh.: 153, 362
Björnson Björnstjerne: 111, 389
Blaga, dr. Iosif: 218
Bleibtreu, Karl: 93, 151
Bodmer, Johann Jakob: 82
Bodnărescu, Samson Leonida: 42,
46-49, 52, 354, 370
Bogdan, Ioan: 97, 133, 284, 285,
366, 382
Bogdan-Duică, Gh.: 58, 216, 217,
218, 219, 314, 358, 376, 397, 404
Bolliac, Cezar: 97, 277
Bolintineanu, Dimitrie: 56, 71,
108, 126, 277
Bonachi, M.: 92
Börne, Ludwig: 146, 272, 274
Bortaș, Ioan: 198
Bossuet, Jacques-Bénigne: 264
Bousset, W.: 262, 264
Brahms, Johannes: 146
Brandes, Georg: 114, 134, 151,
160, 272
Bransewetter, E.: 264
Brăileanu, Const. G.: 92
Brănișteanu, B.: 272, 275, 401
Brentano, Clemens: 112, 113, 114,
115, 117, 119, 275
Bucuța, Emanoil: 372, 392
Budanriu-Sălăușanu, I.: 253
Buichiu, Teodor M.: 137
Bulei, Ioan: 390, 391

Bürger, Gottfried August: 32
Byron, George Gordon: 345, 347

Cacoveanu, Ștefan: 130
Candrea, Ion Aurel: 405
Caion (C. A. Ionescu): 371, 407
Canianu, M.: 362
Cantemir, Dimitrie: 249
Caragiale, Costache: 339, 340
Caragiale, frații (Costache, Iorgu, Luca): 339
Caragiale, Ion Luca: 54, 125, 281, 282, 312, 326, 340, 349, 405, 407

Carmen Sylva: 336, 349
Carp, O.: 94, 115
Catina, C.: 197
Cavadia, George: 51, 333
Călinescu, G.: 369
Celtis, Konrad: 117
Cerry, Gaetano: 32
Cervantes, Miguel de: 39
Chamisso, Adalbert von: 148
Cioban-Botîș, Maria: 62, 66–68, 376, 377, 379

Ciurcu, Al.: 179, 180, 181
Conachi, Costache: 47, 333
Constantinescu, Pompiliu: 376
Coroianu, Iuliu: 194
Cosma, Partenie: 205
Costin, Miron: 249, 320
Coșbuc, George: 8, 9, 54, 59, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 77, 129, 130, 133, 156, 192, 245, 255, 276, 277, 282, 291, 293, 314, 316, 322, 337, 360, 361, 371, 376, 377
Creangă, Ion: 42–45, 59, 108, 135–140, 354, 357, 370, 384
Cristea, dr. Elie: 254
Cristea, Nicolae: 210, 211, 212, 394

Cunțan, Dimitrie: 63
Cunțan, Maria: 62–65, 332, 336, 337, 360, 376, 377, 379, 380–406

Daian, Elie: 194, 196
Damé, Frédéric: 256
Dante Alighieri: 103
Daudet, Alphonse: 59

Davila, Al.: 134
Delamarina, Victor Vlad: 59
Delavrancea, Barbu Ștefănescu: 60, 61, 219
Delbrück: 147
Demetrescu, Anghel: 294
Demetrescu, Traian: 80
Demetrescu-Oprea, B.: 242
Demetrius, V.: 332, 334, 335, 406
Densușianu, Aron: 219
Depărățeanu, Alexandru: 71
Diaconovich, C.: 188, 189, 190, 195, 198, 202, 300, 301
Djuvara, T.G.: 50, 51, 332, 333, 360, 406

Dobrogeanu-Gherea, C.: 59, 89, 162, 347, 358
Dosofoței, mitropolitul: 249
Dostoievski, Feodor: 59, 396
Dragomirescu, Iuliu: 102–106, 359, 360
Dragomirescu, Mihail: 97, 162, 358, 359, 382
Dulfu, P.: 92, 93

Eichendorff, Joseph von: 113, 114
Elena din Ardeal (Elena Simtion): 332, 338, 406
Elefterescu, Em.: 235, 236
Eliade-Rădulescu, I.: 71, 92, 126, 183, 277, 282–284, 311, 316
Elster: 143, 152, 272, 273, 274, 275

Eminescu, Mihai: 9, 11–41, 42, 43, 44, 45, 51, 62, 66, 98, 99, 104, 105, 107, 108, 111, 128, 134, 135, 138, 140, 161, 172, 192, 269, 285, 286, 288–290, 307–310, 316, 319, 329–331, 346, 347, 348, 354, 357, 359, 362–369, 370, 404, 406, 407

Esop: 266
Evolceanu, D.: 358

Fichte, Johann Gottlieb: 148
Filimon, Nicolae: 278
Fleva, Nicolae: 174, 175
Florescu, Bonifaciu: 72, 219
Freiligrath, Ferdinand: 151

Galland, Antoine: 83
Gane, Nicolae: 138
Gaster, M.: 124, 162
Găvănescu, I.: 219
Geffchen, L.: 264
Geibel, Emanuel: 116, 337
Ghica, Ion: 219
Ghica, Leon: 318
Gheorghian, B.V.: 92
Gheorghiu, Smara: 283
Goethe, Johann Wolfgang: 11, 39, 48, 58, 61, 82, 101, 111, 118, 120, 136, 143, 146, 147, 148, 365, 366, 367, 376

Goga, Iosif: 265, 266
Gogol, N.: 396
Gojdu, Emanuil: 286
Golescu, Iordache: 254
Gorovei, Artur: 42, 138
Görres, Joseph: 82, 113
Gorun, Ion (Al. Hodoș): 94, 192, 269–271, 314, 401
Grandeia, Grigore H.: 16, 77, 90, 94
Grădișteanu, Petre: 287, 329
Grigorescu, Nicolae: 280, 281, 320
Grillparzer, Franz: 216
Grimm, frații (Iacob și Wilhelm): 44, 58, 81–88, 117, 118, 129, 360, 381
Groth, Klaus: 58
Gunkel, Hermann: 265

Hamangiu, Const. N.: 191
Haret, Spiru: 242, 290
Hasdeu, Iulia: 73
Hasdeu, Bogdan Petriceicu: 93, 97, 133, 139, 154–156, 179, 260, 261, 262, 283, 287, 382, 386, 387
Hauptmann, Gerhardt: 396
Hebbel, Christian Friedrich: 216, 217, 218, 219, 397
Hegel, Friedrich Wilhelm: 33, 308
Heilbron, Ernst: 160
Heine, Heinrich: 9, 48, 62, 89–96, 115, 116, 118, 143–153, 269, 272–275, 346, 381, 386, 395, 401, 407

Hepites, Ștefan: 294
Herder, Johann Gottfried: 58, 82, 151
Herodot: 217

Herz, M.: 113, 114, 117, 118
Hinț-Hințescu, I.C.: 254
Hobbes, Thomas: 207
Hodoș, Enea: 362
Hodoș, Nerva: 288, 362, 369
Hoffmann, Franz: 208
Hoffmann von Fallersleben, August Heinrich: 32
Holban, Mihail G.: 356
Hölderlin, Friedrich: 345
Horațiu: 366
Humboldt, frații (Alexander și Wilhelm): 148

Ibrăileanu, G.: 368, 369, 379, 380
Ibsen, Henrik: 111, 157–160, 387, 388, 389, 395, 396
Ighel-Deleanu, S.: 78
Ihering, Rudolf von.: 207
Ioan de la Bucegi: 232
Ionescu-Gion, G.: 97, 98, 100, 382
Ionescu-Rion, Raicu: 347
Iorga, Nicolae: 133, 138, 188, 189, 248–251, 285, 297, 350, 357, 358, 361, 399, 400
Iosif, St. O.: 90, 91, 92, 93, 95, 96, 215, 230, 131, 145, 276, 277, 281, 286, 307, 318–322, 350, 355, 385, 404, 406
Ispirescu, Petre: 131, 278, 279
Ivanovici, Ioan: 51

Jacobowsky, L.: 70, 346
Jarnik, Jan Urban: 253, 362
Jókay Mór: 305

Kalinderu, Ioan: 138, 290, 292, 293
Kant, Immanuel: 308
Karpeles, Gustav: 115, 116, 143, 147, 272, 275, 346
Kauffmann, D.: 144
Kazinczy Ferencz: 316
Keller, Gottfried: 32
Kerner, Justinus: 345
Kielland, Alexander-Lange: 396
Kirijescu, Ștef.: 242
Kogălniceanu, Mihail: 279
Kotzebue, August, von: 216
Kremnitz, Mite: 349

- Laube, Heinrich: 145
 Laurian, August Treboniu: 56, 287, 316
 Lazăr, Gheorghe: 154, 155, 170, 182, 242, 250, 282, 288, 399
 Lazu, G.: 94
 Leixner, Otto v.: 346
 Lenau, Nicolaus: 32, 62, 108, 344—348, 407
 Lenz, Jakob Michael Reinhold: 345
 Leopardi, Giacomo: 269, 299, 347
 Lessing, Gotthold Ephraim: 89
 Levin, Rahel: 148, 149
 Liszt, Franz: 116
 Loeben, Graf von: 114, 116
 Longfellow, Henry Wadsworth: 72
 Lupașcu, Al.: 287
 Lupescu, M.: 138
- Macedonski, Alexandru: 72, 92, 103, 392
 Machiavelli, Niccolò: 308
 Maerker, Maurice: 395
 Maior, Petru: 170, 250
 Maiorescu, Titu: 12, 41, 50, 53, 54, 55, 56, 61, 97, 138, 139, 140, 155, 162, 247, 288, 296, 308, 309, 311, 358, 364, 366, 367, 368, 372, 382, 387, 392, 399, 403
 Many, Iosif: 91, 92
 Marian, Sim. Florea: 406
 Marinescu, Ilie: 242
 Massim, Ioan C.: 56
 Mărunțeanu, Grigore: 236
 Mehedinți, Simion: 285
 Mendelssohn-Bartoldy, Felix: 116, 146
 Menzel, Wolfgang: 89, 93, 145, 272
 Meșotă, Ion: 390
 Meșianu, Ioan: 204, 205
 Meyer, Richard: 347
 Micle, Veronica: 78
 Micu-Moldovan, I.: 403
 Mihai, Traian Ulpiu: 197, 198, 207, 314
 Miller-Verghi, Margareta: 349
 Missail, Gh.: 287
 Missir, P.: 285
- Mistral, Frédéric: 170
 Moldovan Gergely: 186
 Mommsen, Theodor: 156
 Moore, Thomas: 72
 Morariu, C.: 92
 Morțun, V.G.: 136, 137
 Moța, Ioan: 129, 233, 234
 Müller, Carol: 137, 191
 Müller, Fr.: 260
 Münch, Andreas: 32
 Munteanu, Gavriil: 92, 319
 Mureșanu, Andrei: 18
 Mureșanu, Aurel: 203, 315
 Musaeus, Johann-Karl-August: 44, 83
 Musset, Alfred de: 73
- Nanu, D.: 406
 Naubert, Fritz: 83
 Nădejde, I.: 140
 Neculce, Ion: 320
 Negruzzi, Costache: 48, 58, 311
 Negruzzi, Jacob: 94, 138
 Netea, Vasile: 393, 406
 Nichitiți, Ghedeon: 266
 Nicorescu, Ioan: 235
 Nietzsche, Friedrich: 345
 Novalis (Friedrich von Hardenberg): 32, 151, 347
- Odobescu, Alexandru: 133
 Ollănescu-Ascanio, D.C.: 50, 51, 332, 360, 406
 Onciul, Dimitrie: 285
 Onișor, Vasile: 253
 Onișiu, Virgil (pseudonim: Sorcovă): 222, 294, 326—328, 405, 406
 Opitz, Martin: 152
 Orășanu, Ștefan: 285
 Ornea, Z.: 380, 382, 401
- Pann, Anton: 123, 124, 125, 333
 Panu, Gh.: 42, 43, 139, 140, 277, 285, 286, 393
 Papiu-Ilarian, Al.: 286, 287
 Păcățianu, T.V.: 207, 208, 209, 394
 Păscuț, Dionisie: 323
 Perpessicius.: 404
- Perrault, Charles: 83
 Pestalozzi, Heinrich: 224
 Petică, Ștefan: 382
 Petöfi, Al.: 304—306, 402, 403
 Petrovici, Ioan: 341, 342, 343, 407
 Pfeffel, Christian Friedrich: 32
 Pileski, A.: 93
 Piru, Alexandru: 368
 Pisemski, Alexis-Teofanovici: 396
 Platen-Hallermünde, August von: 32, 152
 Floieșeanu, Inocent M.: 267
 Plutarh: 14
 Podeanu, V.: 332, 334, 406
 Poe, Edgar Allan: 72
 Pogor, Vasile: 94
 Pollock, Frederick: 207, 208, 394
 Pompiliu, Miron: 16
 Pop, Ghiță: 218
 Pop, Vasile: 341, 342, 407
 Pop-Reteganul, I.: 44, 252
 Popa, Mircea: 369
 Popea, Nicolae: 211
 Popescu, Ioan: 223, 242, 319
 Popescu, Iosif: 92
 Popescu, Maria: 332, 338, 406
 Popescu, Virgil: 94, 213
 Popovici, Sava: 265, 266, 267
 Popovici-Bănățeanul, Ion: 54, 60, 129, 130, 156, 244—247, 314, 399
 Pumnul, Aron: 316, 329
 Pușcariu, Ilarion: 266, 392
 Pușcariu, Sextil: 231, 232, 286
- Ranta-Buticescu, V.: 323—324, 405
 Rațiu, Ioan: 193, 194, 198, 205, 207, 222, 234
 Rădulescu-Codin, Const.: 255, 256, 362
 Rădulescu-Motru, C.: 162, 285
 Rădulescu-Pogoneanu, I. Al.: 56, 288
 Rembrandt: 151
 Renan, Ernst: 264
 Reuter, Fritz: 58
 Rieman, Hugo: 116
 Roman, Alexandru: 323
 Ronetti-Roman: 129
 Rosegger, Peter: 58
 Rosetti, C.A.: 101, 339
 Rosetti, Radu D.: 76—80, 333, 351, 360, 380, 381
- Rotaru, Rodica: 368
 Röhlscher, Theodor H.: 33
 Rousseau, Jean-Jacques: 154, 208, 242
 Rubinstein, Anton: 146
 Rudow, W.: 314
 Russo, Alecu: 58, 311, 314
 Russu-Sirianu, Lucreția: 377
 Russu-Sirianu, Ion: 392
- Saint-Simon, Claude Henri de: 273
 Sandu, C.: 387, 394, 395
 Sanielevici, H.: 358, 360, 405
 Santorino, Eivira: 406
 Sapho: 336
 Săvescu, Iuliu Cezar: 69—75, 380, 382
 Schefer, Leopold: 32
 Scheffel, Viktor: 32
 Scherer, W.: 83, 84, 263
 Schelling, Friedrich Wilhelm: 347
 Schiller, Friedrich Christoph: 33, 47, 48, 79, 101, 111, 146, 152, 298, 346, 396
 Schlegel, August Wilhelm: 33, 147, 148
 Schlegel, Friedrich: 34
 Schopenhauer, Arthur: 33, 154, 347, 366
 Schott, frații (Adalbert și Arthur): 83
 Schrader, A.: 118
 Schubert, Franz: 146
 Schumann, Robert: 146
 Schuré, Eduard: 90
 Schwab, Gustav: 345
 Scrob, Carol: 78
 Scurtu, Ioan: 18, 369
 Sevastos, Elena: 362
 Sfura, Dimitrie: 323
 Shakespeare, William: 111
 Shelley, Percy Bysshe: 164
 Sinkiewicz, Henryk: 240, 264
 Sibleanu, Alexandru: 78
 Skelitti, N.: 94, 95
 Slavici, Ioan: 54, 59, 129, 134, 156, 208, 286, 310, 314, 316
 Sofocle: 72
 Spanmuth-Bodenstedt, L.: 134
 Spencer, Herbert: 207
 Speranția, Th.D.: 219
 Spinoza, Baruch: 273

Stamati, Constantin: 120
 Stanley, Henry Marton: 349
 Stavri, Artur: 130, 138, 139, 192
 Stăncescu, Dumitru: 191, 393
 Steiner, Rudolf: 160
 Steinmann, Friedrich: 134
 Steuermann, Rodion A.: 91, 95
 Stoicescu, Th.M.: 191
 Strajan, M.: 97, 382
 Stuart-Mill, John: 155, 207
 Sturdza, D.A.: 372, 384, 390, 391
 Suci, Lucreția: 378, 379
 Sudermann, Hermann: 213—215,
 394, 395, 396

Șaguna, Andrei: 211, 390, 391, 394
 Șăineanu, Lazăr: 256
 Șerbănescu, Theodor: 50—52, 78,
 332, 333, 360, 370, 406
 Șincai, Gheorghe: 154, 170
 Ștefaniu, T.V.: 94
 Ștefănescu, Gheorghe: 296
 Șuluțiu-Sterca, Iosif: 311, 316

Taillandier, Saint-René: 144
 Taine, Hippolyte: 59
 Taylor, Edgar: 87
 Tăslăuanu, Oct. C.: 357
 Teleor, Dumitru: 312
 Teodorescu, G. Dem.: 362
 Teodorescu-Kirileanu, Gh.: 44, 139,
 385

Thellmann, Konrad: 144
 Tieck, Ludwig: 33, 83, 148, 151,
 347

Tocilescu, Grigore G.: 283, 362
 Tofan, George: 358, 359, 367
 Tolstoi, Lev Nicolaevici: 395, 396
 Fordășanu, Victor: 233
 Trif, Aurel: 193, 196, 392
 Tutoveanu, G.: 332, 333, 334, 406
 Tuțescu, Șt.: 254, 255

Urechă (doctorul Alexandru V.):
 326, 382
 Urechă, V.A.: 97, 110, 181, 182,
 287
 Uhland, Ludwig: 345

Varnhagen von Ense: 148
 Vaschide, N.: 349, 350, 351, 356
 Văcărescu, Ienăchiță: 13, 163
 Văcărescu, Iancu: 47, 333
 Verlaine, Paul-Marie: 355
 Viciu, Al.: 256
 Vischer, Friedrich Theodor: 155
 Vlahuță, Alexandru: 8, 9, 77, 94,
 110, 257—259, 269, 276, 277,
 281, 309, 361, 400
 Vogt, Nikolaus: 114
 Vulcan, Iosif: 92, 95, 231, 233,
 373
 Vulcan, Petru: 107—111, 382,
 383

Waldbrüchl, W.v.: 113
 Weigand, dr. Gustav: 256, 266,
 350
 Werner, dr. Richard M.: 120
 Wieland, Christoph Martin: 33, 83
 Wolf, Iulius: 116

Xcnopol, Al.: 97, 137, 139, 189,
 382

Zamfirescu, Duiliu: 53—61, 161—
 164, 370, 371, 372, 374, 375,
 376, 390, 392

Zanne, Iuliu: 254
 Zola, Émile: 57, 59, 240, 241, 396

CUPRINS

PRELUDII

Articole și cercetări literare
 (1903)

Două categorii	7(361)
Eminescu (Material nou de studiu)	11(362)
Creangă și Eminescu	42(370)
Samson L. Bodnărescu	46(370)
Th. Șerbănescu	50(370)
În chestiunea limbei literare (Un răspuns d-lui Duiliu Zamfirescu) ..	53(370)
Din școala lui Coșbuc (Maria Cunțan și Maria Cioban)	62(376)
Iuliu C. Săvescu	69(380)
Radu D. Rosetti	76(380)
Grimm în românește	81(381)
Traducătorii lui Heine	89(381)
Un poet reclamagiu	97(382)
Un „poet decadent“	102(382)
Geniul din Constanța (Poligraful Petru Vulcan)	107(382)
Frumoasa Loreley (Schită din literatura germană)	112(384)
Poveștile în versuri	120(384)
Semne bune	132(384)

Prefață [la volumul „Opere complete“ de Ion Creangă, Editura Minerva, 1902].	135(384)
---	----------

DIN PERIODICE (1900—1902)

Heine (Aniversarea nașterii lui)	143(386)
D-I Hasdeu despre noi	154(386)
Henrik Ibsen: „Cînd noi, morții, înviem“ (Epilog dramatic în trei acte)	157(387)
Duiliu Zamfirescu: „Poezii nouă“	161(390)
S-a închis campania în chestiunea națională?	165(390)
Curentul antitransilvănean	169(391)
„Convorbirile literare“ despre „Enciclopedia română“	188(392)
Continuarea „Bibliotecii pentru toți“. Noul director. Întiul volum al Bibliotecii“ sub noua direcție	191(393)

Divănire	193(393)
Sir Frederick Pollock: „Istoria politicei“. Traducere de T. V. Păcă- țianu	207(394)
Un luptător (După cetirea unui „Anuar“)	210(394)
Hermann Sudermann: „Johannisfeuer“ (Schauspiel in vier Akten)	213(394)
Friedrich Hebbel: „Inelul lui Ghiges“ (Tragedie în 5 acte. Tradusă de G. Bogdan-Duică. „Despre Grigore Alexandrescu“. Studiu de G. Bogdan-Duică	216(397)
Polemici	220(397)
Încetarea „Foi pedagogice“	223(397)
Trădătorii lui Horia (Un document inedit)	226(398)
Reproducțiunile	231(398)
Un literat de contrabandă	235(398)
Scrisoare din București	238(399)
Mama lui Niță Popovici (O scrisoare inedită a poetului)	244(399)
N. Iorga	248(399)
Literatură populară	252(400)
O carte românească	257(400)
Despre Anticrist	260(400)
Ion Gorun: „Cîteva versuri“	269(401)
Caracterul lui Heine (O rectificare)	272(401)
Cronica mea	276(402)
În jurul unci tidve	304(402)
Cronica mea	307(403)
Cum se scrie la noi	311(404)
„Poezii“ de St. O. Iosif (Dare de seamă)	318(404)
V. Ranta-Buticescu: „Novele“, tom I	323(405)
„Clipe de repaus“ de Sorcovă (Virgil Onițiu).	326(405)
Eminescu	329(406)
Recenziuni: Th. Șerbănescu: „Poezii“ (Adunate și publicate de T. G. Djuvara. Însoțite de studii asupra poeziilor lui Șerbănescu de D. C. Ollănescu și T. G. Djuvara); G. Tutoveanu: „Albastru“; V. Podeanu: „Cinzece“, vol. II; Demetrius: „Versuri“; Maria Cuntăan: „Poezii“; Maria Popescu: „Spre infinit“; Elena din Ardeal: „Stropi de rouă“	332(406)
Un alt proces Caragiale (Moment din viața familiei Caragiale)	339(407)
Recenziuni: Vasile Pop: „Din ocna vieții“ (Schife, fantazii și nuvelete); Ioan Petrovici: „Un colț de viață“	341(407)
Lenau (1802—1850)	344(407)
Informatorii străinătății	349(407)
<i>Note și comentarii</i>	353
<i>Indice de autori</i>	409

